НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Міжнародна науково-практична конференція

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ»

17 травня 2024 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

УДК 34-043.86"364"(062.552)
А 43

Організаційний комітет:

Голова організаційного комітету **– Сергій КОРОЄД** – доктор юридичних наук, професор, виконувач обов'язків президента Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);
заступник голови організаційного комітету **– Андрій БОРОВИК** – кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України, віцепрезидент з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);
члени організаційного комітету:
Лариса СОРОКА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка докторантурою і аспірантурою Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);
Ксенія КУРКОВА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка відділу науково-правових експертиз та законопроєктних робіт Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);
Руслан СЕРБИН – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Національної академії внутрішніх справ (Україна);
Олексій ДРОЗД – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, начальник Департаменту організації забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України (Україна);
Олег ДУБИНСЬКИЙ – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна);
Євген СОБОЛЬ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (Україна);
Михайло ВІХЛЯЄВ – доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва (Україна);
Валерій БУЖОР – доктор юридичних наук, професор, президент Незалежної кримінологічної асоціації Республіки Молдова, почесний президент Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіки Молдова);
Йозеф ЗЯТЬКО – доктор юридичних наук, професор, президент Європейського інституту безперервної освіти (Словацька Республіка).

А 43 **Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану** : Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 372 с.

ISBN 978-966-397-395-1

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (17 травня 2024 р.).

УДК 34-043.86"364"(062.552)

ISBN 978-966-397-395-1

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2024
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

Небезпечність експертної маніпуляції як підстава
для неможливості вирішення поставлених перед експертом питань
Боровик Андрій, Верхотурова Мар'яна **7**
Особливості використання штучного інтелекту у кримінальному провадженні
Боровик Андрій Володимирович,
Столяр Олександр Олександрович **9**
Індивідуальна профілактика злочинності серед військових в Україні
Веремчук Володимир Валентинович,
Мазепа Дмитро Ярославович..... **11**
Особливості спеціального досудового розслідування
Верещак Андрій Васильович **14**
Особливості правового захисту персональних даних
в умовах воєнного стану
Галенко Ігор Васильович **17**
Особливості взаємовідносин з постачальником «останньої надії»
на ринку електричної енергії України в період воєнного стану
Гаркавенко Сергій Васильович **22**
Світовий досвід в контексті удосконалення бюджетного процесу в Україні
Гей Катерина Василівна **25**
Злочинність на деокупованих територіях України
Голиш Ігор Валерійович, Сериков Олексій Анатолійович **29**
Актуальна проблематика кваліфікації злочину геноциду
Господаренко Володимир Миколайович **31**
Адміністративно-правове регулювання у сфері громадського харчування
Гудімов Андрій Дмитрович..... **34**
Повноваження дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя
під час дисциплінарного провадження щодо суддів
Давидчук Дмитро Павлович..... **38**
Трудове право під час дії воєнного стану
Денега Катерина Олегівна **41**
Проблеми одорології як галузі криміналістики
Деревянко Наталія Зенoвіївна, Семенюк Сергій Анатолійович..... **45**
Щодо особливостей правового регулювання дистанційної роботи
під час дії воєнного стану
Дрозд Олексій Юрійович..... **48**
Детермінанти злочинності у Збройних Силах України
Іванців Михайло Романович,
Федорчук Микола Васильович..... **51**
Митне законодавство в період правового режиму воєнного стану
Іванченко Едуард Пилипович **54**
Питання правового регулювання алгоритмічного медіаконтенту
під час воєнного стану
Калитенко Радислав Олександрович..... **58**
Корислива злочинність в умовах воєнного стану в Україні
Ковальов Руслан Валерійович, Невар Ігор Валентинович **61**
Об'єкт торгівлі людьми
Красовський Олександр Петрович, Білецький Богдан Михайлович..... **63**
Правові позиції Конституційного Суду України щодо соціального захисту окремих категорій
населення: виклики в період воєнного стану
Кропивницький Микола Олександрович **67**
Характеристика особистості військовослужбовця, який вчиняє військові кримінальні
правопорушення в умовах воєнного стану в Україні
Лавренюк Олександр Володимирович,
Дем'янюк Олександр Миколайович **71**
Обмеження права на таємницю кореспонденції
в умовах воєнного стану: питання правомірності
Левченко Аліна Валеріївна **73**
Визначення поняття «криптовалюти» в українській правовій системі.
Короткий історичний огляд
Луганський Олександр Юрійович..... **77**
Ефективність вітчизняного адміністративного законодавства
у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції
Макарчук Віталій Володимирович..... **83**
Особливості визначення кваліфікуючих ознак дезертирства, вчиненого
в умовах особливого періоду, в бойовій обстановці та воєнного стану
Мандзик Петро Іванович, Хоменко Андрій Анатолійович **86**
Протидія кібератакам в період російсько-української війни

Марчук Олександр Миколайович, Богатько Денис Олегович **90**
Реалізація права на шлюб у міжнародному приватному праві:
особливості та виклики
Мельник Олексій Сергійович **93**
Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві
на засадах правового регулювання економіки у воєнний та повоєнний період
Міщенко Вікторія Сергіївна **96**
Кримінологічна типологія злочинців, які вчиняють насильницькі
воєнні злочини
Ніц Сергій Степанович, Філюк Роман Олександрович **99**
Формування національно-патріотичної свідомості майбутнього військовослужбовця
Олійнєвич Олександр Анатолійович,
Тимошевич Микола Миколайович **101**
Інститут відшкодування моральної шкоди працівнику за проєктом
нового Трудового кодексу
Панченко Ольга Іванівна **105**
Особливості проведення перевірки законності
під час в'їзду та легалізації іноземців в Україні
Патрай Тарас Павлович, Шолодько Сергій Віталійович **108**
Мета та завдання діяльності Міністерства внутрішніх справ України
в умовах дії правового режиму воєнного стану
Поліщук Денис Олександрович **114**
Забезпечення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в Україні
як елемент функціонування системи енергетичної безпеки
Поліщук Олександр Григорович **118**
Проблема колабораціонізму в період російсько-української війни
Риженко Ігор Миколайович,
Біланчук Андрій Володимирович **122**
Військове капеланство в Україні як засіб формування
і підтримки морально-психологічного стану військовослужбовців
Риженко Ігор Миколайович, Єленич Ігор Степанович **125**
Діяльність виборчих комісій в умовах правового режиму воєнного стану
Рой Олег Володимирович **129**
Правове регулювання механізмів фінансування відновлення України
від наслідків воєнних дій
Сараскіна Тетяна Василівна **133**
Саморозвиток вольових якостей військовослужбовця
Сачук Андрій, Слюсарчук Павло **135**
До питання розвитку концепції, форм і принципів
відновного правосуддя у зарубіжних країнах
Свєтлічний Ігор Валерійович **138**
Злочинність в умовах воєнного стану в Україні: причини та умови
Топольський Вадим Миколайович,
Кравченко Олександр Сергійович **142**
Особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану
Хоронжак Василь Григорович, Сьомак Сергій Васильович **145**
Проблеми безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту
в умовах воєнного стану
Христич Інна Олександрівна **148**
Конституційне регулювання цифрового публічного управління
в умовах воєнного стану: виклики та стратегії адаптації
Чалабієва Маріям Рзаївна **152**
Адміністративно-правова характеристика суб'єктів та об'єктів реалізації професіоналізації в
державному бюро розслідувань
Шаповалова Інна Олександрівна **156**
Контракт як особлива форма укладання трудових відносин з керівником
Щербак Ольга Павлівна **159**
Правова культура та правова свідомість як важливий елемент
правової системи України в умовах воєнного стану
Яцкевич Павло Володимирович **162**
Окремі аспекти нормативного визначення патронатної служби
Васильківська Вікторія Владиславівна **165**
Архітектура євроінтеграційного процесу
Республіки Північна Македонія
Дір Ілля Ігорович **169**
Закріплення право на освіту в міжнародному біллі про права людини
Ільїна Ганна Володимирівна **172**
Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя
у системі контролю за діяльністю судді
Кутельвас Тетяна Євгеніївна **175**

Практика ЄСПЛ як засіб забезпечення захисту права особи на свободу думки
Мілінчук Світлана Василівна ... **178**
Проблеми розбудови в україні системи переходу від військової служби до цивільного життя
Москвич Віталій Степанович ... **181**
Центри громадського здоров'я як суб'єкти публічної адміністрації: окремі питання визначення правового статусу
Павленко Дмитро Вячеславович ... **185**
Щодо «Права працівників на відключення»
Гринь Дмитро Володимирович ... **188**
Публічні інформаційні ресурси у сфері забезпечення права особи на судовий захист
Кудрявцев Олександр Олександрович ... **191**
Бюрократична автономія публічної служби
Попов Ігор Володимирович ... **195**
Соціально-демографічні ознаки особи неповнолітнього, який вчинив незаконне заволодіння транспортним засобом
Германов Сергій Андрійович ... **196**
Реалізація режиму права власності в умовах спеціальних адміністративних режимів
Лисак Олександр Миколайович ... **199**
Деякі питання правової природи дієздатності та розмежування понять «цивільна дієздатність» та «цивільна правоздатність» особи
Попов Євген Олександрович ... **202**
Особливості управління спадковим майном в країнах англо-саксонської системи права (на прикладі Англії та США)
Узунов Сергій Опанасович ... **205**
Щодо питання звільнення статутного директора: зарубіжний досвід
Пискун Людмила Вікторівна ... **209**
Імплементація міжнародних та європейських стандартів у сфері містобудування до чинного законодавства України
Бойчук Павло Михайлович ... **213**
Регулювання праці в контексті енергетичної політики: приклад ЄС
Галинський Олександр Вікторович ... **217**
Адміністративно-правовий статус громадян України: теоретичні основи та сучасна система правового регулювання
Масалітін В.В. ... **221**
Моделі адміністративно-правового забезпечення реалізації політики у сфері спортивного розвитку особистості
Гєллєр Євгеній Борисович ... **225**
Форми перегляду судових рішень як функції судового контролю у порядку адміністративного судочинства
Коровченко Сергій Володимирович ... **229**
Щодо правових засад впровадження цифрових технологій в діяльність органів публічної влади
Вжешневська Оксана Миколаївна ... **232**
Щодо проблеми недоотримання мінімальної заробітної плати: приклади зарубіжних країн
Гладир Володимир Миколайович ... **236**
Щодо питання зарубіжного досвіду забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах
Величко Віктор Юрійович ... **239**
Правове регулювання транскордонного співробітництва закладів охорони здоров'я у державах-членах ЄС
Переста Юрій-Віктор Юрійович ... **243**
Діяльність публічно-владних суб'єктів щодо накопичення, обробки і зберігання інформації як фактор застосування математичних методів в науці адміністративного права
Соломаха Артем Григорович ... **247**
Щодо питання трудових аспектів у сфері спорту
Нестерович Олексій Сергійович ... **250**
Правове регулювання права працівників на кар'єрне зростання
Лавошник Олена Михайлівна ... **253**
Негласні слідчі (розшукові) дії у процесі доказування організованості злочинної групи
Кисько Артем Іванович ... **257**
Відшкодування заподіяних майнових збитків як примусовий захід виховного характеру
Осипенко Руслан Іванович ... **259**
Мета адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану
Форостян Олександр Сергійович ... **261**
Реформа системи принципів публічної служби
Кабаненко Андрій Олександрович ... **265**
Право затриманої особи бути негайно поінформованою зрозумілою для неї мовою про підстави арешту: стандарти Європейського суду з прав людини
Драгунов Віталій Вікторович ... **268**

Відповідність змін в порядку визначення способів забезпечення адміністративного позову в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану стандартам адміністративного судочинства
Юрков Едуард Олегович **271**
Тактичні особливості проведення огляду при розслідуванні злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, що діють в умовах ведення бойових дій
Серафимов Олександр Миколайович **273**
Компаративний аналіз досвіду окремих зарубіжних країн та України щодо правового регулювання вини у податкових правопорушеннях
Бєлоусова Катерина Олегівна **276**
До питання щодо доцільності розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та ст. 201-2 Кримінального кодексу України
Валовий Євгеній Валерійович **281**
До питання провокації під час провадження контролю за вчиненням злочину
Кучеров Дмитро Сергійович **286**
Щодо сутності понять «медична послуга» та «медичне забезпечення» в контексті медичного забезпечення транспортної безпеки
Чорний Юрій Олегович **290**
Регламентація адвокатського самоврядування в законодавстві України
Войцешук Вадим Валерійович **293**
Європейські акти з питань охорони атмосферного повітря та повітряного простору
Гордієнко Артур Вікторович **296**
Наслідки як ознака складу кримінальних правопорушень проти виборчих та референдумних прав громадян
Колодій Денис Олексійович **299**
Особливості об'єкта адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією за законодавством України
Шарий Юрій Анатолійович **305**
Адміністративно-правовий статус державного реєстратора об'єктів нерухомого майна
Шпіля Вячеслав Романович **310**
Вплив предмету адміністративного права на побудову його принципів
Гришина Наталія Вікторівна **314**
Особливості побудови та функціонування податкової системи Естонії та дієві приклади для України
Хачатурян Володимир Хачатурович **316**
Регулятивна складова правомірної поведінки
Головчак Ростислав Юрійович **320**
Принципи продовольчої безпеки в Україні
Зубко Віталій Олександрович **323**
Деякі питання здійснення фізичними особами індивідуального будівництва у місті за законодавством України
Сауляк Руслан Володимирович **326**
Характеристика заборони проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій як заходу правового режиму воєнного стану
Стефанчишен Роман Володимирович **329**
Характеристика окремих видів правових норм як елемента механізму правового регулювання державної служби
Пустовіт Оксана Анатоліївна **334**
Особливості закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою прокурора від обвинувачення при розслідуванні податкових кримінальних правопорушень
Прищедько Олександр Леонідович **338**
Криміналістична характеристика особи злочинця у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчиняються організованими групами або злочинним організаціями
Галай Антон Юрійович **340**
Новітні методи судово-криміналістичної експертизи у розслідуванні кримінальних правопорушень
Загородній Андрій Ігорович **344**
Воєнний стан як елемент обстановки вчинення злочинів
Згода Юлія Анатоліївна **347**
Місце спеціальних знань у системі положень окремої криміналістичної методики
Ляховецький Сергій Олександрович **349**
Трасологічна експертиза як інструмент встановлення механізму вчинення злочину
Нечипорук Володимир Олександрович **352**
Негласні слідчі (розшукові) дії у системі тактичних засобів
Стародубов Олександр Сергійович **355**
Втручання в електронне приватне спілкування у практиці Європейського Суду з прав людини: окремі питання
Філімонов Микита Володимирович **358**
Культурні цінності як засіб розрахунку у злочинному середовищі
Черниш Юрій Петрович **360**
Трансформація національного законодавства у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності та цивільного захисту в умовах євроінтеграції та цифровізації
Бондар Дмитро Володимирович **363**
Громадська рада як форма участі громадськості у формуванні державної митної політики
Яромій Іван Васильович **367**

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-1

НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ЕКСПЕРТНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ НЕМОЖЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПОСТАВЛЕНИХ ПЕРЕД ЕКСПЕРТОМ ПИТАНЬ

Боровик Андрій
кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України,
віце-президент з наукової роботи,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Верхотурова Мар'яна
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу організаційного забезпечення
наукових проєктів і міжнародної діяльності
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Потрібно визнати, що навіть сьогодні, у час прогресу та наукових технологій існують випадки коли експерти не можуть вирішити задачу, що поставлена перед ними слідчими чи прокурорами в межах розслідування кримінального провадження. І ці питання зумовлює не один, а декілька чинників.

Під час війни, особливу увагу хочеться звернути на питання неможливості проведення балістичних експертиз через небезпеку певних експертних маніпуляцій.

Ця обставина іноді не дозволяє експерту здійснити весь комплекс дій, передбачених методикою. Тобто. представлені об'єкти, і навіть питання, поставленої експертизи, загалом зрозумілі експерту, проте окремі особливості досліджуваних матеріалів не відповідають такому основоположному принципу використання спеціальних знань, як безпека, адже згідно статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, недоторканість та безпека вважаються в Україні найвищою соціальною цілісністю» [1].

Зокрема, бронебійні патрони, з кулею спорядженою отруйною речовиною калібру 7,92 мм виробництва Німеччини до 1945 року з маркуваннями «40 26h aux», «WaA 700» та стилізованим зображенням орла зі свастикою, призначені для знищення екіпажів танків; патрони 7,62х39 мм та 5,45х39 мм без маркування, які можуть бути споряджені гексогеном або іншою вибуховою речовиною; патрони калібру 9 мм Parabellum, виробництва Німеччини до 1945 року, які можуть бути

споряджені нітрогліцерином – під час проведення балістичної експертизи досліджуються лише у частині визначення групової та видової приналежності [2, с. 70]. Демонтаж і відстріл таких патронів категорично заборонено у звязку з небезпечністю для життя та здоров'я експерта.

Таким чином, поставлене експерту питання щодо придатності зазначених патронів для стрільби вирішити неможливо.

Якщо ж вирішення зазначеного питання є необхідним для повного, всебічного та обєктивного дослідження доказів в межах кримінального провадження то прокурору та слідчому доцільно встановити:

1) якими саме положеннями (методикою, відомчою інструкцією з техніки безпеки тощо) продиктовано дії (бездіяльності) експерта;

2) чи існує відомий експерту порядок, можливо, не передбачений конкретною методикою, що дозволяє убезпечити представлені об'єкти чи процес експертного дослідження.

Література:

1. Конституція України: електронний ресурс: режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 15.05.2024).

2. A. Borovyk, A. Rubis. Features of the prosecutors' assessment of the expert's decision containing conclusions on the impossibility of solving issues on the substances. *KELM: knowledge, education, law, management*. 2021. № 1(37). P. 66–73. DOI:https:doi.org\10.51647\kelm.2021.1.2.11

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Боровик Андрій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України,
віце-президент з наукової роботи,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Столяр Олександр Олександрович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Аналізуючи останні досягнення у сфері штучного інтелекту необхідно визнати, що у найближчому майбутньому організаційні заходи з його впровадження та нормативно-правового забезпечення, що пов'язані зі зберіганням значного обсягу даних, їх обробкою на основі математичних алгоритмів та прийняття на основі штучного інтелекту відповідних рішень, будуть невід'ємною частиною життя нашого суспільства.

Машинне навчання дає змогу побудувати математичну модель з даних, що включає велику кількість змінних, які невідомі заздалегідь. Параметри конфігуруються поступово, під час фази навчання, яка використовує набори даних навчання для пошуку та класифікації. Різні методи машинного навчання розробники вибирають залежно від характеру завдань, які слід виконати (згрупувати). Ці методи, як правило, класифікуються на три категорії: навчання під наглядом, непідконтрольне навчання та закріплення навчання. Ці три категорії групують різні методи, включаючи нейронні мережі, глибоке навчання тощо.

Система штучного інтелекту здатна використовувати великі дані, обчислювати, оцінювати, вивчати, робити дедуктивні міркування, абстрактно аналізувати та прогнозувати. Швидкість обробки інформації штучним інтелектом та його ефективність при прийнятті процесуальних рішень створює модель цифрової автоматизації процесуальних рішень. Така автоматизація спрощує процедуру прийняття відповідних рішень в подібних провадженнях, що, безумовно, підвищує ефективність та спрощує процедуру прийняття процесуальних рішень з огляду процесуальної економії.

В Україні схожу роботу виконує персонал органу пробації у межах підготовки досудової доповіді, наглядової та пенітенціарної пробації. Слід відмітити, що в Україні пробаційні програми тільки почали розвиватись і говорити про застосу- вання штучного інтелекту при підготовці досудової доповіді дещо передчасно, але для порівняльного аналізу існуючих технологій штучного інтелекту та роботи персоналу пробації можна застосовувати аналогію. Згідно з ч.ч.1, 3 ст. 9 Закону України «Про пробацію» досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити: соціально-психологічну характеристику; оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк (Law of Ukraine, 2015). Згідно з ч. ч. 1, 2 ст. 314–1 Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п’яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (Law of Ukraine. 2012).

Для суду, безумовно, є перевагою підготовка звіту штучним інтелектом в автоматичному режимі з оцінкою ризиків рецидиву злочинів. Але такий звіт не може бути доказом винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину. Процедура доказування, що базується на об’єктивних доказах, відрізняється від автоматичного аналізу даних системою штучного інтелекту. Під час оцінки ризиків штучний інтелект бере дані по обвинуваченому з бази, аналізує їх, використовуючи математичні алгоритми, та робить звіт з оцінкою відповідних ризиків. Чим більше да- них, тим вища точність звіту. Однак, якщо штучний інтелект враховуватиме дані, що будуть штучно створені або підроблені, базуватись на неправильному перекладі, неправильному висновку і поясненнях експерта, будуть враховані завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого. Всі ці обставини можуть вплинути на правильність висновку штучного інтелекту.

Загалом, використання штучного інтелекту фактично створює модель цифрової автоматизації процесуальних рішень. Така автома-

тизація спрощує процедуру прийняття подібних рішень у подібних провадженнях, що, безумовно, підвищує ефективність та спрощує процедуру прийняття процесуальних рішень з погляду процесуальної економії. Для застосування штучного інтелекту в судовій системі України необхідно прийняти відповідні законодавчі рішення, які будуть врегульовувати суспільні відносини у визначеній сфері діяльності людини. Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їх оточення від 3–4 грудня 2018 року вже заклала основи для майбутніх законодавчих рішень з впровадження штучного інтелекту у судах загальної юрисдикції України.

Література:

1. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-IX. – LigaZakon: сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix
2. Кримінальний кодекс України. – Законодавство України : сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-3

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ В УКРАЇНІ

Веремчук Володимир Валентинович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Мазепа Дмитро Ярославович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Запобігання кримінальним правопорушенням у ЗС України представляє собою комплексну системну реакцію суспільства на злочинні прояви і знаходить свій вираз у наступних взаємопов’язаних аспектах: як засіб соціального регулювання найбільш значущих суспільних відносин в армії; як сукупність заходів виховного, освітнього, правового

або спеціально-кримінологічного характеру в ЗС України; як система різних рівнів запобігання та превенції кримінальним правопорушенням, що лежить в основі діяльності різних суб'єктів ЗС України [1, с. 130].

На відміну від спеціально-кримінологічного, індивідуальне запобігання злочинності вчені розглядають як вид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Разом з тим погляди вчених на зміст понять «запобігання» та «попередження злочинності на індивідуальному рівні» близькі за змістом. Поняття «індивідуальне попередження злочинності» визначають як: систему дій органів публічної влади, недержавних організацій та їх представників, спрямованих на виявлення осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, і здійснення щодо них та оточуючого їх соціального мікросередовища коригувального впливу; діяльність органів публічної влади і громадськості щодо виявлення осіб, схильних до кримінальної поведінки, і здійснення щодо них попереджувального впливу засобами контролю, виховання, допомоги (що не несуть характеру покарання) з метою нейтралізації та усунення факторів, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; діяльність державних та органів публічної влади, недержавних організацій та їх представників щодо виявлення осіб, які своєю поведінкою показали схильність до кримінальних правопорушень, здійснення впливу на них і їх навколишнє середовище з метою позитивної корекції їх поведінки, нейтралізації чи ліквідації криміногенних факторів, що існують у їх середовищі» [2, с. 421].

Метою індивідуального попередження можна визначити позитивну корекцію особистості, яка сприяє зміні її поведінки від девіантної до законослухняної.

У ЗС України індивідуальна профілактика правопорушень здійснюється в системі соціально-психологічної та виховної роботи. Під нею розуміється система правових, організаційних, психологічних, культурно-просвітницьких, інформаційних, освітніх та військово-соціальних заходів, направлених на розвиток і формування у військовослужбовців професійно важливих морально-бойових якостей, стійкого морально-психологічного духу, які повинні сприяти високій мобілізаційній та бойовій готовності, зміцненню військової дисципліни та правопорядку в середині органів та підрозділів ЗС України з метою реалізації покладених на них завдань [244, с. 126].

До основних форм індивідуальної виховної роботи належать індивідуальна бесіда, психологічна допомога, індивідуальне завдання, доручення, індивідуальний контроль [3, с. 36].

До важливих прикладних завдань індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням у ЗС України варто зарахувати пошук

і встановлення прогностично значущих ознак кримінально-протиправної поведінки. Порядок взаємодії та прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки та визначення індивідуального запобіжного впливу (корекції) кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями в ЗС України, виглядає наступним чином.

Виявлені під час аналізу підсумки оцінки особистісних властивостей особи покладаться в основу складання психограм відповідних військовослужбовців-делінквентів, у зв'язку з чим на індивідуальному рівні віктимологічну профілактику кримінальних правопорушень у ЗС України потрібно організовувати за такими напрямами: вивчення й виховання осіб, залучених до нестатутних відносин; вчасне виявлення осіб, у яких виявляються: глибокий депресивний стан, дратівливість, невдоволення собою і оточенням, сильні емоційні сплески, бажання до самостведження за рахунок товаришів по службі; пошук та нейтралізація факторів створення конфліктних ситуацій [1, с. 18].

Вказані ситуації розрізняються за ступенем їх розвиненості та часом втілення у них негативних моментів (потенційні ситуації, умовно реальні ситуації, реальні ситуації), за масштабом (макро- і мікроситуації).

На сьогодішній день в армійській практиці існує ряд типових ситуацій, для яких можливо опрацювати сталі алгоритми профілактичних заходів як щодо потенційного суб'єкта кримінального правопорушення, так і можливої жертви.

Варіанти цих ситуацій мають наступні схеми: 1) наявна конфліктна ситуація за участю двох або декількох осіб, в якій однозначно наявні потенційні злочинець і жертва з виключенням зміни ролей між ними; 2) наявна подібна конфліктна ситуація, але є висока ймовірність зміни ролей між злочинцем та жертвою; 3) потенційний злочинець відомий, однак в ситуаціях, яких він може діяти, не конкретизована можлива жертва; 4) потенційна жертва відома, однак в ситуаціях, коли вона поводиться певним чином, невідомим залишажться потенційний злочинець; 5) відомими є ситуації, які представляють небезпеку для певного кола осіб, оскільки вони можуть вистпати потенційними суб'єктами кримінального правопорушення або його жертвою.

Література:

1. Пузиревський Є. Б. Проблеми запобігання військовим злочинам. *Вісник ХНУВС.* 2010. № 4 51). С. 128–134.

2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

1. Бакун В. І. Проблемні питання індивідуального попередження злочинів у Збройних Силах України. *Юридична наука*. 2013. № 7. С. 36–44.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-4

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Верещак Андрій Васильович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Після початку повномасштабного російського наступу на територію України та введення воєнного стану на її території, до чинного КПК України було внесено низку змін, зокрема, було перейменовано главу IX[1] яка отримала назву "Особливий режим досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану" [1]. Починаючи з березня 2022 року до КПК України було внесено 21 зміну та доповнення, що свідчить про те, що законодавець робить спроби реформувати чинне кримінальне процесуальне законодавство, але робить це безсистемно і, як показує практика, поспішно, що не сприяє розв'язанню нагальних проблем сьогодення у здійсненні кримінального провадження [2, с. 31].

Таке розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для здійснення обміну як військовополоненого або такий обмін відбувся [3, с. 153].

Спеціальне досудове розслідування інших злочинів не допускається, крім випадків вчинення злочинів особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошені в міжнародний розшук, та розслідуються в одному кримінальному провадженні з зі злочинами, зазначеними у цій частині, і виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду (ст. 297[1] КПК України).

Законодавець надає чіткий перелік кримінальних діянь, які, на його думку, підлягають спеціальному досудовому розслідуванню. При цьому він також встановлює коло осіб, щодо яких спеціальне досудове розслідування може здійснюватися. До них відносяться: а) підозрювані, які перебувають на тимчасово окупованій території нашої держави та переховуються там від органів досудового розслідування, бажаючи уникнути відповідальності; б) підозрювані, які перебувають на території держави-агресора і переховуються там від органів досудового розслідування з метою ухилення від відповідальності; в) підозрювані, які перебувають у міжнародному розшуку та протиправні діяння яких розслідуються в одному кримінальному провадженні зі злочинами, включеними до переліку, встановленого законодавцем.

Водночас слід підкреслити, що в останньому випадку необхідно довести, що виділення матеріалів такого провадження в окрему справу матиме негативні наслідки у вигляді впливу на досудове розслідування та судовий розгляд, зокрема, ставить під сумнів їхню повноту.

Якщо про підозру у вчиненні злочину повідомлено одночасно кільком особам, слідчий або прокурор має право звернутися з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування лише щодо тих осіб, стосовно яких відповідно до чинного законодавства може розглядатися у формі спеціального досудового розслідування. Водночас щодо інших осіб, які підозрюються у вчиненні цього злочину, досудове розслідування буде здійснюватися у звичайному порядку, встановленому КПК України.

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування повинно містити такі складові: стислий виклад обставин правопорушення, вказівку на ці обставини як на підставу для подання клопотання; кваліфікацію правопорушення відповідно до положень чинного кримінального законодавства, важливо вказати конкретну статтю цього закону; виклад обставин, які доводять обґрунтованість підозри у вчиненні злочину, саме цією особою, із зазначенням обставин, які дозволяють розглядати провадження у формі спеціального судового провадження (перелічені вище); зазначення обставин ухилення підозрюваного від відповідальності шляхом переховування; встановлення кола свідків, допит яких може допомогти слідчому судді у прийнятті рішення про задоволення клопотання.

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування щодо підозрюваного, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про обмін останнього як військовополоненого, та за умови такого обміну має дещо особливий зміст. Крім вищезазначених елементів, структура цього клопотання включає такі складові: документи, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про обмін

підозрюваного як військовополоненого, та матеріали, на підставі яких уповноваженим органом було прийнято рішення про обмін підозрюваного як військовополоненого, на підставі яких слідчий суддя може переконатися у здійсненні обміну [4].

Слідчий суддя розглядає подане йому клопотання за участю слідчого, прокурора, який його подав, та за обов'язкової присутності захисника підозрюваного протягом десяти днів з дня його надходження до слідчого судді.

За результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора слідчий суддя постановляє одне з можливих рішень: задовольнити або відхилити (відмовити) у задоволенні клопотання. Зміст ухвали має бути вмотивованим, а слідчий суддя повинен обґрунтувати своє рішення, викладене в ухвалі. Клопотання подається один раз і може бути подане повторно може у разі виникнення обставин, які не були відомі на момент подання первісного клопотання і які вказують на необхідність призначення спеціального досудового розслідування.

Якщо підозрюваний з'явився до органів досудового розслідування, які здійснюють спеціальне досудове розслідування щодо нього або якщо підозрюваний затриманий цими органами, тоді необхідність у подальшому спеціальному досудовому розслідуванні відпадає, а тому досудове розслідування здійснюється в загальному порядку, а тому досудове розслідування здійснюється в загальному порядку.

Дані про осіб, які підозрюються у вчиненні злочину та щодо яких слідчий суддя виніс ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до ЄРДР у той самий день, а також підлягають опублікуванню в засобах масової інформації, які мають загальнодержавну сферу розповсюдження, а також розміщуються на офіційному вебсайті Генеральної прокуратури України.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна констатувати спеціальне досудове розслідування як модифікацію процесуальної форми, на основі якої здійснюється особливий порядок розслідування злочинів, чіткий перелік яких встановлений законодавчими положеннями КПК. При цьому законодавець відзначає особливість діяльності підозрюваного який переховується з метою уникнення покарання за вчинений злочин за межами держави походження і вважається розшукуваним на міжнародному рівні. Якщо проаналізувати не лише теоретичні аспекти, а й практику застосування інституту спеціального досудового розслідування, то можна зробити наступний висновок. Цей інститут був запроваджений у зв'язку з необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності підозрюваних, які всіляко ухиляються від зустрічей з органами досудового розслідування, а також з метою забезпечення дотримання принципу невідворотності кримінального покарання.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text
2. Гусаров С. М. Щодо вдосконалення окремих положень досудового розслідування з урахуванням воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 31–33.
3. Верещак О. І. Деякі аспекти спеціального досудового розслідування в умовах воєнного стану. 2022. С. 153–155.
4. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/213263_dosudove-rozslduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanuyak-zmni-vneseno-v-kpk

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-5

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Галенко Ігор Васильович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Правовий захист персональних даних є однією з ключових складових забезпечення прав і свобод людини в сучасному інформаційному суспільстві. З розвитком цифрових технологій та зростанням обсягів обробки персональних даних з'являються нові виклики та загрози, які вимагають адекватної правової реакції. У звичайних умовах регулювання захисту персональних даних зосереджується на забезпеченні конфіденційності, цілісності та доступності інформації, а також на запобіганні несанкціонованому доступу та використанню даних. Так, згідно ст. 32 Конституції України (далі – КУ) не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Однак в умовах воєнного стану означені завдання набувають більшої актуальності. Військові дії, надзвичайні ситуації та пов'язані з ними ризики вимагають особливих заходів безпеки, що впливає на процес збору, зберігання та обробки персональних даних. В таких умовах забезпечення правового захисту персональних даних набуває критичного значення, оскільки від цього залежить не лише захист приватного життя громадян, але й національна безпека.

Важливо розуміти, що під час воєнного стану можуть бути введені певні обмеження на права і свободи, включаючи обробку та зберігання персональних даних, що прямо передбачено ст. 64 КУ [1]. Воєнний стан в Україні введено Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [2] через повномасштабне вторгнення держави-агресора на територію України.

Необхідність захисту прав суб'єктів персональних даних в умовах дії правового режиму воєнного стану вкрай висока. Навіть в умовах бойових дій право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, визначені в КУ, мають бути дотримані. Україна, яка поступово інтегрується до європейського простору, має відповідне законодавство, спрямоване на створення якісної системи правового захисту персональних даних, відповідно до стандартів ЄС [3]. При цьому, на слушний коментар Ю. Бруско вплив воєнного стану призвів до суттєвих змін у національне законодавство. До прикладу, Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 09 липня 2022 року № 2391-IX (далі – Закон України № 2391-IX) визначає правові засади обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації в Україні. Державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою: 1) ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; 2) розшуку осіб, зниклих безвісти; 3) ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини; 4) ідентифікації осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе. Прийняття відповідного Закону України № 2391-IX спричинене необхідністю ідентифікації осіб шляхом молекулярно-генетичної експертизи у зв'язку з воєнними діями [4, с. 201; 5]. Так само, вважаємо що документ не позбавлений недоліків, оскільки у воєнний час доступ до геномної інформації може стати об'єктом зловживань з боку державних органів або військових структур, що може порушувати права громадян на приватність та захист персональних даних. Крім того, можуть виникати етичні дилеми щодо використання геномної інформації. Наприклад, її використання для ідентифікації загиблих або зниклих безвісти осіб може бути виправданим, але потребує чітких

правових рамок і гарантій дотримання прав людини. Прийнятий порядок проведення обов'язкової державної реєстрації геномної інформації людини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2023 р. № 978 визначає, що відбір біологічного матеріалу в осіб, геномна інформація яких підлягає обов'язковій державній реєстрації /…/, а також направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) відібраного біологічного матеріалу таких осіб здійснюються відповідно до Порядку проведення обов'язкової державної реєстрації геномної інформації людини, затвердженого цією постановою, не пізніше ніж через 30 календарних днів з дня набрання чинності цією постановою [6].

У такий же спосіб знаходить свій вияв прийнята постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263 щодо питань забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану. Згідно п. 1-1 зупинення, обмеження роботи інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів здійснюється на територіях активних бойових дій (крім територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) та тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях [7]. Більше того, на період дії воєнного стану заборонено використання хмарних ресурсів та/або центрів обробки даних, розташованих на тимчасово окупованій території України.

Основний документ, який регулює питання захисту персональних даних – Закон України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 року № 2297-VI (далі – Закон України № 2297-VI). Він регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 8 Закон України № 2297-VI суб'єкт персональних даних має право знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, місцезнаходження або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника персональних даних або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам [8]. Разом з тим, думка В.О. Кравчука про необґрунтовану впевненість у тому, що надання згоди на обробку персональних даних автоматично позбавляє особу права на претензії у разі їх неналежного використання, має вагому обґрунтованість [9, с. 320]. Фактично, багато людей, приймаючи умови використання певної послуги чи програми, не

завжди повністю розуміють можливі наслідки обробки їх персональних даних, зокрема у віртуальному просторі.

29 липня 2022 року Закон України № 2297-VI доповнено ст. 30 згідно якої в період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення чи скасування, передача персональних даних іноземним суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що необхідні для надання медичної допомоги та/або реабілітаційної допомоги із застосуванням телемедицини, може здійснюватися із забезпеченням захисту персональних даних відповідно до законодавства тієї країни, в якій медичному працівнику, фахівцю з реабілітації чи закладу охорони здоров'я, що надає медичну та/або реабілітаційну допомогу, надано право на провадження медичної практики (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь). Попри те, що зазначені зміни обмежують право особи на конфіденційність персональних даних, ці обмеження є спрямованими на захист інтересів самої особи, а не держави [8; 9 с. 320].

Таким чином, на основі викладеного сформуємо наступні висновки: 1) правовий захист персональних даних є ключовою складовою гарантування прав і свобод людини в інформаційному суспільстві. Регулювання в цій сфері спрямоване на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, а також на запобігання несанкціонованому доступу та використанню даних; 2) вплив воєнного стану призвів до значних змін у національному законодавстві України, зокрема, стосовно захисту персональних даних. Прийняття законів і постанов, таких як Закон України № 2391-IX та Постанова Кабінету Міністрів України № 263, свідчать про необхідність адаптації законодавства до викликів воєнного часу; 3) Відповідно до Закону України № 2391-IX, обробка геномної інформації людини здійснюється з метою розшуку зниклих безвісти осіб, ідентифікації трупів та інших обставин. Реалізація обов'язкової державної реєстрації геномної інформації повинна відбуватися в рамках чітких правових норм та забезпечувати гарантії прав людини; 4) Проаналізовані зміни в законодавстві підтверджують, що в умовах кризових ситуацій, таких як воєнний стан, важливо зберігати баланс між необхідністю захисту національної безпеки, правами та свободами громадян.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text(дата звернення: 15.05.2024).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 10 трав. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 15.05.2024).

3. Що варто знати про захист персональних даних в період воєнного стану? *Громадський Простір*. URL: https://www.prostir.ua/?news=scho-varto-znaty-pro-zahyst-personalnyh-danyh-v-period-vojennoho-stanu(дата звернення: 15.05.2024).

4. Бруско Ю. Захист персональних даних в умовах війни: вплив воєнного стану на право на приватне життя. *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 201–204.

5. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 09.07.2022 р. № 2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text(дата звернення: 15.05.2024).

6. Деякі питання реалізації Закону України "Про державну реєстрацію геномної інформації людини" : Постанова Каб. Міністрів України від 29.08.2023 р. № 978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2023-п#Text(дата звернення: 15.05.2024).

7. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263 : станом на 23 трав. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-п#Text (дата звернення: 15.05.2024).

8. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text(дата звернення: 15.05.2024).

9. Kravchuk V. O. Personal data protection in the conditions of martial law. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 9. P. 319–321.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-6

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН З ПОСТАЧАЛЬНИКОМ «ОСТАННЬОЇ НАДІЇ» НА РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Гаркавенко Сергій Васильович
аспірант
Академія адвокатури України,
м. Київ, Україна

Реформа ринку електричної енергії України, щ почалася після ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом забезпечила динамічний розвиток всієї галузі. В основі будь-яких законодавчих змін є нововведення які мають вплив на учасників визначених взаємовідносин.

Функціонування ринку електричної енергії здійснюється на принципах забезпечення енергетичної безпеки України; забезпечення безпеки постачання електричної енергії споживачам, захисту їхніх прав та інтересів; добросовісної конкуренції; рівності прав на продаж та купівлю електричної енергії; вільного вибору електропостачальника споживачем [1].

Учасники ринку електричної енергії провадять свою діяльність на ринку електричної енергії на договірних засадах в тому числі, шляхом укладення договорів про постачання електричної енергії постачальником «останньої надії».

Відповідно до ст. 64 ЗУ «Про ринок електричної енергії» Постачальник «останньої надії» надає послуги з постачання електричної енергії споживачам у разі: банкрутства, ліквідації попереднього електропостачальника; завершення строку дії ліцензії, зупинення або анулювання ліцензії з постачання електричної енергії споживачам попереднього електропостачальника; невиконання або неналежного виконання електропостачальником правил ринку, правил ринку "на добу наперед" та внутрішньодобового ринку, що унеможливило постачання електричної енергії споживачам; необрання споживачем електропостачальника, зокрема після розірвання договору з попереднім електропостачальником; в інших випадках, передбачених правилами роздрібного ринку [1].

Відповідно до п. 6.2.8. ПРРЕЕ, Постачальник "останньої надії" постачає електричну енергію споживачу протягом строку, що не може перевищувати 90 днів. Якщо споживач протягом 90 днів не укладе відповідний договір про постачання електричної енергії з іншим

електропостачальником або договір купівлі-продажу електричної енергії на ринку електричної енергії, електроживлення його об'єкта (об'єктів) має бути припинено оператором системи. У разі нездійснення оператором системи припинення електроживлення об'єкта (об'єктів) споживача через 90 днів з першого дня постачання йому електричної енергії постачальником "останньої надії", обсяги електричної енергії, спожитої цим споживачем, починаючи з 91 дня покладаються адміністратором комерційного обліку на втрати оператора системи [2].

Збитки, пов'язані з оплатою та адмініструванням втрат, які виникли внаслідок порушення цих Правил іншими учасниками роздрібного ринку, оператор системи відшкодовує, оформивши претензію цьому (цим) учаснику (учасникам) роздрібного ринку на відшкодування збитків у порядку, передбаченому розділом VIII цих Правил.

Фактично, згідно п. 6.2.8. ПРРЕЕ після закінчення 90-денного терміну споживачі мають бути відключені.

В умовах воєнного стану Міністерством енергетики України введено в дію Наказ від 04.03.2022 № 104 «Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії», яким запроваджено регулювання, відповідно до якого передбачено, що тимчасово, на період дії воєнного стану в Україні та впродовж 30 днів після завершення воєнного стану споживачі електричної енергії, які станом на 01 березня 2022 року не перебували на постачанні постачальником "останньої надії" та яким припиняється постачання електричної енергії поточним постачальником, переводяться на постачання до електропостачальника, на якого покладено спеціальні обов'язки постачальника універсальних послуг [3].

Міністерство енергетики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетичному комплексі у відповідності з Постановою КМУ від 17.06.2020 № 507 «Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України» [4].

В подальшому Міністерством енергетики України оприлюднено Наказ від 13.04.2022 № 148 «Про врегулювання питань щодо постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану», яким з метою забезпечення безпеки постачання електричної енергії споживачам, затверджено «Положення про особливості постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану». При цьому, з урахуванням п. п. 2, 7 Наказу № 148 встановлено, що:

– споживачам гарантується постачання електричної енергії на умовах універсальної послуги, з урахуванням цього Положення, у разі припинення постачання електричної енергії попереднім постачальником на ринку електричної енергії внаслідок присвоєння постачальнику статусу «Дефолтний» або зупинення дії його ліцензії з постачання електричної енергії споживачу;

– споживачі мають право змінити ПУП на іншого постачальника електричної енергії за процедурою, передбаченою главою 6.1 розділу VI Правил роздрібного ринку електричної енергії;

– постачальник «останньої надії» у період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування (крім випадку зміни постачальника за ініціативою споживча в порядку глави 6.1 розділу VI Правил роздрібного ринку електричної енергії) здійснює постачання електричної енергії тим споживачам, у яких відсутній електропостачальник, в тому числі яким станом на 04 березня 2022 року постачання електричної енергії здійснював постачальник «останньої надії» [5].

Таким чином, Наказом № 148 було передбачено ряд гарантії для споживачів електричної енергії, які, за загальним правилом, не можуть скасовуватися за умови, якщо не відпала підстава для запровадження відповідного правового регулювання, якою у даному випадку є – воєнний стан. Іншими словами, правомірними очікуваннями споживачів та постачальників, які поширюють на себе відповідні державні гарантії та прогнозують правові наслідки з ними пов'язані, є такі, що пов'язані з застосуванням встановлених Наказом № 148 правил – на увесь час воєнного стану в Україні.

Література:

1. Про ринок електричної енергії: Закон України №2019-VIII від 13.04.2017. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text (дата звернення 08.05.2024).

2. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.03.2018 № 312 Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#Text (дата звернення 08.05.2024).

3. Наказ Міністерства енергетики України від 04.03.2022 № 104 «Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії» URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0104922-22#Text (дата звернення 08.05.2024).

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 № 507 «Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України»

URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text (дата звернення 08.05.2024).

5. Наказ Міністерства енергетики України від 13.04.2022 № 148, яким затверджено «Положення про особливості постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану» URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-22#Text (дата звернення 08.05.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-7

СВІТОВИЙ ДОСВІД В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Гей Катерина Василівна
аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права,
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Бюджетний процес в зарубіжних країнах характеризується своїми особливостями, що обумовлено формою державного устрою, формою правління, рівнем економічного розвитку країни, історичними традиціями.

За ознаками регулювання міжбюджетних відносин, співвідношення ролей центральної і місцевої влади А. Буряченко поділяє на чотири групи країни Організації економічного співробітництва і розвитку, які відносяться до найбільш розвинених країн світу (табл. 1).

Таблиця 1

Основні форми побудови бюджетних систем у світі [2, с. 23]

Країни-представники	Характеристика групи
Федеративні держави – Австралія, Канада, США; унітарні – Великобританія та Японія	Значна самостійність регіональної та місцевої влади, що опирається на широкі податкові повноваження.
Країни Північної Європи, а саме Данія, Норвегія, Швеція і Фінляндія	Висока частка участі регіональної та місцевої влади у фінансуванні соціальних витрат
Федеративні держави Західної Європи, а саме Австрія, Німеччина, Швейцарія	Істотна автономність бюджетів різного рівня разом з розвиненою системою їх взаємодії та співробітництва.
Бельгія, Франція, Греція, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія	Низький рівень автономності місцевих бюджетів, залежність від центрального бюджету.

Дослідження бюджетної системи країн, таких як Великобританія, Франція та Німеччина, є важливим з кількох причин:

– *Економічний розвиток*. Ці країни мають високий рівень економічного розвитку і їх бюджетні системи можуть слугувати прикладом для інших держав.

– *Історичні традиції*. Вони мають довгу історію та традиції управління державними фінансами, що може дати цінне розуміння еволюції бюджетних систем.

– *Різноманітність систем*. Бюджетні системи цих країн відрізняються за своїми правовими основами та процедурами, що дає можливість порівняти різні підходи до бюджетування.

– *Вплив на міжнародну політику*. Великобританія, Франція та Німеччина мають значний вплив на міжнародну політику та економіку, тому розуміння їх бюджетних систем може допомогти в аналізі глобальних економічних тенденцій.

– *Європейський Союз*. Всі три країни є членами Європейського Союзу. Економічну основу регіону забезпечують національні економіки Німеччини, Франції та Великої Британії, які входять до «Великої сімки». Їх бюджетні політики впливають на економічну стабільність та інтеграцію в регіоні [3].

Важливим у контексті досліджуваної тематики є визначення напрямів можливого використання світового досвіду в контексті удосконалення бюджетних процедур бюджетного процесу в Україні.

Враховуючи британський досвід, вважаємо, що для ефективного управління фінансовою системою державі не треба мати в своєму складі велику і розгалужену кількість органів управління. Саме на це вказує досвід управління фінансовою системою Великої Британії, кількість органів якої напевно в декілька разів менше, ніж в Україні, а відповідно й в кілька разів менший тягар державного бюджету щодо їх утримання. Також позитивні риси проглядаються в тому, що зменшуються фінансові навантаження на бюджет, якщо взяти питання фінансування державних органів. Оскільки в Великобританії кількість органів управління представлена незначна, то й коштів в деякій мірі потрібно менше, що ніяким чином не позначається на ефективності та їх чіткій і злагодженій роботі [5, с. 8].

Таблиця 2

Процес підготовки і затвердження бюджету в окремих країнах світу [4, с. 45]

Країна	Положення про бюджетний період і багаторічне планування	Загальні бюджетні обмеження
Великобританія	Бюджетний рік триває з 1 квітня до 31 березня. Багаторічне планування не є обов'язковим. Разом з річним бюджетом готуються і подаються до парламенту перспективні оцінки на три наступні роки.	Регулюються вимогами Маастрихтської угоди. Поточний середньостроковий план повинен підтримувати величину дефіциту в межах, передбачених складеними на три роки перспективними оцінками.
Німеччина	Бюджетний і календарний роки збігаються. Обов'язково є багаторічне планування (5 років), але без затвердження парламентом. Ці перспективні оцінки готуються і подаються до парламенту разом із щорічним бюджетом.	Регулюються вимогами Маастрихтської угоди. Бюджетна політика, погоджена у Раді фінансового планування, може встановлювати граничні розміри бюджету, а поточні контрольні показники узгоджуються з Маастрихтською угодою.
Франція	Бюджетний і календарний роки збігаються. Згідно із законом вимагається багаторічне планування (три роки).	Регулюються вимогами Маастрихтської угоди. У 1994 р. вперше в законі про бюджет було встановлено конкретні контрольні показники для обмеження зростання видатків і дефіциту у відсотках до внутрішнього європейського продукту на період 1993–1997 рр.

У межах порівняння основ стратегічного бюджетного планування в Німеччині та Україні й основних показників бюджетів країн можна намітити перспективу реалізації таких заходів для підвищення ефективності та результативності середньострокового бюджетного планування в Україні та його результатів: перегляд бюджетних програм, інвестиційних проєктів держави; формування прозорих взаємозв'язків між бюджетними програмами різних рівнів бюджетної системи, заохочення до участі в розробленні стратегічних цілей усіх учасників бюджетного процесу; формування ефективного механізму аналізу раціональності видатків; збільшення обсягів охоплення державного сектора стратегічним плануванням [6, с. 90].

У Франції визначення ефективності, результативності бюджетних програм (Державного бюджету) минулого року є пріоритетним напрямом роботи на стадії складання проєкту закону про Державний

бюджет на наступний бюджетний період. В Україні через відсутність комплексної системи оцінки ефективності бюджетних програм подібна робота, в більшості випадків, зводиться до порівняння планових і фактичних показників [7, с. 36].

Література:

1. Порівняльна характеристика організації бюджетного процесу у зарубіжних країнах. URL: https://www.buh24.com.ua/porivnyalna-harakteristika-organizatsiyi-byudzhetnogo-protsesu-u-zarubizhnih-krayinah/
2. Буряченко А. Функціональна децентралізація та вдосконалення системи бюджетних відносин. *Фінанси України*. 2014. № 2. С. 19–29.
3. Грубінко, А. В. Роль Великої Британії у становленні зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу (1990–2019 рр). *Сторінки історії* : збірник наукових праць. 2021. Вип. 52. С. 298–322.
4. Рожко Д. Зарубіжний досвід формування бюджету та можливості його використання в Україні. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. *Економіка*. 2009. № 112. С. 43–46.
5. Гаруст Ю. В. Порівняльна характеристика фінансових систем Великобританії та України. *Форум права*. 2017. № 1. С. 5–9.
6. Дубина М., Гончаренко Ю., Кальченко О. Упровадження та реалізація системи середньотермінового бюджетного планування в Україні: досвід Німеччини. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 66. № 5. С. 78–92.
7. Алексєєва Н. Головні бюджетні процедури: фінансова практика Франції. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 9–10. С. 29–37.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-8

ЗЛОЧИННІСТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Голиш Ігор Валерійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Сериков Олексій Анатолійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

В умовах воєнного стану, як ніколи, значну суспільну увагу слід приділяти питанням, пов'язаним із криміногенною ситуацією в державі, станом протидії кримінальним правопорушенням, запобігання криміналізації суспільства, нейтралізації негативних тенденцій цього процесу. Ідеться, зокрема, про проблеми екстраординарного плану, які прямо співвідносяться з питаннями національної безпеки України, громадською безпекою, захистом конституційних прав і свобод людини, законності та правопорядку в державі. У цьому контексті особливої гостроти набуває проблема запобіжної діяльності, яка сьогодні є складною й суперечливою за своїм змістом, неоднозначною за наслідками реформаційних процесів та докорінної зміни суспільних відносин. Тому забезпечення внутрішньої стабільності, правопорядку й законності в системі та механізмі її функціонування набуло важливого значення, оскільки на цьому й ґрунтується національна безпека [1, с. 130].

Втім, існує низка принципових питань, які потребують спеціального вивчення, зокрема, щодо заходів корегування загального порядку, які можуть у подальшому якісно вплинути на кількість вчинених кримінальних правопорушень [1, с. 129].

На сьогодні як ніколи питання передумов запобігання злочинності є нагальним, адже в Україні йде фактична війна, частина нашої держави окупована і зазнала величезних людських і матеріальних втрат від загарбницьких дій з боку рф.

На деокупованих територіях важливу роль у цьому відіграє саме ставлення особи до правопорядку, де внутрішня та психічна рівновага постає на перше місце, адже нестабільність особи призводить до її девіантної поведінки.

Проведене нами дослідження злочинності на деокупованих територіях України засвідчило, що найбільш поширеною формою девіантної поведінки є вживання алкоголю та наркотиків, а тому вплив, який здійснюється на особистість за допомогою зовнішніх факторів, сам по собі не викликає злочинної поведінки; кримінально каране діяння є в кінцевому результаті лише актом людської волі. Тому профілактика кримінальних правопорушень в одному зі своїх головних аспектів – це запобігання певним формам людської поведінки [2, с. 320].

Причин загострення, ускладнення, негативної криміногенної ситуації в Україні загалом є чимало. Вони містяться: 1) в соціальних та економічних негараздах, у низьких темпах реформування, які відбуваються у суспільстві, через суб'єктивне протистояння цьому процесу; 2) у низкому рівні ефективності роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, що пояснюється орієнтованістю правоохоронної діяльності переважно на розкриття та розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень, а не на попередження їх через вплив на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень; 3) у відсутності належної, а головне – системної роботи в межах окремих напрямів. Вагомим чинником у цьому ряду постає й проблема наявності серйозних прогалин, застарілих норм законодавчої бази протидії злочинам, що практично не діють, та запобігання їм [1, с. 129].

Таким чином, враховуючи активну роль особистості у розвитку протиправної поведінки, профілактичний вплив постійно повинен здійснюватися не лише на зовнішні щодо неї фактори, а й на саму особистість. Адже, за деякими кримінологічними даними, 65–67% населення держав представляють собою особи, які потенційно спроможні порушувати кримінально-правові приписи в залежності від конкретної життєвої ситуації, 23–25% населення – це громадяни, які уникатимуть за будь-яких обставин порушення кримінально-правових заборон і практично до 7% населення будь-якої держави складають особи, які, незважаючи на об'єктивні умови, завжди будуть порушувати кримінально-правові приписи [3, с. 68].

На підставі викладеного для вирішення проблеми запобігання злочинності на де окупованих територіях України потрібно визначити конкретні шляхи виконання поставлених державою завдань, тому розуміння причин такої злочинності й можливостей суспільства з її запобігання є ключовою ланкою держави у формуванні кримінологічної політики щодо протидії цьому соціальному злу.

Література:

1. Пузиревський Є. Б. Проблеми запобігання військовим злочинам. *Вісник ХНУВС.* 2010. № 4(51). С. 128–134.

2. Йосипів А. О. Загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинності: правові аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2010. № 1. С. 315–324.

3. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Атіка, 2004. 488 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-9

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ

Господаренко Володимир Миколайович
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін,
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Україна

В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, та масового порушення норм міжнародного гуманітарного права. Особливо, важливо приділити увагу на проблематику кваліфікації злочину геноциду на фоні повномасштабної війни. Сьогоднішні дії Російської Федерації на території України, багато фахівців вважають як акт геноциду, щодо до українського народу. Наприклад авторитетний історик, професор Єльського університету Тімоті Снайдер, який спеціалізується на історії Східної Європи та Голокосту, у статті для The Washington Post дослідник детально досліджує як останніми десятиліттями через заяви, висловлювання та промови президент Росії «фантазував» про світ без українців: «Побачити прагнення Путіна до геноциду – значить допомогти декому із нас зрозуміти, звідки взялася ця війна, куди вона веде і чому її не можна програти», – закінчує свою статтю Тімоті Снайдер [1].

Міжнародне право в «Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 09.12.1948 року, встановлює: що наступні дії слід вважати геноцидом: вбивства членів групи; заподіяння тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам групи; умисне створення для групи життєвих умов, розрахованих на її повне або часткове фізичне знищення; вжиття заходів, спрямованих на запобігання народжуваності в групі; примусове переведення дітей групи в іншу групу [2].

Своєю чергою національне кримінальне законодавство в частині першої, статті 442 КК України, передбачає що, дії передбаченні Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення «Геноцид»[3]. Частина перша статті 442 КК України, по своєї суті є, імплементації даної міжнародної конвенції. Своєю чергою в статті 6 «Геноцид» Римський статут Міжнародного кримінального суду, встановленні теж самий перелік діянь, які вважаються геноцидом [6].

Отож, діяння які утворюють склад злочину геноцид є чітко визначеним, як міжнародним правом, так і національним правом України. Розбіжність між актами міжнародного права та національного права, які діяння слід вважати геноцидом, відсутні. Тепер виникає питання: а є в діях Російської Федерації ознаки геноциду? Однією ознакою геноциду українського народу, називають депортація українських дітей до Росії. Міжнародна конвенція «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» встановлю, що насильницьке переведення дітей із однієї групи в іншу, є ознакою геноциду. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ), визнала, що депортація та насильницьке переміщення українських дітей на територію Росії, має ознаки геноциду[4].

Своєю чергою Міжнародний кримінальний суд в Гааги, видав ордери на арешт президента РФ В.В. Путіна та російську чиновницю М.О. Львова-Белову, у зв'язку з участі депортації українських дітей. Однак, Міжнародний кримінальний суд, кваліфікував справу, не як геноцид, а як Воєнні злочини. Прокурор Міжнародного кримінального суду кваліфікував справу по статті 8, пункту 2, підпункту (a) (vii), та статті 8, пункту 2, підпункту (b) (viii) Римского статуту [8].

Причиною кваліфікації справи є в проблематики доведення злочину геноциду. Річ у тому, що злочин геноцид вимагає не тільки встановлення факту, скоєння діянь, які є ознаками геноциду. А також, встановлення у злочинця мети – повне або часткове знищення конкретну етнічну, расову чи релігійну групу.

Автор самого визначення геноцид – Рафал Лемкін, у своєї праці «Axis Rule in Occupied Europe» (1944), вказує що геноцид, перш за все скоординований план дії, спрямований на знищення суттєвих основ життя національної групи осіб з метою їх знищення [5]. Для кваліфікації злочину геноцид, треба встановити, що у винний особи, була мета саме знищення певної національної, расової чи релігійної групи. Кримінальний кодекс України в статті 442 «Геноцид» вимагає встановлення прямого умислу та мети. Акти міжнародного права, як «Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 09.12.1948 року, теж вимагають, щоб mens rea була представлена

злочинною метою – знищення повне, або часткове певної національної, расової, релігійної групи.

Цю проблему освітлює Романов М.В у своєї праці «Нормативне визначення геноциду, спростоване часом та подіями». В своєї роботі Романов М.В. вказує: « оскільки вбивства, навіть масові, особливо в умовах війни, не можуть беззаперечно вказувати на наявність геноциду. А от скоординований план, причому такий, який виходить від авторитетних та могутніх, багатих на ресурси, джерел є беззаперечним свідченням геноциду» [7, с. 483].

Тому прокурор Міжнародного кримінального суду, кваліфікував депортацію українських дітей, як воєнний злочин, а не як злочин геноциду. Тому це яскравий приклад проблематики кваліфікації злочину геноцид, в міжнародному праві. Але, маємо підстави вважати, що в ході слідства, справа в Міжнародному кримінальному суді буде перекваліфікована як злочин геноциду.

Проблематика кваліфікації злочину геноциду є актуальним питанням у розвитку юридичної науки під час збройної агресії та періоду воєнного часу. Що вимагає від сучасних науковців приділити особливу увагу, на вивчення даного питання.

Література:

1. «Знищують за те, що українці». Правники та дипломати наголошують на геноциді в Бучі. *Радіо Свобода*. 2022. 04 квітня. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/pravnyky-ta-dyplomaty-naholoshuyut-na-henotsydi-v-buchi/31784622.html (дата звернення: 11.05.2024).

2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: прийнята та проголошена резолюції 96 (I) Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1948 р. // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 12.05.2024).

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-II // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 12.05.2024).

4. ПАРЄ визнала, що депортація українських дітей до Росії має ознаки геноциду. *Радіо Свобода.* 2023. 27 квітня. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-pare-deportacija-ditej-genocyd/32382455.html (дата звернення: 11.05.2024).

5. Lemkin R. Genocide as Crime Under International Law // American J. Int. L. 1947. Vol. 41. P. 146

6. Римський статут Міжнародного кримінального суду: прийнята від 17.07.1998 р. // Верховна Рада України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 12.05.2024).

7. Романов М. В. Нормативне визначення геноциду, спростоване часом та подіями. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 480–483.

8. Statement by Prosecutor Karim A. A. Khan KC on the issuance of arrest warrants against President Vladimir Putin and Ms Maria Lvova-Belova. URL: https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-karim-khan-kc-issuance-arrest-warrants-against-president-vladimir-putin (дата звернення: 09.04.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-10

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

Гудімов Андрій Дмитрович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Система функціонування громадського харчування стала невід'ємною частиною суспільного устрою та життя. Наказом Держстандарту України від 27 січня 1999 р. № 37 (втратив чинність) було затверджено Правила обов'язкової сертифікації послуг харчування, якими в свою чергу передбачалося, що громадським харчуванням є сукупність підприємств різних організаційно-правових форм господарювання і власності, громадян-підприємців, які займаються виробництвом, реалізацією та організацією споживання кулінарної продукції, борошняних кондитерських та булочних виробів [1]. Аналізуючи дане визначення, слід визнати його неактуальність, абсолютну невідповідність сучасному стану розвитку суспільних відносин та неправильно обраний методологічний підхід при формуванні самого змісту дефініції, відповідно до якого громадське харчування визначалось через суб'єктний критерій. З іншого боку, тогочасним законодавцем було безспірно віднесено сферу громадського харчування до підприємницької діяльності, що значно розширює межі адміністративно-правового регулювання досліджуваної сфери.

На сьогодні чинне законодавство України не містить визначення громадського харчування, натомість положенням частини 1 статті 1

Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 № 771/97-ВР, який регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї, передбачено визначення закладу громадського харчування, до яких відносяться ресторан, бар, кафе, їдальня, закусочна, піцерія, кулінарія, кіоск чи інший заклад незалежно від територіальних ознак (місця) провадження господарської діяльності з громадського харчування та ступеня доступності харчування будь-яким особам [2]. Наведене визначення аналогічно попередньому сферу громадського харчування тлумачить через суб'єктний критерій.

Враховуючи той факт, що сфера громадського харчування є частиною сфери підприємницької діяльності, пропонуємо частково розглянути наукові підходи до визначення ролі та змісту адміністративно-правового регулювання в останній. Зокрема, Чорна А. М. вважає, що під адміністративно-правовим регулюванням слід розуміти один із видів регулюючого впливу на суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації за допомогою багатоманітного, нормативно закріпленого інструментарію методів та засобів. Вона фактично означає відмову від командних методів вирішення господарських завдань. Ці методи здатні забезпечити тільки тимчасовий комерційний успіх, який потім перекривається значними економічними витратами. Тому держава через систему законодавства, фінансово-кредитні важелі може лише здійснювати економічне регулювання підприємницької діяльності, але не втручатись у неї. Отже, адміністративно правове регулювання повинне бути спрямоване перш за все на створення сприятливих зовнішніх умов для здійснення підприємницької діяльності. Завдання державних органів полягає у встановленні загальних для всіх учасників підприємницької діяльності умов з метою забезпечення її суспільної ефективності та в нагляді за дотриманням цього режиму [3, с. 129–130].

Як справедливо зазначає Бердар М.М., становлення і розвиток підприємницької діяльності як виду економічної діяльності потребує державного і зокрема, адміністративно-правового регулювання, аргументуючи це тим, що підприємницька діяльність є однією зі сфер взаємодії держави та економіки, при якій держава в свою чергу за допомогою права регулює відносини, що виникають при здійсненні підприємницької діяльності. Під адміністративно-правовим регулюванням, слід розуміти один з видів регулюючого впливу на суспільні

відносини в сфері здійснення підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації (органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування) за допомогою багатоманітного, нормативно закріпленого інструментарію методів та засобів [4, с. 4]. Заслуговує уваги також позиція науковця, яка не обмежує адміністративно-правове регулювання виключно нормативним забезпеченням як сукупністю нормативно-правових актів, що визначають можливості та обов'язки учасників суспільних відносин, а розширює межі даної правової категорії до діяльнісною характеристики як складного процесу, який охоплює в комплексі різноманітні організаційно-правові засоби [4, с. 4].

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що адміністративно-правове регулювання у сфері громадського харчування включає ті ж засоби, механізми, інструменти, які є характерними та формують систему адміністративно-правового регулювання та забезпечення підприємницької діяльності, проте, зважаючи на структурність об'єкту дослідження, яка відображає підпорядкування діяльності у сфері громадського харчування як спеціальної категорії по відношенню до підприємницької діяльності як загальної, все ж варто визнати певні специфічні характеристики:

– по-перше, адміністративно-правове регулювання у сфері громадського харчування включає спеціальне нормативно-правове забезпечення, яке складається із сукупності нормативно-правових актів загального характеру (Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України), так і спеціального (до таких актів можна віднести закони України «Про захист прав споживачів», «Про видів господарської діяльності», «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» тощо);

– по-друге, значну частину нормативно-правового забезпечення формують специфічні правила та стандарти, які визначають окремі вимоги організації діяльності у сфері громадського харчування (санітарні норми, гігієнічні вимоги, правила тощо);

– по-третє, значний масив законодавчої бази регулює питання якості та безпечності харчових продуктів, про що свідчить положення статті 2 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», яка містить посилання на закони України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», «Про безпечність та гігієну кормів», «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів», «Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами», «Про основні принципи та вимоги до

органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», а також виданих відповідно до них нормативно-правових актів [2];

– по-четверте, адміністративно-правове регулювання реалізується через діяльність спеціально уповноважених суб'єктів владних повноважень, діяльність яких спрямована на реалізацію дозвільної та контрольно-наглядової державних функцій, що пояснюється значним соціальним інтересом до якісного результату задоволення потреб осіб, які відвідують заклади громадського харчування.

Додатковим питанням, яке потребує нормативного вирішення, є визначення громадського харчування як процесу діяльності закладів громадського харчування, що радикально змінює онтологічний підхід до дослідження адміністративно-правового регулювання у даній сфері, оскільки розширює межі впливу держави в особі уповноважених суб'єктів публічної влади на учасників правовідносин, які здійснюють діяльність у сфері громадського харчування.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання у сфері громадського харчування слід визнати санкціонованою діяльністю держави в особі уповноважених нею суб'єктів, спрямованою на здійснення зовнішнього впливу на таку діяльність через сукупність інструментів, методів та механізмів з метою контролю та нагляду за діяльністю закладів громадського харчування.

Література:

1. Про затвердження Правил обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання) та Правил обов'язкової сертифікації послуг харчування : Наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 27 січня 1999 р. № 37 (втратив чинність). *Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0234-99#Text (дата звернення: 09.05.2024).

2. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1998. № 19. Ст. 98.

3. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 5. С. 128–132.

4. Бердар М. М. Адміністративно-правові аспекти регулювання підприємницької діяльності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : збірник наукових праць. 2010. № 4(8). С. 174–178.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-11

ПОВНОВАЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНСПЕКТОРІВ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІВ

Давидчук Дмитро Павлович
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» (далі – Закон № 1635-IX) [1] передбачено створення нового підрозділу в складі Вищої ради правосуддя – служби дисциплінарних інспекторів ВРП, які стали новими учасниками дисциплінарного провадження. Однак, незважаючи на це, з 2021 року і до цього часу фактично склад служби дисциплінарних інспекторів не було сформовано, внаслідок чого Вища рада правосуддя упродовж липня 2021 – жовтня 2023 не виконувала свою дисциплінарну функцію. У ВРП накопичилось понад 14 тисяч нерозглянутих дисциплінарних скарг на суддів [2].

Відтак, з метою відновлення дисциплінарної функції ВРП у 2023 році внесено зміни до Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Законодавець передбачав, що тимчасово, до дня початку роботи служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, повноваження дисциплінарного інспектора здійснює член Дисциплінарної палати (доповідач), визначений автоматизованою системою розподілу справ [3]. Після початку роботи служби дисциплінарних інспекторів ВРП процедура дисциплінарного провадження щодо суддів зазнає змін. Зокрема, згідно з ч. 3 ст. 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (далі – Закон №1798-VIII) дисциплінарне провадження включає: 1) попередню перевірку дисциплінарної скарги, вивчення матеріалів для встановлення ознак вчинення суддею дисциплінарного проступку, ухвалення рішення про залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги, відмову у відкритті дисциплінарної справи або відкриття дисциплінарної справи; 2) підготовку дисциплінарної справи до розгляду, розгляд дисциплінарної справи та ухвалення рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; 3) розгляд скарги на рішення про

притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [4].

Отже, до процедури дисциплінарного провадження додано стадію попередньої перевірки дисциплінарної скарги (в попередній редакції статті – стадія попереднього вивчення дисциплінарної скарги) та стадію розгляду скарги на рішення про притягнення до судді дисциплінарної відповідальності або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності. Зазнав змін і суб'єктний склад учасників дисциплінарного провадження, тому що до складу учасників дисциплінарного провадження крім судді, стосовно якого відкрито дисциплінарну справу, та скаржника включено дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя-доповідача. Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону України «Про вищу раду правосуддя» після початку дисциплінарного провадження скарга на дії судді передається дисциплінарному інспектору, визначеному автоматизованою системою розподілу справ, який здійснює її попередню перевірку, за результатами якої дисциплінарний інспектор ВРП самостійно приймає рішення про залишення скарги без розгляду та її повернення скаржнику або готує матеріали з пропозицією про відкриття або про відмову у відкритті дисциплінарної справи. Варто зауважити, що до моменту створення служби дисциплінарних інспекторів, тобто до набрання чинності Законом № 1635-IX, повноваження дисциплінарного інспектора здійснювалися членом ВРП-доповідачем. Можна зробити висновок, що повноваження дисциплінарних інспекторів за новою дисциплінарною процедурою є дещо більшими, аніж повноваження членів Вищої-ради правосуддя-доповідачів. Так, на відміну від членів ВРП, дисциплінарні інспектори є учасниками дисциплінарної справи та набули повноважень самостійно надсилати запити в межах дисциплінарних справ та складати протоколи про адміністративні правопорушення за невиконання законних вимог дисциплінарного інспектора ВРП, чого раніше не мали окремі члени ВРП. Дисциплінарний інспектор ВРП – доповідач може самостійно продовжити строк попередньої перевірки дисциплінарної скарги у разі обґрунтованої потреби її додаткової перевірки, але не більш як на п'ятнадцять днів [4, ч. 1 ст. 43]. У разі незгоди з рішенням Дисциплінарної палати ВРП про повернення дисциплінарної скарги або про відмову у відкритті дисциплінарної справи, дисциплінарний інспектор може передати скаргу для розгляду та остаточного ухвалення рішення до Вищої ради правосуддя у пленарному складі [4, ч. 5 ст. 44, ч. 3 ст. 46]. На стадії підготовки дисциплінарної справи до розгляду дисциплінарний інспектор готує висновок, який передає на розгляд до Дисциплінарної палати, а також повідомляє суддю та скаржника про наявність такого

висновку та надає їм можливість ознайомитись з ним. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» допускає можливість повернення матеріалів скарги дисциплінарному інспектору ВРП для доопрацювання [4, ч. 4 ст. 48]. Як учасник дисциплінарної справи дисциплінарний інспектор, на відміну від члена ВРП-доповідача, набув права подавати докази, надавати пояснення, заявляти клопотання про виклик свідків, ставити запитання учасникам дисциплінарної справи, висловлювати заперечення, заявляти інші клопотання або відводи, ознайомлюватись з матеріалами справи. Якщо відбувається оскарження рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, дисциплінарний інспектор, на відміну від члена ВРП-доповідача, обов'язково запрошується на засідання пленарного складу ВРП.

Таким чином, законодавець намагається удосконалити процедуру дисциплінарного провадження щодо суддів. Задля цього створюється служба дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, яка наділяється широким колом повноважень, що сприяє підвищенню ефективності механізму перевірки дисциплінарних скарг.

Діяльність служби дисциплінарних інспекторів має зменшити навантаження на членів ВРП та покращити якість підготовки матеріалів дисциплінарних скарг. Разом з тим, що стосується ефективності такого кроку та необхідності подальшого удосконалення процедури дисциплінарного провадження можна буде зробити висновок після початку діяльності служби дисциплінарних інспекторів ВРП.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14 липня 2021 № 1635-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2021. № 38. Ст. 320.

2. Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/news/sluzhba-dyscyplinarnyh-inspektoriv-mozhe-buty-sformovana-protyagom-pyaty-shesty-misyaciv (дата звернення 14.05.2024).

3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 6 вересня 2023 №3378-IX. *Відомості Верховної ради України.* 2023 № 94. Ст. 369.

4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Відомості Верховної ради України*. 2017 № 7–8. Ст. 50.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-12

ТРУДОВЕ ПРАВО ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Денега Катерина Олегівна
студентка магістратури,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Організація трудових відносин в умовах воєнного стану – це особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану.

Воєнний стан вплинув на всі сфери життя українців, у тому числі на організацію трудових відносин, зокрема було прийнято Закоу України ”Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” від 15.03.2022 № 2136-IX, який і декларує саме особливості трудових відносин у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” [1].

Основними положеннями даного Закону є наступне:

1. На період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, передбачених статтями 43 (кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується) та 44 (ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів) Конституції України [2].

2. У період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору. При укладенні трудового договору умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

Роботодавець може укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника.

У період воєнного стану застосовується такі форми форми організації, як надомна та дистанційна. Дистанційні робітники працюють у будь-якому місці за власним вибором. Водночас мають бути на зв’язку з роботодавцем за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Надомний працівник виконує роботу за місцем проживання або в інших визначених ним місцях поза приміщеннями роботодавця. Для такої роботи характерна закріплена робоча зона або технічні засоби.

3. У період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії у таких випадках):

– якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я;

– лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей.

При цьому оплата праці за виконану роботу – не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

4. У період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених частиною третьою статті 32 та статтею 103 Кодексу законів про працю України, здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов [3]. Тобто працівників можна попереджати про зміну істотних умов праці відразу після ухвалення роботодавцем відповідного рішення про таку зміну, але не пізніше допуску до роботи зі зміненими умовами праці.

5. У зв'язку з веденням бойових дій в районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та загрозою для життя і здоров'я працівника, він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою без двотижневого строку попередження (за винятком примусового залучення до суспільно-корисних робіт в умовах воєнного часу, а також якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах віднесених до критичної інфраструктури).

У період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) [4, с. 149].

6. Нормальна тривалість робочого часу може бути збільшена до 60 годин на тиждень на об'єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати.

До 40 годин на тиждень – скорочений робочий час, передбачений для працівників із скороченим робочим днем на об'єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати.

Роботодавець визначає час початку й закінчення щоденної роботи (зміни).

Якщо раніше працівники мали відпочивати щонайменше 42 години поспіль щотижня, на період воєнного стану вихідні можуть зменшити до 24 годин.

Додатково скасовуються: заборона роботи у вихідні дні; скорочений робочий день напередодні святкових, неробочих і вихідних днів; перенесення вихідного дня, якщо святковий або неробочий день збігається з вихідним днем; обмеження для надурочних робіт.

7. У період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах.

8. За працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації зберігаються трудові гарантії: збереження місця роботи (посади), переважне право залишення на роботі, право на щорічну відпустку, безперервність стажу роботу

9. У період воєнного стану заробітна плата виплачується працівнику на умовах, визначених трудовим договором. Роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати, але існують випадки, коли він звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок: ведення бойових дій; дії інших обставин непереборної сили.

Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати [5, с. 101].

10. У період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік.

Роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Роботодавець за заявою працівника, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, в обов'язковому порядку надає йому відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку.

11. Відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних із трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України, здійснюється за рахунок: коштів держави-агресора; коштів, отриманих з/від відповідних фондів на відновлення України, у тому числі міжнародних, міжнародної технічної та/або

поворотної чи безповоротної фінансової допомоги, інших джерел, передбачених законодавством.

Відшкодування здійснюється у таких випадках:

– для працівника: неотриманої заробітної плати згідно з умовами трудового договору у зв'язку з призупиненням дії трудового договору, перебуванням працівника у відпустці без збереження заробітної плати, втрата працівником частини заробітної плати у зв'язку із запровадженням неповного робочого часу спричиненого змінами в організації виробництва і праці;

– для роботодавця: витрати на оплату простою працівників в період дії воєнного стану, суми, які були сплачені первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну і оздоровчу роботу.

Такми чином, на мій погляд, найінноваційнішим є запровадження інституту призупинення дії трудового договору, а саме це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором, у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором

Література:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стан: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

2. Конституція України ві 28 червня 1996 року 254к/96-вр. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

3. Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р., № 322- VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Андрушко А. Трудові відносини у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. С. 147–150.

5. Кузнецова Ю. В. Реформування трудових правовідносин під час дії воєнного стану. *Правова держава*. 2023. № 50. С. 99–105.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-13

ПРОБЛЕМИ ОДОРОЛОГІЇ ЯК ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Деревянко Наталія Зеновіївна
доктор філософії в галузі права, доцент,
академік
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна

Семенюк Сергій Анатолійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

В процесі зростання рівня злочинності, і перед співробітниками правоохоронних органів стоїть завдання їх правильного і успішного розслідування. У своїй роботі вони використовують як традиційні методи збирання доказів у справі, так і нетрадиційні. Одним із них якраз таки і є одорологічний метод. Але через недостатню кількість практики та відносну новизну цього методу криміналістики виникають певні проблеми під час його використання. Дану проблему досліджували у своїх працях такі науковці та вчені, як: А.І. Вінберг, М.В. Салтевський, В.І. Шиканов, В.І. Старовойтов, А.А. Кириченко, В.Д. Басай, Ю.І. Літвін та ін.

Під час розслідування, а також виявлення злочинних діянь дуже важливо концентрувати увагу на слідах, які були залишені на місці злочину, і які неможливо будь-яким чином замаскувати або ж зовсім їх знищити. Саме такий розділ у криміналістиці як одорологія займається дослідженням запахових слідів.

Перед розглядом основних проблем, які виникають під час застосування даного методу, вважаю доцільним розтлумачити саме поняття «одорології». Серед вчених досі немає єдиного значення цього поняття, однією з основних причин цьому є те, що криміналістична одорологія є відносно молодою галуззю криміналістики і ще не сформувала необхідну для точного тлумачення нормативну базу. Обумовлено це тим, що раніше цією діяльністю здебільшого займалися судові медики, хіміки, фізики та біологи. Проте до початку 60-х років питаннями, пов'язаними з одорологічними проблемами, стали займатися такі вчені-криміналісти як: А.І. Вінберг, М.В. Салтевський, В.І. Шиканов та інші.

Зрозуміло, визначення одорології у кожного автора відрізняється за формою і змістом. Так, наприклад, М.В. Салтевський спочатку

аналізував одорологію з точки зору її завдань, мети і розумів під одорологією "один із напрямів у криміналістиці, сутність якого полягає у вилученні, збереженні, а також застосуванні запахової інформації, з метою розкриття злочинів" [1, с. 27]. Через певний проміжок часу, М.В. Салтевський надав інше визначення поняттю "одорологія": "розділ науки криміналістики, що вивчає механізм утворення, способи та засоби виявлення, складання, дослідження та застосування запахових слідів з метою отримання інформації для розкриття та розслідування злочинів" [2, с. 52].

Вважаю, що саме це визначення найточніше відображає сутність одорології та способи і засоби роботи, які застосовуються під час збирання слідів. Однак, думаю що називати одорологію розділом криміналістики не зовсім правильно, тому що одорологічні сліди є предметом криміналістичного вивчення людини в розділі криміналістики, який називається "криміналістична техніка" [3, с. 35]. Відповідно, доцільніше говорити про одорологію як про вчення (галузь) криміналістики, а не як про розділ науки криміналістики.

Значущою проблемою під час провадження одорологічного дослідження виступає некомпетентність осіб, які забезпечують збір запахового сліду. Найчастіше на місці події працює криміналіст або кінолог, який не володіє спеціальними знаннями для забезпечення збору і пакування слідів, а також не має у своєму розпорядженні спеціального обладнання. В результаті чого відбувається така ситуація, за якої в один пакет можуть бути поміщені кілька носіїв запаху, після чого відбувається вивітрювання і змішування природних запахів, що надалі не просто ускладнює роботу експертів, а також знищує саму слідову інформацію.

Крім того, ще однією значущою проблемою є відсутність спеціалізованих приміщень, у яких забезпечувалося б правильне зберігання отриманих слідів. Низка цих факторів має прямий вплив на правильність і достовірність отриманих результатів.

Третя, одна з найважливіших проблем – це розбіжність у думці, чи можна результати одорологічної експертизи використовувати як доказ. Одні вчені кажуть, що дані відомості є достовірними, правдивими і можуть використовуватися як докази у кримінальній справі, а інші, навпаки, вважають, що ці відомості є сумнівними і не зовсім достовірними, оскільки це дослідження "проводять собаки" і, зрозуміло, можуть бути допущені певні помилки.

Ще однією прогалиною в цьому напрямі можна вважати відсутність розроблених міжнародних стандартів підготовки собак для проведення подібних досліджень. Кожна держава накопичує свій досвід і слідує своїм переконанням і рекомендаціям щодо зберігання і дослідження

запахових слідів. На мій погляд, було б доцільним розробити єдині правила та концепції, завдяки яким можна буде одноманітно навчати службових собак, а також навчати судових експертів роботі із запаховими слідами [4].

Таким чином, можна зробити такий висновок: одорологічний метод має велике значення в розслідуванні, розкритті злочинів. Отже, для кращого розкриття кримінальних справ, необхідно покращувати та удосконалювати методики виявлення, вилучення запахових слідів. Передбачається, що з розвитком техніки і науки застосування одорології буде використовуватися ширше й успішнішим.

Література:

1. Салтевський, М. В. Криміналістична одорологія. Київ, 1976. 47 с
2. Салтевский, М. В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений. Киев, 1982. 52 с.
3. Кириченко А. А., Басай В. Д., Літвін Ю. І. Криміналістика. Повний комплект навчально-методичного забезпечення частин «Теорологія» і «Техніка» : навч.-метод. посібник. Хмельницький : АПВ України, 2001. 142 с.
4. 3.Старовойтов, В. И. Ошибки в судебной экспертизе следов пахнущих веществ пота и крови человека. *Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы* : сб. науч. ст. 2013.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-14

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Дрозд Олексій Юрійович
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки,
професор кафедри поліцейського права,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Одним із форматів роботи в умовах воєнного стану є дистанційна робота, якою, згідно зі ст. 60-2 Кодексу законів про працю України, є форма організації праці, за котрої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Запровадження такого формату роботи можливо шляхом укладення договору про дистанційну роботу або через видання роботодавцем відповідного наказу. Зауважимо, що такий договір, згідно з нормами ст. 24 КЗпП України укладається лише у письмовій формі. Типова форма трудового договору про дистанційну роботу затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин. Укладення трудового договору про дистанційну роботу за наявності небезпечних і шкідливих виробничих (технологічних) факторів забороняється.

Договір про дистанційну роботу може укладатися в паперовій або електронній формах. Якщо обрано останній варіант, то договір укладається з дотриманням вимог Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронні довірчі послуги». Договір у паперовій формі укладається у двох примірниках, по одному для кожної Сторони, що мають однакову юридичну силу.

У наказі ж має міститися перелік працівників, яких стосується перевід на дистанційну форму роботи. В умовах воєнного стану запровадження дистанційної роботи може здійснюватися і розпорядженням роботодавця без попередження про це за два місяці, як це передбачено ст. 32 КЗпП. Єдиною умовою є повідомлення працівника про таке розпорядження до запровадження дистанційної роботи.

Для того, щоб перевести працівника у такий формат роботи, мають виконуватися наступні умови:

– і роботодавець, і працівник погоджуються на запровадження дистанційної форми роботи;

– наявність в обох сторін технічної можливості для переходу в такий формат роботи;

– робота, яка виконується працівником, є такою, яка дозволяє її здійснення за допомогою апаратних засобів (комп'ютерів, серверів тощо) та програмного забезпечення (операційних систем, мережевих протоколів, пошукових систем тощо).

Законодавство не містить заборони щодо виконання дистанційної роботи за кордоном. Якщо працівник у зв'язку з небезпекою для життя і здоров'я під час дії воєнного стану виїхав за межі країни і має технічну можливість виконання трудових функцій дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, йому здійснюється виплата зарплати відповідно до умов, встановлених у трудовому договорі, за фактично виконану роботу (відпрацьований час) [2].

Наголосимо, що не кожен працівник має змогу працювати дистанційно. Так, якщо специфіка його роботи така, що він в обов'язковому порядку має перебувати на робочому місці, або, наприклад, доступ до певних баз даних чи програмного забезпечення можливий лише з робочого приміщення чи обладнання, яке в ньому встановлено, то перехід у такий формат роботи є, звичайно, неможливим.

У разі запровадження дистанційної роботи працівник самостійно визначає робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому. При дистанційній роботі працівник розподіляє робочий час на власний розсуд, на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 цього Кодексу, тобто не може перевищувати 40 годин на тиждень з винятками для окремих категорій працівників, для яких законодавством передбачена скорочена тривалість робочого часу.

Порядок і строки забезпечення працівників, які виконують роботу дистанційно, необхідними для виконання ними своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами, порядок і строки подання такими працівниками звітів про виконану роботу, розмір, порядок і строки виплати працівникам компенсації за використання належних їм або орендованих ними обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інших засобів, порядок відшкодування інших пов'язаних з виконанням дистанційної роботи витрат визначаються трудовим договором про дистанційну роботу. Також за погодженням між працівником і роботодавцем виконання дистанційної роботи може поєднуватися з виконанням працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця. Особливості поєднання

дистанційної роботи з роботою на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця встановлюються трудовим договором про дистанційну роботу. У разі відсутності у трудовому договорі положення про забезпечення працівників необхідними для виконання ними своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами таке забезпечення покладається на роботодавця, який організовує встановлення та технічне обслуговування відповідних засобів, а також оплачує витрати, пов'язані з цим (чч. 6–8 ст. 60-2 КЗпП України).

У Типовому договорі про дистанційну роботу також закріплено гарантію вільного часу для відпочинку, у тому числі період відключення, під час якого працівник може переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з Роботодавцем, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни [3].

Також у такому договорі також прописується порядок комунікації із метою належної організації виконання дистанційної роботи, ознайомлення працівника з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, дорученнями, завданнями та іншими документами роботодавця. Крім того, передбачається процедура звітування працівника про виконану роботу, а також випадки притягнення сторін до відповідальності.

Література:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відом. Верхов. Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

2. Дистанційна робота: умови запровадження. Medoc, 19 жовтня 2023 р. [Електронний ресурс]. URL: https://medoc.ua/blog/distancijna-robota-umovi-zaprovadzhennja-

3. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05 травня 2021 р. № 913-21 [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#n16

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-15

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Іванців Михайло Романович
кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук, адвокат
м. Рівне, Україна

Федорчук Микола Васильович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Збройні Сили України є частиною нашого суспільства, а тому чинники, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень у ЗС України, є наслідком соціальних суперечностей, що притаманні цілому суспільству. Ідеться не про всі суперечності, характерні для розвитку суспільства, а саме про їх окремі негативні складові, які формують передумови для вчинення кримінальних правопорушень.

Дослідження детермінантів злочинності в ЗС України передбачає окреслення кола тих криміногенних явищ і процесів, які їх породжують та сприяють їх вчиненню. За силою впливу, терміном дії, щільністю зв'язку з вказаною категорією кримінальних правопорушень це можуть бути різні явища та процеси. Більшість з них пов'язані з низьким рівнем політики держави у військовій сфері, затяжною кризою у фінансуванні та будівництві ЗС України, провальними реформами військової сфери, проблемами формування й використання оборонного бюджету, застарілими принципами організації та здійснення контролю тощо. Усі вони тією чи іншою мірою сприяли деформації колективної свідомості військових, визначили в якості норми у військовому професійному середовищі порушення дисципліни [1, с. 69].

Так, ще до окупації частини України Російською Федерацією на парламентських слуханнях «Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України» [2] до негативних факторів національної безпеки держави віднесено таке:

– недосконаліть законодавчої бази, яка відповідала б викликам XXI ст. і забезпечувала належні правові умови для формування надійного воєнного та безпекового середовища;

– відсутність ефективної системи вирішення проблем оборони і безпеки, у тому числі відсутність окремих основоположних документів,

які б враховували сучасні тенденції та стан розвитку безпекового середовища, а також необхідність реформування Воєнної організації у відповідності до потреб безпеки і оборони в умовах дотримання Україною політики позаблоковості, недостатнє приділення уваги проблемам військової науки;

– обмежені обсяги бюджетного фінансування на потреби оборони, яке останніми роками не перевищувало 1% валового внутрішнього продукту, що не дає можливості забезпечувати належну підтримку оборонного потенціалу на рівні, який гарантував би Україні високу бойову готовність і боєздатність Збройних Сил та інших військових формувань;

– низький рівень ефективності використання ресурсів, які виокремлюються з державного бюджету для підтримання на належному рівні боєздатності та бойової готовності ЗС України й інших військових формувань;

– несвоєчасне або неякісне виконання чи невиконання вимог чинного законодавства, а також актів і доручень Президента України у сфері національної безпеки та оборони;

– державних програм реформування й розвитку ЗС України, інших складових Воєнної організації та сектора безпеки України, розвитку озброєння та військової техніки, неузгодженість їх між собою через брак системності та послідовності в їх розробці, неналежний рівень виконання визначених у державних програмах завдань, а також недостатня ефективність контролю за повнотою та своєчасністю їх виконання;

– відсутність у структурі виконавчої влади інституції, наділеної належними повноваженнями та спроможної ефективно, комплексно й компетентно здійснювати координацію реалізації оборонно-промислової політики, створення військово-технічного забезпечення, а також передбачених Конституцією України інших заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності й національної безпеки України, громадського порядку та боротьби зі злочинністю;

– несформованість вітчизняного оборонно-промислового комплексу;

– регрес у розвитку більшості оборонних конструкторських бюро, підприємств, науково-дослідних установ, призначенням яких є створення й виробництво військової техніки та озброєння сучасного зразка або модернізації існуючих зразків;

– зволікання із позбавленням Міністерства оборони України від виконання невластивих йому функцій;

– недовершеність системи реалізації надлишкового військового майна, у тому числі використання оборонних земель та вивільнюваних у зв'язку з реформуванням ЗС України військових містечок;

– вади кадрової політики, які призводять до зростання рівня плинності офіцерського складу, недостатня укомплектованість первинних офіцерських посад і, як наслідок, низький рівень професіоналізму військових кадрів, дисбаланс у співвідношенні між чисельністю молодшого та старшого офіцерського складу;

– корупційні правопорушення у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах, особливо це стосується випадків серед вищого командного та начальницького складу;

– нестача дієвих заходів, спрямованих на переведення військових формувань на комплектування за контрактом з урахуванням необхідних для цього фінансово-економічних та соціальних умов;

– ескалація соціальних проблем серед військовослужбовців, а також осіб начальницького й рядового складу, членів їх сімей, у тому числі й осіб, які звільняються із Збройних Сил України та інших військових формувань у зв'язку з їх реформуванням. Це пов'язане з занадто низьким, у порівнянні з європейськими країнами, грошовим утриманням, незабезпеченістю військовослужбовців житлом та незадовільними побутовими умовами;

– недостатня ефективність та обмеженість забезпечення демократичного цивільного, у тому числі парламентського, контролю над діяльністю ЗС України, іншими складовими Воєнної організації та сектором безпеки України. У розріз з практикою європейських держав і світових держав-лідерів, контроль з боку Верховної Ради України не поширюється на здійснення кадрової політики у військовій сфері [2].

Структура ЗС України, категорії військовослужбовців і прирівняних до них осіб свідчать, що злочинність у ЗС є складною сукупністю протиправних дій, яка є неоднорідною за характером, рівнем і структурою щодо різних військ і категорій та має відповідні детермінанти, що породжують таку злочинність.

В умовах воєнного стану особливо значущими серед них можна виділити такі, як: глибока фінансова і соціально-економічна криза у державі; дефіцит соціальної функції держави; штучне гальмування законодавчого процесу у питанні належного нормативно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців; низький рівень культурності та моралі в українському суспільстві; відсутність соціального порядку та беззаконня; прорахунки й непослідовність у проведенні реформування ЗС України тощо [3, с. 481].

На підставі чого можемо зробити висновок про важливість вдосконалення кадрової політики у ЗС України та інших військових

формуваннях, яка передбачала б усебічну підготовку офіцерського складу, підвищення вимог до його ділових і моральних якостей.

Література:

1. Олійник О. М. Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у Збройних Силах України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.

2. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України» : *Постанова Верховної Ради України ; Рекомендації* від 5 липня 2012 р. № 5086-VI із змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5086-17#Text (дата звернення: 02.02.2024).

3. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 513 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-16

МИТНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Іванченко Едуард Пилипович
кандидат юридичних наук,
професор Української технологічної академії,
радник Асоціації митних брокерів України, докторант,
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти нашої держави та введенням в дію правового режиму воєнного стану митне законодавство України зазнало суттєвих змін направлених на правове упорядкування митної політики, яка спрямована на забезпечення національної безпеки, обороноздатності та економічної стабільності України. Здійснюючи невідкладні заходи в надзвичайних умовах господарювання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та митних брокерів, органи державної влади України прийняли низку нормативно-правових актів протягом лютого 2022 – травня 2024 років, які свідчать про пріоритетність напрямків реалізації завдань державної

митної політики, спрямувавши її на посилення безпекових аспектів та спрощення митних процедур і формальностей.

Серед основних напрямків правового регулювання митної справи, що обумовили інституційні зміни діяльності суб'єктів ЗЕД та митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану, доречно виділити наступні.

І. Митний кодекс України. Нормотворчий процес з боку законодавця та органів виконавчої влади обумовлений не тільки введенням режиму воєнного стану, але і постійним вдосконаленням та унормуванням митного законодавства у відповідності до сучасних вимог щодо правових норм європейського та міжнародного законодавства. Насамперед, це внесення змін до діючого Митного кодексу України (МКУ) [1] (станом на 8.05.2024 року внесено 24 зміни) та розроблення нової редакції МКУ.

22 грудня 2023 року Кабінет Міністрів України схвалив проект Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу». Законопроект має на меті упровадження європейських практик у здійснення митної справи в Україні, наближення національного законодавства до законодавства Європейського союзу на виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Проектом Закону, зокрема, пропонується запровадити концепцію *митного представництва*, аналогічну тій, що функціонує в країнах ЄС, визначивши загальні засади представництва, розділення видів представництва на пряме та непряме, розмежування відповідальності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та митного представника [2].

24 квітня 2024 року Верховна Рада України ухвалила у першому читанні євроінтеграційний законопроект №10411 про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу. Документ спрямовано на виконання урядового Плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року від 9 лютого 2024 року. Зокрема, на виконання рекомендації 94 в межах переговорного кластеру 3 "Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток", розділу 29 "Митний Союз" щодо "досягнення прогресу у сферах, пов'язаних з *митними процедурами, митним боргом та застосуванням гарантій, а також спрощенням митних формальностей, розроблення нової редакції Митного кодексу України*" [3].

II. Процедура спільного транзиту. 12 вересня 2019 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» [4], метою якого стало імплементація в національне законодавство положень Конвенції про процедуру спільного транзиту (Конвенція) [5] відповідно до зобов'язань, взятих в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

5 вересня 2022, під час саміту «Україна-ЄС» у Брюсселі, було офіційно оголошено про вступ України до Конвенції та початок міжнародного застосування Україною ***New Computerised Transit System*** – *Нової комп'ютеризованої транзитної системи* (*NCTS*). З 1 жовтня 2022 року розпочались оформлення декларацій спільного транзиту в міжнародному режимі [6, с. 89]. *NCTS* забезпечує взаємозв'язок між митними службами в країнах-учасницях Конвенції, що дозволяє митним органам контролювати товари на кожному етапі перевезення. Головні цілі *NCTS* полягають у тому, щоб *зробити транзитні процедури швидшими, більш ефективними і безпечними, одночасно запобігаючи та виявляючи шахрайство* [7, с. 166–167].

III. Спрощення митних формальностей. Попри триваючу повномасштабну військову агресію із боку РФ, Україна продовжує активно упроваджувати та законодавчо унормовувати процедури євроінтеграції митної справи, в тому числі і у процедурі митного декларування товарів. Так приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами (Конвенція) [8], у відповідності до Закону України від 30 серпня 2022 року № 2554-IX "Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами" [9], зумовило до прийняття відповідно до пункту 5 статті 11a Конвенції всіх рекомендацій та рішень Спільного комітету, які зазначені у статті 11(2) і (3) цієї Конвенції, а також запровадило *необхідні інструменти для спрощення формальностей у торгівлі товарами.*

IV. Гуманітарна допомога. Постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» України від 1 березня 2022 року № 174 (втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів № 953 від 5 вересня 2023 року) [10] було встановлено, що на період воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги окремих товарів, що ввозяться на митну територію України і систематизовані згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, відповідно до Закону України «Про Митний тариф України» [11] (та додатків до нього), здійснюється за місцем перетину митного кордону України, шляхом подання в паперовій або

електронній формі декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, *без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та без оформлення гарантійних листів*. 5 вересня 2023 року Постановою Кабінету Міністрів № 953 був затверджений новий Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану [12].

Проведене дослідження дає обґрунтовані підстави стверджувати, що спрощення та лібералізація митних режимів сприяють зовнішньоекономічній діяльності та підвищують попит суб'єктів ЗЕД на митно-брокерські послуги, особливо в період дії правового режиму воєнного стану та стрімкої зміни митного законодавства, є нагальною потребою часу та потребують постійної нормотворчої правової роботи з боку державних органів влади для реалізації ефективної митної політики спрямованої на забезпечення національної безпеки, обороноздатності та економічної стабільності України.

Література:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text
2. Кабмін провів засідання: які рішення ухвалили 22 грудня. Судово-юридична газета. 22.12.2023. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/288790-kabmin-provelzasedanie-kakie-resheniya-prinyali-22-dekabrya
3. Верховна Рада ухвалила у першому читанні зміни до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: EU-UA від 24 квітня 2024 року. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/verhovna-rada-uhvalyla-u-pershomu-chytanni-zminy-do-mytnogo-kodeksu-ukrayiny-shhodo-implementatsiyi-deyakyh-polozhen-mytnogo-kodeksu-yevropejskogo-soyuzu/
4. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України від 12 вересня 2019 року № 78-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX#n796
5. Про процедуру спільного транзиту: Конвенція Європейської асоціації вільної торгівлі, Європейського економічного співтовариства від 20 травня 1987 року № 994_001-87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text
6. Заяц В. В., Титор В. Й., Курилов В. А. Процедура спільного транзиту: стратегія та стан впровадження в Україні. *Світ фінансів.* 2022. № 3(72). С. 83–98. URL: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1536.
7. Руда Т. В. Особливості застосування процедури спільного транзиту в контексті норм міжнародного законодавства. *Інноваційна*

економіка. 2022. № 1. С. 163–168. URL: http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/905

8. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 року. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012#n639

9. Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами: Закон України від 30 серпня 2022 року № 2554-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text

10. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 року № 174. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text

11. Про Митний тариф України: Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2697-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text

12. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів № 953 від 5 вересня 2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-17

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛГОРИТМІЧНОГО МЕДІАКОНТЕНТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Калитенко Радислав Олександрович
аспірант кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Алгоритмічний контент або алгоритмічно змодерований контент – це контент, що генерується, модерується, поширюється за допомогою алгоритмів та/або систем штучного інтелекту. Такі системи використовуються задля збору даних, насамперед користувачів, визначення пріорітетності контенту у стрічці користувача, автоматизації процесів – генерації, редагування, поширення вмісту [1, с. 3]. Проблемою алгоритмічного контенту є те, що він може піддаватися маніпуляціям, наслідком чого є і маніпуляція самим користувачем, суспільством, громадською думкою. У воєнний час такий контент може бути

використаний для інформаційно-психологічних операцій, для поширення дезінформації, пропаганди, іншого шкідливого вмісту, що впливає на психологічний стан та моральний дух цивільних і військових [2, с. 29].

Під час воєнного стану медіа є не лише джерелом інформації для громадськості, але й слугують як інструмент ведення інформаційної війни, що не тільки покладає морально-етичну відповідальність на самі медіа, соціальні мережі тощо, але й підіймає питання щодо правового регулювання алгоритмічного медіаконтенту. Використання такого контенту є особливо проблематичним з кількох причин: по-перше, алгоритми, що визначають, який вміст показувати користувачеві, можуть бути налаштовані так, щоб просувати певні ідеологічні наративи. Це призводить до того, що дезінформація або пропаганда поширюється значно швидше і ефективніше, ніж правдива інформація; по-друге, алгоритмічний медіаконтент може використовуватися для створення ехокамер, де користувач взаємодіє лише з контентом, який підтверджує його попередні переконання [3, с. 69], що може сприяти поляризації суспільства і ускладнювати процес донесення правдивої інформації до громадян.

Саме тому використання алгоритмічного контенту у воєнних час вимагає аналізу і регулювання задля забезпечення балансу між зручністю медіа, лояльністю до користувача і збереженням етичних стандартів щодо інформаційної доброчесності, нерозповсюдження ворожої пропаганди. Громадськість повинна бути обізнана щодо поняття алгоритмічності, мати доступ до інформації щодо принципів роботи таких алгоритмів. Держава повинна підтримувати освітні програми та медіакампанії, які б інформували громадян про ризики, пов’язані з використанням медіа, які формують свою стрічку за допомогою алгоритмів.

У свою чергу, спеціальне законодавство має закріпити обов’язок класичних медіа, соціальних медіа тощо, які працюють на території України, розкривати інформацію про алгоритми та їх вплив на медіаконтент. Державі необхідно розробити законодавство, яке б регулювало питання алгоритмічного контенту в медіа. Воно повинно включати норми щодо прозорості використання алгоритмів, їх механізму роботи, питання відповідальності за розповсюдження дезінформації за допомогою алгоритмів, питання захисту прав користувача медіа. Наприклад, захист персональних даних [4], адже такі системи збирають та зберігають дані про користувачів, що може стати об’єктом хакерських атак, об’єктом незаконної торгівлі персональними даними тощо.

У питанні регулювання алгоритмічного контенту важливим є співпраця з міжнародними організаціями та західними партнерами, як ООН, ОБСЄ, Європейський Союз, Сполучені Штати, задля обміну досвідом та вивчення наявних практик регулювання штучного інтелекту та контенту, змодерованого штучним інтелектом.

Отже, питання правового регулювання штучного інтелекту в медіа, а саме алгоритмічного медіаконтенту є вкрай складним, проте важливим і актуальним питанням під час воєнного стану. Такий тип контенту вже використовується з метою дезінформації і ворожої пропаганди, саме тому ця сфера потребує детального розгляду і врегулювання. Наприклад, внесення змін до Закону України "Про захист персональних даних", Закону України "Про медіа", "Про інформацію". Джерелом для досвіду і напрацювань можуть виступити такі акти, як Директива ЄС "Про цифрові послуги" (Digital Services Act), Регламент ЄС "Про штучний інтелект" (AI Act), GDPR (General Data Protection Regulation) – Регламент захисту персональних даних.

Література:

1. Gorwa R., Binns R., Katzenbach C. Algorithmic content moderation: Technical and political challenges in the automation of platform governance. *Big Data & Society*. 2020. Vol. 7, no. 1. P. 205395171989794. URL: https://doi.org/10.1177/2053951719897945 (date of access: 15.05.2024).

2. Ухаль П. О. Інформаційні війни: Причини та технології ведення : Магістерська робота. Ужгород, 2023. 75 с.

3. Shcherbyna O., Krikun V., Baulina T. Echo chamber as a technology of communication influence. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. *Philosophy*. 2023. No. 9. P. 68–72. URL: https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/9-13/15 (date of access: 15.05.2024).

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-18

КОРИСЛИВА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ковальов Руслан Валерійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Невар Ігор Валентинович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Злочинність у сфері економічної діяльності – складне суспільно небезпечне явище, яке впливає на стабільність, завдає вагому шкоду економіці країни.

В літературі існують розбіжності до визначення поняття злочинів у сфері економіки. Неодноразово поняття «корисливі злочини», «кримінальна економіка», «тіньова економіка» та інші ототожнюють. Однак мають місце спроби доведення різної природи наведених явищ. Зокрема, О. Яковлєв розглядав корисливий злочин як майновий і корисливий, а також злочин у сфері економіки. На думк у С. Кравчука усі ці поняття мають різний спектр вчинення протиправних діянь. Злочини у сфері економіки, стверджує автор, це переважно господарські злочини, злочини у сфері господарської діяльності з використанням службового становища. До злочинів корисливого характеру С. Кравчук відносить діяння, які пов'язані із спричиненням матеріальної шкоди чи отримання матеріальної вигоди [1].

У криміналістичній літературі комплекс злочинів у сфері економіки розглядається як певна технологія злочинного збагачення, в якій виділяють основні і вторинні злочини. До основних відносять корисливі злочини, які вчиняються безпосередньо з метою заволодіння чужими коштами чи іншим майном. Вторинними корисливими злочинами вважають ті, які безпосередньо не надають матеріальної вигоди злочинцю, однак є способом вчинення основного злочину чи його приховування. За своєю сутністю злочини у сфері економіки спрямовані на заволодіння коштами та іншими цінностями і пов'язані із порушеннями законодавчо встановлених норм. Згідно Кримінального кодексу України до злочинів у сфері економіки, зокрема основних, можна віднести шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом

зловживання службовим становищем, тоді як до вторинних корисливих злочинів в умовах воєнного стану належать легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, а також фіктивне підприємництво [2].

Корисливі злочини мають надзвичайно складний механізм здійснення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що приводить до утворення криміналістично-значущої інформації про злочин, його учасників та результати. Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість корисливого злочину полягає в тому, що предметом протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому має місце підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки.

Фактором, який приваблює злочинців до здійснення корисливого злочину виступає розвиток кризових ситуацій в економіці. Не слід ігнорувати факт боротьби за економічну владу, що дає можливість розширення застосування кримінальних способів заволодіння та здійснення протиправних діянь у сфері економіки.

Ще однією із особливостей вчинення корисливих злочинів в умовах воєнного стану можна вважати той факт, що злочинні діяння вчиняються під виглядом різного роду цивільно-правових угод, а тому ззовні вони мають вигляд цілком законних господарсько-фінансових операцій.

Як бачимо аналіз корисливих злочинів в умовах воєнного стану свідчить, що злочинність у сфері економіки є найбільш проблематичним питанням сьогодення. Звісно держава реагує на дані злочини, намагається запобігти їм.

Діяльність правоохоронних органів і органів державної влади з протидії цьому суспільно небезпечному явищу на даний момент, не дивлячись на всі вжиті заходи, не дозволяє забезпечувати належного рівня економічної безпеки в країні. У більшості злочинів корисливої спрямованості є одна спільна риса: вони завжди плануються, завжди умисні, хоча в окремих випадках трапляються і з необережності. Ефективність протидії злочинності безпосередньо залежить від отримання повної та достовірної інформації щодо кількісних і якісних показників певного виду злочинів та визначення тенденцій розвитку досліджуваного феномену [6].

Специфіка складу корисливих злочинів в умовах воєнного стану не дозволяє правоохоронним органам миттєво реагувати на їх вчинення. Практика показує, що всі дії владних органів щодо запобігання корисливим злочинам супроводжуються виникненням більш нова-

ційних механізмів вчинення корисливих злочинів в умовах воєнного стану. Саме тому дана тема є надважливо і ще тривалий час буде актуальною для досліджень.

Література:

1. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://westudents.com.ua/knigi /116-ekonomchna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html

2. Меденцев А. М. Характеристика предмета та умов вчинення злочинів у сфері державних закупівель. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive /juspradenc8/65.pdf

3. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2019 р. *Генеральна прокуратура України* : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113899&libid=100820

4. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 189–193.

5. Рівень безробіття в Україні. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-19

ОБ'ЄКТ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Красовський Олександр Петрович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Білецький Богдан Михайлович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Торгівля людьми, або так зване сучасне рабство, що набуває великих масштабів у сучасному світі, зумовило широке коло наукових досліджень у цій сфері. Найбільш дискусійними виявляються питання щодо об'єкту цього злочину та його місця в системі об'єктів кримінально-правової охорони, адже це питання має важливе, як

теоретичне так і практичне значення. Воно сприяє з'ясуванню соціальної суті даного злочину, характеру і ступеня його суспільної небезпеки.

Давно відомо, що суспільні відносини можна уявити як цілісну динамічну систему, яка є продуктом і результатом взаємодії людей, в основі цієї взаємодії стоять спільні інтереси. Слід зазначити, що не всі суспільні відносини можуть виступати як об'єкт злочину, а лише ті з них, «на які посягає злочин, спричиняючи їм певну шкоду, і які поставлені під охорону кримінального закону» [1, с. 75].

Я.Г. Лизогуб зазначає, що з огляду на високу змістовну диференційованість, а часом і полярність дій, що становить собою кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 149 КК, чітко визначити основний безпосередній об'єкт майже неможливо [2, с. 115].

Щодо визначення безпосереднього об'єкта даного злочину у науковців немає одностайності. Так, Ю.С. Нагачевська основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми визначає свободу людини [3, с. 244]; Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та деякі інші вчені виділяють саме фізичну свободу у якості об'єкта [4, с. 278]; а М.І. Мельник та М.І. Хавронюк зазначають об'єктом – свободу, честь і гідність, а також волю [5, с. 353]. З точки зору К.В. Авдєєвої, торгівля людьми посягає на соціально значущі інтереси і відносини у сфері захисту особистої, політичної та професійної свободи людини; крім того, кримінально-правовій охороні підлягають свобода праці, творчості, думки [6, с. 113].

Оскільки більшість дослідників погоджується, що свобода людини є безпосереднім об'єктом торгівлі людьми, доцільним уявляється розкриття саме цього поняття. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право кожного на свободу та особисту недоторканність. Європейський суд з прав людини зазначив, що під правом на свободу в контексті ст. 5 Конвенції слід розуміти фізичну свободу особи, при цьому право на свободу і особисту недоторканність розглядається як єдине сполучення слів і має на увазі захист «від будь-якого свавільного процесуального чи матеріального зазіхання на особисту свободу» з боку державних органів [7]. Що ж до поняття «особиста недоторканність», то під ним розуміється «гарантія від арешту і попереднього ув'язнення»[8].

Незважаючи на тезу А. М. Орлеана про те, що свобода та особиста недоторканість не завжди є предметом посягання при торгівлі людьми (мовляв, з проаналізованих ним справ у багатьох випадках потерпілі від злочину знали, що їх чекає за кордоном, знали, що їх свобода там буде обмежена, але свідомо йшли на це, бо не мали ніякої можливості або бажання заробляти гроші в Україні [9, с. 111], ми можемо зрозуміти, що право на свободу та особисту недоторканість буде порушене у будь-

якому випадку, навіть при добровільній згоді людини, щодо якої вчиняється даний злочин. І.С. Назаров зазначає, що думка А.М. Орлеана видається недостатньо аргументованою, адже він ототожнює поняття волі людини з поняттям «свободи» (причому саме з фізичною свободою), що є не зовсім вірним.

У словосполученні «свобода волі» слово «свобода» виступає вже як філософський термін. У цьому розумінні слово «свобода» не є синонімом слова «воля». Словосполучення «свобода волі» підкреслює незамінність одного слова іншим. За словом «воля» закріплене основне значення: «Воля – це одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки» [10, с. 111].

Чинне законодавство не містить визначення понять гідності та честі, оскільки вони є морально-етичними категоріями і одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. На основі різних точок зору щодо поняття гідності людини, вдалий висновок дає Ю.Г. Падафет, зазначаючи, що феномен гідності людини пов'язується в основному з цінністю людини та оцінкою її значення і місця в суспільстві та державі. Сприйняття себе та оточуючих на основі певного еталону перетворюється на оціночні судження морального чи правового характеру, що створює підстави для зворотного позитивного або негативного впливу на поведінку людини. Ці вимоги стають нормами поведінки лише у випадку, коли вони ґрунтуються на внутрішньому переконанні людини у їхній корисності не тільки для неї, але й для інших людей [11, с. 34].

Точку зору про те, що основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є громадська моральність, послідовно відстоює А.М. Орлеан. Обґрунтовуючи свою позицію, науковець зазначає, що громадська моральність базується на системі норм та правил поведінки, ідей, звичаїв, традицій, уявлень про добро і зло, справедливість та несправедливість, честь та гідність, що домінують у відповідному суспільстві. На думку А.М. Орлеана, у деяких випадках дуже важко визначити соціальне благо, що охороняється правом від протиправних посягань. Наприклад, життя чи здоров'я тварини не охороняється правом, однак жорстоке поводження з тваринами в кримінальному законі визнається злочином. У таких випадках під охороною права перебуває моральність як духовний фактор суспільства. На переконання дослідника, існування явища торгівлі людьми здатне суттєво спотворити мораль, що призведе до деформації психології людей, тобто до формування безпосередньої причини вчинення торгівлі людьми, що, своєю чергою, сприятиме поширенню таких злочинів. Зважаючи на окреслені доводи, науковець

висловив пропозицію перемістити статтю про відповідальність за розглядуване діяння у розділ XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» Особливої частини КК України [9].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми слід визнавати свободу та гідність особи в об'єктивному її значенні (людську гідність). Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами розглядуваного злочину можуть бути життя, здоров'я, честь та гідність людини у суб'єктивному її розумінні, статева свобода та статева недоторканість особи, її трудові права, порядок перетинання державного кордону України тощо. Загалом же дане питання потребує подальших досліджень, удосконалення теоретичної аргументації та практичної діяльності в цій галузі, тому що, як ми вже зрозуміли воно дуже неоднозначне та зачіпає чимало непорушних прав людини, які гарантуються їй ще при народженні, що ускладнює визначення об'єкту даного кримінального правопорушення.

Література:

1. М. І. Бажанов, Ю. В. Баулин, В. І. Борисов. Кримінальне право України. Загальна частина. Харків : Право. 1998. 279 с.
2. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : ВД «Дакор», 2013. 780 с.
3. Нагачевська Ю. С. Кримінально-правова характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.Серія юридична*. 2014. Вип. 4. С. 241–253.
4. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 896 с.
5. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.
6. Авдеева Е. В. Механизм уголовно-правового регулирования свободы личности : дисс. канд. юрид. наук : 12.00.08. Иркутск, 2013. С. 113.
7. 1986 Бозано против Франции. Библиотека документов по правам человека. URL: http://hrlib.kz/wp-content/uploads/2016/07/1986-БозанопротивФранции
8. Справа «Х проти Сполученого Королівства». Ліга. Закон : прав. портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO0812.html
9. Орлеан А. М. Об'єкт незаконної торгівлі людьми та місце цього злочину в структурі Особливої частини Кримінального кодексу України.

Вісник Університету внутрішніх справ. 2001. Спецвип. С. 110–114.

10. Назарова І. С. Свобода – воля. Культура мови на щодень: інформаційно-довідкова система. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine8-20.pd

11. Падафет Ю. Г. Гідність людини як ключова державно управлінська цінність. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 2. С. 29–35.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-20

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ: ВИКЛИКИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Кропивницький Микола Олександрович
кандидат юридичних наук (PhD)

Конституційний Суд України являє собою орган конституційної юрисдикції, що гарантує верховенство Конституції України, вирішує питання відповідності іншого законодавства положенням Конституції, а також в передбачених випадках здійснює тлумачення останньої. КСУ не входить до системи судів загальної юрисдикції та діє автономно й централізовано. Як зазначає К. В. Резворович, у сучасних наукових дискусіях майже немає місця зайвій полеміці стосовно значущості конституційного правосуддя. Конституційний Суд аксіоматично сприймається, як наріжний камінь всього механізму захисту прав і свобод людини та громадянина [5, с. 39]. Конституційний Суд займає важливе місце в забезпеченні соціальних прав громадян, особливо враховуючи безліч прогалин в сфері соціального забезпечення, тому погоджуємося з Л. М. Булкат щодо того, що сьогоднішня практика свідчить про безпрецедентне значення рішень Конституційного Суду України в питаннях соціального захисту [1, с. 24]. Рішення Конституційного Суду України в соціальних справах мають вагоме значення для захисту прав, свобод та законних інтересів населення, адже вирішується питання конституційності певних законодавчих положень, які стосуються соціальних прав. Зазвичай, таке вирішення відбувається через призму принципів верховенства права, передбачуваності закону, легітимних очікувань та належного врядування [5, с. 47].

Питання розмірів соціальних виплат, доплат, компенсацій, пільг, пенсій, порядку їх нарахування, стажу, перерахунку, методики призначення та багато інших соціальних питань, пов'язаних з негативними наслідками для їх отримувачів, неодноразово ставали предметом розгляду як судами загальної юрисдикції, так і Конституційним Судом України (КСУ). Соціальні питання були у порядку денному засідань КСУ практично кожен рік з моменту початку його функціонування. Однак, незважаючи на деталізоване тлумачення статей 22, 46, 48 та інших статей Конституції України, в яких закріплені соціальні права, кількість звернень до Конституційного Суду України не зменшується, досягаючи періодично рекордних відсотків від загальної кількості прийнятих рішень за рік. За роки свого функціонування Конституційний Суд України розглянув велику кількість справ, предметом яких були соціальні та пенсійні питання, зменшення їх розміру, зміни порядку нарахування чи призначення різним категоріям осіб. Було сформульовано достатньо широке коло правових позицій у цій сфері, у тому числі, у рамках ст. 22 Конституції України. Так, протягом 2018 року Великою Палатою КСУ з 13 прийнятих рішень, 6 було пов'язано зі зменшенням чи скасуванням соціальних виплат, оподаткуванням пенсій [8, с. 23].

6 квітня 2022 р. Конституційний Суд України ухвалив рішення у справі про посилений соціальний захист військовослужбовців за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича [7]. У рішенні КСУ відмічалося, що Конституційний Суд бере до уваги реалії сьогодення стосовно збройної агресії Росії, роль Збройних Сил України та інших військових формувань в обороні Української держави, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Конституційний Суд визнав, що конституційний обов'язок держави щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців (статті 17, 46 Конституції України) є значущим ніж будь-які цілі, досягнення яких законодавець визначав як підставу для запровадження обмеження права на отримання одноразової грошової допомоги у збільшеному розмірі при зміні групи інвалідності, збільшенні відсотка втрати працездатності часовими рамками. Відповідно, обмеження на виплату одноразової грошової допомоги у зв'язку із встановленням інвалідності або ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності, передбачене Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визнано таким, що не відповідає Конституції України. Після прийняття зазначеного рішення Верховна Рада України ухвалила зміни до відповідної статті, прийнявши 29 липня 2022 р. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військово-

службовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» [2].

Окрім внесення змін щодо забезпечення військовослужбовців, гарантії соціального і правового захисту, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» було поширено на інші категорії осіб: учасників територіальної оборони, членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також під час виконання ними завдань територіальної оборони [3].

Отже, соціальні питання були у порядку денному засідань КСУ практично кожен рік з моменту початку його функціонування, тим паче актуалізуються вони в період дії на території України правового режиму воєнного стану. Відтак солідаризуємося з окремою думкою у справі за конституційними скаргами Мельничук Надії Миколаївни, Григор'євої Лілії Іванівни та Кліменко Марини Робертівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 28 розділу II Закону України "Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні" [6] судді Конституційного Суду України О.О. Первомайського: ухвалюючи рішення та висновки, Конституційний Суд України не має такого зручного «привілею» чи «індульгенції», як *право на помилку*, оскільки рішення та висновки Конституційного Суду є остаточними і не можуть бути оскаржені (стаття 151^2 Конституції України). Тому така максимально жорстка дія принципу *res judicata* щодо рішень Конституційного Суду зобов'язує його за правилом «сьогодні та у цій справі» ухвалювати самодостатні та несуперечливі рішення, які, не будучи ідеальними, все ж можуть бути визнані за *істину* в певній конкретній справі [4].

Література:

1. Булкат Л. М. Питання соціального захисту в актах Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2016. № 2. С. 23–34.

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» від 29 липня 2022 р. № 2489-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Ст. 283.

3. Мінекономіки: Інформація щодо сфери трудових відносин в умовах воєнного стану. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/

minekonomiki-informaciya-shchodo-sferi-trudovih-vidnosin-v-umovah-voyennogo-stanu (дата звернення: 14.05.2024 р.)

4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О. О. у справі за конституційними скаргами Мельничук Надії Миколаївни, Григор'євої Лілії Іванівни та Кліменко Марини Робертівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 28 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні». *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 3. Ст. 93.

5. Резворович К. Р. Захист соціальних прав людини у порядку адміністративного судочинства: теоретичний, нормативний та праксеологічний аспекти : моногр. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 420 с.

6. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Мельничук Надії Миколаївни, Григор'євої Лілії Іванівни та Кліменко Марини Робертівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 28 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні». *Офіційний вісник України*. 2020. № 38. Ст. 76.

7. Рішення Конституційного Суду України (Другий Сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 163 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців) від 6 квітня 2022 року, справа № 3-192/2020(465/20), провадження № 1-р(II)/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 35. Ст. 66.

8. Смуш-Кулеша М., Федорова А. Стандарти Ради Європи та практика Конституційного і Верховного судів України щодо обмеження соціального забезпечення. URL: https://rm.coe.int/soft-c-uk-1-/1680a33520 (дата звернення: 14.05.2024 р.).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-21

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ВІЙСЬКОВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Лавренюк Олександр Володимирович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Дем'янюк Олександр Миколайович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Надаючи кримінологічну характеристику особистості військовослужбовця, який вчиняє військові кримінальні правопорушення, ми не могли оминути дослідження кримінологічно-значущих ознак його особистості

За статистичними даними, наданими Державною судовою адміністрацією України, відносно кількості засуджених військовослужбовців за видом звання, встановлено, що близько половини з них припадає на рядовий склад, чверть – на сержантський і старшинський склад, близько 15% – на молодший офіцерський, 10% – на старший офіцерський [1].

Поряд з тим, дослідження показало і окремі випадки притягнення до кримінальної відповідальності осіб вищого офіцерського складу за скоєння ними військових кримінальних правопорушень. Вважаємо, що цьому неабияким чином сприяють геополітична ситуація та воєнний стан в Україні.

З урахуванням специфічних умов побудови, життя й діяльності ЗС України, інших військ і військових формувань кримінальне законодавство, визначаючи систему покарань, підстави й порядок їхнього призначення, передбачає застосування спеціальних видів кримінальних покарань тільки до військовослужбовців, зокрема покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, яке може бути призначене виключно до військовослужбовців строкової служби.

Аналіз отриманих статистичних даних у процесі нашого дослідження свідчить про те, що майже всі військовослужбовці, які відбувають покарання в дисциплінарних батальйонах є неодруженими.

Також слід відмітити, Одним з основних факторів, які визначають характер і ступінь криміногенної деформації особи, є її позиція у сфері суспільно корисної трудової діяльності. Якщо говорити про наявність цивільної спеціальності, то тільки трохи більше від половини анкетованих осіб указали на наявність якої-небудь цивільної спеціальності.

Результати проведеного дослідження вказуються на те, що більшість від третини осіб, які тримаються в дисциплінарній військовій частині, становлять особи, які проходять військову службу у сухопутних військах, а більше ніж кожен десятий – у прикордонних військах Служби безпеки України, частка інших родів військ – менш істотна.

З точки зору кримінології виходить, що чим нижчий престиж роду військ, тим вища (статистично) злочинна активність. Крім того, вища криміногенність осіб, що проходять військову службу будівельних спеціальностей пов'язана з тим, що більшість призовників має психофізіологічні аномалії.

Дані вивчення вироків щодо осіб, засуджених за військові кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану, свідчать про те, що більша їх частина – це самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК), дезертирство (ст. 408 КК) та непокора (ст. 405 КК)

За окремими даними, 23,9% осіб, які перебувають у дисциплінарному батальйоні, мали приводи до міліції чи поліції, у тому числі непоодинокі, – 1,3%. Відповідно, вони мають підлітковий досвід насильницької, корисливої й анархічної поведінки, яка у багатьох з них зберігається у подальшому житті.

Таким чином, процес соціалізації в допризовний період визначається такими факторами як кримінальна обстановка за місцем проживання, в оточенні; сімейне неблагополуччя, деморалізація у навчальному чи трудовому колективі, психічні аномалії, наявність попередньої протиправної поведінки тощо.

Отже, для успішного досягнення мети покарання важливим фактором є виявлення суб'єктивних причин, які спонукали військовослужбовця у минулому до вчинення кримінального правопорушення.

Щодо мотивів та цілей осіб, які вчиняють кримінальні правпорушення в ЗСУ, нами в процесі дослідження встановлено, що вони є різними й залежать від інтересів, корумпованості, можливостей, безкарності, бажання до збагачення, використання службового становища тощо. Саме ці категорії й лежать в основі вчинення кримінальних правопорушень у ЗС України.

Внутрішніми умовами мотивації є психофізіологічні та біологічні особливості особистості (у тому числі психофізіологічні аномалії – психопатія, олігофренія). Зовнішніми умовами мотивації є неста-

більність у ЗСУ, вчинення окремими посадовцями корупційних кримінальних правопорушень, небажання молоді служити в армії тощо.

Важливим з визначеного є висновок, що від рівня морально-психологічної обстановки в колективі засуджених військовослужбовців залежить спрацювання соціально-кримінального фактору серед осіб, що залучені до латентно-нормативної системи кримінальної субкультури дисциплінарного батальйону. Відповідно, це свідчить про створення у колективах сприятливого соціально-психологічного ґрунту для всіляких форм асоціальної поведінки. У цілому варто говорити про шкідливу роль поширення нестатутних форм відносин між засудженими, що призводить до криміналізації й дестабілізації управління військами.

За таких умов інститут особи яка вчиняє кримінальні правопорушення в ЗС України, є малодослідженим у галузевому значенні, що пов'язане з невирішеністю основоположних питань, які торкаються сфери спеціальних видів кримінальних покарань, що призначаються виключно військовослужбовцям (зокрема, тримання в дисциплінарному батальйоні або службові обмеження для військовослужбовців).

Література:

1. Державна судова адміністрація України. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/ (дата звернення: 12.02.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-22

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ПРАВОМІРНОСТІ

Левченко Аліна Валеріївна
аспірантка кафедри публічного та міжнародного права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

В сучасному цивілізованому світі людина виступає найвищою соціальною цінністю, а дотримання та захист її прав та свобод є найпріоритетнішим завданням кожної демократичної держави. Однак, інколи виникають ситуації, за яких дотримання і захист прав людини є водночас і найбільш важливим, і надзвичайно складним завдання для державних органів, що мають їх забезпечувати. Це ситуації, виник-

нення яких призводить чи може призвести до людських і матеріальних втрат, створювати загрозу життю і здоров'ю людей, небезпеку державній незалежності й територіальній цілісності та інші негативні наслідки. Задля відвернення таких загроз та усунення цих небезпек органи державної влади вводять особливі правові режими, одним з яких є воєнний стан, запровадження якого неодмінно супроводжується обмеженням окремих прав і свобод людини.

При цьому у зарубіжних країнах обмеження прав людини в умовах дії воєнного стану зазвичай означають тимчасову відмову від гарантій окремих прав і свобод людини і громадянина. Разом з тим, такі обмеження не носять довільного характеру. Сучасні конституції більшості держав виходять з концепції правової держави, однією з ознак якої є визнання природного характеру прав і свобод людини [1, с. 41].

Нині забезпечення та реалізація прав і свобод людини в Україні набуває особливого значення у зв'язку із запровадженням та подальшим продовженням строку дії на всій території країни, за винятком тимчасово окупованих територій, воєнного стану та, як наслідок, запровадження обмежень окремих прав і свобод людини.

Безперечно, запровадження особливих правових режимів, зокрема воєнного стану, є легальною можливістю суттєвого обмеження прав і свобод людини і громадянина [2, с. 55], включаючи одне з основоположних прав людини – право на таємницю кореспонденції. Водночас, механізм введення особливого правового режиму при наявності процедурних вад може нести потенційну загрозу правам і свободам людини, у тому числі праву на таємницю кореспонденції. Варто зазначити, що існуючий нині механізм запровадження в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану не є досконалим з огляду на певні законодавчі колізії.

Вважається, що одним з проблемних аспектів в механізмі запровадження цього особливого правового режиму є часовий проміжок та складна бюрократична процедура його введення. Так, українським законодавством передбачено такий механізм запровадження воєнного стану, який передбачає складний процес і велику кількість документів – пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, указ Президента України та підготовлений ним проект закону про затвердження указу, прийнятий Верховною Радою України закон, а також значний часовий проміжок затвердження Верховною Радою України указу про введення особливого правового режиму, що може подовжуватись до двох днів. Розуміється, така складна і довготривала процедура запровадження особливих правових режимів є зовсім неприйнятною з огляду на потенційні загрози національній безпеці

та територіальній цінності, коли подібні рішення потребують оперативного ухвалення.

До того ж, Законом України «Про введення воєнного стану» передбачено, що в указі Президента України про введення воєнного стану, окрім іншого, зазначається час введення і строк, на який він вводиться. Відповідно з часу введення, який відображається в указі, передбачається можливість обмеження прав і свобод людини і громадянина. Однак сам указ набирає чинності одночасно з набранням чинності законом про введення воєнного стану. Очевидно, що у такому випадку, коли закон буде затверджено протягом двох днів, поки Верховна Рада України збереться на засідання, а відповідно до указу Президента України воєнний стан вже ніби буде діяти, матимуть місце незаконні обмеження прав і свобод людини, у тому числі конституційного права людини на таємницю кореспонденції.

Тому рекомендовано запровадити таку процедуру введення воєнного стану, за якої Президент України ініціює запровадження особливого правового режиму шляхом внесення проекту закону, який розглядається і ухвалюється Верховною Радою України та скоротити термін дводенного строку затвердження указу, наприклад до 24 годин [3, с. 36].

Досить серйозною проблемою механізму запровадження воєнного стану є відсутність у національному законодавстві про воєнний стан, у тому числі в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» тлумачень, що саме варто розуміти під поняттями «збройна агресія», «загроза нападу», «небезпека державній незалежності та територіальній цілісності». Тому, очевидно, що по суті введення режиму воєнного стану та, відповідно, встановлення обмежень прав і свобод людини, може мати місце з підстав, які вбачаються достатніми на думку членів Ради національної безпеки і оборони України, Президента України та народних депутатів [4, с. 75]. Звісно, це не дає достатніх гарантій уникнення зловживань у сфері обмеження прав людини, у тому числі її конституційного права на таємницю кореспонденції.

А тому необхідно на законодавчому рівні, зокрема в Законі України «Про правовий режим воєнного стану», надати визначення поняттям «збройна агресія», «загроза нападу», «небезпека державній незалежності та територіальній цілісності». Адже нормативно закріплене тлумачення цих понять, які є підставами для обмеження як права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану, так і інших прав і свобод людини, надасть гарантії уникнення необґрунтованого та надмірного обмеження цих прав [5, с. 84].

Окрім того, норми національного законодавства, зокрема стаття 64 Конституції України, залишають на розсуд уповноважених органів

за наявності достатніх на їх думку підстав для введення воєнного стану, і питання про те, які права і свободи людини можна обмежувати у зв'язку із введенням таких особливих правових режимів. Це зумовлено тим, що в Україні діє така модель регулювання обмежень, яка передбачає конституційно закріплений перелік прав і свобод людини, які не можна обмежувати навіть за умов дії особливих правових режимів. При цьому вважається, що існуюча модель не в повній мірі відповідає вимогам правової держави, оскільки найбільш оптимальною видається така модель регулювання обмежень прав людини, за якої конституція держави закріплює вичерпний перелік прав, які можна обмежити. Певна річ, що в такому випадку конституційне право на таємницю кореспонденції залишається незахищеним від неправомірного або надмірного обмеження під приводом усунення суспільної загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки.

До того ж, простежується невідповідність норм статті 64 Конституції України, в якій закріплений перелік прав, які не можна обмежувати в умовах дії особливих правових режимів, та норм закону України «Про правовий режим воєнного стану», яким передбачено вимоги до Указу Президента України про введення того чи іншого правового режиму щодо встановлення вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини, які будуть тимчасово обмежуватись.

Відповідно, потребують узгодження норми статті 64 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Це дозволить також трансформувати українську модель регулювання обмежень прав і свобод людини, серед яких і право на таємницю кореспонденції, в умовах воєнного стану з існуючої моделі до найбільш оптимальної, яка притаманна правовим державам, при якій національною конституцією встановлюється перелік тих прав, які можна обмежити в умовах воєнного стану [6, с. 121]. Це дозволить ефективно забезпечувати і захищати ці права, у тому числі, гарантоване Конституцією України право людини на таємницю кореспонденції.

Література:

1. Хила І. Ю. Конституційні основи обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного стану: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. Вип. 2. Том 1. С. 39–44.

2. Марусяк О. В. Проблеми імплементації особливих правових режимів в Україні на прикладі введення воєнного стану в 2018 році. *Центр політико-правових реформ.* URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Marusyak.-Problemy-implementatsiyi-osoblyvyh-pravovyh-rezhymiv.pdf (дата звернення: 13.05.2024).

3. Левченко А. В. Забезпечення права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного та надзвичайного стану: теоретичні та практичні проблеми реалізації. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 02–03 грудня 2022 р.). Кременчук. 2022. С. 34–37.

4. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія : Право.* 2016. Вип. 41. Том 2. С. 74–78.

5. Левченко А. В. Підстави обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах надзвичайного та воєнного стану в Україні: теоретичні та практичні аспекти реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 81–85. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.11 (тут – с. 84).

6. Левченко А.В. Обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану: українські реалії та закордонний досвід. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 116–122. DOI: https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-19 (тут – с. 121).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-23

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КРИПТОВАЛЮТИ» В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ. КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

Луганський Олександр Юрійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Інтенсивний розвиток у людства в 21 столітті ознаменувався революційними змінами в комп'ютерних технологіях, фінансах та інвестиціях тощо. Така еволюція призвела до формування нової – цифрової реальності, а та в свою чергу до появи нових фінансових технологій, віртуальних активів, цифрової економіки. Один із таких новосформованих віртуальних активів став такий феномен, як цифрові валюти чи криптовалюта.

Цифрові валюти, як поняття в 1983 році ввів Девід Чаум в своїй дослідницькій роботі та невдовзі реалізував його у формі DigiCash. В 2012 році Європейський центральний банк дав їх наступне визна-

чення: «цифрові гроші в нерегульованому середовищі, випущені й контрольовані їхніми розроблювачами й використовувані в якості методу оплати серед членів певного віртуального співтовариства, […] віртуальні валюти (які, на відміну від електронних грошей, не мають матеріального еквівалента з тією назвою, що є законним засобом платежу)» [1].

Широкого використання термін «криптовалюта» набув після публкації Andy Greenberg 20 квітня 2011 року у журналі Forbes статті «Crypto Currency».

Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (надалі – FATF) в своїх документах використовували для позначення терміна криптовалюта терміни «віртуальна валюта» та «електронні гроші».

Віртуальна валюта являє собою засіб вираження вартості, яким можна торгувати у цифровій формі і який функціонує в якості: засобу обміну та/або розрахункової грошової одиниці та/або засобу зберігання вартості, але не володіє статусом законного платіжного засобу (не відноситься до офіційно діючих і законних засобів платежу при розрахунках із кредиторами) у жодній юрисдикції.

Електронні гроші – цифровий засіб вираження фіатної валюти («реальної валюти», «реальних грошей», «національної валюти» – монет і паперових грошей країни, які є її законними платіжними засобами). Електронні гроші являють собою механізм цифрового переказу фіатної валюти.

За загальним же визначенням криптовалюта – це різновид цифрової валюти, облік внутрішніх розрахункових одиниць якої забезпечує децентралізована платіжна система (немає внутрішнього або зовнішнього адміністратора або якого-небудь його аналога), що працює в повністю автоматичному режимі. Сама по собі криптовалюта не має якої-небудь особливої матеріальної або електронної форми – це просте число, що позначає кількість даних розрахункових одиниць, яке записується у відповідній позиції інформаційного пакета протоколу передачі даних і найчастіше навіть не зазнає шифруванню, як і вся інша інформація про транзакції між адресами системи [2].

Необхідність впровадження правового нагляду за сферою обігу криптовалют в Україні мало значну важливість, з огляду на вживання цих активів серед громадян, в тому числі їхнього протиправного використання з метою легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, оплати заборонених до вільного обігу товарів (наркотиків, зброї), а також фінансування тероризму.

Задля того щоб встановити належну систему правового регулювання державі необхідно було визначитись та дати належну законодавчу дефініцію такому явищу, як криптовалюта.

Для більш повного розуміння визначення, яке на сьогодні має термін «криптовалюта», в сучасній правовій системі розглянемо шлях яким пройшов законодавець для його формування.

Пропозиції щодо визначення поняття криптовалют в українській правовій системі були запропоновані у різних законопроектах.

Проєкт Закону про обіг криптовалюти в Україні від 06.10.2017 № 7183 визначав криптовалюту як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [3].

У проєкті Закону про стимулювання ринку криптовалюти та їх похідних в Україні від 10.10.2017 № 7183–1 визначали криптовалюту, як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом [4].

Проєкт Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні) від 30.10.2017 № 7246 посилався та застосовував термінологію проєкту Закону про стимулювання ринку криптовалюти та їх похідних в Україні від 10.10.2017 № 7183-1.

Проєкт Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 14.09.2018 № 9083 відповідно до п.п. 14.1.95-1, п. 4.1, ст. 14 визначав криптовалюту як віртуальний актив у формі токену, що функціонує як засіб обміну або збереження вартості. Віртуальним активом же визначалася будь-яка форма запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості. [6]

Проєкту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 27.09.2018 № 9083-1 визначав криптовалюту – як нематеріальний цифровий актив, що визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні) (п.п. 14.1.95-1, п. 4.1, ст. 14) [7].

Отже, на етапі становлення, законопроекти, що вносилися на розгляд Парламенту України були присвячені, як визначенню та врегулюванню обігу криптовалют, так і у спробі їх оподаткування. Ці ініціативи мали за меті внесення змін до Податкового кодексу України та/або інших нормативних актів.

Слід також звернути увагу на позицію Національного банку України, як національного регулятора щодо визначення криптовалют.

01.11.2014 Національний банк України публікує лист Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin, де було зазначено, що «віртуальна валюта/криптовалюта» Bitcoin розглядається як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства. Також було наголошено, що всі ризики за використання в розрахунках «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin несе учасник розрахунків за ними. Національний банк України як регулятор не відповідає за можливі ризики і втрати, пов'язані з використанням «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. […].» [8].

Окрім цього, пізніше, а саме 08.12.2014 НБУ у відповіді на звернення від 28.10.2014 щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin, серед іншого зазначив: «[…] Поряд з цим, випуск віртуальної валюти Bitcoin не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодної із країн. Отже, Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості. […] Враховуючи наведене, вважаємо, що уповноважені банки не мають правових підстав для зарахування іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin за кордоном. […]» [9].

В спільній заяві від 17.11.2018 фінансові регулятори України зазначили, що складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом. Поняття «криптовалюта» та регулювання операцій з нею не підпадають під режим регулювання: обігу грошових коштів; валютного законодавства; обігу електронних грошей та використання платіжних засобів; цивільних правовідносин щодо регулювання діяльності із цінними паперами.

Офіційне же визначення поняття криптовалюта було сформоване в профільному Законі України «Про віртуальні активи» № 2074 IX

(далі – Закон № 2074), який було прийнято Верховною Радою України 17 лютого 2022 року у вигляді правової дефініції «віртуальні активи», яка в свою чергу мала наступне формулювання: нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Вказаний закон повністю легалізує обіг криптовалют в Україні на законодавчому рівні. Однак наразі вказаний закон не набрав законної сили через відсутність змін у Податковому законодавстві, а також не було створено необхідний реєстр постачальників послуг віртуальних активів.

В українській нормативно-правовій базі щодо регулювання «криптовалют», останні отримали правову дефініцію «віртуальні активи».

Прийняття Закону № 2074 надало реальний поштовх лише перспективам того, що національний та іноземний бізнес зможуть легально здійснювати діяльність застосовуючи засоби володіння, користування, розпорядження таким віртуальним активом, як криптовалюта в правовому полі України, а Україна зі свого боку захищатиме віртуальні активи від протиправних посягань, та належним чином визнаватиме право власності на них за громадянами і суб'єктами підприємницької діяльності.

Література:

1. European Central Bank. Virtual currency schemes. Frankfurt-on-Main : European Central Bank, 2012. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf

2. Криптовалюта. Википедия. 15.03.2022. URL: https://ru.wikipedia.org w/index.php?title=%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0&oldid=120665250

3. Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні від 06.10.2017 № 7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684

4. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні від 10.10.2017 № 7183-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710

5. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні) від 30.10.2017 № 7246. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62816

6. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 14.09.2018 № 9083. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597

7. Проект (друга редакція) Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні від 27.09.2018 № 9083-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64696

8. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : роз'яснення Національного банку України. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text (дата звернення: 01.05.2024).

9. Щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin: Лист Національного банку України 2014 № 29-208/72889. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14#Text

10. Спільна заява фінансових регуляторів (НБУ, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг) щодо статусу криптовалют в Україні (30.11.2017). Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini

11. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

12. Грицай С. О. Правова сутність дефініції «віртуальні активи» у законі України «Про віртуальні активи». *Аналітично-порівняльне правознавство.* № 1. DOI: 10.24144/2788–6018.2022.01.45.

13. Грицай С. О. Від криптовалюти до віртуальних активів: становлення законодавства України через призму хронологічно-правового аналізу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30, № 2. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-2-160.

14. Грицай С. О. Криптовалюта – чи може бути правовою дефініцією? *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.15.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-24

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Макарчук Віталій Володимирович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін,
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

В умовах євроінтеграції ефективність вітчизняного адміністративного законодавства у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції має доволі важливе теоретичне та практичне значення. Так, нормативно-правова база ефективного правового нагляду за діяльністю держави під час формування правової бази України та Європейського Союзу закладена у Конституції України та законах України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [1]» і «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [2]». Проте ці акти мають загальний характер, тому не визначають напрямів підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання. З огляду на це існує потреба дослідження на предмет підвищення ефективності норм адміністративного законодавства, яке адаптується до вимог Європейського Союзу [3, с. 135].

Згідно з пунктом 34 Стратегії національної безпеки України [4]: «Набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору – стратегічний курс держави. Для реалізації цього курсу має бути забезпечено повну імплементацію та подальшу адаптацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [5], інтеграцію національної економіки до європейського економічного простору, досягнення Україною відповідності Копенгагенським критеріям членства в ЄС».

Україна потребує модернізації системи підготовки та перепідготовки фахівців для забезпечення національної безпеки України та її адаптації до системи підготовки фахівців вищої кваліфікації, яка здійснюється в розвинених країнах світу [6]. Досвід зарубіжних країн

з питань формування, реалізації та удосконалення державної кадрової політики є цікавим та прийнятним для України в умовах, коли йде пошук моделі державної кадрової політики, яка б відповідала завданням національної безпеки та викликам часу. Формування та реалізації кадрової політики у безпековому секторі провідних країн світу, а саме: Сполучених Штатах Америки, Великої Британії, Канаді, Німеччині, Іспанії, Франції, Італії, а також в країнах – сусідах України: Польщі, Словаччині, Угорщині та Румунії, свідчить, що стратегічні пріоритети кадрової політики сектору безпеки цих країн передбачають: запровадження дієвої системи стратегічного управління кадровими процесами в секторі безпеки, яка спрямована на раціональне використання наявного кадрового потенціалу, а також вжиття системних заходів щодо його відтворення в інтересах захисту національної безпеки кожної держави; встановлення уніфікованих стандартів та процедур для кадрової політики сектора безпеки, в інтересах забезпечення потреб національної безпеки; забезпечення раціонального використання кадрових ресурсів, шляхом встановлення чітких, відкритих та прозорих процедур управління службовою кар'єрою персоналу; професіоналізація кадрової політики шляхом модернізації системи базового і професійного навчання [7, с. 72].

Практично в усіх країнах розвинутої демократії нові офіційні підходи або найважливіші концептуальні нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки розробляються та представляються виконавчою владою. Відповідні нормативно-правові акти, як правило, містять оцінку ситуації в цілому, формулюють загальні завдання, програми і заходи, можливі зміни в структурі державних органів, відповідальних за їх виконання [8, с. 10]. Створюючи національну державну правову систему необхідно також відповідно керуватись нормами ЄС і одночасно проводити адаптацію з наявними європейськими законами, а якщо приймати нові, то вони мають бути узгоджені з правовим полем ЄС [9, с. 90].

Отже, необхідно пам'ятати, що світовий досвід не можна механічно переносити на вітчизняні правові реалії. Було б корисно, якби його передовий досвід був адаптований до сучасного етапу українського державотворення та враховував український менталітет, традиції, існуючі законодавчі положення з питань національної безпеки тощо. Звичайно, адміністративна політика різних країн у сфері забезпечення національної безпеки має свої особливості та особливості, але її формування та реалізація в сучасних умовах має також загальні положення, що відображають загальносвітові тенденції.

Література:

1. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 р. № 228-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text

2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV : станом на 4 листоп. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text

3. Бондаренко В. А. Окремі аспекти підвищення ефективності норм адміністративного права у період адаптації законодавства до вимог Європейського Союзу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 3. С. 134–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_3_17

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 30 листоп. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

6. Іщенко А. Ю. Критерії національної безпеки в освітній сфері : зарубіжний досвід та висновки для України : аналітична записка. URL: http://http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16114.034.pdf

7. Банчук-Петросова О. В. Загальна характеристика кадрової політики сектору безпеки провідних країн світу. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління»*. 2014. Вип. 1. С. 69–76.

8. Новицький Г. В. Актуальні проблеми формування системи нормативно-правового регулювання національної безпеки України. *Національна безпека в контексті євроатлантичної інтеграції України: нормативно-правові аспекти* : наук.-інформ. збірн. Вип. 7. Київ : ДП «Євроатлантикінформ», 2005. С. 6–16.

9. Пендюра М. М. Правове забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник НАВС України*. 2005. № 2. С. 86–94.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-25

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ДЕЗЕРТИРСТВА, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ, В БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Мандзик Петро Іванович
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
член-кореспендент
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна

Хоменко Андрій Анатолійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

КК України, а точніше Особлива його частина, з поміж іншого містить значну частину різного роду кваліфікуючих ознак, що в сукупності з основними складами кримінального правопорушення утворюють кваліфіковані та особливо кваліфіковані їх склади, і в залежності від наявності цих ознак зростає ступінь суспільної небезпеки кримінально протиправного діяння, та відповідно і відповідальність особи, яка його вчинила.

Досліджувані кваліфікуючі ознаки дезертирства характеризується умовами його вчинення.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України від 06.12.1991 № 1932-XII «Про оборону України» «особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [1].

Статтею 1 Законом України від 21.10.1993 № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» також закріплено поняття «особливий період» та розширено його зміст, у зв'язку з чим «особливий період – це період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України,

який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [2].

Обидва цих поняття об'єднує те що «особливий період» в Україні «настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, у зв'язку з чим можна дійти помилкового висновку, що дія особливого періоду обмежується строком мобілізації або періодом воєнного стану» [2].

Указом Президента України «Про звільнення в запас військово-службовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, призваних під час третьої черги часткової мобілізації відповідно до Указу Президента України від 14 січня 2015 року № 15» від 26 вересня 2016 року № 411/2016 хоч і прийнято рішення провести у вересні – жовтні 2016 року звільнення в запас військовослужбовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, призваних під час третьої черги часткової мобілізації відповідно до Указу Президента України від 14 січня 2015 року № 15 «Про часткову мобілізацію», крім тих, які висловили бажання продовжувати військову службу, проте виходячи із системного аналізу норм Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», закінчення періоду мобілізації не є підставою для припинення особливого періоду, так як Президент України не приймав рішення щодо переведення державних інституцій на функціонування в умовах мирного часу. Дана позиція, кореспондується із правовою позицією сформульована в постановах Верховного Суду від 14.02.2018 у справі № 131/1449/16-ц (касаційне провадження № 61-4157св18); від 14.02.2018 у справі № 727/2187/16-ц (касаційне провадження № 61-3951св18); від 20.02.2018 у справі № 640/4439/16-ц (касаційне провадження № 61-4304св18) (Постанова № 61-4304зпв18, 640/4439/16-ц); від 21.02.2018 у справі № 211/1546/16-ц (касаційне провадження № 61-4255св18) та ін.

На підставі викладеного під поняттям «особливий період» ми пропонуємо розуміти період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім

цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій та триває до прийняття рішення про переведення державних інституцій на функціонування в умовах мирного часу.

Як і попередня кваліфікуюча ознака, вчинення дезертирства в умовах воєнного стану характеризується особливим правовим режим в державі.

Статтею 1 Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» закріплено, що «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3].

Проаналізовані зазначені вище законодавчі дефініції доходимо висновку, що поняття «особливий період» та «воєнний стан» являються тотожні, чого не можна сказати про поняття «бойова обстановка».

М.І. Хавронюк поняття «бойова обстановка» розглядає як «певний стан військових з'єднань, частин (кораблів) та (або) підрозділів, за якими вони ведуть погоджені дії з метою знешкодження (розгрому) військового супротивника, оволодіння важливими районами (рубежами) або утримання їх і виконання інших тактичних завдань» 4 с. 102].

В.П. Бодаєвський поняття «бойова обстановка» розглядає у вузькому, як стан військ (сил) в умовах бою (основної форми тактичних дій) так і в широкому значеннях – стан військових частин, підрозділів (кораблів, літаків) під час здійснення ними тактичних дій по виконанню бойових завдань в обмеженому районі протягом короткого часу» [с. 183, 184]. Бойова обстановка може створюватися не тільки на фронті, але і в тилу (наприклад, під час десанту противника або повітряних нальотів), а також мати місце як у військовий час, так і в мирний час (наприклад, при ліквідації прикордонних конфліктів тощо) [5, с. 183, 184].

М.І. Панов поняття «бойова обстановка» розглядає як «період знаходження військової частини, підрозділу, окремих військовослужбовців

у безпосередньому зіткненні і протиборстві з противником, підготовка чи ведення бою (бойової операції). Обгрунтованою є позиція поіменованого автора, відносно того, що бойова обстановка, може виникнути як у воєнний, так і мирний час, наприклад, під час відбиття нападу на державний кордон України» [6, с. 13], що отримало своє підтвердження за результатами нашого кримінологічного дослідження. Так, за результатами вивчення судових вироків за 2014-2022 роки, нами встановлено, що за вчинення дезертирства в умовах бойової обстановки в Україні, за вироком суду, до кримінальної відповідальності було притягнуто 3 особи (з яких: у 2016 – 1 особа, у 2020 – 1 особа та у 2021 – 1 особа).

На підставі проведеного аналізу норм чинного законодавства та позицій вітчизняних вчених ми приходимо до висновку, що бойова обстановка, як кваліфікуюча ознака вчинення дезертирства в Україні, це сукупність об'єктивних обставин, які виникають у зв'язку з реалізацією тактичних військових дій в процесі ведення загальновійськового вогневого бою з метою знищення, противника, забезпечення оборони чи виконання інших бойових завдань, що здійснюється протягом обмеженого проміжку часу.

Вивчення кваліфікуючих ознак дезертирства в Україні та судової практики за його вчинення дозволило нам провести аналіз кваліфікації протиправних діянь за сукупності кримінальних правопорушень.

Як сукупність кримінальних правопорушень найчастіше кваліфікуються дії винного, який вчинив державку зраду та вчинив дезертирство (найбільше таких випадків вчинення дезертирств пов'язано з анексією АР Крим 2014 року) (ч. 1 ст. 111 та ч. 1 чи 2 ст. 408 КК України); залишив поле бою чи під час бою та вчинив дезертирство та заволодівши зброєю вчинив дезертирство (в першому випадку – ч. 2 ст. 408 і ст. ст. 418, 419, 420 або 421 КК України, а в другому – ч. 4 ст. 408 і ст. 429 КК); вчинив втечу з під варти відбуваючи покарання на гауптвахті (ст. 393 та 408 КК України); подання підробленого документа для приховування вчиненого дезертирства (ст. 358 та 408 КК України) тощо.

Література:

1. Про оборону України Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

3. Про правовий режим воєнного стану Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Хавронюк М.І. Військові злочини: коментар законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І. Мельник; відп. ред. М. Д. Дрига, В. І. Кравченко. К. : СК, 2003. 272 с.

5. Бодаєвський В. П. «Воєнний стан», «бойова обстановка» та «час перебування на військовій службі» як особливі обставини чинності кримінального закону щодо військових злочинів у часі. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского.* 2013. Т. 25(64). № 2. С. 180–186. *Серия «Юридические науки».*

6. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. Х. : Право, 2011. 184 с.

7. Дячук С. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 3 кн. Київ, 2005. Кн. 3: Особлива частина. Коментарі до статей 255–447 Кримінального кодексу України. 584 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-26

ПРОТИДІЯ КІБЕРАТАКАМ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Марчук Олександр Миколайович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Богатько Денис Олегович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Від початку війни стало відомо про велику кількість кібератак на Україну:

Варто згадати невдалу спробу атаки хакерського угруповання Strontium, які намагалися отримати доступ до комп'ютерних мереж в Україні, США та ЄС, щоб забезпечити тактичну підтримку фізичного вторгнення росії в Україну та викрасти конфіденційну інформацію.

До цього Держспецзв'язку попереджувало про розповсюдження електронних листів з назвою «Військові злочинці РФ.htm», відкриття

яких призводить до того, що зловмисники отримують віддалений доступ до комп'ютера жертви.

Під прицілом знаходяться також об'єкти критичної інфраструктури. Український провайдер Укртелеком зазнав потужної атаки 28 березня 2022 року, під час якої хакери намагались проаналізувати, як влаштована ІТ-інфраструктура, вивести з ладу обладнання та сервіси, а також отримати контроль над мережею та обладнанням компанії.

23 березня ворог намагався здійснити кібератаку на державні установи України з використанням шкідливої програми Cobalt Strike Beacon, яка уражає комп'ютер у випадку її відкриття.

Це приклади лише масованих атак. Ймовірно, про атаки менших масштабів та окремі випадки персональних зламів просто не повідомляється.

Кожна сучасна соціально активна людина в Україні використовує мобільні пристрої та користується інтернетом, державні органи переходять на електронний документообіг, стабільна діяльність банківського сектору, залізниці й авіатранспорту, великих підприємств залежить від стабільності кіберпростору, з яким вони працюють, та базується на комунікації за допомогою електронних засобів зв'язку.

Відповідальність за кіберзлочини передбачена розділом XVI ККУ, саме 2 норми із цього розділу і зазнали змін відповідно до нового Закону 2149-IX.

Також Закон 2149-IX передбачає, що втручання в роботу інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж не вважатиметься несанкціонованим, якщо таке втручання вчинено відповідно до Порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем чи мереж, текст якого Держспецзв'язку зараз активно напрацьовує.

Ще до початку війни, після кібератак 14 січня на сайти державних органів влади, відчувалася необхідність запровадження невідкладних змін в українському законодавстві для узаконення процедури Bug Bounty (залучення зовнішніх фахівців до пошуку помилок і вразливостей програмних продуктів, інформаційно-комунікаційних систем тощо). Тож на сьогодні ІТ-спільнота зможе легально тестувати державні інформаційні системи на наявність вразливостей, а держава отримає інструмент для значного підвищення ступеня захисту таких систем.

З іншого боку, запровадження ч. 6 ст. 361 ККУ є логічним продовженням змін у конструкції ч. 1 ст. 361 ККУ. Адже те, про що вказано у частині 6, раніше не визнавалося злочином відповідно до частини 1.

Електронна система публічних закупівель Prozorro заявила, що тимчасово призупиняє програму Bug Bounty у зв'язку з введенням

воєнного стану в Україні до завершення воєнних подій. Незважаючи на припинення програми, дії багхантерів не будуть вважатися правопорушеннями, а нові звіти про знайдені вразливості будуть прийняті до розгляду після завершення воєнного стану та відновлення програми пошуку вразливостей Bug Bounty.

Варто визнати й певну неповноту закону в цій частині. Від початку війни в Україні активізувався неофіційний громадський рух кіберопору ворогові, так звана "КіберАрмія". Звичайні люди, поряд із професіоналами сфери ІТ, атакують ворога у кіберпросторі, завдаючи йому збитків та зриваючи плани. Формально такі дії можуть підпадати під ознаки складів злочинів, що передбачені ст. ст. 361, 361-1 ККУ. Ймовірно, що навіть при ініціюванні відповідного кримінального провадження проти таких осіб, правоохоронні органи та суди використовуватимуть загальні механізми їх звільнення від відповідальності, адже дії таких осіб відповідають інтересам України та українського народу та не є суспільно небезпечними. Незважаючи на це, формалізація подібного звільнення від відповідальності на рівні приміток чи окремих частин відповідних спеціальних статей ККУ є бажаною у майбутньому, аби правоохоронні органи не витрачали власних зусиль на "дружній вогонь" чи пошук юридичних шляхів його уникнення.

Отже підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю під час війни та посилення відповідальності за відповідні злочини є давно назрілим кроком. Новий закон розширює межі діяльності правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів, передбачених статями 361, 361-1 ККУ. Посилення санкцій та додаткова криміналізація окремих діянь здатні частково стримати потенційних злочинців від вчинення нових злочинів.

Виправданим є й запровадження відповідальності за злочини, що скоєні у воєнний час. Настільки суворі санкції за їх вчинення продиктовані поточною ситуацією в країні, адже особа, яка завдає шкоди національним інтересам України чи українцям у кіберпросторі, тим самим допомагаючи агресору у цій війні, не може нести відповідальності меншої, ніж військові злочинці.

Сфера кіберпростору і раніше потребувала посиленого захисту та змін. Відкрите вторгнення росії стимулювало вдосконалення чинного законодавства та гарантій безпеки у сучасному інформаційному середовищі.

На підставі викладеного можемо констатувати, що під час війни в зоні ризику перебувають державні органи, великі підприємства, підприємства оборонної та критичної інфраструктури, а також підприємства, які забезпечують населення та оборону усім необхідним в

умовах війни. Є ризики й для місцевих жителів, які перебувають в зоні бойових дій.

Література:

1. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-IX. – LigaZakon: сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix

2. Кримінальний кодекс України. – Законодавство України : сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-27

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ШЛЮБ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Мельник Олексій Сергійович
студент СО «Магістр»,
Науковий керівник: **Деркач Елла Михайлівна**
доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Одним з основних видів приватно-правових відносин з іноземним елементом, що регулюються міжнародним приватним правом, є шлюбно-сімейні відносини. В наш час глобалізаційних та міграційних процесів у різних країнах зазначені відносини зазнають постійної трансформації, що знаходить відображення в законодавстві, зокрема в Україні.

Наша держава гарантує захист соціальних прав громадян, у тому числі й права на шлюб, що обумовлює необхідність запровадження на законодавчому рівні ефективного механізму захисту зазначених прав.

У юридичній літературі питанням колізійного регулювання шлюбних і сімейних відносин приділено достатньо уваги таких науковців, як В. Гербута, О. Грабовської, А. Довгерта, О. Бурлай, О. Мережка, О. Розгон, М. Менджули, В. Ткаченко, О. Чумака, І. Шкурської та ін.

Важливим завданням міжнародно-правового врегулювання шлюбно-сімейних відносин є уніфікація правового регулювання у даній сфері. Колізійні норми, не регулюючи, по суті, шлюбне правовідношення

з іноземним елементом, покликані врегулювати (визначити) його зв'язок, що виникає завдяки іноземному елементу, з правопорядками відповідних держав, на території яких виникає таке правовідношення [1]. Варто зазначити, що засадниче значення має закріплення права на шлюб у таких документах, як Загальна декларація прав людини (ст. 16), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 12), Конвенція ООН про згоду на одруження, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу (ст. 1).

Серед основних нормативно-правових актів, які регулюють укладення шлюбу в міжнародному приватному праві, необхідно зазначити Закон України «Про міжнародне приватне право», Сімейний кодекс України як акт національного законодавства, що встановлює засади шлюбно-сімейної сфери в Україні. Також, на сьогодні Україною укладено понад 15 двосторонніх договорів про правову допомогу у сімейних та цивільних справах, які врегульовують питання укладання шлюбу з іноземним елементом, особистих та майнових прав подружжя, розірвання шлюбу. Наприклад, відповідно до Угоди між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах (ратифіковано 5 липня 2001 року) «форма укладення шлюбу визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої укладається шлюб» [2; 3].

У випадку, коли укладання шлюбу відбувається на території України, такі відносини регламентуються ст. 56 Закону України «Про міжнародне приватне право», відповідно до якої форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України. Також, застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу, який укладений в Україні [4].

Щодо укладення шлюбу за кордоном, то ключовим тут є питання про визнання таких шлюбів в Україні, що залежить від державної належності осіб, які укладають шлюб. Відповідно до ч. 1 ст. 58 ЗУ «Про міжнародне приватне право» шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу [4].

Специфікою міжнародного приватно-правового регулювання шлюбних відносин проявляється у необхідності у більшості випадків встановлення спільного особистого закону подружжя. Класичним прикладом комбінованого підходу до визначення спільного особистого

закону подружжя є шкала прив'язок, так звана «шкала Кегеля». Дана шкала передбачає прив’язки у такій послідовності: закон спільного громадянства подружжя; у разі його відсутності – закон останнього спільного громадянства, якщо один із подружжя зберіг його; за його відсутності – закон звичайного спільного місця проживання подружжя на даний момент; у разі відсутності спільного місця проживання – закон останнього спільного місця проживання, якщо один із подружжя і зараз там проживає. За відсутності всіх цих умов – закон держави, з якою відносини мають найбільш тісний зв’язок [5].

Відповідно до статей 60, 63 ЗУ «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу, включаючи припинення шлюбу та правові наслідки такого припинення, визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, в якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв’язок іншим чином. Тобто, закріплений в українському законі підхід відображає класичні засади [4].

Укладання шлюбів з іноземним елементом має певні проблемні аспекти, одним з яких є наявність «кульгаючих шлюбів», тобто таких, що визнаються одним правопорядком, проте не визнаються іншим. Така ситуація досить поширена щодо релігійних шлюбів. Окремою проблемою для багатьох юридичних аспектів є визнання розірвання шлюбу (розлучення), що мало місце за кордоном. Основним засобом подолання зазначеної проблеми є саме визнання і виконання – екзекватура рішення правозастосовного органу про розірвання шлюбу, що було винесено в іншій державі або державах. Традиційно визнання може здійснюватися у двох формах: або у вигляді визнання іноземного судового рішення про розлучення судом України, або шляхом легалізації документа про розлучення, виданого за кордоном [2].

Таким чином, приватно-правові відносини з іноземним елементом набули значного поширення у сучасній шлюбно-сімейній сфері. Попри те, що держави намагаються врегулювати дані відносини у своїх нормативно-правових актах та шляхом укладення договорів, проблемні аспекти колізійного регулювання зазначених суспільних відносин зумовлені особливостями шлюбних традицій на рівні національних правових систем, які значно різняться в різних державах. Це зумовлює необхідність як вдосконалення колізійного методу, так і посилення процесів уніфікації правового регулювання шлюбно-сімейних відносин у міжнародному приватному праві (наближення національно-правового регулювання до вироблених міжнародною практикою механізмів захисту прав та інтересів учасників сімейних відносин).

Література:

1. Ткаченко В. Колізійні питання реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/48.pdf.

2. Барановська Т., Чарченко Є., Кондратенко Д. Колізійні аспекти реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282290/276473

3. Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_600#Text.

4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.

5. Міжнародне приватне право : підручник / [Є. М. Білоусов, І. М. Жуков, В. В. Комаров, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. Є. М. Білоусова, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 408 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-28

УТВЕРДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ НА ЗАСАДАХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Міщенко Вікторія Сергіївна
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна

На сьогоднішній день в українському суспільстві актуальним є питання правового регулювання процесів повоєнного відновлення України. При цьому на перший план виходять ідеї справедливості та сталості. Це значною мірою зумовлено стратегічним курсом України на інтеграцію до європейської спільноти соціально орієнтованих держав. Тому гармонізація законодавства України і європейського співтовариства є запорукою створення підґрунтя для утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві.

З проголошенням незалежності Україна почала розбудову соціальної держави, яка повинна реалізовувати принципи справедли-

вого розподілу національного багатства, майнових прав та тягаря розвитку держави і суспільства, принципи соціальної підтримки та взаємодопомоги, створення рівних умов та можливостей у реалізації прав і свобод людини і громадянина.

За роки війни в українському суспільстві значно збільшилася увага до проблем соціальної справедливості, нерівності, подолання прірви між бідними і багатими, забезпечення не тільки формальної рівності у правах (особистих, політичних, соціокультурних, економічних тощо), а зокрема створення рівних можливостей щодо їх реалізації.

Принцип соціальної справедливості знайшов своє відображення у міжнародно-правових актах, зокрема, у Загальній декларації прав людини; Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права; Європейській соціальній хартії (переглянутій); конвенціях МОП тощо.

Теоретичне підґрунтя ідеології соціальної справедливості міститься у низці наукових концепцій. Проте не можна некритично прийняти жодну із наявних концепцій соціальної справедливості, але в той же час, не можна ігнорувати їх позитивний та негативний досвід. Практика свідчить, що в перехідний період не можна зводити зміст соціальної справедливості ні до ринкової стихії, ні до адміністративної зрівнялівки. Завдання полягає в тому, щоб переосмислити зміст соціальної справедливості з точки зору пріоритету прав людини, збереження її гідності шляхом задоволення не лише конституційних, а й соціально-економічних прав. Зміст соціальної справедливості маємо безпосередньо узгоджувати з природним правом – забезпеченням основних прав людини [1, с. 6].

Жодна державна влада не припускає, що вона несправедливо відноситься до своїх громадян. Навпаки, вона розробляє й упроваджує в масову свідомість свою версію «соціальної справедливості» для запобігання соціальним конфліктам. Соціальна справедливість є такою, якою її усвідомлює суспільство. Мінлива природа суспільної свідомості накладає відбиток на розуміння критеріїв соціальної справедливості. Тому відсутність явних і прихованих конфліктів у суспільстві свідчить про дотримання принципів соціальної справедливості. Саме у створенні такого суспільного ладу полягає завдання державної влади. Незважаючи на велику наукову спадщину, в якій розкривається сутність та зміст соціальної справедливості, ця категорія продовжує залишатися однією з найбільш суперечливих. Науковим дослідженням соціальної справедливості часто перешкоджає певний соціальний світогляд дослідника, через який його висновки отримують політичне забарвлення [2, с. 11].

Наразі не можна виділити однозначний підхід до тлумачення справедливості. Тобто одночасно мають місце і норми, які визнають, що передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними, а механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їхнього фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства; окрім того, такі заходи можуть бути зумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України, що згідно з ч. 1 ст. 17 Конституції України є найважливішою функцією держави [3, с. 9]. З іншого боку, євроінтеграційні прагнення України мають на меті втілення норм, при яких забезпечується належний рівень соціальної захищеності всіх громадян за допомогою активної діяльності з регулювання соціальної й економічної сфер життєдіяльності суспільства, установлення в ньому соціальної справедливості й солідарності. До цього слід додати специфіку воєнного стану (де фокус, у тому числі стосовно категорії справедливо/несправедливо, зміщується у бік військових потреб та перемоги) та повоєнного періоду відбудови. Тому постала необхідність в утвердженні ідеології соціальної справедливості в суспільстві, яка відображатиме актуальний часу та потребам українського суспільства ціннісний погляд на пріоритетні завдання розвитку та відбудови країни.

Література:

1. Сокуренко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2002, 18 с.

2. Кравцов О. О. Соціальна справедливість та її врахування в економічній політиці. *Економіка та підприємництво*. 2019. № 4(109). С. 8–12.

3. Устименко В. А., Джабраілов Р. А., Малолітнева В. К., Гудіма Т. С. Принцип соціальної справедливості та особливості його застосування у взаємозв'язку із принципом верховенства права. *Економіка та право*. 2022. № 3. С. 3–14.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-29

КРИМІНОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НАСИЛЬНИЦЬКІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Ніц Сергій Степанович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Філюк Роман Олександрович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Прояви насильства під час війни є наслідком впливу певних умов, таких як раптовість, перебування в кримінальному або небезпечному середовищі, груповий тиск, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

На жаль, найбільш схильними до вчинення насильницьких воєнних злочинів являються особи з неблагополучного середовища, а одного разу переступивши межу, певний стримувальний фактор, такої особи може повторювати це знову і знову. І найчастіше кожен наступний вчинок характеризується більш серйозними наслідками.

В основу побудови моделі типології особистості злочинця, який вчиняє насильницькі воєнні злочини покладено характер її антисоціальної спрямованості, що відображає особливості мотиваційної сфери.

Головними типологічними ознаками антисоціальної спрямованості досліджуваної особистості є:

1). різко негативне і зневажливе ставлення до особистості особи та її цінностей;

2). корисливі та меркантильні погляди;

3). презирливе ставлення до основних загальнолюдських цінностей і соціальних установок;

4). поверхневе ставлення до своїх обов'язків [1, с. 74].

Злочинців, які вчиняють насильницькі воєнні злочини прийнято виділяти в окрему категорію, у зв'язку із чим можна виокремити такі кримінологічні типології їхньої особистості:

1) за ступенем суспільної небезпеки:

– *особливо небезпечні (активні антисоціальні)* – неодноразово судимі рецидивісти, які займають активну позицію протидії та протистояння суспільству, його нормам і цінностям, за допомогою

злочинної поведінки (учасники організованих злочинних груп, що займаються розбоями, викраденнями людей, грабежами, вимаганнями, бандити, терористи, екстремісти);

– *небезпечні (пасивні асоціальні)* – особи, які ведуть паразитичний асоціальний спосіб життя протягом тривалого часу, і вчиняють злочини під впливом конфліктних умов, що раптово склалися (хуліганства, заподіяння шкоди здоров'ю, розбої, грабежі);

– *ситуативні* – особи, які вчиняють злочини внаслідок нездатності адекватно оцінити ситуацію або протистояти певним чинникам (наприклад, індивід, який регулярно вживає алкоголь, постійно провокує і вплутується в конфлікти і бійки);

– *випадкові* – особи, чия поведінка, як правило, не викликає суспільної небезпеки, але може проявитися одноразово і незначно в разі раптової стресової ситуації, такі індивіди часто скоюють злочини у стані афекту, перевищуючи межі необхідної оборони;

2) залежно від мотивів вчинення насильницького злочину:

– *престижний* – злочинець прагне зайняти лідируючі позиції, завоювати авторитет, бути весь час на виду тощо. Наприклад, для "підтвердження" прийняття ідей екстремістського угруповання новий учасник вчиняє насильницькі дії щодо представника іншої національності або релігії. Цей критерій характерний для осіб молодого віку;

– *корисливий* – злочинець вчиняє будь-яке насильницьке кримінальне правопорушення з метою особистого збагачення (наприклад, кілер або грабіжник, "чорні" ріелтори);

– *хуліганський* – злочинці вчиняють умисний насильницький злочин із метою порушення громадського порядку, вираження зневажливого ставлення до загальноприйнятих правил поведінки (участь у масових заворушеннях);

– *мстивий (ревнивий)* – злочинці, які вирішили самотужки розібратися із ситуацією і "відновити" справедливість за допомогою насильницьких дій;

– *ігровий* – цей тип злочинця шукає гострих відчуттів, його діяльність пов'язана з постійним ризиком, від якого він отримує задоволення (участь у масових заворушеннях, хуліганствах, злочинах екстремістської та терористичної спрямованості);

– *сексуальний* – кримінальні правопорушення вчиняються під впливом сексуальних спонукань (зґвалтування, педофілія).

Такі злочинці зазвичай дуже суб'єктивно і вузько сприймають навколишній світ. Нерідко ситуації, в які вони потрапляють, сприймаються ними часто як потенційно небезпечні та загрозливі, хоча насправді цього може і не бути. При цьому ця категорія злочинців вирізняється вразливістю і чутливістю в міжособистісних стосунках,

і нерідко така вразливість сприймається ними як жалість до себе, а не співпереживання іншим. Зазвичай, причини криються в дитячому 5–7-річному віці, коли виникали психотравмувальні ситуації.

Література:

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2014. С. 204.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-30

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Оліневич Олександр Анатолійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Тимошевич Микола Миколайович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

В умовах воєнного стану велике значення для розвитку української держави відіграє виховання громадян у дусі патріотизму. Враховуючи суспільно-політичну ситуацію в країні досить актуальним є формування національно-патріотичної самосвідомості молодих військовослужбовців. Багато дослідників акцентують увагу на прагненні України розвиватися та вдосконалюватися відповідно до європейських стандартів, які полягають не лише у правовому аспекті, а й у психологічно-виховному.

В умовах російсько-української війни, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України), участь у громадсько-політичному житті країни, повага до прав людини, верховенство права, толерантне

ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей, рівність всіх перед законом, готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [1].

Тому, основним завданням викладацько-педагогічного колективу у вищих навчальних закладах є прояв психолого-педагогічного впливу, який полягає в формуванні у молоді поважного ставлення до Батьківщини, української держави, народів, нації та суспільства в цілому. Для того, щоб студенти та курсанти з честю та гідністю несли службу в органах державної влади і проявляли високий професіоналізм, патріотичність, повагу до себе та оточуючих; шанували закони і державні символи; щиро любили свою рідну землю, мову, традиції, звичаї; захищали та прогнули до процвітання Батьківщини; показували високоморальні якості; зосереджували всі свої сили для виконання громадського та конституційного обов'язків.

Відповідно до статті 23 Конституції України :«Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язок перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [2].

Г.Ю. Топольницька слушно зазначає, що «Національно-патріотичне виховання сучасної української молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини» [3]. З вищезазначеного необхідно підкреслити той факт, що національно-патріотичне виховання студентів і курсантів полягає не лише у прагненні педагогів вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання сформувати патріотичну самосвідомість, а і у цілеспрямованій діяльності впливу органів державної влади, громадських організацій, сім'ї тощо.

Так у листі МОН від 16.08.2019 року № 1/9-523 визначено, що формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу [4].

Слід зазначити, що формування національно-патріотичної свідомості майбутніх військовослужбовців полягають у таких психолого-педагогічних засадах як виховання:

1) почуття поваги та любові до Батьківщини;

2) значимості національно-патріотичних цінностей і переконань;

3) відповідальності перед громадянами за свою культуру мовлення;

4) готовності взяти на себе відповідальність;

5)проявів кращих рис українського менталітету (щедрості, працелюбності, справедливості, толерантності, гуманності) тощо.

Основними напрямками національно-патріотичного виховання курсантів та студентів є: духовно-моральний напрям, який передбачає формування морально стійкої особистості, яка має такі моральні якості, як чесність, сумлінність, відповідальність, повага до старших, мужність, любов до Батьківщини і свого народу; повагу до родини, батьків, сімейних традицій; формування соціальної активності, спрямованої на служіння інтересам держави; формування ціннісного ставлення до отримання професії як життєвої необхідності, головному способу досягнення успіху в житті і професії та ін. Культурно-історичний напрям передбачає виховання потреби в оволодінні і збереженні національної культури, традицій і звичаїв; формування розуміння місця та ролі свого народу і країни у розвитку світової культури; залучення курсантів, слухачів та студентів до участі у програмах, проектах громадських організацій, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді; організація відзначення національних календарно-тематичних, релігійних і державних свят; формування почуття національної гідності, національної самосвідомості, здатності взаємодіяти та ефективно спілкуватися з людьми інших культур, мов і релігій. Громадсько-правовий напрям передбачає вивчення основ державності України, знання її Конституції, Гімну, державної символіки [5].

Можна зробити висновок, що національно-патріотичне виховання майбутніх військовослужбовців – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини. Для здійснення ефективного виховання серед здобувачів вищої освіти в закладі зі специфічними умовами навчання викладацьких склад повинен проявити психолого-педагогічний вплив та національно-правові напрями виховання: духовно-моральний, культурно-історичний і громадсько-правовий. За допомогою яких студенти та курсанти зможуть сформувати шанобливе ставлення до Батьківщини, української держави, народів і нації та суспільства в цілому; повагу до національних символів (Державний Герб України, Державний Гімн України, Державний Прапор України); зможуть проявити участь у громадському житті країни; відчують толерантне ставлення до культурних та історичних цінностей і переконань представників іншої культури, а також регіональних і національно-мовних особливостей; зосередять свою увагу на рівності всіх

перед законом, готовності служити та захищати суверенітет і територіальну цілісність України

Література:

1. Наказ МОН від 16.06.2015 №641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15 (дата звернення 27.10.2019).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законом України станом: на 21.02.2019 р. URL: /https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр (дата звернення 27.10.2019).

3. Лист МОН від 16.08.2019 № 1/9-523. URL: /https://drive.google.com/file/d/1Db5P_CNZu5Sp5v_4_yKJUJrHLqeKrJ4u/view (дата звернення 27.10.2019).

4. Топольницька Г. Ю. Психолого-педагогічні засади формування патріотичної самосвідомості у курсантів-прикордонників. URL: /http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/05_04_2019/pdf/5.pdf (дата звернення 27.10.2019).

5. Федоренко О. І. Напрями, методи та форми національно-патріотичного виховання курсантів і студентів у закладі вищої освіти МВС України. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/05_04_2019/pdf/3.pdf (дата звернення 27.10.2019).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-31

ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРАЦІВНИКУ ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО ТРУДОВОГО КОДЕКСУ

Панченко Ольга Іванівна
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу
науково-правових експертиз та законопроектних робіт,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Нещодавно Уряд анонсував завершення роботи над проєктом нового Трудового кодексу (далі – Проєкт) та надав документ для обговорення зацікавленим сторонам. Дійсно, до післявоєнного необхідно готуватися вже зараз, а не чекати, коли закінчиться війна, і для цього потрібна відповідна нормативно-правова база. Українське суспільство заслуговує на домінування європейських трудових цінностей, соціального миру, згуртованості, але чи є запропонований нормативно-правовий акт таким, що дозволить реалізувати ці задачі?

Відразу зауважимо, що до нового Проєкту вже є низка питань. Так, наприклад, згідно ст. 84 Проєкту кількість надурочних годин протягом календарного року обмежено 360-ма годинами (зараз – 120-ма). При цьому передбачена вкрай зручна для роботодавця можливість запровадження підсумованого обліку робочого часу, коли, за певних обставин, тривалість робочого дня може становити до 12 годин на день (ст. 88). Крім того, сторонам надана значна свобода у регулюванні умов трудового договору. Так, у трудовому договорі можна прописати: підстави призупинення трудового договору без виплати зарплати (ст. 60), підстави надурочних робіт (ст. 88), випадки відкликання з відпустки (ст. 96), розбиття щорічної відпустки на частини будь-якої тривалості (ст. 96), оплату відпустки після її початку (ст. 104) тощо. Якщо працівник «пристає» на такі умови, то він ризикує опинитися у безправному становищі [1].

Не менш «загрозливими» є й підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника. Так, у ч. 1 ст. 66 Проєкту вказана доволі абстрактна причина «економічного, технологічного, структурного чи аналогічного характеру», що відкриває простір для зловживань збоку власника. Крім того, скасовано вимогу до роботодавця враховувати переважне право залишення на роботі у разі звільнення працівників.

У ст. 94 Проєкту не передбачено таких відпусток, як: додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці; додаткова відпустка за особливий характер праці; творча відпустка; відпустка для підготовки та участі в змаганнях, що безумовно, негативно вплине на мотивацію працівника.

Варто також зазначити, що низка інститутів трудового права взагалі не знайшли свого регулювання у Проєкті; стосується це й інституту відшкодування моральної шкоди.

Наразі це питання регламентується ст. 237-1 КЗпП, де зазначено, що відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав, у тому числі внаслідок дискримінації, мобінгу (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Натомість у Проєкті лише вказано, що працівник має право на відшкодування моральної шкоди, а також шкоди заподіяної його майну у зв'язку з виконанням трудових обов'язків (ст. 21). При цьому жодного роз'яснення, яким чином буде відбуватися процес у запропонованому акті не надано. Немає навіть відсилки до інших законодавчих актів, які регламентують це питання.

До того ж, у Проєкті відсутня норма, подібна до передбаченої у ст. 160 КЗпП, про те, що постійний контроль за додержанням працівниками вимог нормативних актів про охорону праці покладається на роботодавця. Відтак, довести, що виробнича травма сталася через невиконання власником своїх повноважень буде складніше, як і стягнути з нього відшкодування моральної шкоди [2].

При цьому в попередньому законопроєкті, зареєстрованому у Верховній Раді України за № 2410 від 08.11.2019 [3] відповідальності роботодавця за заподіяння моральної шкоди приділено значно більше уваги. Так, за нормами ст. 366 роботодавець зобов'язаний відшкодувати моральну шкоду, заподіяну працівникові своїми діями або бездіяльністю, які порушують права працівника, відповідно до цивільного законодавства. Роботодавець зобов'язаний відшкодувати моральну шкоду в разі невиконання свого обов'язку шанувати честь, гідність та інші особисті немайнові права працівника. Моральна шкода відшкодовується відповідно до цивільного законодавства. Обов'язок доказування факту наявності моральної шкоди покладається на працівника.

Суд може прийняти рішення про відшкодування моральної шкоди, заподіяної незаконним звільненням працівника або переведенням його на іншу роботу (ст. 383).

Особи, які вважають, що вони зазнали дискримінації у сфері праці, мають право звернутися до суду із заявою про відновлення порушених прав, відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Такі особи зобов'язані навести факти наявності дискримінації. Обов'язок доказування відсутності фактів дискримінації покладається на роботодавця (ст. 3). Також передбачено право працівника на відшкодування моральної шкоди у випадку порушення роботодавцем вимог контролю за виконанням працівниками трудових обов'язків (ст. 29).

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що реформувати трудове законодавство й інститут відшкодування моральної шкоди у ньому безумовно треба. На обговорення громадськості й експертів був представлений вже не один проєкт Трудового кодексу, однак жоден з них не є досконалим, а останній – навіть дискримінаційним, тому ряд компетентних органів вирішив не підтримувати його у запропонованій редакції як такий, що потребує суттєвого доопрацювання. Тож чекаємо від урядовців врахування всіх зауважень і презентації комплексного законопроєкту, який буде всебічно захищати права працюючих, а не порушувати їх.

Література:

1. Проект Трудового кодексу України (78). https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/1proekt_trudovogo_kodeksu_12.01.2024.pdf

2. Дудін В. Топ-5 викликів нового трудового кодексу. Соціальний рух, 18.01.2024. https://rev.org.ua/top-5-viklikiv-novogo-trudovogo-kodeksu/

3. Проект Трудового кодексу України № 2410 від 08.11.2019. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-32

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС В'ЇЗДУ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Патрай Тарас Павлович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Шолодько Сергій Віталійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Між Україною та іноземними державами заключені міжнародні договори на законне безвізове перебування іноземних громадян на території України, найчастіше такий термін складає до 90 діб, але слід перевіряти кожну державу окремо. В разі перевищення терміну 90 діб та у разі відсутності інших документів, підтверджуючих законність перебування на території України відносно особи виникає підозра щодо незаконного перебування на території України, за яке передбачена відповідальність згідно ст. 203 КУпАП [1][1]. Також у іноземного громадянина може бути посвідка про тимчасове або постійне перебування на території України. Найчастіше термін дії посвідки про тимчасове перебування на території України складає 1 рік, а термін дії посвідки про постійне перебування на території України – 10 років.

В разі закінчення терміну дії посвідки, відносно особи виникає підозра щодо незаконного перебування на території України, за яке передбачена відповідальність ст. 203 КУпАП [1].[2]

Тобто законними підставами перебування на території України є:

1. Посвідка на тимчасове перебування.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» посвідка на тимчасове проживання видається:

[1]Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

[2]Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

– іноземцям та особам без громадянства, які відповідно до закону прибули в Україну для працевлаштування або укладення гіг-контракту або під час перебування на законних підставах на території України у випадку, передбаченому частиною тринадцятою цієї статті, отримали дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну для участі в реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих у встановленому порядку;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи провадження іншої канонічної діяльності за запрошенням релігійних організацій та погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію відповідної релігійної організації;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну для участі в діяльності філій, відділень, представництв та інших структурних осередків іноземних неурядових організацій, зареєстрованих у встановленому порядку;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну для роботи у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, зареєстрованих у встановленому порядку;

– іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну для роботи у філіях або представництвах іноземних банків, зареєстрованих у встановленому порядку;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку, встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, а також іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою участі в міжнародних та регіональних волонтерських програмах чи участі в діяльності організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності;

– іноземцям (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь) та особам без громадянства, які в період воєнного стану прибули в Україну для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на волонтерських засадах як медичні працівники, фахівці з реабілітації;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну для роботи кореспондентом або представником іноземних медіа;

– іноземцям або особам без громадянства, які є засновниками та/або учасниками, та/або бенефіціарними власниками (контролерами) юридичної особи, зареєстрованої в Україні, та розмір частки власності яких або іноземної юридичної особи, бенефіціаром (контролером) якої такі іноземці або особи без громадянства є, у статутному капіталі української юридичної особи становить не менше 100 тис. євро за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком на дату внесення іноземної інвестиції;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну з метою навчання;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну з метою возз'єднання сім'ї з особами, які є громадянами України, або які під час перебування на законних підставах на території України у випадках, зазначених у частинах третій – тринадцятій статті 4 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", уклали шлюб з громадянами України;

– іноземцям або особам без громадянства, які прибули в Україну з метою возз'єднання сім'ї з особами, зазначеними у частинах другій – тринадцятій статті 4 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства";

– іноземцям або особам без громадянства, які звільнені з пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на підставі рішення суду про скасування рішення про їх затримання або примусове видворення за межі України чи яких до завершення граничного строку перебування у таких пунктах не було примусово видворено за межі України з причин відсутності проїзного документа, транспортного сполучення з країною їх походження або з інших причин, незалежних від таких осіб;

– іноземцям та особам без громадянства, які надавали інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та іншу) допомогу підрозділам Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, залученим до проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо у районах її проведення, та/або залученим до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо у районах їх

проведення, або добровольчим формуванням, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України та спільно з вищезазначеними підрозділами брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, а також які брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної операції та/або заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях спільно із вищезазначеними підрозділами та добровольчими формуванням;

– особам, яких визнано особами без громадянства в порядку, встановленому Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [2][3].

2. Посвідки на постійне проживання:

- іноземці та особи без громадянства, які відповідно до Закону України «Про імміграцію» іммігрували в Україну на постійне проживання;

- іноземці та особи без громадянства, які до прийняття рішення про припинення громадянства України постійно проживали на території України і після прийняття такого рішення залишилися постійно проживати на її території (у цьому випадку підставою для видачі посвідки на постійне проживання іноземцям та особам без громадянства є відповідний указ Президента України про припинення громадянства України та заяви таких осіб).

Для окреслення проблеми зростання кількості, активізації некерованих міграційних процесів необхідно визначити, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, зобов'язані мати дійсний паспортний документ. Іноземець або особа без громадянства у разі втрати або обміну паспортного документа повинні протягом трьох робочих днів письмово повідомити про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

[3]Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

Особа, яка не може отримати паспортний документ у зв'язку з тим, що вона не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону, має право звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, із заявою про визнання особою без громадянства, незважаючи на законність чи незаконність її перебування на території України. Тобто, якщо особа має дозвіл на законне перебування на території України, але термін дії його паспорту закінчився така особа вважається нелегальним мігрантом. З метою підтвердження або спростування вищевказаної підозри особа повинна бути затримана та доставлена до найближчого територіального відділу Державної міграційної служби. Під час затримання працівник поліції повинен ознайомити особу з її правами та обов'язками, передбаченими ст. 55, 56, 59, 63 Конституції України та ст. 268 КУпАП та скласти протокол про адміністративне затримання за ст. 261 КУпАП.

Працівниками Державної міграційної служби в разі підтвердження вчинення вищевказаного адміністративного правопорушення складається протокол про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 203 КУпАП, постанову про накладання адміністративного стягнення та рішення про примусове повернення до країни походження або третьої країни іноземця або особи без громадянства.

Вищевказане рішення про примусове повернення складається в окремих випадках. Іноземцям, які мають підстави для подальшого перебування в Україні, надається можливість подати документи для продовження строку перебування або для оформлення посвідки на тимчасове проживання. В першу чергу це стосувалось тих, хто має в Україні родину чи офіційне працевлаштування. Відповідно вищевказаного рішення іноземний громадянин повинен добровільно залишити територію України в період від 14 до 30 діб. В разі невиконання вищевказаного рішення особа повинна бути затримана та доставлена до найближчого відділу ДМС. У разі приховування особи від працівників ДМС та національної поліції України приводиться в дію План «щодо виявлення іноземців, які не виконали рішення ДМС про примусове повернення»: Отримання максимальної інформації щодо іноземця за допомоги: Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (ІС ДП «НАІС»), Інтегрована міжвідомча автоматизована система обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон – «АРКАН», єдиного державного демографічного реєстру, реєстру судових рішень, реєстру стану розгляду справ Судової влади України, Єдиного державного

реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, реєстру державної реєстрації актів цивільного стану та інформаційної бази Національної поліції. Відпрацювання місць скупчення іноземців, місць реєстрації іноземців, отриманих з ДМС. Відпрацювання місць компактного проживання, роботи та збору іноземців, які прибули з «критичних» регіонів країни та світу, а також переселенців зі сходу України. Моніторинг соціальних мереж на предмет встановлення місцезнаходження іноземців. Відпрацювання інформації, отриманої з соціальних мереж. Відпрацювання осіб, які сприяють перебуванню нелегальних мігрантів на території області, надають їм житло, автотранспорт та забезпечують нелегальним працевлаштуванням. Внесення іноземців до інформаційної бази «Блокпост». В разі затримання та доставляння до ДМС вищевказаних осіб працівники ДМС звертаються з позовом до суду відносно постанови щодо примусового поміщення до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, з метою забезпечення їх ідентифікації та подальшого примусового видворення з держави [10, 12]. Також під час виявлення особи, яка незаконно перебуває на території України, в межах можливості потрібно встановити, хто саме запросив його на територію України, надав йому житло для фактичного мешкання або надав роботу на території України. Згідно законодавства України вищевказані особи вчинили адміністративне правопорушення за ч. 204 КУпАП «Порушення посадовими особами підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, у тому числі іноземних суб'єктів господарської діяльності, що діють на території України, фізичними особами – підприємцями, які використовують найману працю, встановленого порядку працевлаштування, прийняття на навчання іно земців та осіб без громадянства, надання їм житла, а також інші порушення, якщо вони будь-яким чином сприяють іноземцям та особам без громадянства в ухиленні від виїзду з України після закінчення терміну перебування або спрямовані на їх незаконну реєстрацію, оформлення документів на проживання» та адміністративне правопорушення за ч. 205 КУпАП «Невжиття громадянами, які запросили в Україну іноземців і осіб без громадянства в приватних справах і надали їм жилу площу, заходів до забезпечення у встановленому порядку їх своєчасної реєстрації» [3, 11]. Після встановлення, вищевказані особи повинні бути затримані та доставлені до найближчого відділу ДМС, де на них складається протокол про адміністративне правоорушення за ч. 1 ст. 204 КУпАП та за ч. 1 ст. 205 КУпАП та постанова про накладення адміністративного стягнення [1].

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-33

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Поліщук Денис Олександрович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Введення на території країни правового режиму воєнного стану є підставою для зміни основних векторів функціонування держави, для якої підтримка внутрішнього правопорядку стає першочерговою ціллю в умовах захисту національної безпеки та територіальної цілісності. Відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. З аналізу наведеної дефініції слідує, що протягом дії даного особливого правового режиму можуть відбуватися зміни у визначенні основних напрямів та повноважень органів державної влади, до компетенції яких

безпосередньо віднесено підтримку правопорядку з метою відведення збройної агресії чи конфлікту.

Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України) відповідно до Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженe постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878, є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МВС України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [2]. Окремо передбачено, що МВС України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України (у частині повноважень з координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вирішення інших пов'язаних з цим питань відповідно до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин») [2]. При чому, останнім напрямом діяльності, який одночасно виступає напрямом формування державної політики, було доповнено Положення № 878 Постановою Кабінету Міністрів України «Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України» від 12 вересня 2023 р. № 975, що свідчить про зміни в організації діяльності даного центрального органу виконавчої влади [3]. Додатково остання теза підтверджується зміною редакції пункту 3 Положення № 878, яка на сьогодні визначає наступні завдання діяльності МВС України: забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; забезпечення формування державної політики у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її

виключній (морській) економічній зоні; забезпечення формування державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; забезпечення формування державної політики у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів; забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України (у частині повноважень з координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вирішення інших пов'язаних з цим питань відповідно до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин») [3], що є дещо розширеним формулюванням порівняно з попередньою редакцією даного пункту Положення № 878.

Повноваження МВС України в умовах дії правового режиму воєнного стану, які відображають розширений зміст мети та завдань діяльності даного органу, було розширено та доповнено деякими пунктами, зокрема, МВС України в умовах дії правового режиму воєнного стану здійснює підготовку та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) (відповідно до Закону України «Про санкції»); забезпечує формування і ведення Електронного реєстру геномної інформації людини, що є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи МВС, здійснення обробки, збереження, захисту та надання геномної інформації людини, що міститься в Електронному реєстрі; забезпечує функціонування та розвиток системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 та управління нею в режимі повсякденного функціонування; здійснює організаційне, нормативно-правове забезпечення функціонування Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; утворює комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни, організовує її роботу та видає відповідні документи працівникам МВС, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, а також колишнім працівникам органів внутрішніх справ, здійснює інформаційну взаємодію з Національною гвардією та центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр, для забезпечення обліку рішень про надання (відмову в наданні) статусу учасника бойових дій та статусу

учасника війни; вживає заходів щодо ведення обліку військовослужбовців Національної гвардії, Держприкордонслужби, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту ДСНС, поліцейських, які загинули (померли), зникли безвісти, перебувають у полоні, звільнені з полону, отримали поранення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та членів їх сімей; забезпечує виконання функцій радіочастотного органу спеціального користувача радіочастотного спектра; бере участь у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері протимінної діяльності у межах своїх повноважень; координує здійснення заходів у сфері протимінної діяльності тощо [2].

Зазначене свідчить про об'єктивну необхідність розширення змісту мети діяльності МВС України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Окрім внесених нормативних змін, основні групи завдань з підтримки громадського правопорядку, забезпечення дієвості внутрішньої структури та організації діяльності підрозділів МВС України, міжінституційна взаємодія даного суб'єкта публічної влади залишається в обсязі основної діяльності міністерства.

Таким чином, зміст поняття «публічний порядок», який залишається основним об'єктом впливу владно-сервісної діяльності МВС України, було розширено за рахунок тих необхідних завдань діяльності міністерства, які забезпечують дотримання на належному правовому рівні більш загального поняття державного порядку. До того ж, вагому частину завдань МВС України, які реалізують кінцеву визначену нормативно мету, є забезпечення дотримання прав, свобод людини і громадянина, які на сьогодні, внаслідок воєнної агресії ворога, потребують особливої уваги з боку держави та уповноважених нею органів.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України.* № 28. 2015. Ст. 250.

2. Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 878. *Верховна Рада України: Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п/ed20231115#Text (дата звернення: 16.03.2024).

3. Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України : постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2023 р. № 975. *Верховна Рада України: Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2023-п#n21 (дата звернення: 18.03.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-34

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІНІМАЛЬНИХ ЗАПАСІВ НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Поліщук Олександр Григорович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Сфера енергетики є основою забезпечення функціонування України як суб'єкта глобалізаційних відносин. Окрім зовнішнього рівня реалізації енергетичних відносин, внутрішня система забезпечення енергетичного добробуту є пріоритетним напрямом розвитку нашої держави. У 2017 році Урядом України розпорядженням від 18 серпня № 605-р було схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка є документом, що спрямований на вирішення проблем енергетичної безпеки в умовах нагальної потреби забезпечення суверенітету держави за обставин зовнішньої агресії із застосуванням як новітніх видів озброєнь, так і невійськових впливів. Документ пропонує механізми трансформаційного характеру на період до 2020 року та визначає стратегічні орієнтири розвитку до 2035 року [1].

Не зважаючи на високий рівень прогнозних показників, визначених даною стратегією, повномасштабне вторгнення на територію України ворога спричинило певну диверсифікацію у використанні енергетичних ресурсів, відповідно, сприяло змінам у цілісній організації системі забезпечення енергетичного потенціалу країни. Енергетична безпека країни опинилась під безпосередньою загрозою, що стало причиною необхідності перегляду планових документів та цільових очікувань. Так, у квітні 2023 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 373-р було схвалено нову Енергетичну стратегію України на період до 2050 року [2]. На превеликий жаль, на даний момент самого документу на офіційному веб-ресурсі законодавства України, не розміщено.

Щодо дефінітивного змісту поняття енергетичної безпеки, то слід погодитись з підходом, що «складність опису енергетичної безпеки полягає в тому, що виокремлення цієї сфери як об'єкта управління потребує врахування різних аспектів життєдіяльності країни. При цьому актуальність і важливість тих чи тих аспектів і характеристик визначає дослідник/управлінець з точки зору його поточних знань та політичних уподобань, рівня технологічного розвитку в цій сфері, безпекової

ситуації, у якій країна перебуває. Це, поряд з іншим, і спричиняє те, що наразі не існує єдиного методологічного підходу до виокремлення та опису сфери енергетичної безпеки» [3, с. 9]. Тобто, зміст визначення енергетичної безпеки є динамічним і залежить від поточного стану розвитку суспільних відносин, технологічного потенціалу країни, її економічного та соціального рівня, демографічної ситуації та багатьох інших компонентів.

Що стосується необхідності формування мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів, то рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки» від 2 грудня 2019 року, було визнано «недостатню ефективність заходів, що вживаються органами виконавчої влади у цій сфері» [4]. З метою підвищення ефективності державної політики у сфері енергетичної безпеки Рада національної безпеки і оборони України вирішила доручити Кабінету Міністрів України внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти, зокрема, в тому числі щодо створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів з урахуванням вимог Європейського Союзу щодо створення та підтримки таких запасів до 1 квітня 2020 року [4]. Таким чином, відповідно до даних нормативно-правових актів забезпечення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів визнається елементом системи енергетичної безпеки України.

Стосовно фактичних умов реалізації створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів, слід зазначити, що відповідно до інформації, яка міститься у Загальнодержавній програмі розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, затвердженої Законом України від 21 квітня 2011 року № 3268-VI, мінерально-сировинний комплекс забезпечує вагому частку валового національного продукту [5]. Програмою також передбачено, що у межах території України виділяються три нафтогазоносні райони: Східний (Дніпровсько-Донецька западина і північно-західна частина Донбасу), Західний (Волино-Подільська плита, Прикарпаття, Карпати і Закарпаття) і Південний (Причорномор'я, Крим та шельф у межах виключної (морської) економічної зони Чорного та Азовського морів). Державним балансом запасів корисних копалин враховано запаси нафти, газу і газового конденсату за 381 родовищем, основна їх кількість – 211 – зосереджена у Східному регіоні [5].

Програмою також передбачено завдання етапів її реалізації, до останнього з яких (2021–2030 роки) віднесено, зокрема, прискорений розвиток мінерально-сировинної бази, прогресивне зростання темпів та обсягів використання стратегічно важливих для економіки України корисних копалин; збільшення обсягів експорту сировини, проміжних та

кінцевих продуктів її переробки; поступове зменшення залежності від імпорту сировини; перетворення України на державу, що є важливою складовою світового мінерально-сировинного комплексу за обсягами використання стратегічно важливих корисних копалин і за масштабами залучення іноземних інвестицій [5].

Значним проривом у системі забезпечення енергетичної безпеки стало схвалення Закону України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» від 21.11.2023 № 3484-IX, яким визначаються правові, організаційні та економічні засади створення і функціонування в Україні системи мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів [6]. Положенням статті 2 даного Закону передбачається, що для підвищення рівня енергетичної безпеки України та сталого постачання нафти та нафтопродуктів на внутрішній ринок у разі виникнення кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів, а також з метою запровадження надійного та прозорого механізму постачання нафти та нафтопродуктів на основі принципу солідарності Договірних Сторін Договору про заснування Енергетичного Співтовариства створюються мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів. Дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, зберігання, заміни, розкриття, використання, поновлення та реалізації (продажу) мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, а також виконання плану дій для подолання кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів України [6].

Даний законодавчий акт значно пришвидшує наближення нормативно-правового забезпечення енергетичного сектору України до енергетичного простору Європейського Союзу, зокрема враховані вимоги, викладені у положеннях Директиви Ради 2009/119/ЄС, передбачається механізм звітування перед Статистичною організацією Європейської Комісії (Євростату) шляхом подання щомісячного звіту щодо статистики нафти (Eurostat's Monthly Oil Statistics Questionnaire); фіксується обов'язок подання до Секретаріату Енергетичного Співтовариства щомісячного статистичного звіту про обсяги імпорту або доставки сирої нафти з урахуванням вимог, визначених Регламентом Ради ЄС № 2964/95 від 20 грудня 1995 року щодо запровадження реєстрації імпорту та поставок сирої нафти у Співтоваристві, а також подання до Секретаріату Енергетичного Співтовариства та Статистичної організації Європейської Комісії (Євростату) щомісячного статистичного звіту про обсяги комерційних запасів, що зберігаються на території України [6].

Пояснювальною запискою до законопроєкту було передбачено, що Україна належить до країн з дефіцитом власних природних вуглеводневих ресурсів. З точки зору забезпечення нафтою та нафтопродуктами

Україна є залежною від зовнішніх постачань, а рівень енергозалежності України характеризується недостатнім рівнем диверсифікації джерел постачання енергоносіїв. Разом з тим, відсутність в Україні необхідних запасів нафти і нафтопродуктів унаслідок суттєвої залежності національної економіки від імпорту енергоносіїв становить загрозу енергетичній безпеці країни [7].

Таким чином, створення системи забезпечення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів є необхідним елементом забезпечення енергетичної безпеки України на шляху до європейської інтеграції. Реалізація даної ініціативи залежить від низки зовнішніх і внутрішніх чинників енергетичної, економічної та політичної сфер, які лише сукупно здатні гарантувати енергетичну незалежність нашої держави.

Література:

1. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня № 605-р. *Верховна Рада України: Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-р#Text (дата звернення: 25.04.2024).

2. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 року № 373-р. *Верховна Рада України: Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-р#n6 (дата звернення: 26.04.2024).

3. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками : монографія. О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Г. Л. Рябцев; за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2023. 152 с.

4. Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки : рішення РНБО від 2 грудня 2019 року. *Верховна Рада України: Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-19#Text (дата звернення: 23.11.2023).

5. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21 квітня 2011 року № 3268-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2011. № 44. Ст. 457.

6. Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів : Закон України від 21.11.2023 № 3484-IX. *Верховна Рада України: Законодавство України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3484-20#Text (дата звернення: 27.11.2023).

7. Пояснювальна записка до Проекту Закону про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів. *Верховна Рада України. Офіційний вебпортал*

парламенту України. Законопроекти : веб-сайт. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9024-д&conv=9 (дата звернення: 29.04.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-35

ПРОБЛЕМА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Риженко Ігор Миколайович
кандидат технічних наук, доцент,
член-кореспондент
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна

Біланчук Андрій Володимирович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Проблема колабораціонізму не є новою, адже Україна в умовах війни перебуває вже з 2014 року, проте після повномасштабного вторгнення РФ до України, ця тема набула нового усвідомлення. Безумовно, все вищеозначене впливає на формування змістового наповнення категорії «колабораціонізм» як багатокомпонентного наративу в науковому, юридичному, морально-етичному, емоційно-психологічному вимірах.

Колабораціонізм – це співпраця громадян держави із ворогом для забезпечення інтересів ворога та заподіяння шкоди власній державі. Якщо розглядати цей термін, посилаючись на диспозицію ст. 111-1 Кримінального Кодексу України, то: «Колабораціонізм – це публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [1].

В незалежній Україні питання колабораціонізму гостро постало в 2014 р., коли був анексований Крим і воєнним шляхом була окупована

російською федерацією частина Донецької і Луганської областей. Саме в той період в політичний дискурс України повернувся наратив колабораціонізм і розпочався процес юридичного оформлення колабораційної діяльності. Юридично процес оформлення законів відбувався з 2014 року. Тоді у в статті 10 проекту Закону "Про забезпечення прав та свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території" було заявлено про співпрацю з державою окупантом, проте слово «колабораціонізм» автори проекту не використовували. У 2019 р. Верховна Рада ухвалила в цілому законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (№ 7186). Слід зауважити, що всі спроби унормування закону про колабораційну діяльність були не завершеними, проекти мали розмиті формулювання, не було чіткого розмежування між видами колаборації. Проблемою також було і те, що в політична еліта проросійського спрямування в Україні досить впевнено і безкарно саботувала прийняття цих законів в будь яких із версій.

Зміни в Закон про коларобораційну діяльність були внесені вже з початком нової фази війни в Україні. 3 березня 2022року був підписаний президентом В. Зеленським Закон України про колабораційну діяльність зі змінами. Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, якою визначено поняття колабораціонізму та його види, а також відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного цією статтею, передбачає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років [2].

Вивчаючи праці українських професорів, таких як : В. Горобець, Т. Заболотна, Б. Ковальов, В. Кучер, Т. Пентер та ін. можна виділити декілька форм колабораціонізму. Ці науковці детально проаналізували їх та відокремили економічну і культурну. Економічний колабораціонізм, на думку більшості науковців, передбачає співпрацю в сфері господарської діяльності. Розглядаючи причини співпраці місцевого населення з окупантами у економічній сфері, український дослідник О. Потильчак доводить, що ці дії відбувалися вимушено через тиск загальної трудової повинності та життєвих обставин. Тому цих людей не можна віднести до колабораціоністів у повному розумінні цього слова. Натомість дослідник запропонува використовувати термін в двох версіях: «вимушений» та «добровільний» колабораціонізм [3].

Хоч законодавець не визначає у ст. 111-1 ККУ «добровільного» колабораціонізму, такі науковці, як Р. О. Мовчан та Є. О. Письмен-

ський стверджують, що, з одного боку, відсутність безпосереднього згадування про «добровільність» у відповідних частинах цієї статті не виключає застосування при кримінально-правовій оцінці відповідних дій положень ст. 40 КК України про фізичний або психічний примус. Наявність цього положення слугує нормативним запобіжником визнання кримінально протиправними будь-яких вчинених під безпосереднім впливом примусу діянь із співпраці з окупантом (наприклад, коли колабораційна діяльність вчиняється через погрозу вбивства близьких для особи людей чи її самої) [4].

Особливо важливим вирішенням цієї проблеми є з огляду того масового героїзму та безсмертного подвигу, які проявляються нашими героями на всіх фронтах, включаючи працівників Національної поліції України, які поряд із забезпеченням громадської безпеки всередині країни та виявленням колаборантів, спільно з іншими правоохоронними органами, беруть безпосередню участь у бойових діях з «рашистськими» окупантами.

Я вважаю, що на сьогоднішній день колабораціонізм – це найбільш складна та водночас важлива проблема «на полі бою». Для вирішення цього питання потрібно торкатися не лише фактичної інформації про «колоборанта», а й розуміти причини цього ганебного вчинку. Можливо під час проведення слідчих дій долучати психологів, аби зрозуміти чи був психологічний вплив на цю людину, або ж вона усвідомлюючи скоювала цей злочин.

Підсумовуючи хочу зауважити, що після закінчення війни проблема колабораціонізму поставить перед владою, наукою і суспільством нові труднощі. Науковці повинні по новому осмислити та відрефлексувати колабораціонізм. Влада повинна забезпечити публічність і прозорість системи покарань за такий вид діяльності. В українському суспільстві буде відбуватись вирішення двох протилежних проблем. З одного боку – це проблема покаяння колаборантів і їх індивідуальна відповідальність за скоєні злочини, а з іншого боку – це проблема співіснування з колаборантами в державі.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3862

2. Закон України про колаборацію діяльність зі змінами. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text

3. Потильчак О. Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941–1944): причини і прояви К. : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. 29 с.

3. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 6. 2022 р. С. 357–358. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/79.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-36

ВІЙСЬКОВЕ КАПЕЛАНСТВО В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ І ПІДТРИМКИ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Риженко Ігор Миколайович
кандидат технічних наук, доцент,
член-кореспондент
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна

Єленич Ігор Степанович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Зміни в зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України пов'язані із стримуванням і відсічу збройної агресії рф, активною фазою бойових дій та умови воєнного стану, зумовили необхідність створення нової системи забезпечення національної безпеки і оборони України, складовою якою залишається питання зміцнення законності, правопорядку та запобігання військовій злочинності.

Серйозну стурбованість сьогодні викликає статистика військових кримінальних правопорушень, що являється свідченням того, що система профілактичної роботи з попередження порушень військової дисципліни та підтримання правопорядку у ЗСУ та інших військових формуваннях не відповідає сучасним вимогам [1, с. 5].

Не викликає сумніву, що під час дій у суперечливій, екстремальній та воєнній обстановці саме морально-психологічна підготовка військовослужбовців набуває вирішального значення у забезпеченні підтримки на належному рівні їх боєздатності і готовності до виконання поставлених завдань [2, с. 189].

Однією з важливих складових формування і підтримки відповідного морально-психологічного стану ЗС та зміцнення психологічної стійкості військовослужбовців сьогодні виступає службу капеланів. Функція капеланів у ЗС – виконання ролі радників і консультантів командирів військових частин і підрозділів з питань релігії та морально-психологічної підготовки особового складу, допомога у вихованні військовослужбовців ґрунтуючись на морально-етичних і гуманістичних принципах [3, с. 62].

Першим військовим формуванням де було впроваджено інститут військових капеланів стала Національна гвардія України (20 лютого 2017 року) [4, с. 250].

Нажаль законодавче закріплення інститут військових капеланів отримав лише 30 листопада 2021 року (до цього ВР України законопроекти про капеланську службу розглядалися в 2014, 2015, 2019, 2020 та 2021 роках), з прийняттям Закону України № 1915-IX «Про Службу військового капеланства» (Закон № 1915-IX), яким вперше в історії ЗСУ було законодавчо закріплено порядок регулювання відносин у сфері забезпеченні права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців, а також визначено правові та організаційні засади і принципи діяльності служби військового капеланства [5].

Законом № 1915-IX закріплено, що служба військового капеланства призначена для організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців та працівників ЗСУ, Національної гвардії України, інших військових формувань утворених відповідно до законодавства України, Державної прикордонної служби України і членів їх сімей та утворюється як окрема їх структура, вид якої залежить від обсягу, характеру та складності заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб в структурних підрозділах Збройних Сил України.

Військовий капелан, являється особа, яка в установленому Законом порядку отримала мандат на право здійснення військової капеланської діяльності, уклала контракт на проходження військової служби на посаді особи офіцерського складу (виключно на посадах Служби військового капеланства) та здійснює військову капеланську діяльність у підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії Національної гвардії України, інших військових формувань сутворених відповідно до законодавства України, Державної прикордонної служби України на підставах та в порядку, передбачених цим Законом [5].

Незначна кількість в українській армії військових капеланів пояснюється встановленням жорстких вимог до набуття права на здійснення капеланської діяльності. Відповідно до Закону № 1915-IX (Військовим капеланом може бути громадянин України, який є священ-

нослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації та отримав від даної організації мандат на право здійснення військової капеланської діяльності. Обов'язковою вимогою для зайняття посади військового капелана є наявність вищої богословської освіти) [5] та значною бюрократичною процедурою отримання даного статусу.

Підтримуючи позицію Л.П. Непіпенко, варто зазначити, що трансформація державних і соціальних структур в умовах незалежності України, що спричинила докорінну зміну державно-церковних відносин, супроводжувалася зміною попередньої світоглядно-ціннісної парадигми, в межах якої проблема військового духовенства або ігнорувалась, або фальсифікувалась. Динаміка еволюції капеланства свідчить про взаємозв'язок між демократизацією українського суспільства після отримання незалежності та розвитком військової капеланської діяльності, введенням служби військового капеланства. Розвиток військово-релігійних відносин відбувався на тлі одночасного становлення ЗСУ під впливом зміни характеру російсько-українських відносин [6, с. 131]. Необхідність досягнення консенсусу в практичних питаннях душпастирської опіки між різними конфесіями, церквами, деномінаціями, напрямками і толками у віросповіданнях, що функціонують в сучасній Україні, в умовах воєнного стану унеможливлюється у результаті деструктивного впливу антиукраїнської та антидержавницької позиції УПЦ (МП) на розвиток військово-релігійних відносин [6, с. 134]. При цьому УПЦ МП «не засудила російську агресію проти України, не визнала рф державою агресором і не відмежувалася від позиції РПЦ, створюючи ризики не тільки використання своєї мережі для просування ідеології «русского мира» [7, с. 176].

Все це стало основною причиною зупинення розвитку інституту військового капелана, як одного з основних складових в системі заходів морально-психологічного забезпечення запобігання дезертирству в Україні, що призводить до вкрай негативних наслідків, особливо в період воєнного стану.

Підтримуючи позицію Г.О. Гозуватенко, ми переконані, що ефективність морально-психологічного забезпечення військовослужбовців у ході виконання поставлених завдань в першу чергу досягається: своєчасною постановкою завдань та організацією морально-психологічного забезпечення; постійним аналізом та прогнозуванням розвитку морально-психологічної обстановки, якісним плануванням та проведенням розвитку морально-психологічної обстановки, визначенням їх найефективніших форм і способів; безпосередньою організаторською діяльністю з метою формування у військовослужбовців високої морально-психологічної стійкості та активності; підтриманням постійної взаємодії органів виховної роботи з відповідними штабами та

іншими органами управління щодо організації морально-психологічного забезпечення його стійким і безперервним управлінням [8, с. 191].

Література:

1. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Герасименко М. В., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням : методичний посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 156 с.
2. Гозуватенко Г. О. Аналіз чинників, що впливають на морально-психологічне забезпечення військовослужбовців служби за контрактом збройних сил україни у миротворчих операціях. *Вісник державного університету «Львівська політехніка»*. 2010 С. 188–194.
3. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Герасименко М. В., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням : методичний посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 156 с.
4. Ткачук П. О. Інститут військового капеланства в Україні: становлення, розвиток в умовах сучасної гібридної війни Російської федерації. In Modern Historical Science: Changes and Development Synergy of Research Studies, Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. P. 241–261. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/156/4640/9749-1?inline=1
5. Про Службу військового капеланства Закон України від 30.11.2021 № 1915-IX Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#n51
6. Непіпенко Л. П. Військове капеланство в незалежній Україні: поступ власної моделі. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.* 2022. Випуск 43. С. 126–138.
7. Ворощук О. М. Становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) Збройних сил України (1991–2017 рр.) : дис. … д-ра філос. : 253 «Військове управління (за видами збройних сил)» (25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону). Київ, 2021. 312 с.
8. Гозуватенко Г. О. Аналіз чинників, щовпливають наморально-психологічнезабезпечення військовослужбовцівслужбизаконтрактом збройнихсилукраїниумиротворчихоперціях. *Вісник державного університету «Львівська політехніка»*. 2010 С. 188–194.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-37

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Рой Олег Володимирович
кандидат юридичних наук,
адвокат, помічник-консультант народного депутата України,
консультант Комітету Верховної Ради України
з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів
м. Черкаси, Україна

Вибори різних рівнів – це ознака демократичної держави. Така позиція є обґрунтованою, оскільки народ є єдиним джерелом влади, а громадяни мають виключне право обирати та бути обраними.

Україна пройшла великих шлях для забезпечення можливості проведення вільних, відкритих, рівних, прямих та чесних виборів.

Виборчі процеси в незалежній Україні вказують, що народ України активно долучається до виборчого процесу та проявляє ініціативу, вважаючи право обирати важливим громадянським обов'язком.

До питань діяльності виборчих комісій звертались у своїх працях такі вчені, як: Андрушко І.П., Афанасьєва М.В., Бучин М.А., Гринюк Р.Ф., Гуцуляк О.І., Діденко О.М., Кіцяк М.В., Ключковський Ю.Б. та інші.

Громадяни обирають Президента України, депутатів Верховної Ради України, місцевих депутатів, сільських, селищних міських голів.

Згідно із ч. 1 ст. 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії [1].

На даний час, черговими мали бути вибори Президента України, вибори народних депутатів України в окремих округах та вибори міських голів.

Проте, у зв'язку із повномасштабною військовою агресією проти України, Президентом України видано Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [2], що затверджено Верховною Радою України відповідним законом [3], та в подальшому дію правового режиму воєнного стану продовжено.

Пунктом 3 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що в умовах воєнного стану забороняються проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування [4].

Виборчий кодекс України у ч. 6 ст. 20 встановлює, що рішення щодо призначення виборів, виборчий процес яких був припинений або не розпочався у зв'язку з введенням воєнного або надзвичайного стану, ухвалюється відповідним суб'єктом їх призначення не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану, а у разі якщо для проведення виборів законом не вимагається окремого рішення про їх призначення, про початок відповідного виборчого процесу оголошує Центральна виборча комісія не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану [5].

Відтак, обґрунтовано, з урахуванням фактичних обставин законодавцем було враховано, що воєнний стан обмежує проведення виборів, оскільки існує загроза безпеки громадян, можливе порушення принципів та засад виборчого процесу, а також може вплинути на функціонування держави в цілому.

Проте, відсутність виборів не створює перешкод у функціонування держави та її інститутів в особливий період, так як, Президент України (ст. 108 Конституції України) [1], Верховна Рада України (ст. 90 Конституції України) [1], органи місцевого самоврядування (ст. 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6], ст. 4 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад») [7] здійснюють свої повноваження до вступу на посаду чи формування органів, що будуть обрані на чергових чи позачергових виборах.

Тобто, робиться чіткий та однозначний висновок, що Президент України, депутати Верховної Ради України (Верховна Рада України), депутати місцевих рад та сільські, селищні і міські голови є легітимними і повноважними, на даний час, та до припинення дії правового режиму воєнного стану та вступу в повноваження майбутніх суб'єктів владних повноважень, які будуть обрані на чергових чи позачергових виборах.

У розумінні ст. 22 Виборчого кодексу України виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів є суб'єктом виборчого процесу [8].

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 32, ч.ч. 1, 4 ст. 33 Виборчого кодексу України в Україні виборчі комісії це незалежні органи адміністрування виборчих процесів, є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організовувати підготовку та проведення виборів і забезпечувати реалізацію виборчих прав громадян України, додержання та однакове застосування виборчого законодавства.

До виборчих комісій належать: Центральна виборча комісія; окружні виборчі комісії; територіальні виборчі комісії; дільничні виборчі комісії.

Окружні та дільничні виборчі комісії є тимчасовими органами, що утворюються на час підготовки та проведення відповідних. Територіальні виборчі комісії є постійно діючими органами (ч. 8 ст. 33 Виборчого кодексу України) [8]. Також Центральна виборча комісія є постійно діючим колегіальним державним органом [9].

Тож можна розрізнити виборчі комісії на тимчасові та постійні. Відповідно, у період між виборчими процесами, діють постійні комісії такі як, Центральна виборча комісія та територіальні виборчі комісії.

Щодо Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК), слід зазначити, що ст. 17-25 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» [9] визначають її повноваження, серед яких, на даний час, головними слід виділити: міжнародне співробітництво, робота з інформацією, робота з формами документів, реєстрація народних депутатів (за списком), консультативно-методичне забезпечення діяльності територіальних виборчих комісій, є вищестоящою комісією у системі виборчих комісій.

Тобто, діяльність ЦВК є цілком логічною під час дії правового режиму воєнного стану, разом з тим, у зв'язку із не таким значним навантаженням та малою періодичністю засідань, законодавцеві слід розглянути питання про розмір оплати членів ЦВК та кількість апарату, щоб не створювати додаткове навантаження на бюджет держави.

До основних функцій територіальних виборчих комісій (далі – ТВК), на даний час, належать визнання обраними та реєстрації депутатів місцевих рад (за списками у порядку наступності). Разом з тим, у зв'язку із тим, що ТВК сформовані за територіальним принципом – велика кількість членів ТВК є внутріньо переміщеними особами або особами, які виїхали за кордон, тому виникає проблеми у наявності кворуму ТВК, та неналежною діяльністю ТВК. Тому, ЦВК та політичним партіям слід звернути увагу на діяльність ТВК та їх членів, вжити заходів щодо забезпечення діяльності ТВК згідно законодавчих вимог.

На основі вищевикладеного робиться висновок, що як вищі керівні органи державної влади (Президент України та Верховна Рада України), так і органи місцевого самоврядування є легітимними та повноважними на даний час, до припинення дії правового режиму воєнного стану та вступу в повноваження майбутніх суб'єктів владних повноважень, які будуть обрані на чергових чи позачергових виборах.

ЦВК, як найвища комісія у системі виборчих комісій має вживати швидких заходів, у тому числі, формувати нові склади ТВК, у разі нездійснення ними повноважень. А законодавцям необхідно звернути увагу на розмір оплати членів ЦВК та кількість апарату, що скоротить бюджетні видатки. Крім того, фактичні зміни, що викликані війною створюють нові проблеми у діяльності комісій, тому ЦВК слід приділити увагу на розробці правової бази задля підвищення виборчих стандартів в Україні.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № № 64/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 02.05.2024).

3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 02.05.2024).

4. Закон України: Про правовий режим воєнного стану від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення 04.05.2024).

5. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 №396-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020, № 7, № 8, № 9, ст. 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text (дата звернення 04.05.2024).

6. Закон України: Про місцеве самоврядування в Україні від 21.05.1997 №280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР*). 1997. № 24, ст.170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення 05.05.2024).

7. Закон України: Про статус депутатів місцевих рад від 11.07.2002 № 93-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 40, ст. 290. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text (дата звернення 06.05.2024).

8. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 №396-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2020. № 7, № 8, № 9, ст. 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text (дата звернення 06.05.2024).

9. Закон України: Про Центральну виборчу комісію від 30.06.2004 № 1932-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 36, ст.448. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text (дата звернення 06.05.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-38

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ВІД НАСЛІДКІВ ВОЄННИХ ДІЙ

Сараскіна Тетяна Василівна
кандидат юридичних наук, запрошений дослідник
Університет прикладних наук, технологій, бізнесу та дизайну
м. Вісмар, Німеччина

Російська військова агресія проти нашої незалежної держави, внесла суттєві зміни в життя як окремої людини чи сім'ї, громади, підприємства або установи, а також, в цілому, суспільства та держави. Сформоване за мирних часів українське законодавство, не завжди може ефективно відповідати наявним реаліям нашого життя. Подолання цих викликів залежить від спільних зусиль влади, науковців, практиків, а також, від вдалого використання передового зарубіжного досвіду.

Країни-партнери України, надаючи бюджетну підтримку, гуманітарну та іншу допомогу з відновлення критичної і соціальної інфраструктури, частіше за все, застосовують вже існуючі міжнародні механізми та інституції. Наприклад, «Механізм розширеного фінансування» (МВФ), «Підтримка державних видатків для забезпечення сталого державного управління в Україні» Світовий банк Міжнародна асоціація розвитку (МАР), проекти МБРР, ЄБР, ЄІБ та інше.

Поряд з цим, відповідаючи на довготривалі випробування та, враховуючі стратегічні плани, започатковуються й нові механізми, наприклад, «Ukraine Facility». Сьогодні це фінансова допомога ЄС у формі як безповоротної, так і кредитної підтримки України, інвестиційні проекти та технічна допомога Україні у відновленні. В майбутньому цей механізм планується розповсюдити і на відносини, пов'язані зі вступом України до ЄС, а саме, отриманням коштів на модернізацію держави, як кандидата до вступу до ЄС.

Наразі, глобальні процеси щодо відновлення України можна розглядати в межах двох масштабних міжнародних механізмів, які нині стрімко формуються: 1 – відшкодування шкоди, заподіяної РФ, за її ж рахунок; 2 – сприяння відбудові, включаючи відновлення та модернізацію, а також, подолання соціальних, економічних та екологічних наслідків війни за рахунок грантових чи запозичених коштів та інвестицій.

Механізм відшкодування збитків за рахунок заморожених російських активів нині вибудовується в США та в ЄС. На початковому етапі це стосуватиметься відсотків, нарахованих на російські активи,

в подальшому, ймовірно, й самих фінансових інструментів та іншого майна. Зазначимо, що за рахунок конфіскованих російських активів в майбутньому можливе повернення кредиторам, наданих Україні кредитних ресурсів за час військових дій і сплата відсотків за такими запозиченнями. Функціонування ж зазначеного механізму залежить не від українського законодавця, а від прийняття спеціального законодавства в США та в ЄС.

Україна стосовно конфіскації активів держави-агресора, розміщених в Україні, поступила рішуче практично в перші дні війни, прийнявши Закон України № 2116-IX від 3 березня 2022 року «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [1]. За рахунок отриманих на підставі зазначеного Закону коштів, здійснюється формування «Фонду ліквідації наслідків збройної агресії» (п. 8 ст. 11 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік), що був утворений у складі Спеціального фонду Державного бюджету України, відповідно в 2022, 2023 та 2024 роках [2].

В царині ж правового забезпечення механізмів фінансування відбудови (відновлення, модернізації), подолання соціальних, економічних та екологічних наслідків війни за рахунок безповоротно наданих чи кредитних коштів зарубіжних партнерів, інвестицій, а також закріплення в законодавстві чітких процедур використання та прозорого контролю за їх ефективним, цільовим використанням, має відбутися багато змін і унормування.

В першу чергу, вже давно потрібно розробити спеціальне законодавство про Фонд відновлення та розвитку України, визначити його статус, можливо й, як позабюджетний, встановити джерела наповнення за рахунок надходжень від іноземних держав та інституцій, визначити прозорі механізми розподілу та використання його коштів, контролю та наглядову раду.

Врегулювати взаємодію нового Фонду відновлення та розвитку України з Фондом регіонального розвитку, через який спочатку планувалась відбудова України після війни, про що свідчать зміни від 9 липня 2022 року до Закону України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики». На сьогодні ж його функціонування в структурі Спеціального фонду Державного бюджету України за призначенням практично зупинене, див. ст. 22(1) Закону України № 156-VIII від 5 лютого 2015 року [3].

Як нам вбачається, завдання, що стоятимуть перед новим Фондом відновлення та розвитку України будуть набагато ширшими ніж ті, що нині реалізуються за допомогою Фонду регіонального розвитку, а Закон України № 156-VIII від 5 лютого 2015 року, який регулює

функціонування Фонду регіонального розвитку у складі Державного бюджету України, вочевидь, на це не розрахований.

На останок хотілось би запропонувати залучати до контролю за розподілом та використанням коштів нового Фонду відновлення та розвитку України представників органів місцевого самоврядування, а також громадських організацій ветеранів і волонтерських організацій з тривалим, ефективним досвідом всебічної допомоги під час військових дій.

Література:

1. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2116-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text (дата звернення 15.05.2024).

2. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09 листопада 2023 р. № 3460-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (дата звернення 15.05.2024).

3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text (дата звернення 15.05.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-39

САМОРОЗВИТОК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Сачук Андрій
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Слюсарчук Павло
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Коли говорять, що у людини висока сила волі – це означає, що вона здатна успішно протистояти всім внутрішнім і зовнішнім перешкодам-перешкодам на шляху досягнення своїх значимих цілей і втілення своїх

заповітних бажань. Сила волі – це здатність продовжувати рух до мети навіть тоді, коли дуже хочеться зупинитися [1, с. 84].

«Вольові якості особистості виявляються в її ініціативності, самостійності, незалежності, рішучості, наполегливості, впертості, невідступності у намаганні досягти бажане. Ініціативна людина береться за справу, не очікуючи стимуляції ззовні. Рішучість виражається у впевненості, з якою приймають рішення, у твердому його обстоюванні та дотриманні. Вольовий процес не закінчується прийняттям рішення. Для його реалізації необхідна передусім наполегливість у досягненні мети, неослабна енергія діяти протягом тривалого часу, незважаючи на труднощі та перешкоди; вони, як відомо, тільки загартовують волю» (Пліній Старший).

На противагу негативним звичкам кожен із нас повинен виковувати в собі три головні позитивні звички, які з часом можуть витіснити негативні: це вміння трудитися, точніше, творчо працювати в режимі певної дисципліни; звичку до постійного здоров'я; звичку до постійного навчання, яке забезпечує нас необхідними знаннями для успішної професійної. Але той, хто вступив на такий шлях, повинен пам'ятати: вам належить проявити дивовижну наполегливість, волю і безжалісність до власної інертності, оскільки ці три властивості стоять біля витоків усіх наших майбутніх досягнень. Не можна чекати когось, хто прийде і допоможе вам. Тільки ви самі це можете зробити, щоб можна було розраховувати на очікуваний результат» [2, с.128].

Що ж необхідно робити для того, щоб створити потужну нервову силу, яка могла б бути запорукою реалізації задуманого? І чи часто можна зустріти таких людей у нашому суспільстві. Коли мова заходить про стійку нервову систему, нервову силу, про витримку, можна одразу навести приклад лікарів, рятівників, пожежників, військовослужбовців. Тобто ті професії, де сила воля необхідна і обов’язкова. Де повинна бути присутня сила духу. Це перелік найбільш стресових, складних і тяжких професій. Для чого потрібна в них сила волі, а зокрема, для чого потрібна військовослужбовцям і яким повинен бути військовослужбовець?

В умовах війни, для військовослужбовців у першу чергу, велику роль відіграє сила волі, яка потрібна для того, щоб розвинути хорошу фізичну і моральну підготовку до виконання бойових завдань.

По-друге, виконувати поставленні завдання з бажання і ентузіазмом. Будь-яка робота вимагає гарного виконання проблем, які виникають. Тобто, військовослужбовець повинен поважати свою роботу, виховати в собі пунктуальність, своєчасність, обережність.

Серед інших рис, які мають бути притаманні військовослужбовцям: вихованість, чесність, справедливість, адекватність, оперативність,

повинен бути освіченим, ну і звісно, ввічливим, добрим і, в якійсь мірі, він повинен бути психологом. Бо часто люди їм відкриваються та просять допомоги. Які ще вимоги? Сила, швидкість, стійкість до високої психологічної напруги, швидкість прийняття рішень в сформованій ситуації, емоційна стійкість [3, с. 332].

Можливо, силу волі потрібно виховати військовослужбовцям для того, щоб витримати всі складнощі, які виникають у цій професії. Звичайна, морально не підготовлена людина, не зможе одразу витримати таке навантаження. Тому, психічна сила теж залежить від виховання, а виховання можливе лише, якщо ти маєш силу волі.

Як виховати в собі ці навички, як взагалі, виховати в собі силу волі?

По- перше, уникати спокус. Наш мозок генерує нескінченний потік всіляких бажань, а сила волі «Я не буду» не дає слідувати всім цим бажанням без розбору. Коли сильно хочете чогось, але цього не можна, то кожен стикається з вибором: піддатися потягу або утриматися. В цю хвилину необхідно знайти душевні сили і сказати: «Я не буду» кожній клітинці тіла, яка кричить: «Я хочу!».

По-друге, ні в якому разі не звинувачувати і не карати себе, якщо раптом не встояли перед спокусою. Вина і супроводжуючий її стрес – найнебезпечніші вороги у вольовому випробуванні.

По-третє, уміти говорити собі «Ні» – лише одна зі складових сили волі. Часом набагато важливіше сказати «ТАК» – інакше як зробити все те, що ви відкладаєте. Сила волі «Я буду» допомагає включити все це в список сьогоднішніх справ, навіть коли страх невдачі, нескінченні дрібні турботи намагаються переконати в необхідності задуманих дій.

По-четверте, зберігайте бадьорість духу в найтяжчих ситуаціях. Далі ще декілька способів:

– свідоме вироблення корисної звички;
– виявити мотиваційний ресурс;
– не вірити в почуття втоми;
– бажання постійно повинне вам про себе нагадувати;
– старання.

Необхідно прикладати систематичні, довгі і цілеспрямовані зусилля. Саме для цього необхідна сила волі, і саме з цієї причини її необхідно тримати в тонусі і розвивати. У систематичних вправах і полягає справжнє виховання, але аж ніяк не у дотриманні певних правил, які, зазвичай, тільки сковують ініціативність і креативний підхід у вирішенні справи [4, с. 154]. Наша діяльність пов'язана з такими поняттями, як почуття, розум і воля. Почуття вказує на спрямованість дії, розум досліджує шляхи реалізації дії, а завдяки волі людині вдається пройти цим шляхом попри всі перешкоди . У нас, зазвичай, і бракує сили характеру, щоб покірно йти за велінням розуму, – все ж

посиленим тренуванням сили волі можна переломити хід подій на свою сторону. Якщо вперто йти вперед, то немає такої вершини, яку б не можна було підкорити, якщо сильно бажаєш.

Література:

1. Васянович Г. П. Основи психології: навч. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 114 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
3. Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г. Правове виховання в сучасній Україні, 2013. 440 с.
4. Варій М. Й. Психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 288 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-40

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ, ФОРМ І ПРИНЦИПІВ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Свєтлічний Ігор Валерійович
аспірант Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, адвокат, старший офіцер воєнно-наукового відділу, Адміністрація Державної спеціальної служби транспорту Міністерства оборони України, м. Київ, Україна

Досліджуючи питання розвитку концепції, форм і принципів відновного правосуддя у зарубіжних країнах, аналізуючи різні підходи, зазначимо, що відновне правосуддя – це насамперед справедливе правосуддя. Тож відновне правосуддя слід розглядати як компенсаційне вирішення наслідків злочинів невеликої або середньої тяжкості, а також злочинів, скоєних неповнолітніми, яке передбачає участь сторін кримінального конфлікту, сім'ї, держави та суспільства, відновлює права потерпілого, компенсує заподіяну йому шкоду та примиряє спірні сторони, тобто відновлює відносини.

Реалізація програм відновного правосуддя може здійснюватися в різних формах: медіація для розв'язання суперечок між потерпілими і правопорушниками, посередництво, яка передбачає участь, окрім

сторін правопорушення, нейтрального і неупередженого посередника; сімейні групові конференції (family group conferencing), що застосовуються, як буде показано нижче, в деяких країнах світу, переважно щодо неповнолітніх і в яких беруть участь крім потерпілих та правопорушників також члени сім'ї сторін, родичі; кола правосуддя (sentencing circles), що надають можливість жертвам і правопорушникам брати участь у розв'язанні кримінальних конфліктів, крім сторін правопорушення, їхніх родин, співробітників правоохоронних органів і членів громади [1].

Часто поняття «відновне правосуддя» і «медіація» ототожнюються, особливо така практика існує в Європі. При цьому відновне правосуддя має більш широкий зміст і, в першу чергу, увага зосереджена на потерпілому та відновленні його прав внаслідок вчинення правопорушення. В процесі медіації, потерпілий і правопорушник є нерівними сторонами, проте медіатор намагається забезпечити між ними баланс, а головна увага приділяється примиренню сторін і відшкодуванню шкоди потерпілому. Тобто, медіація є формою відновного правосуддя, яка має свою специфіку, не суперечить його головним принципам, але є вужчою за змістом.

На початку 1990-х років німецький науковець та професійний медіатор Бесемер у своїх наукових працях розкрив медіацію як соціальне явище для всієї німецькомовної Європі. Він визначив медіацію як техніку вирішення спорів за участю нейтральної третьої сторони. Ця третя сторона в медіації має принципово інше завдання, ніж, наприклад, суддя. Суддя вислуховує сторони й ухвалює рішення з урахуванням відповідних правових норм. Завдання медіатора складніше і полягає в тому, щоб допомогти сторонам, які конфліктують, самим знайти вирішення спірних питань. Таким чином, медіатор повинен володіти абсолютно конкретними знаннями, щодо того як організувати процес вирішення конфлікту так, щоб конфліктуючі сторони були залучені в процес добровільного пошуку рішення їх суперечки, яке задовольнило б обидві сторони і відкрило нові можливості їх подальшого співіснування.

Сімейні зустрічі або громадські зустрічі, беруть свій початок у традиціях корінного народу маорі Нової Зеландії, де неповнолітні правопорушники та інші учасники обговорюють способи усвідомлення молодими людьми наслідків правопорушення, відновлення прав жертви, відшкодування заподіяної шкоди, проходження реабілітації та пошуку шляхів поліпшення свого подальшого життя. В рамках сімейних зустрічей – конференцій реалізуються програми з поліпшення життєвих навичок, працевлаштування молоді на роботу, здобуття освіти, участі у спортивних заходах. У Новій Зеландії використання відновних практик,

зокрема, сімейних конференцій, у випадках скоєння правопорушень неповнолітніми передбачено Законом «Про неповнолітніх та їх сім'ї» (1989). Сімейні конференції проводяться Департаментом соціального забезпечення. Згідно новозеландській моделі, на конференції присутні потерпілий, правопорушник, члени родини правопорушника, соціальні працівники, адвокати, поліцейські. Метою конференцій є сприяння тому, щоб правопорушник взяв на себе відповідальність за скоєне правопорушення та компенсував заподіяну шкоду. Результатом проведення сімейних конференцій є рекомендації, які надсилаються до ювенальних судів для ухвалення рішення щодо неповнолітніх правопорушників [2].

Сімейні конференції – це унікальна форма вирішення кримінальних конфліктів, яка базується на прояві почуттів провини і сорому: правопорушник відчуває власну провину щодо потерпілого і сором щодо власних дій, коли до процесу правосуддя залучені члени його сім'ї, найближче оточення. Це сприяє формуванню бажання взяти на себе відповідальність за скоєне протиправне діяння. Підтвердженням ефективності проведення сімейних конференцій стало впровадження цих форм відновного правосуддя у кримінальний процес таких країн як Великобританія, Нідерланди, Швеція та Бельгія [3].

Кола примирення (їх також називають колами правосуддя) – це багатовіковий спосіб вирішення конфліктів, який існує в різних формах в культурі багатьох народів. Вони засновані на традиціях північноамериканських індіанців і проводяться переважно в Північній Америці. Кола правосуддя сьогодні отримали поширення серед індіанського населення Канади і США.

Ідея винесення вироку в результаті проведення кола правосуддя була відроджена у 1992 році Б. Стюартом, головою Верховного суду штату Юкон, і в даний час офіційно визнана судом Канади. Особливістю проведення кіл правосуддя є залучення до процесу обговорення проблеми членів громади, що забезпечує їх активну участь в ухваленні рішення і розподілі відповідальності за його виконання. Ця модель відновного правосуддя розвивалася в таких двох загальних напрямках: кола зцілення, які допомагали врегулювати конкретну ситуацію та кола примирення, які обмежувалися наданням рекомендації судовим органам щодо вирішення конкретної справи [4].

На думку дослідників Г. Байземора та М. Умбрайт, кола правосуддя відрізняються за способом реалізації в різних громадах, але зазвичай виглядають як багатоступеневі процедури, що включають кола порозуміння, кола відновлення (правопорушник і сім'я, жертва і сім'я, правопорушник, жертва і громада), кола винесення вироку та кола перевірки вироку на стадії виконання видається багатоступеневою

процедурою. Кожне з цих кіл має різні цілі та структуру, а також різні процеси реалізації. Крім того, кола включають у свою структуру багато елементів інших форм відновного правосуддя, таких як особисті співбесіди потерпілих і правопорушників за участю нейтрального та неупередженого посередника, а також залучення сім'ї, друзів і всіх членів громади потерпілих і правопорушників до вирішення кримінальних спорів.

Зазвичай суддя присутній у колі правосуддя, і його роль багато в чому збігається з ролями інших учасників кола. Всі учасники вважаються однаково відповідальними за процес та його результат. Традиційно, щоб уникнути конфлікту, конфліктуючим сторонам надається можливість представити свою позицію. Кола правосуддя можуть тривати по кілька годин, і кожному надається можливість висловити свої почуття та думки. Як правило, враховуючи що учасником кола – правопорушником зазвичай є особа яка вперше скоїла правопорушення, кола правосуддя не проводяться в суді. Правопорушники, які не розуміють серйозності заподіяної ними шкоди, можуть отримати це розуміння, пройшовши через коло правосуддя. Знову ж таки, кола використовуються на різних стадіях кримінального провадження, в одних випадках як самостійна форма вирішення спорів у громаді, а в інших – як альтернатива або доповнення до формального розгляду в суді.

Таким чином, кола відновного правосуддя за участю членів сімей мають низку переваг. Найважливіші з них: кола налагоджують стосунки між учасниками; дають можливість правопорушникам взяти на себе відповідальність; заохочують відкритий діалог між усіма учасниками кримінальних ситуацій; пропонують нові шляхи вирішення конфліктів у сім’ї та громаді; усувають першопричини конфлікту і тим самим виконують превентивну функцію [5].

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що запровадження в Україні релевантних принципів і методів відновного правосуддя, за участю членів сімей, родини, допоможе зменшити кількість злочинів, сприяти перевихованню правопорушників та відновити соціальні зв'язки, в тому числі правопорушників із потерпілими та суспільством.

Література:

1. Свєтлічний І. В. Актуальні питання протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя / І. В. Свєтлічний, О. В. Свєтлічна. *Молодий вчений.* 2021. Вип. 11(99). С. 28–31. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-6

2. Світлічний І. В. Відновне правосуддя як елемент кримінально-правової охорони прав дітей. *Часопис Київського університету права.* 2021. Вип. 4. С. 383–386. https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.69

3. Світлічний І. В. Кримінально-правова протидія злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя / І. В. Світлічний, О. О. Малець. *Міжнародний науковий журнал «Правовий часопис Донбасу».* 2022. Вип. 4(81), ч. 2. С. 108–112. https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-108-112

4. Світлічний І. В. Роль відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. Вип. 1. С. 254–257. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/63

5. Світлічний І. В. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх та відновне правосуддя. *LexInform: Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі*. URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/zvilnennya-vid-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-nepovnolitnih-ta-vidnovne-pravosuddya/ (дата звернення: 14.05.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-41

ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА УМОВИ

Топольський Вадим Миколайович
адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Кравченко Олександр Сергійович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Дослідження детермінантів злочинності в умовах воєнного стану в Україні передбачає окреслення кола тих криміногенних явищ і процесів, які їх породжують та сприяють їх вчиненню. За силою впливу, терміном дії, щільністю зв'язку з вказаною категорією кримінальних правопорушень це можуть бути різні явища та процеси. Більшість з них пов'язані з низьким рівнем політики держави у військовій сфері, затяжною кризою у суспільстві, застарілими принципами організації та здійснення контролю тощо.

Детермінанти кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану в Україні вже давно стали приводом не лише наукових дискусій, а й підставою для відкритих обговорень на державному рівні.

До загальних детермінантів детермінантів злочинності в умовах воєнного стану в Україні можна віднести:

1) підвищення рівня політичної боротьби та соціальних конфліктів;

2) кризу освіти та культури;

3) відсутність соціальної справедливості під час розподілу доходів від добування та використання національних природних ресурсів;

4) низький рівень соціального захисту населення;

5) особливості сімейного виховання;

6) підвищення впливу на особистість найближчого оточення та ЗМІ;

7) вплив конкретних життєвих обставин, які впливають на формування особи з відповідною системою установок та особливостями характеру;

8) безпосередньо воєнний стан в Україні.

Друга група обумовлюється впливом загальних причин формування злочинності в умовах сучасного життя, побуту, дозвілля й професійної діяльності. Загальні причини злочинності своєрідним чином реалізуються в умовах воєнного стану: одні з них послабляються чи нейтралізуються у, інші – підсилюються.

У зв'язку з чим невідкладними заходами протидії злочинності у ЗС України мають стати: оновлення доктрини військової безпеки України, з огляду на вимоги сьогодення щодо забезпечення національної безпеки та з урахуванням зовнішньополітичної та внутрішньої ситуації в Україні; належний рівень фінансування ЗС України та інших військових формувань, яке б базувалося на відповідному компромісі між сучасними потребами ЗС України та економічними можливостями української держави. При цьому фінансуватися мають як заходи, пов'язані з забезпеченням та належним підтриманням бойової готовності військ, так і соціальні програми, спрямовані на захист військовослужбовців та членів їх сімей; перехід на комплектування всіх правоохоронних органів, у яких передбачена військова служба, та військових формувань виключно на контрактній основі. Для цього потрібно створити такі матеріально-технічні й соціально-економічні умови служби цих категорій військовослужбовців, які давали б їм більше можливостей для самореалізації. Варто зауважити, що про необхідність переходу військових формувань на контрактну основу неодноразово висловлювались повноважні представники органів законодавчої та виконавчої влади [298, с. 76].

Важливо вдосконалити кадрову політику в ЗС України та інших військових формуваннях, яка передбачала б усебічну підготовку

офіцерського складу, підвищення вимог до його ділових і моральних якостей. Найважливіше це відновлення (з урахуванням сучасних вимог) військово-патріотичного виховання допризовників, призовників та осіб, які проходять військову службу; здійснення заходів, спрямованих на недопущення до призову на військову службу осіб схильних до девіантної поведінки [90, с. 26].

Ми поділяємо позицію М.С. Туркота про те, що в більшості країн світу проблеми, з якими стикаються військові формування, вирішують на законодавчому та урядовому рівнях. Лише за допомогою послідовних заходів загальнодержавного характеру, підкріплених розумінням та підтримкою суспільства, можна успішно протидіяти кримінальним правопорушенням у військових формуваннях [260].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що визначення детермінантів злочинності в ЗС України полягає у формуванні цілісної теорії, яка дасть змогу на системному рівні зрозуміти сутність та особливості детермінації злочинності в ЗС України в умовах теперішнього часу й виявити закономірності та механізм формування й реалізації детермінуючого комплексу заходів та впливу різних соціальних чинників на зростання таких кримінальних правопорушень у майбутньому.

Література:

1. Державна судова адміністрація України. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/ (дата звернення: 12.02.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-42

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Хоронжак Василь Григорович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Сьомак Сергій Васильович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Збройна агресія рф призвела до переліку проблем для здійснення кримінального провадження на території України. Можна сказати, що необхідність внесення змін до кримінального процесуального кодексу України виникла з моменту початку тимчасової окупації Кримського півострову та окремих районів Донецької та Луганської областей, ще у 2014 році.

Відповідно до законодавства України, завданням кримінального провадження: є захист особи, держави чи суспільства від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, а кожен, хто порушив закон, був притягнутим до відповідальності в міру своєї вини, невинуватий – не був обвинуваченим або засудженим, а також щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника провадження застосовували належну правову процедуру. Не дивлячись на те, що збройна агресія на території України триває вже дев'ять років, законодавство виявилося зовсім неготовим не лише до вирішення ряду проблем, але й до здійснення ефективного та повного кримінального провадження в умовах військового стану, що у свою чергу, вимагало невідкладних дій [1].

Після введення воєнного стану та початку повномасштабної війни, змінилося не тільки життя кожної людини в країні, а також, сфера правового регулювання суспільних відносин, теж зазнала неабиякого впливу внаслідок цього. Серед багатьох змін нормативно-правового регулювання, були зміни і до Кримінального процесуального кодексу України, що зумовлює необхідність дослідження даної теми та розгляду особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Відповідно до, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнним станом є, особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

У Законі України від 14.04.2022 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах військового стану», зазначається, що кримінальне провадження в умовах воєнного стану повинне здійснюватися за загальними засадами кримінального провадження [3].

Зазначимо, що необхідно звернути увагу на обставини, в яких дізнавач, слідчий, прокурор не мають технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У таких ситуаціях посадовою особою виноситься постанова про початок досудового розслідування, яка має включати у собі ту саму інформацію, що вноситься до реєстру. У невідкладних випадках до винесення постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). При цьому всі проведені процесуальні дії мають бути зафіксовані відповідними документами та засобами технічного фіксування (якщо є можливость). Якщо під час проведення оперативних заходів відсутня можливість скласти відповідні документи, або зафіксувати їх хід певними технічними засобами, то у такому випадку слідчі дії мають фіксуватися технічними засобами, які доступні та у подальшому, не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих дій, мають бути складені відповідні протоколи. За першої можливості інформація щодо розпочатого кримінального провадження має бути внесена до реєстру .

У листі Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22 наголошується на тому, що така постанова може вважатися належним підтвердженням початку досудового розслі-

дування і підставою розгляду клопотань органу досудового розслідування [4].

Зміни торкнулися, також, обставин із закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою. Якщо ж трапилася ситуація, де строк дії цієї ухвали закінчено, а розглянути справу немає можливості, то приймається рішення про продовження такого строку, але не більше ніж на два місяці.

Не менш важливими, є зміни у п. 3 ч. 1 ст. 615 кримінального процесуального кодексу України. Було визначено, що у разі відсутності можливості звернення до суду з обвинувальним актом, строк досудового розслідування зупиняється, та буде поновлений лише за умови вирішення усіх проблем, що спричинили це припинення. Так, зупинити цю процедуру можна за постановою слідчого чи прокурора. Тож, нові зміни у кримінальному процесуальному кодексі України, щодо цього питання зазначають, що у разі пропущення особою строків звернення до суду з обвинувальним актом під час воєнного стану – закриття кримінального провадження не передбачається .

Також слід звернути увагу на строки, що визначені для вручення письмового повідомлення про підозру. В умовах воєнного стану за наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у загальні строки, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж 48 годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню [1].

Отже, ми можемо зробити висновок, що обмеження , які виникли через збройну агресію, війну та інші фактори, які несприятливо вливають на правоохоронні системи, проведення деяких слідчих дій стає повністю, або частково неможливим, що значно ускладнює роботу правоохоронних органів. Щоб спростити роботу правоохоронців, та при цьому не обмежувати права інших учасників кримінального провадження була створені нові норми, які значно спростовують діяльність усіх суб’єктів кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 4651-17 (Дата звернення 27.04.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення 27.04.2023).

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 року № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20 (дата звернення: 27.04.2023).

4. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного Суду від 03.03.2022 року № 1/0/2-22. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820?an=1 (дата звернення: 27.04.2023).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-43

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Христич Інна Олександрівна
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
м. Харків, Україна

Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» номер державної реєстрації 0120U10561.

Для українського суспільства є незаперечним той факт, що безпека дорожнього руху – показник, який визначає рівень соціально-економічного розвитку держави. Більш того, забезпечення цієї безпеки на гідному рівні є складовою національною безпеки України, яке сприятиме вирішенню стратегічних завдань і головних напрямів соціально-економічного розвитку країни та стане значним внеском у забезпечення зв'язку з цивілізованим світом. Тим паче, що 23 червня 2023 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС.

Як загальновідомо до початка введення воєнного стану в нашій країні існувало чітке нормативно-правове регулювання безпеки дорожнього руху. 24 лютого 2022 р. після вторгнення військ Російської

Федерації на територію нашої країні багато нормативних актів практично перестало застосовуватися. Було введено режим воєнного стану [1], який продовжено до 11 серпня 2024 р. Крім того було прийнято багато нових нормативних актів, які забезпечують функціонування держави. В Україні зараз збільшується тяжкість дорожньо-транспортних пригод. При цьому загальна кількість їх не збільшується, що обумовлено, в першу чергу, тим що далеко не всі територіальні одиниці Україні мають змогу звітувати про дорожньо-транспортні пригоди. Так, зараз офіційно визнаються регіони, які тимчасово окуповані, або на них ведуться активні бойові дії. Це території Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей та АР Крим. В цілому за 2022 р. загинуло 2791 особа, за 2023 р. – 3053, збільшення склало 9,4 % [2]. При цьому практично третина з них внаслідок наїзду на пішохода.

Ситуація з дорожнім рухом починаючи з 24 лютого 2022 р. змінювалася в країні принаймні декілька разів. Так, наприклад в м. Харкові, практично з перших днів введення воєнного стану вулицями міста перестав курсувати громадський транспорт. Натомість, з'явилося чимало воєнної техніки, для пересування якої навряд чи пристосовані вулиці міста. Значно скоротилася й кількість пішоходів. У місті були відключені система автоматичного регулювання дорожнього руху, зокрема камери відеоспостереження для контролю за швидкістю, та зовнішнє освітлення у темний час доби. Патрульна поліція перестала виїжджати для документування дорожньо-транспортних пригод, що сталися без потерпілих, оскільки у правоохоронців з'явилися більш нагальні справи – забезпечувати правопорядок на вулицях міста. Тому водіям, що потрапили в дорожньо-транспортні пригоди без потерпілих, пропонувалося самостійно вирішувати проблему, не перешкоджаючи рух іншим учасникам [3, с. 8–9]. Тому інформація, що кількість дорожньо-транспортних пригод значно зменшилася на початок дії воєнного стану в країні, є навряд чи достовірною. Вважаємо, що зросла їх латентність.

При цьому зрозуміло, що під час воєнного стану багато водіїв отримали водійські посвідчення за скороченою програмою підготовки. Це також призвело до більшої кількості фактів порушення правил безпеки дорожнього руху. Крім того дозволено автоматично продовжувати термін дії водійських посвідчень, строк дії яких закінчився, протягом усього терміну дії воєнного стану. Тому буде обов'язковим після закінчення воєнного стану перездача іспиту особами, які отримали водійські посвідчення під час воєнного стану, отримання водійських посвідчень на постійній основі.

Також з метою підвищення безпеки дорожнього руху необхідно повернутися до практики обов'язкового технічного контролю усіх автомобілів, який було відмінено у 2011 р., тому що однією з попередніх умов для можливості вступу до Європейського Союзу є впровадження норм та стандартів, які є однаковими для кожного з членів ЄС. Згідно з угодою про асоціацію з Європейським Союзом наша країна взяла на себе низку зобов'язань, одне з них – запровадження обов'язкового технічного контролю, не лише для легкових автомобілів, залучених в комерційних перевезеннях, але й для автомобілів, які використовуються у приватних цілях. На жаль, поки діє воєнний стан країна не може запровадити обов'язковий технічний контроль для усіх легкових автомобілів.

Сьогоднішня практика систематичного відключення світлофорів призводить до збільшення порушень правил безпеки дорожнього руху. Але треба мати на увазі, що завжди світлофори встановлювалися лише там, де вони були необхідні з метою запобігання вчинення дорожньо-транспортних пригод, тому їх відключення дуже небезпечно.

В Правилах дорожнього руху Україні [4] записано, що необхідно застосовувати флікери – маленькі значки або наклейки, які відбивають світло в темряві. Вони допомагають побачити пішохода в нічний час. Флікери можна розмістити на рюкзаку, куртці, руці або джинсах, а також на взутті. При їзді з ближнім світлом відстань, при якій можна помітити пішохода 25–30 метрів, а якщо у людини є флікер, то вона збільшується до 130–140 метрів. А водій, що їде в машині з включеним дальнім світлом, може побачити флікер з відстані 400 метрів. При цьому не передбачено ніякого покарання за їх невикористання в Україні, хоча відомо, що у таких країнах як Велика Британія, Фінляндія, Естонія, використання флікерів є обов'язковим згідно з їхніми Правилами дорожнього руху. При цьому встановлено, що кількість ДТП за участю пішоходів у цих державах значно знизилася після прийняття рішень про використання флікерів.

В статистичній звітності Патрульної поліції виділяються різні види ДТП. На жаль, у 2022 р. наїзд на пішохода склав 28,4 %, у 2023 р. – 31,1 %, за 3 місяці 2024 р. – 27,5 % [2; 5; 6]. Жахлива статистика. Тим паче, що проблема з відключенням світлофорів розв'язана не буде найближчим часом внаслідок дефіциту електроенергії, тому для підвищення безпеки пішоходи повинні також дотримуватися правил дорожнього руху та носити флікери.

Крім того необхідно підвищувати культуру поведінки на дорогах усіх учасників дорожнього руху. Водіям їздити з відповідною швидкістю, якщо вжили алкоголь не сідати за кермо транспортного засобу.

Пішоходам не переходити автомобільні шляхи, якщо цей перехід не позначено і обов'язково носити флікери.

Усе це підкреслює необхідність у своєчасній розробці нових нормативно-правових актів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні, особливо при вступі до Європейського Союзу.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397
2. Дорожньо-транспортні пригоди з 01.01.2023 по 31.12.2023. Сайт патрульної поліції України. URL:http://patrol.police.gov.ua/statystyka/
3. Батиргареєва В. С. Дорожній рух у прифронтовому регіоні: виклики воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 27 травня 2022 року). Кривий Ріг, 2022, 148 с.
4. Правила дорожнього руху. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text
5. Дорожньо-транспортні пригоди з 01.01.2021 по 31.12.2022. *Сайт патрульної поліції України*. URL: http://patrol.police.gov.ua/statystyka/
6. Дорожньо-транспортні пригоди з 01.01.2024 по 31.03.2024. *Сайт патрульної поліції України.* URL:http://patrol.police.gov.ua/statystyka/

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-44

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ

Чалабієва Маріям Рзаївна
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник сектору муніципального права
та місцевого самоврядування,
Науково-дослідний інститут державного будівництва
та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна

З введенням воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року, за Указом № 64/2022, підписаним Президентом Володимиром Зеленським, країна стикається з непередбаченими викликами, які кардинально змінили обличчя публічного управління [1]. Військова агресія Російської Федерації спричинила кризу в багатьох сферах життєдіяльності, вимагаючи стрімкої адаптації публічного управління до нових реалій воєнного часу. Це ставить перед українським суспільством та урядом завдання не тільки вижити, але й забезпечити безперебійне функціонування державних інституцій. В умовах, коли традиційні механізми публічного управління можуть бути паралізовані або обмежені, цифровізація виступає не тільки як засіб відновлення ефективності, але й як повноцінний стратегічний інструмент забезпечення національної безпеки. З цих причин, глибоке розуміння і правове регулювання цифрового публічного управління є ключовими для підтримання конституційної стабільності та ефективності владних структур в умовах воєнного стану.

Україна за останні роки пережила безпрецедентні випробування: кризи, революції, пандемії, та насамкінець війну. Ці події знову висвітлили критичну роль публічного управління в забезпеченні стабільності та розвитку держави. Особливо це стало актуальним під час війни, яка накладає додаткові виклики на публічне управління, змушуючи до швидкої адаптації і переосмислення традиційних підходів. В умовах воєнного стану, коли звичайні механізми управління перестають бути ефективними, надважливим стає дослідження нових моделей, зокрема використання цифрових технологій для оптимізації управлінських процесів. Основними невирішеними питаннями залишаються: визначення ключових факторів, які впливають на

ефективність публічного управління в кризових умовах; розроблення оптимальних стратегій адаптації системи управління до умов воєнного часу; і впровадження цифрових інновацій, що можуть забезпечити економію ресурсів і підвищити результативність державного апарату в умовах війни.

Завданнями цифрового публічного управління в умовах воєнного стану стають не тільки забезпечення безперебійної діяльності та реагування на поточні виклики, але й інтеграція новітніх технологій для оптимізації управлінських процесів. Це включає в себе впровадження електронного документообігу, розвиток платформ е-урядування та забезпечення кібербезпеки – все це стає життєво важливим в умовах повномасштабного вторгнення.

В умовах воєнного стану система публічного управління стикається з численними проблемами: корумпованість, недосконале законодавче врегулювання, кадрові кризи, і недостатній рівень прозорості. Цифровізація може зіграти ключову роль в усуненні цих проблем шляхом забезпечення більшої відкритості, прозорості та ефективності управлінських рішень. Автоматизація процесів і застосування штучного інтелекту можуть допомогти в подоланні бюрократичних перешкод та підвищенні оперативності у вирішенні адміністративних завдань, що стає вирішальним фактором у підтриманні національної безпеки.

З історичної перспективи, управлінська роль держави та методи її здійснення варіювались залежно від історичного розвитку суспільства. Війна та воєнний стан ставлять перед публічним управлінням завдання не тільки реагувати на поточні виклики, але й забезпечувати загальносоціальні потреби –безпеку і стабільність.

Таким чином, важливою задачею стає переосмислення ролі та організації цифрового публічного управління в умовах воєнного стану, щоб забезпечити ефективність та оперативність відповіді на соціальні виклики, застосовуючи цифровізацію для збільшення можливостей владних структур.

Позитивний досвід пандемії COVID-19 виявив здатність системи публічного управління України ефективно переходити на дистанційний режим роботи, що стало особливо важливим у період воєнного стану. Завдяки цифровізації, фахівці публічного управління можуть продовжувати забезпечувати виконання своїх обов'язків, навіть перебуваючи поза адміністративними будівлями, що дозволяє підтримувати необхідний рівень державного управління безперервно.

Запровадження гнучких форматів роботи під час війни, зокрема дистанційної та можливості заміщення посад без проведення конкурсу (з урахуванням кваліфікації та досвіду), підтверджує важливість цифрових інструментів у забезпеченні адаптивності та оперативності

публічного управління. Це також підкреслює необхідність постійної комунікації і моніторингу ефективності виконання завдань, що можливе завдяки сучасним засобам телекомунікаційного зв'язку.

Однак, особливі умови тимчасово окупованих територій та районів активних бойових дій ставлять перед цифровим управлінням ще більші виклики, включаючи забезпечення безпечних умов для населення, управління евакуацією, гуманітарними коридорами та продовольчою логістикою. Цифровізація допомагає вирішувати ці завдання, підвищуючи ефективність публічного управління і надаючи змогу швидко реагувати на мінливі умови, забезпечуючи при цьому захист національних інтересів навіть в найскладніших ситуаціях.

В умовах воєнного стану, конституційне регулювання цифрового публічного управління вимагає особливого підходу для забезпечення неперервності управлінських процесів та захисту конституційних прав громадян. Через законодавчі акти, такі як Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», було створено військово-цивільні адміністрації в районах активних бойових дій, де цифрові технології використовуються для оптимізації управлінських процесів та підвищення ефективності відповідей на надзвичайні ситуації [2].

Конституційне регулювання передбачає не тільки нормативне врегулювання організаційної структури цих адміністрацій, але й гарантії прав і свобод громадян, навіть в екстремальних умовах. Це включає право на інформацію, особисту безпеку та доступ до публічних послуг через цифрові канали.

Окрім того, важливу роль відіграє система навчання публічних службовців, яка повинна бути адаптована до воєнних умов із урахуванням конституційних вимог. Це включає навчання з цивільного захисту, оборони територіальних громад, а також етичних і правових аспектів управління в кризових ситуаціях. Цифрове управління дозволяє реалізувати таке навчання ефективно і швидко, розповсюджуючи необхідні знання і практики серед службовців по всій країні.

Таким чином, конституційне регулювання і цифровізація взаємодіють для забезпечення стабільності, безпеки та ефективності публічного управління в умовах воєнного стану, а також для захисту прав і свобод громадян України.

На сьогоднішній день питання підвищення ефективності публічного управління в Україні, розбудови незалежної та цілісної системи, а також вдосконалення професіоналізму кадрів залишаються актуальними. Однак, в умовах воєнного стану, ці завдання набувають нового виміру, оскільки потребують інтеграції цифрових рішень та врахування конституційних норм в нових реаліях. Цифрове публічне управління під час війни має забезпечувати не тільки ефективність роботи державних

структур, але й гарантію дотримання конституційних прав громадян.

Завдяки раніше впровадженим процесам децентралізації, які забезпечили місцевому самоврядуванню більшу автономію та відповідальність, підвищилася можливість адаптації публічного управління до воєнних умов. Ключовими факторами, що підтримують ефективність системи публічного управління під час війни, стали впровадження можливості дистанційної роботи, спрощення процедур прийому на роботу, залучення фахівців з військовим досвідом у військово-цивільні адміністрації, та акцент на спеціалізованому навчанні для роботи в умовах війни.

Ці зміни вимагають конституційного закріплення для забезпечення правової ясності та надійності управлінських механізмів, зокрема через правове регулювання використання цифрових технологій в управлінській діяльності та захисту інформації. Конституційне регулювання має враховувати потреби національної безпеки та захисту основних прав і свобод громадян, адаптуючи законодавство до викликів, які ставить сучасний воєнний стан.

Таким чином, заходи для адаптації цифрового публічного управління в умовах воєнного стану потребують комплексного підходу, що включає конституційне регулювання, технологічну інтеграцію та навчання, все з метою забезпечення стабільності, безпеки, та відповідності суспільним вимогам в умовах кризи.

Література:

1. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Закон України від 03 лютого 2015 року № 141-VIII «Про військово-цивільні адміністрації» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-45

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ТА ОБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ В ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Шаповалова Інна Олександрівна
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

З урахуванням особливого правового режиму – воєнного стану, що введений в Україні з моменту початку збройної агресії Російської федерації 24 лютого 2022 року проти допомоги силам оборони у відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності якісний процес підготовки та формування працівників Державного бюро розслідувань набуває особливого значення. За кожним результатом діяльності Державного бюро розслідувань, як розслідуванням резонансних злочинів, так і виконанням щоденних обов'язків, стоять люди від професіоналізму і доброчесності яких залежить робота всього бюро.

Місія Державного бюро розслідувань – встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

При реалізації цих завдань працівники Державного бюро розслідувань будуть неухильно дотримуватись принципів:

– верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

– законності, справедливості, неупередженості, незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань;

– відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам;

– політичної нейтральності і позапартійності;

– єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип

єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.

Важливою умовою формування фахової команди є професійна підготовка працівників Державного бюро розслідувань.

Потреба у професійно-посадовому розвитку персоналу правоохоронних органів, серед яких і Державне бюро розслідувань має не абстрактний, а конкретний характер і обумовлена реальними факторами. По-перше, професійно-посадовий розвиток особового складу детермінований ускладненням змісту праці та служби в правоохоронних органах. Вочевидь, професіоналізація державної служби в правоохоронних органах як соціально-організаційне явище обумовлена якісними і кількісними змінами у змісті та характері праці і характеризується виникненням нових професій та спеціальностей, професійної літератури, професійних спільностей, технологій включення людини в професійну діяльність, становлення й розвитку її як професіонала правоохоронної справи. У понятті «професіоналізація» відбиваються якісні зміни, які зазнають об'єктивовані форми праці (посади, робочі місця, вимоги до людини, її здібності) [1].

Успішно пройшовши початковий етап становлення, Державне бюро розслідувань активно утверджується як ефективна державна інституція, яка у короткій перспективі повинна стати надійним запобіжником від будь-яких зловживань у системі кримінальної юстиції, що призводять до порушень конституційних прав громадян [2].

По-друге, професійно-посадовий розвиток персоналу обумовлений структурою мотивації працівників Державного бюро розслідувань.

По-третє, інтенсивність, ритмічність, темпи розвитку будь-якої організації і суспільства загалом залежать не лише від постійного притоку людей, здатних заміщати посади в організаційній структурі, але й від можливості зробити роботу краще, ніж виконували її попередники, збільшити особистий професійний досвід, а відтак і досвід організації. Темпи приросту професійного досвіду персоналу органів, структур та підрозділів правоохоронних органів – це найважливіший фактор її стабільного та динамічного розвитку. Ігнорування цих обставин негативно впливає на результати правоохоронної і правозабезпечувальної діяльності, правосвідомість громадян та й загалом якість суспільного розвитку.

Розглядаючи професіоналізацію як процес, розтягнутий у часі, можна умовно виділити кілька її стадій: 1) академічний етап (здобуття професійної освіти); 2) входження в професію (на цьому етапі працівник починає застосовувати набуті в процесі навчання знання, вміння та навички, поступово випрацьовуючи власний фаховий стиль); 3) продуктивна стадія (фахівець реалізовує набутий досвід, рефлексує

власні здобутки, здійснює функцію наставника); 4) експертність (працівник досягає такого рівня фаховості, що може оцінювати не лише роботу своєї організації, а й галузі загалом, робити власні висновки та рекомендації щодо вдосконалення виробничих процесів) [3].

Відповідно до статті 14 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» до працівників Державного бюро розслідувань належать особи рядового і начальницького складу, державні службовці та особи, які уклали трудовий договір (контракт) із Державним бюро розслідувань. Служба в Державному бюро розслідувань є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державному бюро розслідувань зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону [4].

Тому, суб'єктами професіоналізації в Державному бюро розслідувань є ті інституції, які ретранслюють необхідні знання та сприяють формуванню професійних навичок. А саме навчальні заклади та науково-дослідні установи Державного бюро розслідувань, Національне агентство України з питань державної служби, заклади вищої освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації працівників Державного бюро розслідувань, тощо.

Об'єкти професіоналізації публічної служби – знання, вміння та навички, здобуття яких є необхідною умовою для становлення високого рівня фаховості працівників Державного бюро розслідувань через формування професійних компетенцій. Такі знання можуть бути загальними (знання нормативно-правових актів, засад державного управління) та спеціальними (знання з конкретної галузі права).

З урахуванням викладеного, слід зазначити, що професійно-посадовий розвиток працівників Державного бюро розслідувань є вкрай необхідним та обов'язковим в умовах сьогодення, тим паче зараз, коли в країні діє воєнний стан.

Служба в органах Державного бюро розслідувань України є публічною, професійною, політично неупередженою діяльністю із запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх компетенції, що здійснюється службовцями, призначеними на посади в органах Державного бюро розслідувань України. В межах написання цих тез надано правову характеристику, виокремлено особливості, суб'єктів та об'єктів реалізації професіоналізації в Державному бюро розслідувань від початку процесу становлення працівника Державного бюро розслідувань як професіонала до завершення його професійної кар'єри.

Література:

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. 524 с.
2. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2022–2026 роки. URL : https://dbr.gov.ua/strategicna-programa-dialnosti
3. Поляк С. П. Правові основи діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. *Форум права.* 2017. № 2. С. 87–94. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index. htm_2017_2_16.pdf
4. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6, ст. 55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-46

КОНТРАКТ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З КЕРІВНИКОМ

Щербак Ольга Павлівна
студентка денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Укладання контракту з керівником є однією з найбільш розповсюджених форм встановлення трудових відносин у сучасному бізнес-середовищі. Цей вид договору відображає різноманітні аспекти трудових відносин, які відіграють ключову роль у формуванні організаційної культури та ефективності управління.

Перш за все, варто розкрити поняття «контракт» в українському законодавстві. Згідно статті 21 Кодексу законів про працю контракт охарактеризується як особлива форма трудового договору, де строк дії, права та обов'язки, відповідальність сторін, умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору, можуть бути визначені сторонами договору [1].

Також потрібно підкреслити характерні особливості контракту, які відрізняють його від типового трудового договору:

– Обов’язкова письмова форма;

– Строковий (у більшості випадків);

– Сфера застосування визначається законами України;

– Сторони мають право встановлювати додаткові підстави щодо розірвання угоди (окрім тих, які закріплені у трудовому законодавстві);

– У разі розірвання можливе відшкодування й моральної шкоди [2].

М.С. Поліщук підкреслює, що контракт характеризується застосуванням праці працівників найвищої кваліфікації, для яких контракт покликаний створити найбільш сприятливі умови праці, краще матеріальне забезпечення у порівнянні із діючим законодавством [3, с. 250]. Таким чином, запровадження контракту обумовлена прагненням роботодавців взяти до себе на роботу найбільш кваліфікованих і творчо найактивніших працівників. Наприклад, таких як керівників, які належним чином будуть займатися управлінськими функціями на підприємстві.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є в державній власності» від 19.03.1993 р. зазначено з ким укладає такий керівник угоду, порядок укладання контракту та переукладання з діючим на посаді керівником [4]. Також Постанова КМУ №597 встановлює Типову форму контракту з керівником підприємства, що є у державній власності [5].

Також можна помітити, що й Господарський Кодекс України (зокрема стаття 65) зазначає, що «у разі найму керівника підприємства з ним укладається договір (контракт), в якому визначаються строк найму, права, обов'язки і відповідальність керівника, умови його матеріального забезпечення, умови звільнення його з посади, інші умови найму за погодженням сторін» [6].

Варто зазначити, що перед тим як укласти контракт з керівником юридичної особи потрібно виконати певні кроки. Згідно статті 99 Цивільного Кодексу України виконавчий орган створюється рішенням загальних зборів, на яких також встановлюється повноваження такого виконавчого органу [7]. Виконавчим органом може бути президент, директор, генеральний директор тощо – керівник юридичної особи. Таким чином, рішення щодо зміни, призначення та звільнення такого керівника також виноситься власником підприємства на загальних зборах. Будь-яке рішення загальних зборів оформлюється відповідним протоколом (розпорядженням, рішенням) власника підприємства (установи, організації). Отже, спочатку варто прийняти рішення щодо призначення такого керівника на загальних зборах учасників, оформити його належним чином. Лише тоді особа як керівник може бути прийнята

на роботу, підписано контракт та може бути видано відповідний наказ на підприємстві.

Раніше ми охарактеризували особливості контракту та наразі хочемо їх проаналізувати у рамках укладання такого виду договору саме з керівником.

Щодо строкового характеру контракту, то Постанова Кабінету Міністрів України «Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є у державній формі власності» вказує, що контракт з керівником підприємства державної форми власності укладається терміном від 1 до 5 років [4]. На противагу, для юридичних осіб приватної форми власності визначення строків дії контракту залишається за згодою сторін (законодавством не встановлюються конкретні строки).

Щодо додаткових підстав розірвання контракту, то у випадку такого виду договору з керівником можна встановити підстави, які безпосередньо пов'язані із невиконанням або не належним чином виконання таким керівником своїх обов'язків. Впровадження таких умов повинно бути направлено на сумлінне виконання своїх обов'язків керівником, більш відповідальне ставлення до роботи, виявлення ініціативного, творчого та самостійного підходу до праці [8, с. 167–168].

Таким чином, контракт як особлива форма трудового договору з керівником дозволяє гнучко регулювати трудові відносини, встановлюючи додаткові права, обов'язки та гарантії для сторін. Застосування контракту сприяє ефективному управлінню підприємствами та захисту інтересів як керівників, так і власників. Важливо зберігати та розвивати цей інструмент, забезпечуючи високий рівень правової захищеності для обох сторін.

Література:

1. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 12.05.2024).

2. Контракт – особливий вид трудового договору. URL: https://www.kadrovik.ua/content/kontrakt-osobliviy-vid-trudovogo-dogovoru (дата звернення: 12.05.2024).

3. Поліщук М. С. Особливості суб'єктного складу трудового контракту. *Тези доп. та наук. повідомл. V міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 27–28 вересня 2013 р.) / за ред. В. В. Жернакова. Харків : Право, 2013. 560 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1993 р. № 203 «Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є у державній власності». URL: https://ips.ligazakon.net/document/KMP93203?an=478609 (дата звернення: 13.05.2024).

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.1995 р. № 597 «Про Типову форму контракту з керівником підприємства, що є у державній власності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597-95-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.05.2024).

6. Господарський Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 12.05.2024).

7. Цивільний Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 13.05.2024).

8. Малиновська К. А. Особливості контракту з керівником юридичної особи. *Право та інновації.* 2014. С. 163–170. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10214/1/Malinovska.pdf (дата звернення 11.05.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-47

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Яцкевич Павло Володимирович
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Протягом багатьох століть право є невід'ємною частиною держави, необхідною умовою повноцінного існування громадянського суспільства. Право існує з моменту зародження держави та змінюється в міру виникнення нових суспільних відносин, підлаштовуючись під них. Свого значення та суспільно корисних функцій право не втрачає як у мирний час, так і в воєнний.

Питання про формування правосвідомості та правової культури українського суспільства особливо гостро постає сьогодні, в умовах воєнного стану. Це пов'язано зі зміною звичного ритму життя населення, зростанням небезпеки на нашій території, нестабільною економічною ситуацією, а також з посиленням внутрішньодержавної політики та правових норм.

Динамізм суспільних процесів, швидке виникнення та зміна кризових ситуацій, загострення протиріч соціальних груп і політичних сил та інші фактори об'єктивно передбачають відповідний рівень правової культури у суспільстві.

Однією із складових правової культури суспільства є і рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, тобто ступінь засвоєння ними цінності права, основних прав і свобод, правових процедур вирішення конфліктів; знання права, поваги до нього, переконаності у необхідності дотримуватися приписів правових норм. Суспільна правосвідомість визначається масовістю правомірної поведінки, рівнем правового виховання, масштабами і якістю юридичної освіти. Вона охоплює сукупність усіх правових цінностей, створених людьми у правовій сфері. Високий рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак правової держави, яка ґрунтується передусім на принципах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і свобод людини та громадянина.

Правова культура – невід'ємна частина культури, вона базується на її підставах, є відображенням рівня її розвитку. В самому загальному вигляді культуру можна визначити як світ штучного. Однак це не просто сума речей або ідей, яку необхідно виділити й описати, а вся створювана людством предметна дійсність, яка втілює в собі наші власні сили і відносини. Це весь світ, в якому ми виявляємо, знаходимо самих себе, який містить у собі умови і передумови людського існування. [1, с. 317]. На кожному історичному етапі свого існування правова культура функціонує як складна система, обумовлена соціальною структурою суспільства, особливостями правових традицій, правосвідомості, правового менталітету населення, рівня розвитку правових інститутів.

У сучасній правовій теорії під правосвідомістю зазвичай розуміють сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи [2, с. 147].

Відсутність правової культури, навичок цивілізованого життя та правил ведення політичної діяльності, вирішення різних соціально-політичних та міжнаціональних конфліктів є однією з головних причин граничного загострення криміногенної обстановки у країні.

Тому для підвищення правової свідомості та культури, тобто правової просвіти громадян, необхідно: поширення юридичної літератури, доступної за ціною та способом викладення матеріалу, роз'яснення чинного законодавства в засобах масової інформації; удосконалення системи викладання правових дисциплін і правового виховання; широке залучення молоді та досвідчених науковців до науково-практичних конференцій з правової тематики.

Під час воєнного стану у державі з метою формування у населення правосвідомості слід визначити найбільш значущі проблеми у сфері правової культури.

Основними напрямками подолання проблем та попередження виникнення і проявів деформації правосвідомості в Україні є комплекс заходів з підвищення політичної та правової культури громадян; удосконалення чинного законодавства; зміцнення законності та правопорядку, забезпечення поваги і всебічного захисту прав особистості; профілактика правопорушень; якісна професійна підготовка юристів; поліпшення якості правової освіти та правового виховання населення.

Нині дедалі більше зростає роль права, як важливого регулятора суспільних відносин, проте економічна, політична, соціальна нестабільність в державі сприяють лише поглибленню правового нігілізму. Загострюють ситуацію і такі негативні явища сьогодення, як криміналізація суспільства, корупція, порушення прав та свобод людини і громадянина, декларативний характер значної кількості норм чинного законодавства [3, с. 8]. Усі зазначені проблеми безпосереднім чином впливають на формування правової культури громадян.

Тому в Україні має постійно зростати мотивація активного формування правової свідомості та правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин, оскільки без них неможливо втілити в життя поставлену мету. Правова культура громадян є основою, фундаментом нового суспільства в Україні. Адже громадяни є єдиним чинником, здатним утворювати державу і правопорядок, приводячи в дію Конституцію України та законодавство. Успішне вирішення цих завдань залежить від багатьох факторів, але здебільшого – від рівня організації правової освіти і виховання населення країни.

Слід зробити висновок, що на формування правосвідомості та правової культури особистості найефективніше впливає правове виховання, яке передбачає цілеспрямовану систематичну діяльність держави щодо створення певної системи правових цінностей, установок, умінь та навичок, правових знань, правових почуттів, поваги до права та закону та соціальних цінностям, властивим цьому суспільству. Важливу роль формуванні високого рівня правосвідомості грає культура правотворчості та правозастосування.

Література:

1. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. / С. М. Скуріхін. Одеса : Фенікс, 2020. 314 с.

2. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина : Право, 2014. 147 с.

3. Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правовий учень” / О. В. Макарова, 2010. 186 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-48

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ

Васильківська Вікторія Владиславівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного
і фінансового права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

З огляду на те, що характеристики правової природи патронатної служби має важливе і теоретико-методологічне, і нормотворче, і правозастосовне, і практичне значення, видається за необхідне звернутися до окремих аспектів нормативного визначення патронатної служби.

По-перше: слід зазначити, що поняття «патронатна служба» є, певною мірою, узагальнюючим поняттям, хоча саме воно найчастіше використовується у нормативних актах. Водночас, у деяких законах використовуються поняття «відділ забезпечення діяльності керівництва» [1], «служба інспекторів» [2] із тим самим сутнісним наповненням, що і патронатна служба.

По-друге: виокремлення особливостей нормативного визначення патронатної служби передбачає необхідність зіставлення цього виду служби з державною службою, оскільки з прийняттям Закону України «Про державну службу» (1993) [3], патронатних службовців уперше опосередковано було віднесено до державних службовців, що підтверджується положенням абз. 1 ст. 1 Закону, який визначав поняття «державна служба» як «професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та її апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів» [3]. Саме положення «… щодо практичного виконання завдань і функцій держави» свідчить про те, що патронатні службовці не належать до категорії державних службовців, оскілки на них не покладається виконання таких функцій. Підтвердженням цього

є і ст. 25 «Класифікація посад» Закону «Про державну службу» (1993), зміст якої не передбачав використання поняття «патронатні службовці». Тільки положення абз. 11 ст. 25 «… віднесення існуючих посад державних службовців, а також віднесення … нових посад державних службовців … до відповідної категорії посад державних службовців проводиться Кабінетом Міністрів України …» дозволяло Уряду відповідними розпорядженнями відносити посади патронатних службовців до відповідних категорій державних службовців. При цьому слід звернути увагу на те, що Кабінет Міністрів України жодного разу, приймаючи відповідні розпорядження щодо патронатних службовців, не використовував формулювання: «віднесення посад державних службовців (щодо патронатних службовців – *авт.*) … – до відповідної категорії посад державних службовців», тобто Уряд, всупереч вимогам ст. 25 Закону «Про державну службу» (1993), яка передбачала віднесення або «існуючих посад державних службовців» – до відповідної категорії посад державних службовців, або «нових посад державних службовців» – до відповідної категорії посад державних службовців, відносив державні посади працівників патронатної служби (а не державних службовців!!!) до відповідної категорії посад державних службовців. Отже, Закон «Про державну службу» (1993) навіть опосередковано не відносив посади патронатних службовців до категорій посад державних службовців, надаючи їм, таким чином, статус державних службовців, оскільки державні посади, які займали патронатні службовці не охоплюються поняттями «існуючі посади державних службовців» або «нові посади державних службовців», а віднесення посад патронатних службовців до відповідних категорій посад державних службовців здійснювалося Урядом через існування законодавчої прогалини щодо визначення правової природи патронатної служби і правового статусу патронатних службовців.

По-третє: оскільки такий стан правової детермінації патронатної служби не відповідав вимогам чинного законодавства про державну службу чинний Закон України «Про державну службу» (2015) [4] уперше нормативно розмежував державну службу і патронатну службу визначивши, що його дія не поширюється на працівників патронатних служб (п. 18 ч. 3 ст. 3). Окрім зазначеної статті, ст. 92 «Патронатна служба» названого Закону, яка, як логічне продовження концепції розмежування патронатної та державної служби, уперше законодавчо передбачила ряд основоположних засад патронатної служби, як виду людської діяльності, що регламентується трудовим законодавством. При цьому важливо зазначити, що хоча ст. 92 за своїм змістом не охоплюється названим Законом, про що йшло вище, необхідність її включення до цього Закону обумовлена потребою чіткого та

однозначного законодавчого відокремлення державної служби від патронатної служби саме з огляду на положення Закону «Про державну службу» (1993). Основними параметрами ст. 92 є те, що вона уперше законодавчо визначила:

1) відкритий перелік посадових осіб, які мають патронатну службу (Президент України; Голова Верховної Ради України, його перший заступник та заступники; працівники секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України; Прем'єр-Міністр та інші члени КМУ; народні депутати; судді Конституційного Суду України, судді;

2) відкритий перелік посад патронатної служби: радники, помічники, уповноважені, консультанти, прес-секретарі (у залежності від органу державної влади). Окрім посад, які наведено цій статті, до посад патронатної служби слід віднести й інші посади, не передбачені ст. 92, зокрема посади служби інспекторів Вищої ради правосуддя, правовий статус яких визначається Законом «Про Вищу раду правосуддя» [2], Положенням про Секретаріат Вищої ради правосуддя [5] і Положенням про інспектора Вищої ради правосуддя [6];

3) особливості призначення на посаду і звільнення з посади, які суттєво відрізняються від аналогічний дій щодо державних службовців. Стосовно вступу на патронатну службу слід зазначити, що її працівники не проходять конкурсного відбору, як єдиного способу вступу на державну службу (окрім винятків, чітко встановлених Законом). Це питання вирішується посадовою службою – «патроном», який і має право на патронатну службу. При цьому важливо звернути увагу на те, що чинне законодавство передбачає: 1) вимоги (не уніфіковані, як це має місце щодо державних службовців) щодо працівників патронатної служби у залежності від державного органу; 2) обмеження (не уніфіковані) щодо призначення на посаду. Патронатна служба характеризується й особливостями звільнення з посади, зокрема відповідно до ч. 2 ст. 92 працівник патронатної служби призначається на посаду на строк: або а) повноважень особи, працівником патронатної служби якої він призначений; або б) на час діяльності депутатської фракції (депутатської групи) у Верховній Раді України, працівником патронатної служби якої він призначений. Таким чином, працівник патронатної служби приймається на строкову службу без зазначення конкретного строку, але з обмеженням цього строку певними юридичним фактом – припиненням повноважень особи/депутатської фракції (депутатської групи), працівником патронатної служби якої він призначений;

4) проходження патронатної служби регулюється КЗпП, окрім: ст.ст. 39-1, 41-1, ст. 49-2, ч. 3 ст. 184 КЗпП України. Як видається, встановлення таких виключень додатково характеризує особливості

звільнення з посади патронатної служби (звільняється «патрон» – звільняються його патронатні службовці без жодних гарантій щодо їхнього залишення на посаді);

5) особливості проходження патронатної служби у залежності від державних органів (Президента України, КМУ, судових органів);

6) умови зарахування стажу патронатної служби до стажу державної служби: ч. 5 ст. 92 чітко визначає, у якому разі час роботи на посадах патронатної служби зараховується до стажу державної служби та враховується при присвоєнні державному службовцю рангу в межах відповідної категорії посад: якщо до призначення на посаду патронатної служби він перебував на державній службі та після звільнення з посади патронатної служби повернувся на державну службу. Слід зазначити, що це положення є єдиною умовою зарахування патронатної служби до стажу державної служби. У всіх інших випадках час роботи на посаді патронатної служби не зараховується до стажу державної служби та не враховується при присвоєнні державному службовцю рангу в межах відповідної категорії посад.

Література:

1. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text

2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.1916 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text

3. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. (не чинний).

4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

5. Про затвердження Положення про секретаріат Вищої ради правосуддя: Рішення ВРП від 23.03.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua /rada/show/vr579910-17#Text

6. Про затвердження Положення про інспектора Вищої ради правосуддя: Рішення ВРП від 15.08.2017 р. URL: http://www.vru.gov.ua /content/act/2440_15.08_.2017_1.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-49

АРХІТЕКТУРА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ РЕСПУБЛІКИ ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ

Дір Ілля Ігорович
магістр права
ORCID ID: 0009-0000-6540-8726

У контексті приєднання до ЄС, Північна Македонія проходить непростий шлях внутрішньополітичних процесів. Північна Македонія, як і сам регіон Західних Балкан – залишаються одним з пріоритетних напрямів діяльності ЄС. [2]

У грудні 2005 році Македонія набула статусу країни-кандидата на членство в ЄС. У 2009 році Республіка Македонія отримала від Європейської комісії рекомендацію про початок передвступних переговорів, проте Греція, як країна-член ЄС, через невирішений двосторонній спір щодо конституційної назви, заблокувала початок передвступних переговорів. У 2011 році було започатковано Передвступний діалог Македонії з ЄС на високому рівні. З 2006 по 2018 були прийняті щорічні національні програми щодо імплементації права Європейського Союзу. Лише у березні 2020 року Європейська Рада ухвалила рішення про початок процесу передвступних переговорів з Північною Македонією.

Змінивши назву держави з «Республіки Македонія» на «Республіка Північна Македонія» – держава розв'язала спірне питання з Грецією щодо зміни назви країни, що дозволило Республіці Північна Македонія набути повноправне членство в НАТО (2020). [1] Залишалося знайти компроміс щодо македонської ідентичності, мови та питань спільної історії з Болгарією, яка блокувала схвалення Радою ЄС позиції (рамки) щодо переговорів ЄС з Північною Македонією та проведення першої міжурядової конференції між Республікою Північна Македонія і ЄС.

Певного компромісу вдалося досягти влітку 2022 року, завдяки сприянню французького головування в ЄС. Вже у липні 2022 року у Брюсселі проведено першу міжурядову конференцію між РПМ і ЄС та дано офіційний старт початку переговорного процесу. Восени 2022 року було розпочато процес пояснювального та двостороннього скринінгу між Єврокомісією та РПМ.

Уряд Північної Македонії 05 вересня 2022 року схвалив Урядову переговорну структуру щодо вступу Республіки Північна Македонія до Європейського Союзу.

У липні 2023 року Уряд Республіки Північна Македонія вніс на розгляд македонського парламенту проєкт змін до Конституції країни з фіксацією у ній болгарської меншини, що проживає в Північній Македонії поряд з іншими національними меншинами (до цього часу зміни до Конституції Республіки Північна Македонія не прийнято).

Забезпечуючи заходи вищенаведеного процесу, слід зазначити про інституційну структуру Північної Македонії, яка впроваджує євроінтеграційний курс держави. Відповідальними органами за європейську інтеграцію Північної Македонії є Урядовий Секретаріат з європейських питань, який функціонує у складі Уряду РПМ з 2005 року, та Міністерство закордонних справ.

До функцій Секретаріату з європейських питань віднесено:

– координацію роботи всіх державних інституцій та інших інституцій з метою підготовки РПМ до ЄС;

– моніторинг виконання Угоди про стабілізацію і асоціацію та інших угод, укладених між РПМ та ЄС;

– участь та моніторинг роботи робочих органів, створених в рамках Угоди про стабілізацію і асоціацію та інших угод з ЄС;

– координацію та моніторинг реалізації Європейського партнерства;

– координацію та моніторинг реалізації Національної програми щодо імплементації права ЄС;

– підготовку македонської версії права ЄС (aquis communautaire) та переклад македонського законодавства;

– підготовку переговорів щодо членства в ЄС та формування переговорних позицій;

– зміцнення інституційної потужності для ведення процесу європейської інтеграції;

– координацію фінансової допомоги ЄС.

Протягом 2023 року в РПМ тривав процес скринінгу законодавства країни з метою підготовки до початку безпосередніх переговорів за 6 кластерами і 33 розділами й подальшого їхнього закриття [3]. Македонська сторона зобов'язувалася завершити скринінг до кінця 2023 року (офіційно скринінг законодавства РПМ завершився 07.12.2023 закриттям розділів 30 – зовнішні відносини та 31 – спільна, зовнішня політика та політика безпеки останнього переговорного кластеру 6), щоб після цього розпочати вступні переговори та завершити їх до 2030 року, розраховуючи набути повноправного членства в ЄС і стати частиною наступного пакету розширення Євросоюзу. [4] Наразі 2030 рік як термін набуття членства РПМ у Євросоюзі

сприймається достатньо реалістично, з урахуванням синхронізації позицій з керівництвом ЄС.

Після завершення скринінгового процесу Урядом РПМ було розпочато підготовку дорожніх карт, які стосуватимуться впровадженню реформ у сферах державного управління, функціонування інституцій та верховенства права, а також буде розроблено План дій щодо захисту національних меншин і громад в РПМ, що, у свою чергу, має прискорити трансформацію суспільства та держави [5].

Частиною євроінтеграційного процесу було і є здійснення перекладу законодавства ЄС македонською мовою з метою гармонізації законодавства РПМ з європейським як одного з інструментів успішної інтеграції в ЄС.

Таким чином, можна зробити висновок, що Республіка Північна Македонія, пройшовши скринінговий процес, створивши відповідну інституційну структуру, забезпечивши (забезпечуючи) переклад законодавства ЄС македонською мовою, суттєво наблизилася до стратегічної цілі – набуття членства в ЄС. Невиконаною умовою перед Євросоюзом залишається зобов'язання внесення змін до Конституції РПМ, які мають врегулювати питання між македонською і болгарськими сторонами.

Незважаючи на те, що Північна Македонія знаходиться лише на шляху до приєднання до ЄС, ця держава повністю узгоджує свою зовнішню політику зі спільною зовнішньою і безпековою політикою ЄС.

Література:

1. Вегеш М.М., Петрінко В.С. Геополітична енциклопедія: Навчальний посібник/ М.М. Вегеш, В.С. Петрінко. 2020. 676 с.

2. Романова О. Миротворчі місії Європейського Союзу на Балканах в рамках європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО). Перспективи розвитку сучасної науки. Львів. 2016. 106–108 с.

3. Дослідження Українського центру європейської політики та Фонду Конрада-Аденауера (Konrad-AdenauerStiftung). «Шлях Західних Балкан до ЄС: уроки для України». Офіційний веб-сайт. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/western_balkans_accession_to_eu_lessons_for_ukraine_01.12.2022_ukr.pdf.

4. Public Opinion Analysis Paper № 26/2023. EU integration in the shadow of the internal processes – Public opinion analysis for 2023. Konrad Adenauer Foundation in the Republic of North Macedonia Institute for Democracy «Societas Civilis» – Skopje. Official web-site. URL: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/26-2023-ENG.pdf

5. IDSC Public Opinion Analysis Paper № 27/2023. Analysis of public opinion on North Macedonia`s accession to the European Union (2014-2023). Konrad Adenauer Foundation in the Republic of North Macedonia Institute for Democracy «Societas Civilis» – Skopje. Official web-site. URL: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/B5-Public-Opinion-Analysis-Paper-No.-27-2023-WEB.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-50

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВО НА ОСВІТУ В МІЖНАРОДНОМУ БІЛЛІ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ

Ільіна Ганна Володимирівна
здобувач першого року
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри морського та міжнародного права
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Міжнародне право зобов'язує держави забезпечувати право на освіту шляхом закріплення такого положення в конституційних актах. Згідно міжнародних договорів ці зобов'язання визначаються як «прогресивні зобов'язання», тобто кожна держава-учасниця вживає заходів виходячи з «максимуму своїх наявних ресурсів» з метою поступового досягнення повної реалізації права на освіту.

Право на освіту – це право, що розширює можливості. Лише користуючись правом на освіту, можна користуватися деякими іншими правами людини.

Більшість сучасних конституцій регламентує та визнає право на освіту. Сьогодні освіта є важливою суспільною функцією. Держава розглядається як головний гарант, що забезпечує доступ до освіти. Держава виділяє значні бюджетні кошти на систему освіти та регулює надання освіти. Першочергова роль держави чітко визнається в міжнародних документах. Але не тільки держава несе відповідальність за навчання дітей. Традиційно освіта була обов'язком батьків дитини. У наш час із розвитком систем освіти роль батьків зменшилася. Однак це залишається важливим у контексті визначення типу та змісту освіти, яку отримуватиме дитина. Це позначено, з одного боку, важливим статусом сім'ї та важливістю стосунків між батьками та дитиною в більшості випадків, з іншого боку, через бажаність плюралістичного

демократичного суспільства, існування якого було б під загрозою через державну монополію на освіту.

Освіта повинна розглядатися як вимога людської гідності і, отже, повинна бути визнана правом людини. Можна стверджувати, що людська гідність не може належним чином служити для виправдання статусу права як права людини. Дехто вважає людську гідність не більш ніж упередженим припущенням. Проте факт залишається фактом: сьогодні поняття людської гідності прийнято вважати моральною основою прав людини. Перший абзац преамбули Загальної декларації прав людини 1948 року стверджує, що «оскільки визнання притаманної гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів людської сім'ї є основою свободи, справедливості та миру в світі» [1].

Стаття 26 Загальної декларації прав людини позначає, що кожен має право на освіту. Освіта має бути спрямована на розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основоположних свобод. З цієї статті випливає, що всі особи, незалежно від статті, мають рівні можливості доступу до освіти та право на освіту [1]. Гендерна рівність в доступі до освіти є міжнародно-правовою нормою.

Хоча жоден із основних міжнародних документів в сфері прав людини не визначає значення освіти, мета освіти в міжнародному праві пояснюється розширено. Не обмежуючись тільки навчанням, воно спрямоване на «повний розвиток людської особистості та зміцнення поваги до прав людини та основних свобод» [1].

Важливою умовою реалізації права на освіту є рівний доступ до освітніх інституцій. Базуючись на принципах недискримінації та рівності, це є мінімальний орієнтир для реалізації економічних, соціальних і культурних прав та для підтримки гендерної рівності. Загальна декларація прав людини закріплює принцип недискримінації в освіті, формулюючи, що це право застосовується до «всіх на основі недискримінаційних положень» і без відмінностей, серед іншого, на підставах статті, соціального походження та релігії.

Подібним чином Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права стверджує, що держави-учасниці, визнаючи право кожного на освіту, також повинні поважати свободу батьків/законних опікунів вибирати для своїх дітей школи, надавати релігійну та моральну освіту відповідно до власних переконань.

Стаття 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року говорить, що держави-учасниці Пакту визнають, що з метою досягнення повної реалізації права на освіту початкову, середню, вищу та фундаментальну освіту та система шкіл має бути забезпечена, обов'язок забезпечити це прямо лежить на державі [2].

Отже, Пакт розглядає освіту як передумову гідного існування. Освіта, яка забезпечує доступ до знань і навичок та навчає людину логічного мислення й аргументованого аналізу, розглядається як вимога гідності. Отже, людську гідність слід сприймати як головну причину визнання освіти як права людини.

Право на освіту пов'язано зі свободою інформації, зі свободою на вираження поглядів, зборів і асоціацій, а також правом обирати і бути обраним – все це залежить від мінімального рівня освіти. Тільки ті, хто може бути поінформованим, хто може висловити свої ідеї та хто може мирно збиратися, можуть брати участь у політичному житті. Так само лише освічена людина може прийняти обґрунтоване рішення та належним чином реалізувати своє право голосу чи балотуватися на політичну посаду. Було зазначено, що «з цієї причини добре освічені та критично налаштовані громадяни можуть становити загрозу для режиму, який пригнічує власний народ. Тому деякі уряди не відчувають ні обов'язку, ні зацікавленості вкладати багато грошей і зусиль в освіту» [3, p. 28–29].

Крім того, освіта є запорукою соціально-економічного розвитку. Освіта сприяє реалізації економічних і соціальних прав людини. Прикладом може бути право на харчування. Людей можна навчити, як забезпечувати власний запас їжі. Але на думку спадають і інші подібні права, наприклад, право на працю, право на достатній рівень життя або право на здоров'я. Ці права можуть бути використані в реальний спосіб лише за умови досягнення мінімального рівня освіти. Зрештою, саме людина, яку навчили читати й писати, може отримати знання та навички, необхідні для задоволення основних потреб себе та своєї родини. Освіта сприяє економічній і соціальній інтеграції. Лише грамотні люди можуть належним чином брати участь в економічному житті та повною мірою використовувати можливості, які воно пропонує.

Нарешті, освіта розширює можливості брати участь у культурному житті. Право на участь у культурному житті захищено статтею 15 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. Зв'язок між освітніми та культурними правами дуже тісний. Значною мірою міра реалізації права на освіту відображає стан користування культурними правами. Для релігійних, мовних та етнічних меншин освіта є найважливішим засобом збереження їх культурної самобутності.

Усі наведені вище аргументи певною мірою створюють основу для визнання освіти одним із основних прав людини.

Оскільки Україна є учасницею основних пактів і конвенцій ООН у сфері прав людини, то в межах міжнародного співробітництва

в національному законодавстві розроблено і ухвалено низку нормативно-правових актів щодо забезпечення права особи на освіту. Загальний підхід міжнародних угод, окреслених вище, полягає в тому, що вони вважають право на освіту настільки фундаментальним, що від нього не можна відступати.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015 (дата звернення: 22.02.2024).

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042 (дата звернення: 22.02.2024).

3. Beiter Kl. The Protection of the Right to Education by International Law. The Netherlands: Koninklijke Brill NV, Leiden, 2006. 786 p.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-51

ТИМЧАСОВЕ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СИСТЕМІ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУДДІ

Кутельвас Тетяна Євгеніївна
здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

Застосування тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя передусім переслідує мету уникнення можливості настання негативних наслідків, що можуть настати, якщо було б збережено права судді на виконання такої функції [1, с. 462–468]. Така ідея була підтримана у дисертації Д.В. Ткаченка [2].

Застосування відсторонення від здійснення правосуддя на відміну від застосування відсторонення до працівників в порядку КЗпП України [3], не пов'язується із повним припиненням йому виплат – згідно із вимогами ч. 8 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призупиняється лише виплата доплат до посадового окладу судді, тоді як основний посадовий оклад продовжує виплачуватись [4].

У 2023 році ВРП відновила здійснення повноважень щодо надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом, ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення

правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. ВРП у 2023 році ухвалила 17 рішень за результатами розгляду подань про надання згоди на утримання під вартою суддів, з яких: 15 рішень про надання згоди на утримання під вартою суддів; 1 рішення про відмову у задоволенні подання про надання згоди на утримання під вартою судді; 1 рішення про повернення подання про надання згоди на утримання під вартою судді. За результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності та про продовження строку такого тимчасового відсторонення ВРП ухвалила 32 рішення, з яких 17 рішень про задоволення клопотань, 11 рішень про часткове задоволення клопотань, 1 рішення про відмову в задоволенні клопотання, 3 рішення про повернення клопотання без розгляду [5].

Цілями застосування відсторонення як засобу примусу також окрім усунення можливостей протиправного впливу з боку особи, що відсторонюють від виконання покладених на неї трудової функції чи службово-трудової функції, має визнаватися досягнення такі цілі, як: забезпечення безпеки працівників чи інших громадян [6, с. 239–241; 7, с. 436]; захист суспільних та особистісних інтересів [8, с. 92–95].

Як зазначає Д.В. Ткаченко, спираючись на позицію Європейського суду з прав людини головною ціллю відсторонення судді від здійснення правосуддя є гарантування ефективності реалізації права людиною на судовий захист на засадах справедливості та неупередженості [9, с. 82]. Подібний підхід підтримано у висновках, досягнутих у публікаціях Ю.О. Легези [10; 11].

З врахуванням довготривалості здійснення дисциплінарного провадження та кримінального провадження є необхідним на час його дії до судді застосовувати особливий засіб виконання ним покладеної на нього службово-трудової функції, що полягає у здійсненні правосуддя, що безпосередньо пов'язано із реалізацією права особи на захист.

Література:

1. Петров В. Г. Поняття та мета відсторонення від роботи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2010. № 18. С. 462-468. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2010_18_67

2. Ткаченко Д. В. Правове регулювання відсторонення судді від виконання посадових обов'язків. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2019. 221 с.

3. Кодекс Законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Щорічна доповідь за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL.: https://court.gov.ua/press/1/

5. Іншин М. І., Щербина В. І. Трудове право України : підруч. Х. : Диса плюс, 2014. 500.

6. Кабаченко М. О. Відсторонення від роботи працівника у трудовому праві: деякі актуальні питання. *Актуальні проблеми трудового права і права соціального забезпечення* : тези доповідей та наукових повідомлень учасників V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 27–28 вересня 2013 року) / за ред. В. В. Жернакова. Х., 2013. С. 435–437.

7. Голобородько В.О. Відсторонення працівника від роботи як запобіжний захід у трудовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : *Право.* 2014. Вип. 25. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_24

8. Ткаченко Д. В. Правове регулювання відсторонення судді від виконання посадових обов'язків. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2019. 221 с.

9. Легеза Ю. О. Нормативно-правові засади недоторканності судді. *Юридичний науковий журнал.* 2023. №1 2. С. 564–566.

10. Легеза Ю. О. Система дисциплінарних стягнень як гарантія забезпечення службово-трудової дисципліни. *Право України*. 2023. № 12. С. 29–38.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-52

ПРАКТИКА ЄСПЛ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ОСОБИ НА СВОБОДУ ДУМКИ

Мілінчук Світлана Василівна
здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

До засобів забезпечення захисту права особи на свободу думки відносяться засоби, якими володіє національна судова система та засоби, якими володіють європейські стандарти захисту, зокрема, засоби захисту, що застосовуються Європейським Судом з прав людини, які реалізуються відповідно до вимог Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [1], Європейської Конвенції з прав людини [2].

Вперше захист права особи на свободу слова відбувся Європейським судом з прав людини справ щодо недотримання ст. 10 Європейської Конвенції з прав людини [2] у справі ЄСПЛ «De Becker v. Belgium» [3].

В цілому необхідно зазначити, що ЄСПЛ у захисті права на свободу думку обстоює переважно підхід визнання неправомірним застосування обмежень з боку національних регуляторів. Такими є висновки, досягнуті ЄСПЛ в процесі розгляду таких справ, як «Українська Прес-група проти України» (29 березня 2005 року) [4]; «Салов проти України» (06 вересня 2005 року) [5]; «Ляшко проти України» [6]; «Марченко проти України» [7]; «Мирський проти України» [8]; «Газета «Україна-Центр» проти України» [9]; «Швидка проти України» [10]; «ТОВ «Інститут економічних реформ» проти України» [11]; «Редакція газети «Гривна» проти України» (16 квітня 2019 року) [12] та ін..

Справами, де ЄСПЛ дійшов про відсутність порушень ст. 10 Конвенції є справи «Шаповалов проти України» [13], «Сіреджук проти України» [14], «Сінькова проти України» [15].

До європейських стандартів захисту права на свободу інформації та свободу слова необхідно віднести принцип, що розуміється як допустимість відносного більшого обсягу критики дій уряду у порівнянні із критикою дій приватних осіб, що було відображено у справах «Castells v. Spain» [16], «Incal v. Turkey» [17], «Tammer v. Estonia» [18].

Відображення інформації у медіа має відповідати вимогам об'єктивності викладення за умовами мінімізації застосування оціночних категорій та суджень, які є суб'єктивними характеристиками певного

явища чи процесу. Такі висновки, досягнуті ЄСПЛ у процесі розгляду таких справ, як «Lingens v. Austria» [19].

При цьому відповідно до статті 30 Закону України «Про інформацію» [20], де зазначено, що жодна особа не «може бути притягнута до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду».

Захист свободи слова у судовому прядку має відповідати таким засадам, як : захисту підлягає як форма, так і зміст інформації, що поширюється у сфері медіа; критика здійснення діяльності посадовими особами є обґрунтованою з точки зору суспільного значення такої інформації; застосування оціночних суджень, на відміну від фактів, не вимагає є доведення та не є підставою для застосування заходів юридичної відповідальності до журналістів; поширення журналістом висновків, що висловлені іншою особою, не є підставою для застосування до нього заходів юридичної відповідальності; правомірність обмежень права на свободу вираження поглядів встановлюється відповідністю критеріям «встановленості законом», «переслідування легітимної мети», «необхідності у демократичному суспільстві».

Література:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Case of De Becker v. Belgium (Application no 214/5) 27.03.1962. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57433
4. Case of Ukrainian Media Group v. Ukraine (Application no. 72713/01) 29.03.2005. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68648
5. Case of Salov v. Ukraine (Application no. 65518/01) 06.09.2005. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70096
6. Case of Lyashko v. Ukraine (Application no. 21040/02) 10.08.2006. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76714
7. Case of Marchenko v. Ukraine (Application no. 4063/04) 19.02.2009. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91415
8. Case of Myrskyy v. Ukraine (Application no. 7877/03) 20.05.2010. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98656
9. Case of Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine (Application no. 16695/04) 15.07.2010. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99854
10. Case of Shvydka v. Ukraine (Application no. 17888/12) 30.10.2014. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147445
11. Case of Instytut Ekonomichnykh Reform, tov v. Ukraine (Application no. 61561/08) 02.06.2016. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163354
12. Case of Editorial Board of Grivna Newspaper v. Ukraine (Applications nos. 41214/08 and 49440/08) 16.04.2019. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192461
13. Case of Shapovalov v. Ukraine (Application no. 45835/05) 31.07.2012. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112570
14. Case of Siredzhuk v. Ukraine (Application no. 16901/03) 21.01.2016. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160088
15. Case of Sinkova v. Ukraine (Application no. 39496/11) 27.02.2018. *ECHR*:. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181210
16. Case of Castells v. Spain (Application no. 11798/85) 23.04.1992. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57772
17. Case of Incal v. Turkey (Application no.41/1997/825/1031) 09.06.1998. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197
18. Case of Tammer v. Estonia (Application no. 41205/98) 06.02.2001. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59207
19. Case of Lingens v. Austria (Application no. 9815/82) 08.07.1986. *ECHR*. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523
20. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-53

ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ В УКРАЇНІ СИСТЕМИ ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Москвич Віталій Степанович
здобувач Закладу вищої освіти
«Міжнародний університет бізнесу і права»
м. Херсон, Україна

На сучасному етапі в Україні відбувається розбудова системи переходу від військової служби до цивільного життя. На рівні проєктів нормативно-правових актів вже існує текст Стратегії та Операційного плану заходів до неї. Необхідно зазначити, що проблеми формування досліджуваної системи слід поділити на дві групи: внутрішньосистемні та зовнішньосистемні. Перша група проблем пов'язана з певними складнощами реінтеграції учасників в середині самої системи переходу. Тобто, вони переважно актуалізують необхідність її розбудови через позиціонування проблем, які виникають у ветеранів війни. Друга група проблем визначається зовнішніми чинниками, які можуть вплинути на процес впровадження в державі системи переходу.

В проєкті Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя зазначені наступні системні проблеми, які необхідно подолати: 1) труднощі із суспільною та економічною реінтеграцією після звільнення з військової служби; 2) самоорганізація учасників бойових дій у парамілітарні формування як потенційна можливість криміналізації, маргіналізації; 3) високий ризик потрапляння ветеранів війни у складні життєві обставини; 4) зарегульованість і практична складність процедури встановлення інвалідності та отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни [1]. Означені проблеми можуть частково гальмувати процес впровадження системи переходу, оскільки її заходи переважно спрямовані на соціальну підтримку ветеранів війни. Отже вбачається, що внутрішньосистемні проблеми опосередковано впливають на процес реінтеграції учасників системи переходу. Цей вплив переважно стосується питань, дотичних до відповідної державної стратегії.

М. В. Кравченко у своїй науковій праці відзначає наступні проблеми у сфері захисту учасників системи переходу: 1) відсутність ефективних механізмів управління у сфері забезпечення ветеранів війни житлом; 2) недосконаліть управління системою пільгового забезпечення учасників системи переходу; 3) нерозвиненість системи соціальної адаптації ветеранів війни і членів їхніх сімей; 4) неефективність

управління у сфері соціального забезпечення ветеранів війни [2, с. 37–40]. Означені проблеми можуть бути віднесені до числа внутрішньосистемних, хоча очевидно, що вони також негативно впливають на становлення системи переходу. Це відбувається через недосконалі механізми реалізації окремих державних гарантій, які повинні отримувати ветерани війни і члени їхніх сімей.

За результатами круглого столу на тему: «Зайнятість ветеранів України: поточний стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення», проведеного 23 квітня 2024 року Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, було систематизовано наступні проблеми: неможливість повернутися на роботу з підвищеною небезпекою або на будівельні роботи ветеранам, які отримали інвалідність під час служби; некоректність висновків МСЕК, які обмежують можливості захисників, які отримали пораненнями, на ринку праці; неврахування гендерних аспектів в процесі реінтеграції ветеранів війни [3]. Питання праці є пріоритетними в системі переходу, а, отже, ці внутрішньосистемні проблеми необхідно оперативно вирішувати. У будь-якому випадку очевидно, що розбудова в України системи переходу вимагатиме інституційних та методологічних змін в суміжних сферах виконавчо-розпорядчої діяльності.

Зовнішньосистемні проблеми пов'язані з двома аспектами: недоліками системи державного управління та недосконалістю законодавчого регулювання питань, пов'язаних з реалізацією політики соціального захисту ветеранів війни. З приводу першого аспекту О. Г. Барило систематизує наступні актуальні проблеми державного управління: недостатнє визначення критеріїв оцінювання досягнення цілей управлінської діяльності; недосконалість механізмів прийняття комплексних рішень в системі державного управління; відсутність сучасної моделі взаємовідносин суспільства та держави; недосконалість моделі інформаційного механізму процесу прийняття управлінських рішень [4, с. 124].

На думку Г. І. Рогової, проблемами державного управління на сьогодні є: 1) зростання соціально-економічної нерівності в регіонах України, яка здійснює руйнівний вплив на українську регіональну політику; 2) відсутність балансу між суспільними та владними інтересами; 3) неузгодженість системи управління з потребами окремих верств населення [5, с. 25]. В Оглядовому досьє щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни, яке підготовлено Дослідницькою службою Верховної Ради України, зазначено наступні проблеми: 1) недосконалість заходи організаційного характеру, які забезпечують комплексний аналіз системи соціального захисту ветеранів; 2) неготовність органів державної влади до виконання

функціональних завдань із питань соціальної підтримки ветеранів; 3) відсутність достатніх спроможностей ефективного реагування на поточні та прогнозовані проблеми соціального захисту ветеранів війни і членів їхніх сімей [6].

Окреслені проблеми дуже глибинні та переважно пов'язані з неузгодженістю інтересів держави і суспільства, і як наслідок, відчуттям безсистемності заходів в рамках реалізації окремих напрямів державної політики. Втім проблеми, пов'язані з недоліками законодавчого регулювання мають більш негативний вплив та характеризуються непередбачуваністю наслідків. Усі вони детально описані в різних аналітичних матеріалах та наукових працях. З цього приводу Р. Е. Погосян зауважує, що правові норми, які регулюють адміністративно-правовий захист прав ветеранів війни, виступають ядром цього міждисциплінарного комплексу, до якого слід віднести джерела права національної безпеки та військового права, права соціального забезпечення, що базуються на нормах конституційного права. Однак методологічно правильним буде загострити проблему таким чином: що більшою мірою визначає правову природу системи переходу – військове право чи право соціального забезпечення [7, с. 102]. Вбачається, що присутня проблема розмежування галузей правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя, яку обов'язково варто проаналізувати.

У Збірнику правових позицій Верховного Суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС систематизовані наступні проблеми, які можуть вплинути на систему переходу від військової служби до цивільного життя: неузгодженість та неоднакове розуміння законодавчих норм у сфері соціального захисту ветеранів війни; вразливість правового статусу учасників системи переходу; наявність прогалин у законодавстві та часта зміна нормативно-правових актів; бездіяльність органів влади в частині виконання покладених на них законом обов'язків; відсутність належного бюджетного забезпечення для надання всіх передбачених соціальних гарантій та пільг; відсутність чіткого механізму реалізації прав учасників системи переходу [8]. Ці проблеми, на нашу думку, мають комплексний, організаційно-правовий характер, адже полягають в недосконалості законодавства, а також практики його застосування.

Окрім вищезазначених проблем, спираючись на проведене дослідження системи переходу, слід додати наступні проблеми її розбудови: 1) недостатній рівень залучення ІГС та ветеранів війни до формування системи; 2) відсутність практики залучення учасників системи переходу до управління на рівні територіальних громад; 3) надмірна політизованість питань соціально-правового захисту ветеранів війни;

4) стигматизація учасників системи переходу в суспільстві. Ці проблеми без сумніву мають зовнішньосистемний характер та можуть знизити ефективність ініціатив щодо реінтеграції ветеранів війни.

Література:

1. Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku (дата звернення: 28.09.2023).
2. Кравченко М. В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11. С. 36–43.
3. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів: Державна політика зайнятості ветеранів повинна базуватися на аналітичній роботі Кабінету Міністрів. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/ 248675.html (дата звернення: 02.05.2024).
4. Барило О. Г. Аналіз досліджень проблем державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 120–125.
5. Рогова Г. І. Система управління знаннями в умовах глобалізації в органах державного управління. *Суспільні науки*. 2018. № 10. С. 21–27.
6. Щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни: Оглядове досьє Дослідницької служби Верховної Ради України від 26 лютого 2024 року. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmat erialsмDocs/hum_social_policy/review_files-hsp/74498.html (дата звернення: 04.05.2024).
7. Погосян Р. Е. Правова природа проблеми правового захисту прав ветеранів війни. *Juris Europensis Scientia.* 2023. № 1. С. 99–103.
8. Збірник правових позицій Верховного Суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС. Одеса : «Громадянський центр правових ініціатив». 2021. 100 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-54

ЦЕНТРИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Павленко Дмитро Вячеславович
адвокат, директор ТОВ «КУА» «ІМІДЖ ФІНАНС»
ORCID ID: 0000-0002-0739-3279

Адміністративно-правове забезпечення впровадження та реалізації протиепідемічних заходів в Україні здійснюється розгалуженою системою суб'єктів публічної адміністрації, що набуло своєї регламентації у Законах України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [1] і «Про систему громадського здоров'я» [2]. Однак правовий статус і механізм діяльності окремих із них попри виконувані публічні завдання не набули належної нормативно-правової регламентації на рівні законів. Насамперед мова йде про Центри громадського здоров'я, які відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ) від 28 жовтня 2002 р. № 385 в останній редакції [3] належать до закладів охорони здоров'я. Пропонуємо зупинитись на цьому питанні докладніше з тим, щоб створити базис для подальших наукових розробок за окресленим напрямком.

Так, окремих нормативно-правових актів загального характеру, які б регламентували правовий статус Центрів громадського здоров'я в цілому, не було прийнято (натомість регламентації набули засади діяльності лише певних із цих суб'єктів), як і не було закріплено відповідних положень в межах названих вище законів України [1; 2]. Проте аналіз інших джерел нормативного і практичного характеру, дає змогу чітко наголосити на тому, що вони належать до суб'єктів публічної адміністрації і здійснюють свою діяльність за дуже важливими для захисту населення від загроз епідемічного характеру напрямками.

Наприклад, якщо звернутись до наказу МОЗ від 18 вересня 2015 р. № 604 [4], який запроваджено утворення державної установи «Центр громадського здоров'я МОЗ» (далі – Центр) і затверджено його статут, можна акцентувати увагу на таких особливостях даних закладів охорони здоров'я. По-перше, згідно з п. 2 Наказу Центр створено як юридичну особу, до якої приєднано державні підприємства та установи Державної санітарно-епідеміологічної служби, серед яких численні лабораторні центри, Науково-практичний центр дезінфектології та профілактичної медицини Державної санітарно-епідеміологічної служби України, Центр реєстрів державної санітарно-епідеміологічної служби України, Комітет

з питань гігієнічного регламентування Державної санітарно-епідеміологічної служби України [4]. З цього випливає, що Центр належить до суб'єктів, на які покладено безпосередні функції Державної санітарно-епідеміологічної служби, які виконувались підпорядкованими їй підприємствами.

По-друге, відповідно до Статуту Центру, він є юридичною особою публічного права (державною бюджетною неприбутковою установою), що реалізує державну політику у сфері громадського здоров'я та належить до науково-практичних установ медичного профілю МОЗ. Серед напрямків його діяльності доречно поміж інших виокремити: розробку проектів нормативно-правових актів щодо удосконалення законодавства у сфері запобігання поширенню інфекційних хвороб; ведення державного обліку інфекційних і професійних захворювань; проведення державного соціально-гігієнічного моніторингу; здійснення епідеміологічного нагляду та моніторингу за інфекційними хворобами; здійснення моніторингу проведення санітарних і протиепідемічних заходів; проведення або участь у проведенні епідеміологічних розслідувань спалахів (епідемій) [4] та ін. Звідси можна вочевидь зробити висновок, що його функціонування зосереджено на виконанні публічних функцій, включаючи функції нормотворення, державного обліку, моніторингу (включаючи державний), епідеміологічного нагляду тощо. Все це однозначно вказує на його належність до суб'єктів публічної адміністрації, на яких покладено завдання з адміністративно-правового забезпечення впровадження та реалізації протиепідемічних заходів.

З огляду на розглянуте, видається незрозумілою така значна прогалина законодавства, як відсутність Центру у системі суб'єктів публічного адміністрування, регламентованій в межах Законів України «Про систему громадського здоров'я» та «Про захист населення від інфекційних хвороб». Крім того серед суб'єктів уповноважених на здійснення епідеміологічного нагляду на місцевому і загальнодержавному рівнях Центр також відсутній. Це вказує на неузгодженість актів законодавства між собою, оскільки згідно зі Статутом Центру, до його функцій належить забезпечення епідеміологічного нагляду, а одним з його основних завдань є його реалізація [4]. Відтак виникає питання з приводу того, як розмежовані повноваження, з одного боку, центрів контролю і профілактики хвороб і головної експертної установи, на яких законами покладено завдання з проведення епідеміологічного нагляду, та, з іншого боку, – Центру, компетенція якого з цього приводу підтверджується його Статутом.

Таким чином, викладене вище обумовлює потребу в узгодженні нормативно-правових актів між собою та систематизації правових норм,

які закріплюють діяльність суб'єктів публічної адміністрації у сфері боротьби з епідеміями, в межах єдиного акта. Наголосимо на необхідності закріплення чіткої системи таких суб'єктів в межах основного законодавчого акта, який регулює відносини адміністративно-правового забезпечення впровадження і реалізації протиепідемічних заходів (зважаючи на зміст, таким є Закон України «Про систему громадського здоров'я»), та вичерпного переліку розмежованих між цими суб'єктами повноважень. Такий крок дозволить уникнути їх дублювання, нераціонального використання бюджетних ресурсів, прийняття рішень із сумнівним рівнем законності.

Що стосується центрів громадського здоров'я, то вони, як показало проведене дослідження, безсумнівно належать до суб'єктів публічної адміністрації, уповноважених на забезпечення провадження та реалізації протиепідемічних заходів шляхом виконання різноманітних функцій публічного адміністрування, включаючи нормотворчість, епідеміологічний нагляд, державний облік, державний моніторинг та ін. Тому належна регламентація їх діяльності є важливою умовою для створення адміністративно-правовими засобами ефективних умов досягнення цілей боротьби з епідеміями та захисту життя і здоров'я громадян.

Література:

1. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 29. Ст. 228. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text

2. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 6 вересня 2022 р. № 2573-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20

3. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських посад, посад фармацевтів, посад фахівців з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я, посад фахівців у галузі охорони здоров'я та посад професіоналів з вищою немедичною освітою у закладах охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 р. № 385. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02#Text

4. Про утворення державної установи "Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров' вересня я України": Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18 вересня 2015 р. № 604. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0604282-15#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-55

ЩОДО «ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ВІДКЛЮЧЕННЯ»

Гринь Дмитро Володимирович
доктор філософії з права

Право на відключення є важливим інструментом для встановлення межі між робочим і особистим часом, запобігання стресу та вигоранню, забезпечення балансу між роботою та життям, а також заохочення сімейної співвідповідальності [1]. У сучасному взаємопов'язаному світі працівники часто опиняються прив'язаними до своїх робочих місць через постійний потік робочих електронних листів, повідомлень і сповіщень навіть у неробочий час. Це зростаюче проникнення роботи в особисте життя викликає значне занепокоєння щодо впливу на добробут людей та загальний баланс між роботою та життям.

Цифрові пристрої відіграють важливу роль у повсякденному житті, особливо це стосується роботи з дому під час пандемії Covid-19. Розвиток нових способів роботи в умовах пандемії спричинив появу різних нових суперечностей у сфері трудових відносин та законодавства про безпеку і гігієну праці. Виникає нагальна потреба визначити мінімальний зміст права на відключення. Це право сприятиме життєвому балансу, забезпечуючи право працівників на відпочинок і особисте життя. Треба розуміти, що метою права на відключення – забезпечити, щоб це право вийшло на перший план як важлива міра безпеки. Працівники не повинні піддаватися тиску або каратися роботодавцем за те, що не відповідають на робочі дзвінки після робочого часу.

Баланс між роботою та особистим життям пов'язаний зі стабільністю між особистим життям людини (позаробочі обов'язки, хобі, сім'я, громадська діяльність) та її професійним життям (роботою).

Простіше кажучи, баланс між роботою та особистим життям – це рівновага, яка досягається тоді, коли людина надає однаковий пріоритет своїм особистим та професійним обов'язкам. Поширеними причинами порушення балансу між роботою та особистим життям є наступні:

1. Більше обов'язків на роботі
2. Більша кількість відпрацьованих годин
3. Збільшення домашніх обов'язків
4. Народження дітей [2].

Управління своїми професійними та особистими обов'язками з метою успішного виконання роботи та наявності достатньої кількості

часу для відпочинку і перезарядки називається балансом між роботою та особистим життям. Баланс між роботою та особистим життям також є ключовим фактором утримання працівників, їхньої продуктивності та залученості. Необхідно створювати і підтримувати дружнє і здорове робоче середовище, щоб працівники могли знайти баланс між роботою та особистими зобов'язаннями, зміцнюючи лояльність і продуктивність працівників. Людина перебуває в рівновазі, коли вимоги її професійного та особистого життя є рівними. Слова і фрази слугують культурними орієнтирами, які вказують, де ми знаходимося і як туди потрапити. Хоча поняття «баланс між роботою та особистим життям» вперше з'явилося у 1986 році, знадобився певний час, щоб воно прижилося у повсякденній розмові. Варто зазначити, що програми балансу між роботою та особистим життям існують ще з 1930-х років [2].

Для загального благополуччя та якості життя необхідно підтримувати здоровий баланс між роботою та особистим життям. Це зменшує стрес, сприяє покращенню фізичного та психічного здоров'я і допомагає запобігти вигоранню. Досягнення здорового балансу між роботою та особистим життям дозволяє людині приділяти достатньо часу та зусиль як своїм професійним обов'язкам, так і особистим інтересам, що підвищує задоволеність роботою та особисту самореалізацію.

Загалом, баланс між роботою та особистим життям – це пошук гармонії та ефективне управління своїм часом і енергією для того, щоб вести повноцінне і збалансоване життя, що охоплює як професійні, так і особисті аспекти.

У всьому світі держави почали визнавати це як соціальну проблему і прийняли законодавство для захисту психічного здоров'я та благополуччя своїх громадян. Цей правовий захист відомий як «право на відключення». Цей привілей гарантує, що всі працівники можуть вільно припинити отримувати будь-які пов'язані з роботою електронні листи або текстові повідомлення в неробочий час.

Важливо розуміти, що для того, щоб поважати час відпочинку та відпустки, а також особисте та сімейне життя працівника, передбачається використання меншої кількості цифрових інструментів. Крім того, слід проводити інформаційно-просвітницькі заходи, зосереджені на можливості відключення.

Пандемія COVID-19 змінила суспільство і змінила те, як люди працюють у всьому світі. Стратегії роботи з дому стають дедалі популярнішими. Багато людей відкладають своє повернення до повної зайнятості, оскільки бізнес також віддає перевагу цьому. Згідно з американським дослідженням, 65% осіб, які почали працювати з дому, мають намір робити це і надалі [3].

Запропоноване право людини під назвою «Право на відключення» дасть людям свободу припинити роботу або відмовитися від участі в робочих комунікаціях, таких як електронні листи, дзвінки та повідомлення в неробочий час. Право на відключення включено до законів кількох країн, а ще в більшій кількості країн воно є частиною політики багатьох транснаціональних корпорацій [4].

Європейський Союз роз'яснив право на відключення або право залишатися відключеним. Згідно з ним, право працівника, яке відокремлює його від роботи та утримує його окремо і подалі від пов'язаного з роботою електронного спілкування, підпадає під категорію «право на відключення». У цьому випадку, окрім робочого часу, людина отримує свободу від необхідності залишатися на зв'язку з електронною поштою та іншими повідомленнями [3].

Таким чином, у сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та цифровізації праці, право на відключення набуває особливої значущості як невід'ємний елемент трудових відносин. Зарубіжний досвід показує, що запровадження цього права сприяє зниженню рівня професійного вигорання, підвищенню продуктивності праці та покращенню загального добробуту працівників. Країни, які вже втілили це право на законодавчому рівні, демонструють позитивні результати, що підкреслює важливість даної ініціативи для сучасного ринку праці.

Ми переконані, що Україна, враховуючи світовий досвід, може використовувати ці напрацювання для розробки власних законодавчих ініціатив, що сприятимуть створенню здорового та продуктивного робочого середовища. Запровадження права на відключення в Україні могло б стати важливим кроком до гармонізації трудових відносин та забезпечення більшої захищеності працівників у цифрову епоху.

Література:

1 Tomei, M. Teleworking: A Curse or a Blessing for Gender Equality and Work-Life Balance? *Intereconomics.* 2021 № 56(5). Pp. 260–264.

2. Sanfilippo, M. How to Improve Your Work-Life Balance Today. 2023. URL: https://www.businessnewsdaily.com/5244-improve-work-life-balance-today.html

3. NEWS18HINDI. What is Right to Disconnect, why is it needed. 2022. URL: https://hindi.news18.com/news/knowledge/what-is-right-to-disconnect-and-why-is-it-needed-is-it-really-viable-viks-4017721.html

4. Rane, S. B. India: Everything You Want To Know About Right To Disconnect. 2019. URL: https://www.mondaq.com/india/employee-rights-labour-relations/775698/everything-you-want-to-know-about-right-to-disconnect

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-56

ПУБЛІЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Кудрявцев Олександр Олександрович
здобувач
Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна

Важливе значення в реалізації правоохоронного, правозахисної та правовідновлювальної функцій відіграє судова влада, що володіє достатньо широким колом можливостей застосування компенсаторного механізму із відновлення майнової та моральної шкоди, а також інших видів правопорушень. В сучасних умовах є триваючою судова реформа, однією із складових якої створення системи електронного судочинства.

Так, відповідно до ст. 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» в Україні діє «система забезпечення функціонування судової влади». До цієї системи входять: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених цим та іншими законами [1]. Забезпечення функціонування системи інформаційного забезпечення адміністративного судочинства в системі органів забезпечення функціонування судової влади покладається на Державну судову адміністрацію (ст.ст. 152, 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів). Інформаційне забезпечення судової влади здійснюється через такі публічні інформаційні ресурси, як Єдиний реєстр судових рішень, Реєстр електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, автоматизована система документообігу суду, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система [2; 3; 4].

Згідно із положеннями ст. 18 КАС України у судах діє Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, що функціонально виконує такі завдання, як : реєстрація документів, що надходять до суду; визначення судді для розгляду справи; обмін документами в електронній формі між судами, а також між судом та учасниками судового процесу; фіксування судового процесу та участі учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції [5].

Деталізація інформаційного забезпечення адміністративного судочинства України відбувається на рівні підзаконних нормативно-правових актів, що ухвалені Державною судовою адміністрацією України, якими закріплено Інструкцію про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) [6]; Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України [7], тощо.

В Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) [6] поміж іншого зазначається, що її завданням є «забезпечення належної організації роботи судів в ході фіксування судових засідань, встановлення рекомендацій та єдиних підходів до використання судами технічних засобів фіксування судового засідання, а також узагальнення правових норм щодо порядку фіксування судових засідань». Згідно із п. 8 Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) [6] зазначається в наслідок застосування засобів технічного зв'язку задля фіксації судового засідання має бути: технічний запис судового засідання – електронного файлу в форматі відео- та (або) звукозапису (при цьому файл відеозапису судового засідання містить в собі одночасно відео- та звукозапис судового засідання); протокол судового засідання або журналу судового засідання відповідно до вимог процесуального законодавства [6]. Протокол судового засідання складається відповідно до правил цивільного, господарського та адміністративного судочинства; журнал судового засідання – відповідно до правил кримінального судочинства.

В межах інформаційного забезпечення функціонування судової системи активно розробляються та впроваджуються інформаційні ресурси проєкту «Електронний суд». Основним завданням проєкту «Електронний суд» є: створення умов для оперативного доступу громадян до правосуддя; перехід до електронного процесуального документообігу між судом та учасниками процесу із застосуванням електронного цифрового підпису, до електронного обміну інформацією з базами даних інших державних органів та установ, забезпечення повної цифровізації процесів судового діловодства, формування єдиного електронного архіву судових справ [8; 9]. Державна судова адміністрація України надала офіційні роз'яснення щодо механізму використання публічного інформаційного ресурсу «Електронний суд» [10]. Важливим стало створення надсилання через інформаційний ресурс «Електронний суд» повісток, якщо сторона по справі зареєстрована в ЄСІТС автоматичному режимі, а також надсилаються всі документи, які містяться в АСДС (за виключенням обмежень, передбачених законодавством). Обов'язковою умовою автоматичного надсилання

документів до електронного кабінету учасника справи є внесення до АСДС РНОКПП такого учасника справи. Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі, суд надсилає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. Для перегляду інформації щодо надходження документу (та прикріплений до нього файл) до Кабінету користувача Електронного суду необхідно перейти на закладку «Статус доставки» у додаткових відомостях в реєстрі документів по конкретній справі.

Література:

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Стор. 7. Стаття 545.
2. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128
3. Про затвердження Положення про Єдину базу даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.01.2011 р. № 5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 2. Стаття 102.
4. Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду: Рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 51
5. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text
6. Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: Наказ Державної судової адміністрації України 06 червня 2022 року № 156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text
7. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації України 20 серпня 2019 року № 814 (у редакції наказу Державноїсудо вої адміністрації України від 17 жовтня 2023 року № 485). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n11
8. Кривка В.П. Використання новітніх інформаційних технологій – ефективний шлях підвищення доступності правосуддя. *Газета*

«Верховина». 19 жовтня 2013 року. URL: https://mg.zk.court.gov.ua/sud0706/publication/plait

9. Електронний суд. URL: https://id.court.gov.ua

10. Функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/func_ecits/

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-57

БЮРОКРАТИЧНА АВТОНОМІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Попов Ігор Володимирович
здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

Концептуальна основа формування сучасної публічної служби враховує не лише основи формування служби як державного органу, а й як бізнес-моделі або системи менеджменту. Такий підхід вносить суттєві корективи в організацію публічної служби та визначення комплексу повноважень відповідних публічних службовців, оскільки розширює чисельність факторів впливу на суспільно-державні відносини в межах реалізації яких публічна служба конкретної держави існує.

Одним із системоутворюючих факторів впливу на функціонування публічної служби є бюрократична автономія, дослідження якої не набуло значного поширення в межах вітчизняної науки адміністративного права. Для дослідження значення бюрократичної автономії в системі функціонування публічної служби слід розглянути природу бюрократії в історичному контексті.

Цікавими видаються результати дослідження зарубіжного науковця П. Варзаря, який досліджуючи проблеми сумісності демократії і бюрократії зазначив, що термін «бюрократія» розглядався як система управління, за якої суспільні інтереси підпорядковуються інтересам чиновницької адміністрації. Дослідник зазначає, що у наші часи цей термін має такі смислові значення: 1) адміністративна система (governence), створена на постійній основі відповідно до певних традиційних професійних правил; 2) система правління (government), за якої вищі виконавські функції належать професійним адміністраторам, а не обраним представникам влади; 3) корпус державних професійних службовців, визнаних окремою соціальною групою з певними інтересами

й ціннісними орієнтаціями. Якщо раніше поняття «бюрократія» вживалося лише стосовно урядових установ, то зараз його використовують стосовно будь-якої великої організації, котра має розгалужений штат управлінців (корпоративна бюрократія, профспілкова бюрократія тощо) [1, с. 78], з чим ми цілком погоджуємось.

Кагановська Т. Є., досліджуючи вплив бюрократії на організацію управлінської діяльності, наводить приклади та структурні елементи розуміння бюрократії М. Вебером, який свого часу дану категорію розглядав системно та сформував критерії, яким повинна відповідати раціонально вибудована система управління у прив'язці до бюрократії. Стисло доводи науковця можна викласти у наступних тезах: бюрократія може розглядатися у якості соціального шару людей, які займають престижно-привілейоване становище в суспільстві, мають свої власні корпоративні інтереси, свої чесноти, свою честь і гордість, особливий спосіб життя, специфічні ціннісні орієнтації, а перше місце в переліку найважливіших характеристик бюрократії знаходяться професійна компетентність і поінформованість, технічна перевагу в управлінській сфері, політична неупередженість; бюрократична діяльність розглядається системно, розділяючи складні дії на найпростіші операції; бюрократична організація будується за принципом раціональної ієрархічності, тобто кожен нижчий службовець або кожен нижчий підрозділ підпорядковується і підзвітний вищому; служба у бюрократичній організації раціонального типу ґрунтується на спеціалізації чиновників відповідно до їх професійної кваліфікації і стажу державної служби [2, с. 14–15].

Тобто, бюрократія в системі публічної служби відображає структурні і системні особливості її організації, які до того ж не характеризують публічну службу з негативної точки зору, а зосереджують увагу на професійності та компетентності службовців, їх взаємозв'язку, процесах реалізації управлінських рішень.

Бюрократична автономія в системі публічної служби може бути реалізована фактично та формально (юридично), при чому результати досліджень свідчать про те, що на практиці організації державного сектору діють з різним ступенем автономії, незалежно від їх формальної (юридичної) позиції. Крім того, з'ясовано, що децентралізація, автономізація та спеціалізація державних завдань і делегування широких дискреційних повноважень громадським організаціям протягом останніх десятиліть призводить до сильного зниження спроможності політиків контролювати державний сектор. Додатково з'ясовано, що рівень формальної автономії не є прямим показником рівня фактичної автономії [3].

Тобто, бюрократичну автономію можна розглядати і в контексті залежності фактичного управління та адміністрування від політичних рішень, а також у розрізі внутрішньоструктурної організації процесу, тобто, автономії конкретних службовців або управлінь (відділів, підрозділів) у процесі прийняття ними рішень.

Однозначно можна стверджувати, що бюрократична автономія є комплексним поняттям, яке потребує додаткового дослідження в межах науки адміністративного права. Бюрократична автономія може мати різну природу та наслідки реалізації, дослідження та вивчення яких дозволить сформувати шляхи вдосконалення функціонування системи публічної служби у процесі наближення її стандартів до вимог Європейського Союзу.

Література:

1. Варзарь П. Демократія і бюрократія: проблема сумісності. *Політичний менеджмент.* 2010. № 1. С. 76–87.

2. Кагановська Т. Є. Вплив бюрократії на організацію управлінської діяльності: історико-правовий аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право».* 2019. № 28. С. 11–18.

3. Yesilkagit K., van Thiel S. Political Influence and Bureaucratic Autonomy. *Public Organ Rev.* 2008. № 8. P. 137–153. URL: https://doi.org/10.1007/s11115-008-0054-7

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-58

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЯКИЙ ВЧИНИВ НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Германов Сергій Андрійович
проректор
Донецький державний університет
внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Вивчення особи кримінального правопорушника (особи злочинця) є одним із основних у кримінологічній науці, що, у більшості, зумовлено ретроспективними факторами. Так, витоки кримінології знаходяться у площині розуміння соціальних та біологічних рис людини як таких, що

закладають підґрунтя девіантної поведінки та спрощують/зумовлюють вчинення людиною кримінального правопорушення. Антропологічна кримінологія сформувала структуру не тільки особи кримінального правопорушника, а і відповідні способи реагування на його кримінально протиправну поведінку, яких достатньо для її виправлення. Водночас із розвитком держави та суспільства антропологічна теорія зазнала певних трансформацій, проте до сьогодні частково залишається актуальною із урахуванням окремих специфічних аспектів. Одним із таких аспектів є виокремленні особливостей кримінально протиправної поведінки та структури повнолітніх, а також неповнолітніх кримінальних правопорушників.

Соціально-демографічні ознаки є базовими, оскільки саме вони, як правило, надають можливість визначити передкримінальні особливості протиправної поведінки особи, а також узагальнити причинний комплекс, який було закладено у її основу. Враховуючи, що в межах обраної теми кримінальний правопорушник має обмежені вікові характеристики – до вісімнадцяти років, соціально-демографічні ознаки мають певні особливості, які будуть визначені нижче. Вчені також відзначають, що соціально-демографічна характеристика особи, що вчиняє кримінальні правопорушення включає відомості, пов'язані з статтю, віком, освітою, родом занять, сімейним та матеріальним станом, приналежністю до міського чи сільського населення та ін. Соціально-рольові ознаки правопорушника зумовлені його становищем в системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи [1]. Як відзначає О. Ю. Шостко, існує два моменти, які потрібно досліджувати, вивчаючи особистість конкретного злочинця: 1) яку соціальну роль виконує суб'єкт в родині, колективі, у колі друзів, в суспільстві; 2) якою є ця роль в уявленні самого злочинця (*цитовано за І.А. Нестеровою, О.В. Софілканич – прим. авт. – С.Г.*) [2, с. 93; 1].

Вік [3]: у 2019 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України вчинили особи: до 14 років – 4,8 %; 14-15 років – 23 %; 16-17 років – 36,3 %; у 2020 році: до 14 років – 0,95 %; 14-15 років – 4,2 %; 16-17 років – 8,4 %; у 2021 році: до 14 років – 1 %; 14-15 років – 3,5 %; 16-17 років – 7,6 %; у 2022 році: до 14 років – 0,3 %; 14-15 років – 3,1 %; 16-17 років – 5,6 %; у 2023 році: до 14 років – 0,7 %; 14-15 років – 3,5 %; 16-17 років – 5,8 %; станом на червень 2024 року кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України вчинили особи: до 14 років – 0,6 %; 14-15 років – 4,5 %; 16-17 років – 5,7 %.

Освіта [4]: у 2019 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України вчинили особи, які мали: професійно-технічну освіту – 3,2 %; повну загальну середню освіту – 22,8 %; базову загальну середню освіту – 63,3 %; початкову загальну освіту – 9,8 %; без освіти –

0,6 %; у 2020 році: професійно-технічну освіту – 2 %; повну загальну середню освіту – 20,5 %; базову загальну середню освіту – 64,6 %; початкову загальну освіту – 11,2 %; без освіти – 1,5 %; у 2021 році: професійно-технічну освіту – 3,4 %; повну загальну середню освіту – 10,4 %; базову загальну середню освіту – 69,9 %; початкову загальну освіту – 13,2 %; без освіти – 2,8 %; у 2022 році: професійно-технічну освіту – 2 %; повну загальну середню освіту – 5,7 %; базову загальну середню освіту – 76,5 %; початкову загальну освіту – 10,2 %; без освіти – 1; у 2023 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України вчинили особи, які мали: професійно-технічну освіту – 3,8 %; повну загальну середню освіту – 11,5 %; базову загальну середню освіту – 71,7 %; початкову загальну освіту – 11,5 %; без освіти – 1,2 %. ***Заклади освіти*:** у 2019: коледж/гімназія – 41,1 %; студенти навчальних закладів – 25,4 %; у 2020: коледж/гімназія – 54,3 %; студенти навчальних закладів – 16,9 %; у 2021: коледж/гімназія – 46,2 %; студенти навчальних закладів – 20,2 %; у 2022: коледж/гімназія – 31,6 %; студенти навчальних закладів – 15,3 %; у 2023 році: коледж/гімназія – 42,3 %; студенти навчальних закладів – 23 %.

Виховання[4]: у 2019 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України вчинили особи, які виховувались: у родині із одним з батьків – 46,4 %; поза родиною – 1,9 %; у 2020 році: у родині із одним з батьків – 36,4 %; у школі-інтернаті або дитячому будинку – 2 %; поза родиною – 1 %; у 2021 році: у родині із одним з батьків – 34,1 %; у школі-інтернаті або дитячому будинку – 2,3 %; поза родиною – 2,3 %; у 2022 році: у родині із одним з батьків – 42,8 %; у школі-інтернаті або дитячому будинку – 2 %; поза родиною – 2 %; у 2023 році: у родині із одним з батьків – 44,8 %; у школі-інтернаті або дитячому будинку – 1 %; поза родиною – 4 %.

Працевлаштування [4]: у 2019 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України було вчинено особами, які є працездатними, але не працювали – 26,7 %, у 2020 – 18,9 %, у 2021 – 26 %, у 2022 – 33,6 %, у 2023 – 17,9 %.

Таким чином, проведене дослідження надало можливість констатувати, що до типових кримінологічно значущих ознак особи неповнолітнього кримінального правопорушника, який вчиняє незаконне заволодіння транспортним засобом доцільно віднести такі: чоловік (98,8 %), віком 16-17 років (11,5 %), має базову загальну середню освіту (64,5 %), є учнем коледжу/гімназії (42,1 %), виховується у родині з одним із батьків (38,3 %), працездатний, але не працює (29,2 %); вчинив кримінальне правопорушення у тверезому стані (89,3 %); вчинив діяння у співучасті із дорослим (22,1 %). Характеризується незадовільним

вихованням, відсутністю сформованого комплексу морально-етичних цінностей.

Література:

1. Нестерова І.А., Софілканич О.В. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері надання туристичних послуг. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/51624/1/267674-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-617563-1-10-20221122.pdf

2. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 440 с.

3. Офіс Генерального прокурора: статистика. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2

4. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-59

РЕАЛІЗАЦІЯ РЕЖИМУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ РЕЖИМІВ

Лисак Олександр Миколайович
здобувач
Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права»
м. Київ, Україна

Регулювання відносин із здійснення режиму власності відбувається як на нормативному рівні, так і на правозастосовчому та праксеологічному рівнях.

При цьому рівень нормативного регулювання права власності має ряд особливостей реалізації, що відображує зміст економічної структури та організації суспільства. Участь держави у здійсненні управлінського нормативного впливу на сферу права власності визначається через сукупність застосування імперативного методу втручання. Належна реалізація режиму права власності характеризується широкими міжгалузевими зв'язками відповідних елементів, що визначає комплексний характер таких правовідносин.

Режим права власності залежно від характеристики об’єктів взаємодії правовідносин поділяються на : режим нерухомого майна; режим майна публічних установ; режим майна приватних установ; режим майна державного підприємства; режим майна казенного підприємства; режим майна об’єкта оборони; тощо.

Таким чином, при встановленні змісту права власності важливе значення відіграє розуміння сутності категорії «майно», що при цьому на українському нормативному рівні відображується як «особливий об'єкт, що вважається окремою річчю, сукупністю речей, а також є сукупністю майнових прав та обов'язків» (ч. 1 ст. 190 Цивільного кодексу України [1]). Відповідно до ч. 2 ст. 190 Цивільного кодексу України [1] закріплено, що майнові права є неспоживною річчю. При цьому майнові права визнаються речовими правами» особи, і відповідно на них діє належний режим, що включає режим права власності, права на чужі речі, що регулюється чинним цивільно-правовим законодавством зокрема; права оперативного управління річчю та майном, право повного господарського відання, що регламентується в межах господарсько-правового законодавства, а також із застосуванням адміністративних процедур дозвільно-ліцензійного, контрольно-наглядового, юрисдикційно-деліктного провадження.

Варто підкреслити, що таке нормативне розуміння категорії «майно» перебуває у стані постійного критичного аналізу з боку представників вітчизняної юриспруденції, зокрема, через його невідповідність чи часткову відповідність світових та європейським критеріям регулювання та застосування.

Важливим є звернення до світових стандартів розуміння категорії «майно». Так, згідно із положеннями пункту d) статті 2 Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» 2000 року визначено, що майно – це активи матеріального чи нематеріального характеру, рухомі або нерухомі речі, а також певна сукупність документарного підтвердження юридичних прав, тобто певних майнових прав [2; 3].

Підставами для виникнення права власності є: укладення правочинів та договорів, як їх різновидів; ухвалення управлінського рішення, що відноситься до системи юридичних фактів, настання яких призводить до виникнення, зміни чи припинення правовідношення; створення нової речі або переробка майна, що вже втратило цінність для інших учасників правовідносин; унаслідок учинення делікту (порушення правових положень законодавства) під час здійснення господарської (підприємницької) діяльності; чи інших обставин [4, с. 99–101].

Важливо підкреслити, що відповідно до частини 1 статті 145 Господарського кодексу України майновий стан суб'єкта господарювання розуміється як сукупність майнових прав, що належать йому, та майнових зобов'язань, виконання яких на нього покладається, та має бути відображено в документації та бухгалтерській звітності, що відображує його господарську діяльність згідно із вимогами чинного законодавства.

Згідно із частиною другою статті 145 Господарського кодексу України встановлено, що зміна правового режиму майна суб'єкта господарювання має відбуватися відповідно до рішення власника (власників) майна у спосіб, що закріплюється чинним законодавством, окрім випадків, коли така зміна є забороненою.

Відповідно до чинного законодавства розуміння зміни правового режиму майна суб'єкта господарської діяльності має відображати наявність суттєвих змін встановлених вимог, які формуються на етапі придбання майна, його подальшого використання в процесі господарської діяльності, вибуття, трансформації спеціальних правил майнового обліку та бухгалтерського аудиту тощо. Зміна правового режиму має відбуватися за погодженням та волевиявленням власника майна чи іншої уповноваженої особи.

Література:

1. Цивільний кодекс України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Проценко Т. О. Правове регулювання адміністрування податків і митних платежів : дис. … д-ра. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право ; Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2008. 386 с.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

4. Бєліков О. Правовий режим майна суб'єктів господарювання. *Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2011. № 7–8. С. 99–101.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-60

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДІЄЗДАТНОСТІ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ» ТА «ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ» ОСОБИ

Попов Євген Олександрович
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Правова регламентація дієздатності осіб є одним з найважливіших засобів, спрямованих на впорядкування їх правового статусу у цивільних та суспільних відносинах. У зв'язку з цим вивчення проблем, пов'язаних з дієздатністю, у тому числі з розкриттям поняття, правової сутності та змісту дієздатності громадян, має велике значення.

Історично, уявлення про правове становище особи пов'язувалося з його приналежністю до певної соціальної спільності: роду, сім'ї. Завдяки розвитку римського права з'являється поняття persona, яке переважною більшістю дослідників перекладається та інтерпретується як поняття «суб'єкт права», «особа» [5]. Термін persona означав юридично значущий момент особистості, задіяної у правовідносинах.

Правоздатність надана законом можливість мати цивільні права та нести обов'язки, що є пасивною стороною правосуб'єктності, при цьому активною стороною є дієздатність.

Правоздатність виникає з народження фізичної особи і діє до її смерті, при цьому правоздатність може виникнути до народження: з нагоди втрати годувальника; спадкоємці, народжені після смерті заповідача [3, С. 1-6].

Зміст цивільної правоздатності полягає у можливості: мати майно на праві власності; успадковувати та заповідати його; займатися підприємницькою діяльністю; створювати юридичних осіб; укладати будь-які, що не суперечать закону, угоди та брати участь у зобов'язаннях; обирати місце проживання; мати авторські права на твори науки, літератури та мистецтва; мати інші майнові та немайнові права [1, С. 71-75].

Обмеження правоздатності можливе тільки на підставі закону і тільки у певних випадках (заборона на зайняття будь-якою діяльністю, як санкція за злочин) [6]. Повна чи часткова відмова фізичної особи від правоздатності не тягне за собою жодних юридичних наслідків, за винятком випадків, коли такі правочини вирішуються законом.

Щодо співвідношення цивільної правоздатності та цивільного права, то цивільна правоздатність є передумовою виникнення цивільних прав і обов'язків [2, С. 131-136]. При цьому цивільна правоздатність є абстрактною можливістю мати права, а суб'єктивному праву кореспондується певний суб'єктивний обов'язок. Разом з тим, цивільна правоздатність є невід'ємною властивістю громадянина, а обмеження у правоздатності можливе лише у відповідності і з підстав, таких як: за рішенням суду; за законом.

Дієздатність за юридичною природою є суб'єктивним правом громадянина. Це право відрізняється від інших суб'єктивних прав своїм змістом: воно означає можливість певної поведінки самого громадянина, що має дієздатність, і водночас цьому праву відповідає обов'язок всіх інших осіб не допускати порушень прав фізичних осіб.

Дієздатність представляє собою юридичну можливість для громадянина своїми діями створювати чи змінювати права та обов'язки [4, С. 41-44]. Цим вона і відрізняється від правоздатності, яка властива людині з народження і є невід'ємною частиною його статусу. Дієздатність не можна розглядати як природну властивість людини, вона надана громадянам законом і є юридичною категорією (як і правоздатність).

У зв'язку з цим щодо дієздатності закон встановлює її невідчужуваність та неможливість обмеження з волі громадянина.

Щоб набувати права та здійснювати їх власними діями, приймати і виконувати обов'язки, треба розуміти сенс правових норм, усвідомлювати наслідки своїх дій, мати життєвий досвід. Саме тому цивільною дієздатністю у повному обсязі фізична особа наділяється не з моменту народження, а по досягненню ним певного віку.

Цивільна дієздатність складна за своєю структурою, оскільки складається з кількох елементів. Питання структури цивільної дієздатності у юридичній літературі є спірним. Так, цивільна дієздатність складається з двох основних елементів: здатність до здійснення правомірних дій та здатність до несення цивільно-правової відповідальності.

Традиційно цивільна відповідальність розуміється як здатність особи відповідати за скоєне правопорушення [6]. Однак треба вважати правильним визначенням відповідальності (деліктоздатність) як здатності особи нести відповідальність за вчинення не будь-якого правопорушення, лише делікту, тобто правопорушення не пов'язаного із порушенням договору. Тому деліктоздатність слід розглядати як складову частини елемента цивільної дієздатності поряд із здатністю нести договірну відповідальність.

У науковій літературі також зазначається, що: «дієздатність, як і правоздатність, не можна розглядати як природну властивість людини, оскільки вони надані фізичним особам законом і є юридичними категоріями, а тому щодо дієздатності закон встановлює її невідчужуваність та неможливість обмеження з волі громадянина, при цьому щодо можливості примусового обмеження дієздатності, то громадянин може бути обмежений у дієздатності не інакше як у випадках та у порядку, передбачених законом» [2, С. 131-136].

Отже, дієздатність, як і правоздатність носить загальний характер, є тісно пов'язаною з особистістю людини, цивільною властивістю, визнаною державою, невідчужуваною і незмінною з волі окремих осіб. Це основні властивості фізичних осіб, що характеризують їхнє становище як суб'єктів цивільного права.

Дієздатність, маючи деякі загальні риси з правоздатністю, відрізняється від неї двома суттєвими особливостями: 1) дієздатність передбачає розуміння особою значення своїх дій, вміння керувати цими діями та передбачати їх наслідки (для правоздатності це не обов'язково); 2) дієздатність особи полягає у особистому здійсненні своєї правоздатності [4, С. 41-44].

Виходячи з цього, очевидно, що правоздатність – це можливість, надана людині законодавством, а дієздатність – це дійсність, недолік якої заповнюється законним представництвом (у той час як правоздатність її не допускає).

Дієздатність з погляду її правової природи – це властивість (якість) людини, безпосередньо пов'язана з її розумовими здібностями та психічним станом (на відміну від правоздатності, яка не залежить від розумового стану особи).

Володіння дієздатністю передбачає наявність у громадянина здатності діяти розумно і свідомо, правильно оцінювати і усвідомлювати характер, значення та наслідки своїх вчинків, у тому числі дій, що мають правове значення. Саме тому пов'язується виникнення дієздатності з досягненням певного віку – на відміну правоздатності, яка за загальним правилом пов'язана з народженням громадянина.

Таким чином, можна стверджувати, що дієздатність служить правовим інструментом втілення права фізичної особи у життя. Правоздатність та дієздатність є різними правовими категоріями. Якщо одна з них окреслює коло того, що може мати, то інша насамперед те, що може створювати собі своїми діями суб'єкт права.

Література:

1. Артикуленко О. В. Зміст категорії «правосуб'єктність» юридичної особи: проблемні питання та шляхи вирішення. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Вип. 3. Том. 1. С. 71–75.
2. Артикуленко О. В. Співвідношення понять «правоздатність» та «дієздатність» у правосуб'єктності юридичної особи. *Європейські перспективи.* 2018. № 3. С. 131–136.
3. Бек У. П. Цивільна правоздатність та дієздатність фізичної особи як учасника цивільних відносин. Академічні візії, (25) 2023. С. 1-6. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/715
4. Марцалов М.Ю. Зміст цивільної дієздатності фізичної особи: правові питання. Реформування законодавства і державних інституцій. Запоріжжя. 2021. С. 41-44
5. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.
6. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-61

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СПАДКОВИМ МАЙНОМ В КРАЇНАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ ТА США)

Узунов Сергій Опанасович
аспірант кафедри цивільного права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Недосконале правове регулювання договору про управління спадщиною за цивільним законодавством України призводить до того, що на практиці цей договір укладається не часто. З метою удосконалення концепції договору про управління спадщиною необхідно проаналізувати різні підходи до питання управління майном спадкодавця за законодавством країн, в яких цей інститут отримав найбільше поширення на практиці. Зазначеним обумовлена актуальність дослідження особливостей управління спадщиною у країнах англо-саксонської системи права з метою вироблення підходів до

удосконалення цивільного законодавства України щодо управління спадковим майном.

У країнах, що відносяться до загальної системи права, важливою особливістю є перехід спадкової маси після відкриття спадщини не безпосередньо до спадкоємців, а до спеціальної особи — особистого представника (personal representative) спадкодавця. Залежно від того, зазначений особистий представник в заповіті чи призначений судом, він іменується відповідно виконавцем заповіту (executor of the will) або адміністратором (administrator). Заповідач має право обрати виконавцем заповіту будь–яку особу або корпорацію, що професійно займається управлінням майном. У випадку призначення адміністратора, перевага зазвичай надається особі, заінтересованій в належному управлінні спадщиною. За відсутності родичів адміністратором може бути призначена спеціальна посадова особа (public officer).

У країнах англо-американської правової системи всі спадкоємці, як за законом, так і за заповітом, не вважаються універсальними правонаступниками. Вони успадковують лише майно спадкодавця, яке було звільнене від боргів. Через це встановлюється особливий порядок прийняття спадщини та реалізації спадкових прав спадкоємцями.

У країнах англо-саксонської правової системи траст широко використовується для спадкових цілей. По-перше, він слугує юридичним інструментом, через який активи та інші блага передаються від спадкодавця до спадкоємців, включаючи ті, що були отримані від використання активів спадкодавця. По-друге, траст виступає як альтернатива заповіту.

У державах загального права основною метою спадкування є передача активів спадкодавця. У цьому полягає різниця у підході до спадкування у країнах континентальної правової системи, де спадкування розглядається як універсальне правонаступництво, що означає, що успадковуються як права, так і обов’язки.

При використанні трасту в першому випадку основна мета полягає в тому, щоб передати право власності на активи (спадкове майно) довіреному власнику (trustee, трасті), який керує цими активами згідно з чіткими законодавчими вимогами. Він сплачує податки та розраховується з кредиторами за борги спадкодавця. Фактично, траст забезпечує розподіл активів померлого між спадкоємцями та кредиторами.

Спадкове майно передається особистому представникові спадкоємця на умовах довірчої власності (трасту), де він виступає як довірчий власник і управляє цим майном в інтересах спадкоємців (бенефіціаріїв) згідно з волею спадкодавця.

Довірчий власник виконує всі необхідні дії для управління довіреним йому майном, зокрема: погашає борги спадкодавця відповідно до встановленої законом черговості, пред'являє вимоги до боржників спадкодавця, укладає угоди, необхідні для нормального функціонування майна (наприклад, підприємства), за потреби звітує перед судом про всі вчинені ним дії, а також передає спадкоємцям звільнене від боргів майно відповідно до заповіту або за законом, з урахуванням належної кожному спадкоємцю частки.

У Великій Британії (Англії та Уельсі) управління спадщиною здійснюється відповідно до норм загального права та законодавства. Процес спадкування у Великій Британії починається шляхом затвердження судом заповіту чи отримання спеціального повноваження (дозволу) на управління майном померлої особи у разі відсутності заповіту.

Клопотання (заява) про надання законного права розпоряджатися чиєюсь власністю, грошима, майном (нерухомістю) після смерті особи називається клопотанням (заявою) про затвердження заповіту судом (applying for probate). За наявності заповіту видається судом «затвердження заповіту» (grant of probate). У разі відсутності заповіту до суду звертаються спадкоємці з метою отриманням повноваження (дозволу) на управління майном померлої особи (letters of administration).

Особа може звернутися до суду для затвердження заповіту, якщо її ім'я та прізвище зазначені в заповіті як виконавця (executor) або в кодицилі (codicil) — додатковому розпорядженні до заповіту. Якщо така особа не бажає затверджувати заповіт, а інших виконавців не визначено, їй слід звернутися до місцевого офісу по спадкових справах (local probate office) для отримання подальших інструкцій.

Якщо померла особа не залишила заповіту, можна подати клопотання про призначення заявника адміністратором (administrator). Це прохання можуть подавати чоловік, дружина (навіть якщо вони проживали окремо), цивільний партнер або дитина померлого.

Перш ніж розпорядитися майном, виконавець заповіту або адміністратор повинен сплатити всі борги та непогашені платежі, такі як неоплачені рахунки, податкова заборгованість, надмірно або помилково отримані пільги тощо. Далі необхідно розмістити оголошення в газеті, щоб надати кредиторам можливість пред'явити свої вимоги [1].

Виконавець має право використовувати кошти з майна померлого для оплати послуг адвоката, якщо той надає юридичні послуги з переоформлення спадкового майна. Після сплати всіх боргів і податків виконавець може розділити майно згідно з положеннями заповіту або відповідно до закону, якщо заповіт відсутній. Бенефіціари повинні

сплатити відповідний податок, якщо активи, які вони успадкували, приносять їм дохід. Після цього готуються фінансові звіти, які затверджуються та підписуються виконавцем заповіту і основними бенефіціарами [2].

У Сполучених Штатах Америки порядок затвердження заповіту та управління спадщиною відзначається більш активною функцією суду. Особливістю американської системи права є і наявність судового органу спеціальної юрисдикції. У більшості штатів він називається Судом затвердження заповітів (Probate Court), в деяких штатах — Surrogate's Court (Нью–Йорк) або Orphan's Court (Пенсільванія).

Управління спадщиною в США регулюється законами окремих штатів, але загальні принципи схожі з британськими. Як і у Великій Британії, в США широко використовуються трасти для управління спадковим майном на користь бенефіціарів. Трасти можуть бути створені як за життя спадкодавця (inter vivos trust), так і після його смерті (testamentary trust). Трастовий документ визначає права та обов'язки довірчого власника, а також умови розподілу майна між бенефіціарами.

Інститут управління спадщиною має істотні відмінності в європейських континентальних правових системах та англосаксонському праві. У країнах континентальної системи (Україна, Німеччина, Франція) управління спадщиною часто пов'язане з інститутом нерозділеного співволодіння та активною участю нотаріусів. В англосаксонській системі (Велика Британія, США) ключовими елементами є інститут виконавця заповіту, процедура probate та використання трастів.

Література:

1. Place a Deceased Estates notice. (n.d.). thegazette.co.uk. URL: https://www.thegazette.co.uk/wills-and-probate/place-a-deceased-estates-notice

2. Ільченко Г. Особливості спадкування за англійським правом. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2020. № 1. С. 54-62.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-62

ЩОДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СТАТУТНОГО ДИРЕКТОРА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Пискун Людмила Вікторівна,
аспірантка кафедри правознавства
юридичного факультету
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
м. Київ, Україна

У різних країнах існують різні підходи до регулювання трудових відносин між керівниками та компаніями, і Нідерланди є однією з держав, що пропонує унікальні правові механізми, спрямовані на забезпечення балансу між інтересами компанії та її керівників.

Звільнення керівника компанії в Нідерландах є складною процедурою, яка регулюється специфічною правовою базою. Процес звільнення керівника включає ряд важливих етапів, починаючи від визначення підстав для звільнення, до проведення зборів акціонерів та можливого судового розгляду. Важливим аспектом є розмежування між статутними та нестатутними директорами, що визначає їхні права, обов'язки та процедури звільнення. Статутні директори призначаються акціонерами і мають більш широкі повноваження, тоді як нестатутні директори призначаються на підставі контракту і підлягають іншим правовим нормам.

Підставами для звільнення керівника можуть бути: недобросовісна поведінка, невиконання обов'язків, порушення законодавства, конфлікт інтересів або невиконання договірних зобов'язань. Процедура звільнення передбачає належне повідомлення акціонерів, проведення зборів, на яких голосується за звільнення, та дотримання вимог до голосування, передбачених законом. Голосуванням у суді може бути перевірено дотримання всіх правових вимог, що забезпечує справедливість процесу.

Значну роль у цьому процесі відіграють нідерландські суди, які забезпечують судовий контроль за законністю звільнення керівника, а також надають можливість оскарження рішення керівником, якщо він вважає, що звільнення було необґрунтованим або незаконним. Додатково, при звільненні керівника необхідно враховувати фінансові наслідки, такі як виплата компенсації, якщо звільнення визнано неправомірним, що може додатково збільшити фінансові витрати компанії.

У контексті порушеного нами питання, детально розглянемо правила звільнення статутного (керуючого) директора суттєво відрізняються від тих, які застосовуються до звичайних працівників. Керуючий директор займає особливу позицію в компанії як виконавчий орган, і тому до нього застосовуються менш суворі правила припинення трудових відносин за нідерландським законодавством.

Зазвичай директори призначаються радою директорів або загальними зборами акціонерів, які також мають право їх звільняти. Як тільки акціонери приймають рішення про звільнення, директор втрачає всі повноваження щодо представництва компанії, а його статус як статутного директора негайно припиняється.

Перш ніж говорити про правила звільнення, необхідно чітко розуміти трудо-правовий статус статутного директора. Так, статутний директор є особою, офіційно призначеною загальними зборами акціонерів, і це призначення зазвичай реєструється в реєстрі компаній (нідерландською мовою: «handelsregister»). Однак можлива ситуація, коли особа обіймає посаду директора (наприклад, операційного або фінансового директора), але не була офіційно призначена акціонерами. Такий директор не є статутним директором і має статус звичайного найманого працівника, що забезпечує йому звичайний захист від звільнення відповідно до трудового законодавства.

Треба не забувати, що у деяких випадках директор не є безпосередньо працевлаштованим у компанії, а укладає договір про управління з особистою холдинговою компанією. У такому разі порядок розірвання договору зазвичай прописується в договорі про управління, і після звільнення акціонерами цей договір повинен бути розірваний.

Водночас, у багатьох випадках директор є безпосередньо працевлаштованим у компанії, яку він очолює, і отримує заробітну плату як звичайний працівник. Протягом тривалого часу не було однозначного розуміння того, чи припиняється трудовий договір автоматично з прийняттям рішення про звільнення акціонерами. Проте, рішення Верховного суду Нідерландів від 15 квітня 2005 року [1] встановило, що якщо не передбачено конкретних заборон, корпоративні та трудові відносини припиняються одночасно з моменту прийняття рішення про звільнення акціонерами. Тобто, як тільки акціонери ухвалюють рішення про звільнення директора, це призводить до негайного розірвання трудового договору.

Однак, деякі обмеження трудового законодавства все ж застосовуються. Наприклад, звільнення не може бути здійснено, якщо працівник перебуває у відпустці по хворобі або вагітності на момент звільнення. У таких випадках трудовий договір залишається чинним до закінчення періоду заборони на звільнення.

Якщо між директором і компанією не укладено трудовий договір, директор не може подати позов про несправедливе звільнення. Проте у випадку розірвання договору про управління директор може вимагати компенсації за порушення умов договору або за незаконні дії компанії.

Розмір компенсації за несправедливе звільнення не має фіксованих рекомендацій і може варіюватися в залежності від обставин справи. Якщо звільнення є особливо несправедливим, суд може присудити значну суму компенсації. Водночас, суд може вважати, що за певних обставин звільнення було частково обґрунтованим, і присудити лише незначну компенсацію. При цьому враховуються такі фактори, як вік директора, його перспективи подальшого працевлаштування, розмір заробітної плати та отриманих бонусів, які можуть компенсувати ризик звільнення [2].

Ці аспекти роблять процес звільнення керуючого директора в Нідерландах більш складним і багатогранним порівняно зі звільненням звичайного працівника. Важливою є необхідність враховувати юридичні та практичні нюанси, що забезпечує збалансованість прав і обов'язків як компанії, так і керуючого директора.

Процедура звільнення керуючого директора завжди викликає дискусії, особливо коли постає питання, чи є він керуючим директором відповідно до статуту компанії (statutair bestuurder). Це питання має важливе значення, оскільки статус керуючого директора за статутом значно впливає на рівень його захисту від звільнення. Зокрема, керуючий директор за статутом має менший захист від звільнення порівняно з "звичайним" працівником, що робить визначення його статусу ключовим у процесі звільнення.

Основне правило призначення керуючого директора за статутом передбачає його обрання загальними зборами акціонерів компанії. Проте, законодавство не встановлює жорстких формальних вимог до цього процесу, і навіть статут компанії може не містити детальних вказівок щодо процедури призначення. Це створює можливість для різних тлумачень і спорів, які можуть виникнути під час звільнення керуючого директора.

На перший погляд, здається, що процедура призначення керуючого директора проста: акціонери приймають відповідне рішення, новий керівник підписує його і підтверджує свою згоду на призначення. Останнім кроком є внесення інформації про керівника до торгового реєстру. Однак, якщо роботодавець не забезпечить належного оформлення всіх документів, він може зіткнутися з необхідністю доводити, що особа дійсно була призначена керуючим директором відповідно до статуту.

Звільнення керівника компанії в Нідерландах є складним і багатоступеневим процесом, який вимагає ретельного дотримання правових норм та процедур. Нідерландська система звільнення керівників компаній відрізняється високою правовою визначеністю, яка досягається через поєднання корпоративного і трудового права. Це дозволяє ефективно захищати інтереси як компанії, так і керівника, знижуючи ризики для обох сторін.

Однією з основних особливостей нідерландської моделі є те, що рішення про звільнення керівника може мати подвійний ефект: воно не тільки припиняє корпоративні повноваження керівника, але й автоматично розриває трудовий договір, якщо він існував. Це надає компаніям можливість швидко та ефективно звільняти керівників, але водночас вимагає дотримання певних законодавчих обмежень, таких як захист під час хвороби або вагітності.

Таким чином, нідерландський підхід до звільнення керівників компаній можна розглядати як збалансований і ефективний, але він вимагає високого рівня правової обізнаності та дотримання процедурних правил. Цей досвід може бути корисним для інших країн, що прагнуть удосконалити власні моделі корпоративного управління і захисту прав керівників.

Література:

1. Case C-534/08: Reference for a preliminary ruling from the Hoge Raad der Nederlanden (Netherlands) lodged on 3 December 2008 — KLG Europe Eersel BV v Reedereikontor Adolf Zeuner GmbH. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:62008CN0534.

2. Nicola Gundt Dismissal on Economic Grounds in the Netherlands After July 2015. English Electronic Edition. 2017. № 4. p. 154-161. URL: https://journals.openedition.org/rdctss/2553.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-63

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Бойчук Павло Михайлович,
аспірант 1 року навчання кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-науковий інститут права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID ID: 0009-0006-4791-9542
м. Київ, Україна

Забезпечення ефективності нормативно-правового регулювання суспільних відносин залежить від якості процесів гармонізації сучасного національного законодавства України із стандартами та актами законодавства ЄС [1].

При цьому очевидно, що процеси гармонізації чинного національного законодавства України до актів законодавства країн ЄС визначаються певною односторонністю, адже не вимагають з боку зарубіжних країн адаптації їх законодавства до внутрішніх українських нормативних стандартів.

Процеси адаптації та гармонізації чинного національного законодавства України активізувались після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яке відбулося в 2-ва етапи у 2014 р., що визначило як нагальну проблему встановлення інституційної структури міжнародного співробітництва. Задля цього в межах реалізації внутрішньо національної державної політики та виконання Угоди починаючи із 2014 року до 2017 року функціонував Урядовий офіс з питань європейської інтеграції, функціональна компетентність якого визначена згідно із положеннями та вимогами постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 346, що полягають у забезпеченні діяльності у сфері європейської інтеграції Кабінету Міністрів України, Прем'єр-міністра України та Віце-прем'єр-міністра України [2]. У 2017 року Урядовий офіс з питань європейської інтеграції було трансформовано в Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції [3].

В межах євроінтерграційних процесів було з відповідною періодичністю затверджуються і доволі успішно виконуються нормативні плани заходів з імплементації Угоди, якими передбачається

коло завдань в усіх сферах співробітництва між Україною та ЄС, визначених Угодою [4; 5 та ін.].

До актів законодавства ЄС, імплементація яких вимагається в межах чинного законодавства України, відносяться: Регламент (ЄС) № 305/2011 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2011 р. [6], що встановлює гармонізовані умови для розміщення на ринку будівельних виробів та скасовує Директиву Ради 89/106/ЄЕС[4]; Регламент Комісії (ЄС) № 1062/2013 від 30 жовтня 2013 р. щодо формату Європейської технічної оцінки будівельної продукції [6]; Делегований Регламент Комісії (ЄС) № 157/2014 від 30 жовтня 2013 р. [6] щодо умов складання декларації про відповідність будівельних виробів для оприлюднення на веб-сайті [6].

Зокрема метою імплементації Регламенту (ЄС) No 305/2011 є встановлення базових вимог у сфері містобудування.

Основними завданнями такої імплементації доцільно виділити підвищення безпеки експлуатації будівель та споруд; підвищення якості будівельних виробів, а також конкурентоспроможності національних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринку; поширення дії нормативної бази у будівництві на весь життєвий цикл будівель та споруд; введення додаткової вимоги до споруд щодо раціонального використання ресурсів; встановлення в актах законодавства України механізмів визначення суттєвих характеристик технічних показників будівельних виробів стосовно основних вимог до будівель та споруд, вимоги до регламентних технічних умов, які є національним стандартом або технічним свідоцтвом; визначення зобов'язань суб'єктів господарювання (виробників, імпортерів, уповноважених представників), що розміщують на ринку будівельні вироби; адаптація української організаційної структури системи технічного регулювання у будівництві до європейської; спрощення для виробника процедур технічної апробації для продукції, на яку отримане технічне свідоцтво іншим виробником; встановлення єдиної форми декларації технічних показників будівельної продукції [6].

Відповідно до Директиви Ради Європи 89/106/ЄЕС від 21 грудня 1988 р. визначено напрямки розвитку нормативної бази ЄС у сфері містобудування, де є необхідним зближення законів, підзаконних актів та адміністративних положень держав-членів стосовно будівельних виробів [7]. Директива Ради Європи 89/106/ЄЕС від 21 грудня 1988 р.

[4] Regulation (EU) No 305/2011 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 laying down harmonised conditions for the marketing of construction products and repealing Council Directive 89/106/EEC Text with EEA relevance. URL.: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011R0305

були імплементовані в Україні шляхом розробки та прийняття Закону України України від 2 вересня 2020 року № 850-IX «Про надання будівельної продукції на ринку» [8], де було встановлено правила та умови нанесення знака відповідності технічним регламентам, принципи їх застосування тощо.

Положення Директиви 89/106/ЄЕС [9] впроваджено через ухвалення постанов Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 № 1764 «Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів, будівель і споруд» [10] та постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.2006 №240 «Про затвердження Правил підтвердження придатності нових будівельних виробів для застосування».

Реалізація Регламенту (ЄС) № 305/2011 [6] в ЄС вимагає встановлення процедури розробки проєктів нормативно-правових актів ЄС, тому імплементація актів законодавства має здійснюватись відповідно до прийнятих відповідних актів ЄС. Регламент Комісії (ЄС) № 1062/2013 визначає як мету його дії здійснення уніфікації документації у сфері містобудування. Основними завданнями такої імплементації визначено: встановлення вимог до оформлення та змісту технічної оцінки, яка необхідна виробнику для складання декларації робочих характеристик будівельної продукції, у разі якщо ця продукція не охоплена або не в повній мірі охоплена гармонізованими стандартами.

Таким чином, адаптація технічних регламентів і впровадження європейських гармонізованих стандартів забезпечує встановлені в ЄС стандарти та вимоги у сфері містобудування. Зараз триває і впроваджується Концепція публічного управління в галузі будівництва [13].

Література:

1. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом. Віче. 2006. № 7/8. С. 54–56.

2. Про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції: постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 346. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-п/print (втратила чинність)

3. Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2017 р. № 759. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/250334224

4. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-р/print

5. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п#n13

6. Regulation (EU) No 305/2011 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 laying down harmonised conditions for the marketing of construction products and repealing Council Directive 89/106/EEC Text with EEA relevance. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011R0305

7. Регламент Комісії (ЄС) № 1062/2013 від 30 жовтня 2013 р. щодо формату Європейської технічної оцінки будівельної продукції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_035-13#Text

8. Делегований Регламент Комісії (ЄС) № 157/2014 від 30 жовтня 2013 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_038-14#Text

9. Мороз А.М. Адміністративно-правове забезпечення нормування у будівництві URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/22098/1/dyser_moroz_am.pdf

10. Про надання будівельної продукції на ринку: Закон України від 2 вересня 2020 року № 850-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-20#Text

11. Council Directive 89/106/EEC of 21 December 1988 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States relating to construction products. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31989L0106

12. Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів, будівель і споруд: постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 № 1764. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2006-п

13. Концепція публічного управління в галузі будівництва. URL: https://www.rpk.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Konczepcziya_veb-1.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-64

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРИКЛАД ЄС

Галинський Олександр Вікторович,
аспірант кафедри правознавства
юридичного факультету
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
м. Київ, Україна

У сучасному світі енергетична політика відіграє ключову роль у формуванні економічного і соціального розвитку держав. Важливим аспектом цього процесу є вплив енергетичної політики на регулювання праці, зокрема в секторах, які зазнають значних змін у зв'язку з переходом на відновлювані джерела енергії та досягненням кліматичної нейтральності. Європейський Союз (ЄС) є одним із світових лідерів у впровадженні заходів, спрямованих на досягнення стійкого розвитку, що включає як трансформацію енергетичного сектору, так і адаптацію трудового законодавства до нових викликів.

Перехід на відновлювані джерела енергії може сприяти створенню робочих місць у таких секторах, як відновлювальна енергетика, електромобільність, зберігання енергії, енергоефективність та розумний облік енергії [1]. До початку поточної «мультикризи» – що охоплює кліматичну надзвичайну ситуацію, пандемію COVID-19, вторгнення Росії в Україну та кризу в енергетичному та продовольчому секторах – деякі дослідження передбачали, що світовий ВВП буде на 2,5% вищим за умови енергетичного переходу, ніж за наявних і запланованих політик [2]. Хоча за оцінками Міжнародної організації праці (МОП) у глобальному сценарії сталого розвитку до 2030 року через перехід до зеленої економіки може бути втрачено близько 6 мільйонів робочих місць, також прогнозується створення близько 24 мільйонів нових робочих місць [3]. Враховуючи вплив пандемії COVID-19, недавня оцінка Партнерства з дій у сфері зеленої економіки (PAGE) передбачає, що до 2030 року в рамках програми зеленого відновлення може бути створено близько 20 мільйонів додаткових робочих місць [4].

Паризька угода 2015 року [5] стала поштовхом до змін на енергетичному ринку, які спрямовані на впровадження зелених джерел енергії та трансформацію галузей, пов'язаних з викопним паливом. Вона також врахувала важливість забезпечення створення гідної праці та якісних робочих місць для справедливого переходу. Енергетичні

переходи можуть спричинити економічні витрати та швидкі зміни на ринку праці, і існуюча література частково висвітлює зміни в зайнятості, які можуть призвести до кількох труднощів, таких як вплив на доходи домогосподарств та засоби до існування через потенційні ризики зростання енергетичної бідності, а також можливі ненавмисні соціальні наслідки, такі як економічна нерівність або гендерні проблеми. Можливо, що перехід на відновлювані джерела енергії призведе до зростання попиту на більш розвинені навички, які будуть потрібні в нових секторах, таких як енергоефективність та ефективне використання ресурсів, або цифрові компетенції. Крім того, ця зміна вимагатиме від працівників ширших, мультидисциплінарних знань через нові бізнес-моделі та соціальні ініціативи [6].

Аналіз впливу енергетичного переходу часто проводиться на глобальному [1, 2] та національному рівнях, тоді як досліджень щодо впливу на регіональному рівні залишається небагато. Крім того, аналізи, зосереджені на регіонах, стикаються з серйозними викликами через безліч особливостей, характерних для різних регіонів (наприклад, щільність населення, історичні недоліки чи природні катастрофи), що ускладнює ідентифікацію причинно-наслідкових механізмів, а також застосування цих досліджень у різних контекстах.

Приклад робочих місць, безпосередньо та опосередковано пов'язаних із діяльністю у вугільній галузі (тобто видобутком і експлуатацією вугільних електростанцій), може показати серйозність викликів, з якими стикаються певні регіони ЄС, що зараз переживають енергетичний перехід і будуть стикатися з ними в найближчі роки. Як зазначається у звіті Об’єднаного дослідницького центру (JRC), існує значний ризик втрати робочих місць, пов’язаних із діяльністю у вугільній галузі, особливо в таких регіонах, як Болгарія, Німеччина, Греція, Польща і Румунія у десятилітті 2020–2030 років. Протягом цього періоду регіон Верхня Сілезія в Польщі [7]особливо піддається ризику, оскільки він може постраждати від найбільшої кількості потенційних втрат робочих місць – до 45 000 у загальному підсумку. Загалом, за оцінками звіту, до 2030 року загальна кількість втрат робочих місць на вугільних електростанціях і шахтах у ЄС може досягти 54 000 робочих місць або навіть близько 112 000 робочих місць за сценаріями поетапної відмови від вугілля.

Дослідження регіонів, які здійснили відносно успішний енергетичний перехід (наприклад, шведський регіон Ерншельдсвік або німецький регіон Лужиця), можуть служити джерелом передових практик. Загалом, інструменти, такі як політичний мікс [3] або координація зацікавлених сторін, виявилися вирішальними для забезпечення справедливого енергетичного переходу.

Крім того, дослідження показують, що інвестування в навички, навчання та перенавчання є важливим елементом справедливого переходу. Також краща координація між енергетичним сектором і навчальними закладами має вирішальне значення для реагування на нові тенденції в освітніх потребах енергетичного сектору та інших галузей (ідентифікація трансверсальних навичок може розглядатися як одне з важливих завдань у цьому відношенні). Інші політичні інструменти, необхідні для сприяння справедливому енергетичному переходу, можуть включати програми соціального страхування, тимчасову підтримку доходу, підтримку безробітних, програми догляду за громадами, підтримку ринку праці (наприклад, перенавчання, підвищення кваліфікації та трансфер навичок), стратегії екологічної реабілітації та перепрофілювання. Однак можливість використання цих інструментів відрізняється в залежності від регіонів – не лише через різні ресурси та можливості, що є в розпорядженні регіонів, але й через повноваження регіональних органів влади, оскільки деякі з потенційних заходів можуть підпадати під компетенцію центрального уряду.

Таким чином, ми спробували виділити певні особливості зв'язку енергетичної політики та регулювання праці:

1) це вплив на ринок праці**,** оскільки переходи в енергетичній політиці, особливо пов'язані з декарбонізацією та переходом до відновлюваних джерел енергії, суттєво впливають на ринок праці. Це включає як створення нових робочих місць у галузях, що розвиваються, таких як відновлювальна енергетика та енергоефективність, так і скорочення робочих місць у традиційних галузях, пов'язаних із видобутком та використанням викопних видів палива;

2) правові виклики**.** Енергетичний перехід викликає нові правові виклики в галузі трудового права. Необхідність захисту прав працівників під час закриття вугільних шахт, нафтових платформ та інших підприємств традиційної енергетики вимагає нових правових механізмів, таких як компенсаційні виплати, програми перекваліфікації та підтримка працевлаштування. Крім тог, енергетичний перехід вимагає гнучкості трудового законодавства для адаптації до швидких змін на ринку праці. Це включає запровадження нових форм зайнятості, гнучких умов праці, а також удосконалення механізмів перекваліфікації та підвищення кваліфікації працівників.

3) роль колективних переговорів**,** так як колективні переговори стають ключовим інструментом у забезпеченні справедливих умов праці та соціального захисту працівників під час енергетичного переходу. Профспілки та роботодавці мають знайти компромісні рішення щодо нових умов праці, перекваліфікації та забезпечення стабільності зайнятості;

4) регіональні особливості**.** Зміни на ринку праці, пов'язані з енергетичною політикою, можуть відрізнятися в різних регіонах, залежно від їх залежності від традиційної енергетики. Тому важливо враховувати регіональні особливості при розробці та впровадженні трудового законодавства, що стосується енергетичного переходу.

Література:

1. IDB. Implications of the Energy Transition on Employment. Today's results, tomorrow's needs. 2021. URL: https://publications.iadb.org/publications/english/document/Implications-of-the-Energy-Transition-onEmployment-Todays-Results-Tomorrows-Needs.pdf.

2. IRENA.Transforming the energy system – and holding the line on the rise of global temperatures. International Renewable Energy Agency. Abu Dhabi. 2019. URL: https://www.irena.org//media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Sep/IRENA_Transforming_the_energy_system_2019.pdf

3. ILO. World Employment and Social Outlook 2018 – Greening with jobs. Employment and the role of workers and employers in a green economy. 2018. URL: https://www.ilo.org/wesogreening/documents/WESO_Greening_EN_chap2_web.pdf

4. PAGE. Modelling a Global Inclusive Green Economy COVID-19 Recovery Programme. 2021. URL: https://archive.un-page.org/files/public/covid-19_ige_global_technical_report_final.pdf

5. UN. Paris Agreement. 2015. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.

6. Czako, V. Employment in the energy sector: trends and impact of the green energy transition. JRC. 2020. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news/employment-energy-sector-2020-07-09_en.

7. Oskar Chmiel, Tomas Jeck et al. Energy policy and the labour market: consequences for employment in regions undergoing energy transitions. 2023. URL: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-05-23-214-en-n.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-65

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА СУЧАСНА СИСТЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Масалітін В.В.
аспірант кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права,
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя, Україна

Адміністративно-правовий статус громадян України є однією з фундаментальних категорій адміністративного права, яка визначає правове положення особи у сфері публічного адміністрування. Актуальність дослідження теоретичних основ та сучасної системи правового регулювання адміністративно-правового статусу громадян України зумовлена динамічними змінами у суспільних відносинах, реформуванням системи публічного адміністрування та процесами європейської інтеграції нашої держави, які висувають нові вимоги до змісту та обсягу прав, свобод та обов'язків громадян у відносинах з органами публічної влади.

У науковій літературі адміністративно-правовий статус громадянина розглядається як комплексна правова категорія, що відображає юридичне становище особи у взаєминах з суб'єктами публічної адміністрації [1, с. 154]. Т. О. Коломоєць визначає адміністративно-правовий статус громадянина як сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права [2, с. 64].

Погоджуючись у цілому із наведеними визначеннями, слід констатувати, що в сучасних умовах адміністративно-правовий статус громадянина України доцільно розглядати не просто як статичний набір певних прав та обов'язків, а як динамічну систему юридичних можливостей та гарантій їх реалізації у відносинах з публічною адміністрацією. Саме такий підхід дозволяє розкрити сутність адміністративно-правового статусу громадянина як правового феномену, що знаходиться у постійному розвитку під впливом змін у політичній, економічній та соціальній сферах життя суспільства.

Конституційною основою адміністративно-правового статусу громадян України є положення ст. 3 Основного Закону, відповідно до якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [3], норма Конституції

знайшла своє втілення у Законі України «Про громадянство України», який визначає громадянство України як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [5].

Ключовими складовими адміністративно-правового статусу громадян України виступають їхні права, свободи та обов'язки у сфері публічного адміністрування. Права громадян в адміністративно-правових відносинах традиційно поділяються на абсолютні (безумовні) та відносні. До абсолютних прав належать ті, реалізація яких залежить виключно від волевиявлення особи і не потребує вчинення будь-яких дій з боку інших суб'єктів (право на свободу пересування, право на мирні зібрання, право на звернення тощо). Відносні права передбачають виникнення конкретних правовідносин між громадянином та органом публічної влади, в яких кореспондуючим правам особи є обов'язки суб'єктів владних повноважень (право на адміністративні послуги, право на доступ до публічної інформації тощо).

Важливою гарантією реалізації адміністративно-правового статусу громадян України є їхнє право на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Згідно зі ст. 40 Конституції України, усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [3]. Деталізація конституційних положень щодо реалізації права на звернення міститься у Законі України «Про звернення громадян».

Значний вплив на зміст адміністративно-правового статусу громадян України справило запровадження інституту адміністративних послуг. Прийняття у 2012 році Закону України «Про адміністративні послуги» ознаменувало перехід від «керуючого» до «сервісного» розуміння призначення публічної адміністрації [4]. Як зазначено у преамбулі цього Закону, його метою є створення доступних та зручних умов для реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб щодо отримання адміністративних послуг [1]. На розвиток цієї ідеї у 2022 році було прийнято Закон України «Про адміністративну процедуру», спрямований на врегулювання відносин органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з громадянами щодо розгляду і вирішення їхніх справ. У ст. 4 цього Закону закріплено принцип людиноцентризму, відповідно до якого адміністративний орган під час вирішення справи дбає про те, щоб прийняте рішення було справедливим та відповідало закону.

Адміністративний орган під час вирішення справи керується принципом верховенства права [5].

Суттєвою складовою адміністративно-правового статусу громадян України слід вважати також наявність ефективних механізмів захисту їхніх прав та інтересів у відносинах з органами публічного адміністрування. До таких механізмів належать судовий захист в порядку адміністративного судочинства, а також право на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень (ст. 56 Конституції України). Згідно зі ст. 55 Основного Закону, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3].

Особливого значення набуває адміністративно-правовий статус громадян України в умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією Росії проти України. З одного боку, в таких умовах допускається обмеження деяких прав і свобод громадян, зумовлені необхідністю забезпечення національної безпеки та оборони. Відповідно до ст. 64 Конституції України та ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [3; 8].

З іншого боку, воєнні реалії зумовлюють підвищення значення низки адміністративно-правових обов'язків громадян, пов'язаних зі сприянням Збройним Силам України, виконанням заходів правового режиму воєнного стану, участю у заходах цивільного захисту тощо.

Таким чином, адміністративно-правовий статус громадян України є складною динамічною категорією, що відображає юридичне становище особи у її взаємовідносинах з органами публічної адміністрації. Теоретичні основи адміністративно-правового статусу громадян базуються на конституційних принципах пріоритету прав і свобод людини та верховенства права. Як висновок можна констатувати, що розвиток адміністративно-правового статусу громадян України відбувається під впливом процесів демократизації та гуманізації публічного адміністрування, посилення гарантій реалізації та захисту прав особи у відносинах з органами публічної влади. Законодавчі зміни останніх років, зумовлені впровадженням людиноцентристської концепції адміністративного права, сприяли розширенню прав громадян у сфері отримання адміністративних послуг та захисту від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень.

Водночас реалії воєнного стану вимагають пошуку оптимального балансу між забезпеченням прав і свобод громадян та необхідністю

оперативного і ефективного вирішення завдань оборони держави та відсічі збройній агресії. У цьому контексті перспективним вбачається подальше дослідження особливостей реалізації окремих адміністративно-правових прав та обов'язків громадян в умовах дії правового режиму воєнного стану, а також напрацювання пропозицій щодо удосконалення правових механізмів здійснення публічного адміністрування на період дії особливих правових режимів.

Література:

1. Адміністративно-правова наука та освіта у персоналіях : довідник / за заг. ред.: Ю. П. Битяка, Т. О. Коломоєць, Д. В. Лученка. Запоріжжя : Гельветика, 2020. 312 с.
2. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. Ст. 409.
5. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 22. Ст. 209.
6. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст. 65.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-66

МОДЕЛІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СПОРТИВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Гєллєр Євгеній Борисович
здобувач
Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права»
м. Київ, Україна

Пошук напрямів підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення в будь-якій сфері суспільних відносин в цілому, і зокрема, у сфері спортивного розвитку особистості, є неможливим без врахування та дослідження світових та зарубіжних позитивних та негативних практик [1, с. 51].

Основоположні засади здійснення адміністрування сферою спортивного розвитку та фізичної культури було закладено ще у 60-тих роках минулого сторіччя, однак процеси глобалізації змусили їх змінюватися та вдосконалюватися [2, с. 91; 3, с. 181].

Спорт, і особливо професійний спорт, сприяє зростанню політичної ваги будь-якої держави у світовому співтоваристві, сприяє налагодженню міжнародного співробітництва. Наприклад, Олімпійські ігри є символом духу особи, перемоги над можливостями людини, проявом ефективності спортивного розвитку як шляху формування особистості [4, с. 143].

При цьому спорт стає частиною економіки виробництва, є тим засобом використання якого формує здорову націю, і тому націю, здатну працювати ефективно на благо теперішнього та прийдешніх поколінь [5, с. 10].

Дослідження поширених моделей побудови системи адміністративно-правового забезпечення в сфері спортивного розвитку вимагає висвітлення таких її складових, як: роль та значення держави на розвиток спорту , а також форми взаємодії держави із спортивними громадськими організаціями; організаційні форми управлінських структур органів державної влади та місцевого самоврядування; особливості нормативно-правового регулювання; людське та матеріальне забезпечення [6, с. 51].

В Україні тривалий час існувала радянська система здійснення адміністративно-правового забезпечення управління у сфері фізичної культури та спорту, де пропаганда спортивних досягнень розглядалась у їх нерозривного взаємозв’язку із ідеологічною пропагандою,

пропагандою комуністичної партії тощо [7, с. 261–272]. Сфера фізичної культури та спорту в межах такої моделі адміністративно-правового забезпечення функціонувала як складова сфери національної безпеки та оборони; видатні спортсмени радянських часів були працівниками правоохоронних органів чи мали посада в збройних силах країни. При цьому необхідно підкреслити, що такі традиції побудови адміністративно-правового забезпечення у сфері фізичної культури та спорту не є характерними лише для тоталітарних країн, якою був СРСР. І зараз ряд провідних країн ЄС мають в межах структурної побудови адміністративно-правового забезпечення у сфері спортивного розвитку особистості тісний взаємозв'язок із правоохоронних та збройними органами країни (передусім така практика характерна для німецької моделі). Відмінним радянської моделі, або ж моделі тоталітарних країн із побудив адміністративно-правового забезпечення у сфері спортивного розвитку особистості від німецької моделі є те, що в межах першої поширеною є практика застосування засобів відповідальності за спортивні результати не ті, що очікувались від спортсмена [8, с. 123].

Модель, що є поширеною у переважної частини провідних країн світу (США, Велика Британія, Нова Зеландія, Австралія та ін.), може бути нами оцінена як прогресивна або американська модель адміністративно-правового забезпечення у сфері спортивного розвитку особистості, що передбачає застосування методів та інструментів концепції «good governance», та впровадження клієнтоорієнтованих підходів до взаємодії суспільства, людини та держави [9, с. 125-126].

Для такої моделі характерним є широке поширення засобів децентралізації здійснення адміністративно-правового забезпечення у сфері спортивного розвитку особистості, що характеризує її як певну автономну конструкцію взаємозв'язків елементів управління [10, с. 51]. Варто відзначити, що в США сфера спортивного розвитку відноситься на федеральному рівні до департаменту торгівлі та економіки, в межах якого діє відповідна комісія, компетенція та юрисдикція рішень якої діє в межах окремого штату. Основними напрямами діяльності комісії є ліцензування діяльності у сфері професійного спорту, нагляд за дотриманням ліцензійних умов, урегулювання питань, пов'язаних зі шкільним та студентським спортом, організація і нагляд за проведенням змагань [11, с. 386]. Отже, на федеральному рівні здійснення адміністративно-правового забезпечення спортивного розвитку особистості відбувається на рівні вирішення задач із ліцензування діяльності суб'єктів гсподарювання. В США переважно пов'язується із виконанням нормотворчих повноважень, тоді як на регіональному відбувається реалізація всіх інших компетенційних напрямів впливу.

Питання фінансового забезпечення сфери особистого розвитку в США вирішується переважно за рахунок залучення альтернативних матеріальних та грошових ресурсів у вигляді спонсорської допомоги, що не виключає при цьому практику фінансової підтримки з боку національного уряду олімпійських команд чи спортсменів [10, с. 51; 12, с. 164-165]. Надзвичайно важливе значення в межах адміністративно-правового забезпечення спортивного розвитку особистості в США відіграють громадські організації - професійні спортивні ліги, асоціації, спілки, при цьому такі організації часто починають свою діяльність із відбору спортсменів ще серед школярів, із подальшою їх всілякою підтримкою.

Зв'язок між спортом та економікою, що є характерним для американської (прогресивної) моделі адміністративно-правового забезпечення спортивного розвитку особистості призводить до того, що не видовищний спорт, чи спорт, що не має відповідної глядацької аудиторії, просто припиняє своє існування в США; додаткової фінансової допомоги на існування таких «збиткових» видів спорту не надається.

Третьою моделлю адміністративно-правового забезпечення у сфері спортивного розвитку особистості є модель, що називається європейською, і є поширеною у більшості країн єврозони. Для європейської моделі є характерним наявний централізований вплив на розвиток фізичної культури та спорту, де роль держави є пріоритетним впливом і визначається як фактор позитивного регулятивного впливу та втручання у діяльність спортивних організацій та об’єднань громадян.

Література:

1. Журба М. А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 79. С. 51–57.

2. Калина М. С. Актуальні завдання державної політики України у сфері фізичної культури та спорту в умовах глобалізації та євроінтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 91–95

3. Гацуля О. М. Розвиток галузевого управління у сфері фізичної культури та спорту: концептуальні засади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 1. С. 176–185

4. Щеглюк С. Д. Особливості розвитку креативної індустрії України: перспективні форми просторової організації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2017. Вип. 6. С. 143–150.

5. Гусєв А. В. Історія та функціонально-типологічні особливості спортивної медіакомунікації: автореф. дис. ... канд. наук із соц.

комунікацій: 27.00.04 / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2016. 19 с.

6. Журба М. А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 79. С. 51–57

7. Гасюк І. Л. Еволюція організаційно-правових основ державного управління фізичною культурою і спортом на українських землях наприкінці XIX ст. та в радянський період. *Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права.* Харків: Вид-во ХУУП, 2009. № 4 (32). С. 261–272.

8. Тимошенко Ю. О. Фізична культура в умовах становлення радянської тоталітарної культури (1920-ті рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2012. Вип. 20. С. 92–97

9. Обушна Н. І. Держане управління в контексті суспільної модернізації. Державне управління в Україні: історія державотворення,виклики та перспективи : матеріали VIII Міжнар. наук. Інтернет-конф.аспірантів та докторантів з державного управління, 26 трав. 2017 р. Одеса :ОРІДУ НАДУ, 2017. 222 с. С. 125-128

10. Журба М. А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 79. С. 51–57.

11. Вавренюк С. А. Закордонний досвід державного управління розвитком фізичної культури і спорту. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4. С. 383–389

12. Єльнікова Ю. В. Саморегулівні організації: поняття, функції та принципи діяльності. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 36. С. 163–171

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-67

ФОРМИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ФУНКЦІЇ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Коровченко Сергій Володимирович
здобувач
Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права»
м. Київ, Україна

За часом застосування при цьому судовий контроль виокремлюється як: поточний судовий контроль за законністю рішень суб'єктів владних повноважень, що відбувається в процесі відправлення правосуддя в адміністративній справі; та підсумковий судовий контроль за виконанням рішень суду, що може бути ініційований як учасником справи, так і самостійно судом.

До причин, що обумовлюють здійснення перегляду судових рішень є наявність об'єктивних факторів, що визначають складність розгляду адміністративної справи, прояви політичного впливу на дії суддів, наявності протиріч в судовій практиці, і зокрема, у практиці Верховного Суду, недосконаліть правових відносин, а також суб'єктивних факторів, що характеризуються через певну неуважність суддів, їх завантаженість, що подекуди призводить до необ'єктивності рішення, що ухвалюється у справі.

Таким чином, перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві визначається як функція, що будується на інституційному підході, і порушується задля досягнення принципів законності та верховенства права у публічно-управлінському спорі.

Застосування процедури перегляду судового рішення в адміністративній справі при цьому не протирічить вимогам дотримання принципу правової визначеності, що гарантує справедливість рішення у справі та корелюється із вимогами світових та зарубіжних юридичних стандартів.

Так, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції) [1], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п. 5 ст. 15) [2] встановлюється, що кожна особа «має право на перегляд його справи вищестоящим судом [3].

Зазначені положення імплементовано до чинного національного законодавства України є одним із принципів судочинства, що є: проголошеним у статті 129 Конституції України, де гарантується забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішень суду ; що,

є систематизованим та деталізованим у ст. 14 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р., де зазначено, що учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження [4].

У статті 13 КАС України встановлюються загальні засади здійснення перегляду рішення суду в порядку адміністративного судочинства. Так, згідно із ст. 13 КАС України визначено, що «учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення». Відповідно до ч. 2 ст. 13 КАС України зазначається про недопустимість здійснення касаційного оскарження судового рішення першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку. Таким чином, підтверджується реалізація принципів інституційності при здійсненні перегляду судових рішень.

Розглянемо форми перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства.

Апеляція визнається логічним продовженням розгляду справи по суті в другій інстанції після першої. Обов'язковість апеляційного провадження у справі цілком залежить від волі учасників судового процесу [5, с. 45]. При цьому при здійсненні розгляду апеляційної скарги виключається фактична сторона справ.

Інститут касації поступово напрацьовується в судовій практиці і розуміється як інстанція, де передусім вирішується питання спору саме про зміст та тлумачення норми акту чинного законодавства. Касація розуміється як форма перегляду справи, що вимагає визначення дотримання формальних процедурних аспектів судового розгляду [6].

Перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розуміється як виключні обставини, що застосовуються у процесі здійснення права на судовий захист.

Для того, щоб такий перегляд адміністративної справи відбувся є необхідним, мають бути не просто нові обставини у справі, а такі обставвини, що здатні змінити рішення по суті. Тобто наявність певних обставин, які сталі відомі вже після ухвалення судового рішення, призвела б до ухвалення іншого рішення у справі [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 361 КАС України встановлюється, що підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

«1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду».

Такий перегляд здійснюється виключно переслідуючи мету пошуку найбільш ефективної форми захисту прав та інтересів особи, і не переслідуючи мету покарати судову інстанцію, що винесла попереднє рішення [7, с. 107–108].

Таким чином, інститут перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства відіграє важливе значення в системі форм реалізації права на захист, є засобом здійснення судового контролю як складової функції справляння правосуддя та гарантує ефективність забезпечення прав та охоронюваних законом інтересів в суспільстві та державі.

Такий висновок корелюється із висловленою позицією Конституційним Судом України у рішенні від 02 листопада 2004 року за № 15-рп/2004, де обґрунтовано, що реалізація ст. 6 Закону України «Про судоустрій України» пов'язується із гарантуванням всім суб'єктам захисту їх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до Закону. За частиною другою ст. 6 Закону України «Про судоустрій України» [4] встановлювалось, що для забезпечення всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ, законності судових рішень в Україні діють суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Право на судовий захист передбачає також можливість звернення всіх учасників судового провадження, у тому числі підсудного, до судів апеляційної та касаційної інстанцій [8].

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

3. Мринів В. Перегляд судових рішень у кримінальному процесі України: окремі питання URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe

4. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

5. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова), Є. Романенко (співголова), О. Акімов, С. Гербеда (заступник голови), М. Гончаренко (заступник голови), В. Гурковський, О. Непомнящий, В. Силкін, Р. Сиротенко, І. Чаплай (відповідальний секретар, координатор проекту). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 1. 304 с.

6. Сірий М. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. Юридичний журнал «Юстиніан». URL.: http://www.justinian.com.ua/article.php?id=18

7. Ткачук О. С. Перегляд судових рішень Верховним Судом України: проблемні питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2011. № 2(11). С. 108–117.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL:http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9868

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-68

ЩОДО ПРАВОВИХ ЗАСАД ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Вжешневська Оксана Миколаївна
аспірантка,
Хмельницький університет управління та права
м Хмельницький, Україна

Цифровізація є одним із необхідних елементів будь-якої сучасної сфери діяльності. Нові комп'ютерні технології, соціальні мережі, штучний інтелект стали невід'ємною складовою не тільки господарської, громадської діяльності, а й публічного управління, адміністрування. Цифровізація публічного управління, адміністрування є одним із головних напрямків реформування всього державного механізму. Слід зауважити, що на відміну від інших видів діяльності сфера публічного адміністрування, управління потребує врахування специфіки діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, стандартів додержання прав людини, конфіденційності, роботи з великими обсягами інформації.

Метою дослідження є розробка пропозиці й щодо удосконалення правових засад впровадження цифрових технологій в діяльність органів публічної влади.

В України прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на цифровізацію діяльності органів публічної влади. Зокрема, це Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15 липня 2021 року, «Про публічні електронні реєстри» від 18 листопада 2021 року; Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року; Концепція розвитку цифрових компетентностей та план заходів щодо її реалізації, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року. Прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на цифровізацію окремих сфер публічного управління. До таких актів можна віднести постанову Кабінету Міністрів України «Про деякі питання електронної системи охорони здоров'я» від 25 квітня 2018 року.

Проте наявність значної кількості нормативно-правових актів не вирішує низку проблем у сфері цифровізації діяльності органів публічної влади. Комплексний аналіз законодавства та практики його застосування вказує на наступні проблеми у досліджуваній сфері: технічна уразливість ІТ-інфраструктури, створеної для функціонування електронних публічних послуг; низька цифрова грамотність державних службовців, посадових осіб органів держаної влади, місцевого самоврядування, громадян; неналежна координація між органами державної влади, місцевого самоврядування та як наслідок ускладнений обмін даними, створення додаткових адміністративних бар'єрів для громадян; відсутність у спеціальних законах правових механізмів захисту персональних даних відповідно до європейських стандартів; неналежне фінансування системи електронних публічних послуг, електронного адміністрування, особливо на рівні територіальних громад; відсутність механізму контролю за наданням електронних публічних послуг та заходів юридичної відповідальності.

Умовно перераховані проблеми можна розділити на дві великі групи: організаційно-технічні та правові. Організаційно-технічні проблеми неможливо вирішити виключно правовими засобами. Їх розв'язання потребує залучення фінансових та технічних ресурсів.

Реалізацією основних завдань у сфері цифрової трансформації займається Міністерство цифрової трансформації України. Цей орган державної влади створює національні інформаційні ресурси, забезпечує їх інтероперабельність, знижує цифровий розрив. Міністерством цифрової трансформації до кінця 2024 року повинні бути реалізовані наступні завдання: онлайн-доступність всіх публічних послуг для

громадян та бізнесу; максимальне покриття швидксним інтернетом населення, соціальних об'єктів, головних автошляхів; залучення 6 мільйонів українців до програм розвитку цифрових навичок; забезпечення 10 відсотків частки ІТ-сектору у валовому внутрішньому продукті України [1]. Міністерство цифрової трансформації є системоутворюючих органом публічної влади у досліджуваній сфері. Кожен орган публічної влади також приймає та впроваджує власну програму цифрової трансформації. Так, наказом Міністерства фінансів України від 9 лютого 2024 року № 63 затверджено Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України. Він передбачає запровадження принципів кіберзахисту, безпаперових процедур, побудову надійних та сучасних ІТ-систем митниці [2].

Низку вимог щодо цифровізації діяльності органів публічного управління затверджено на рівні Кабінету Міністрів України. Зокрема, це вимоги до створення, модернізації офіційних вебсайтів (вебпорталів) органів виконавчої влади.

Проте, незважаючи на наявність системних документів та стратегій щодо цифровізації діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, на рівні законів значна кількість норм має декларативний, відсильний характер. Законом України «Про електронні публічні реєстри» передбачено, що держателі реєстру або інші уповноважені суб'єкти, визначені законом, здійснюють контроль за додержанням законодавства, у тому числі шляхом моніторингу реєстраційних та інших дій, що були здійснені у даному реєстрі чи щодо нього, з метою виявлення порушень порядку ведення реєстрів, створення реєстрової інформації тощо [3]. Тобто законом не визначено чітко суб'єктів, які відповідають за ведення та підтримку реєстрів, значна кількість уповноважених суб'єктів не мають достатню кількість ресурсів та спеціальних знань для проведення моніторингів. У багатьох випадках проведення моніторингів є неможливим через відсутність належної інтеграції між публічними електронними реєстрами. Для вирішення поставлених проблем є доцільною розробка єдиних стандартів і критеріїв проведення моніторингу ведення публічних електронних реєстрів та створення реєстрової інформації.

Таким чином, проведений аналіз вказує на доцільність вирішення як організаційно-технічних, так і правових проблем цифровізації діяльності органів публічної влади. Організаційно-технічна складова визначена на рівні програмних документів та стратегій цифровізації як всього механізму публічного управління, так і окремих органів публічної влади. Проте вирішення організаційно-технічних бар'єрів потребує залучення значного фінансового ресурсу, навчання цифровій грамотності як

державних службовців, посадових осіб, так і громадян. Правові проблеми обумовлені наявністю значної кількості декларативних, відсильних норм у спеціальних законах шодо механізму контролю за наданням електронних публічних послуг, веденням публічних електронних реєстрів та заходів юридичної відповідальності. Одним із способів вирішення поставлених проблем є розробка та прийняття підзаконних нормативно-правових актів на виконання відповідних норм закону. Зокрема, це може бути розробка єдиних стандартів і критеріїв проведення моніторингу ведення публічних електронних реєстрів та створення реєстрової інформації.

Література:

1. План роботи Міністерства цифрової трансформації України на 2024 рік Дія. Мрія. Цифрові інновації та технології: наказ Міністерства цифрової трансформації України від 26.04.2024 року № 72. URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/ministry/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%9C%D0%A6_2024_compressed.pdf

2. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України: наказ Міністерства фінансів України від 9 лютого 2024 року № 63. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_%E2%84%9663_%D0%B2%D1%96%D0%B4_09_02_2024.PDF?_gl=1*19v44q3*_ga*MTE0MDY3ODIyNi4xNzI0MDIyMzAw*_ga_9V7LR70VCN*MTcyNDAyMjMwMC4xLjAuMTcyNDAyMjMwMC4wLjAuMA.

3. Про електронні публічні реєстри: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1907-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#n521

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-69

ЩОДО ПРОБЛЕМИ НЕДООТРИМАННІЯ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ПРИКЛАДИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Гладир Володимир Миколайович,
аспірант кафедри правознавства
юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
м. Київ, Україна

Мінімальна заробітна плата є важливою складовою трудових правовідносин та ключовим елементом соціального захисту працівників у сучасному суспільстві. Вона покликана забезпечити гарантований мінімум оплати праці, який би задовольняв базові життєві потреби працівника та його сім'ї, а також сприяти соціальній стабільності та зменшенню бідності серед найуразливіших категорій населення. У різних країнах світу існують різні моделі встановлення мінімальної заробітної плати, які відображають національні особливості ринку праці, рівень економічного розвитку та правові традиції.

Механізми встановлення мінімальної заробітної плати є потужним інструментом ринку праці. Вони є обов'язковими до виконання, і їх застосування широко поширене в європейських країнах. Для розробки та реалізації надійних стратегій і заходів щодо дотримання та забезпечення дотримання мінімальної заробітної плати важливо проаналізувати масштаби та закономірності її недотримання настільки детально, наскільки це дозволяють наявні дані. Це важливо не лише для підвищення ефективності заходів, а й для прийняття стратегічних рішень щодо розподілу наявних державних ресурсів.

Вимірювання недотримання є непростим завданням і вимагає використання точної інформації про доходи та рівень мінімальної заробітної плати, яку часто важко отримати, оскільки в країнах, де мінімальна заробітна плата встановлюється шляхом колективних переговорів на галузевому рівні, така інформація рідко буває доступною або її важко відновити. Забезпечення дотримання мінімальної заробітної плати має важливе значення, а розуміння того, як правозастосування впливає на її дотримання, має вирішальне значення для вироблення політики.

На європейському рівні мінімальна заробітна плата в останні роки стала предметом важливих політичних дебатів, які в жовтні 2022 року завершилися прийняттям нової директиви, спрямованої на забезпечення

виплати працівникам в ЄС адекватної мінімальної заробітної плати (Директива (ЄС) 2022/2041 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про адекватну мінімальну заробітну плату в Європейському Союзі) [1]. Однак часто існує різниця між де-юре та де-факто регулюванням, а ефективне функціонування інституту мінімальної заробітної плати вирішальною мірою залежить від забезпечення дотримання мінімальних ставок заробітної плати. Підвищення рівня дотримання мінімальної заробітної плати є також питанням соціальної політики, оскільки її недотримання ставить у невигідне становище як низькооплачуваних працівників, так і фірми, що дотримуються законодавства.

Недотримання мінімальної заробітної плати зазвичай визначається як частка працівників, які отримують заробітну плату нижче встановленої законом мінімальної заробітної плати. Питання недотримання та забезпечення дотримання мінімальної заробітної плати все ще рідко аналізуються в літературі. Лише кілька досліджень присвячені окремим європейським країнам; ще менше досліджень присвячено аналізу міжкраїнового рівня заробітної плати в Європі. Існуючі дані в основному стосуються мінімальної заробітної плати, встановленої на національному рівні, і лише в дуже небагатьох роботах розглядаються рівні мінімальної заробітної плати, встановлені в колективних угодах. Перші спроби кількісно оцінити недотримання мінімальної заробітної плати датуються 1970-ми роками. O. Ashenfelter та R. Smith вперше дослідили питання дотримання мінімальної заробітної плати в США, зазначивши, що «серед численних досліджень, спрямованих на встановлення кількісних наслідків закону про мінімальну заробітну плату, примітно, що ніхто не намагався встановити, чи дійсно цей закон впливає на ставки заробітної плати, що, ймовірно, відображає переконання, що роботодавці повністю дотримуються цього закону» [2]. Це дослідження виявило високий рівень дотримання законодавства у США в 1970-х роках і вказало на важливість дослідження мінімальної заробітної плати для всебічного вивчення проблеми її недотримання. Хоча більшість політичних дебатів та економічної літератури про мінімальну заробітну плату зосереджені на її впливі на зайнятість, слід пам'ятати, що дотримання мінімальної заробітної плати має вирішальне значення для її ефективного функціонування, а її недотримання може мати негативні наслідки не лише для працівників, а й для роботодавців, оскільки надає фірмам, які її не дотримуються, нелегітимну перевагу у витратах і може сприяти недобросовісній конкуренції. U. Rani та його колеги [3] знайшли докази того, що в країнах, що розвиваються, рівень дотримання законодавства про оплату праці негативно пов'язаний з кількістю діючих мінімальних

заробітних плат. У країнах, де заробітна плата встановлюється галузевими угодами і немає чітких правил, які б визначали, хто має право вести переговори, фірми можуть ігнорувати їх, встановлюючи мінімальну заробітну плату на рівні, нижчому за існуючий.

Дані з Ірландії показують, що працівники, які отримують заробітну плату нижче мінімальної, становили від 1,2% до 1,4% від загальної кількості зайнятих у 2016-2018 роках, і що 5,6% цих працівників отримували заробітну плату нижче мінімальної з причин, не передбачених законодавством [4].

У Німеччині 2,7% працівників отримували заробітну плату, меншу за нещодавно запроваджену мінімальну заробітну плату у 2015 році; нещодавнє дослідження наслідків запровадження мінімальної заробітної плати свідчить про те, що дотримання законодавства (або розраховане за даними опитувань, або отримане в результаті моніторингу та правозастосування), схоже, є серйозною проблемою [5].

Таким чином, встановлення мінімальної заробітної плати є важливим соціальним інструментом, який гарантує базовий рівень винагороди за працю, сприяє дотриманню принципу соціальної справедливості та забезпечує підтримку працівників із найнижчими доходами.

Досвід зарубіжних країн, таких як Німеччина, Франція, Велика Британія, показує, що правові механізми, які регулюють мінімальну заробітну плату, можуть варіюватися, але в цілому забезпечують необхідний рівень соціальних гарантій. Ефективність таких механізмів значною мірою залежить від наявності належної системи контролю та забезпечення виконання законодавчих вимог.

У багатьох країнах, таких як країни Південно-Східної Азії та Латинської Америки, існують моделі, де мінімальна заробітна плата встановлюється через колективні переговори на галузевому рівні. Це забезпечує гнучкість у регулюванні трудових відносин, але водночас створює ризики, пов'язані з можливим недотриманням норм.

Однією з головних проблем є забезпечення дотримання мінімальних трудових гарантій, особливо в умовах складних бюрократичних процедур або відсутності належної кількості ресурсів для нагляду. Недотримання мінімальної заробітної плати може мати серйозні соціальні наслідки, включаючи збільшення нерівності та бідності серед найбільш уразливих категорій працівників.

Література:

1. Eurofound (2023), Minimum wages: Non-compliance and enforcement across EU Member States – Comparative report, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

2. Ashenfelter, O. and Smith, R. (1979), «Compliance with the minimum wage law», Journal of Political Economy, Vol. 87, No. 2, pp. 333–350.

2. Bhorat, H., Kanbur, R. and Stanwix, B. (2015), Minimum wages in sub-Saharan Africa: A primer, IZA Discussion Paper No. 9204, Institute of Labour Economics, Bonn.

3. Rani, U., Belser, P., Oelz, M. and Ranjbar, S. (2013), «Minimum wage coverage and compliance in developing countries», International Labour Review, Vol. 152, Nos. 3–4, pp. 381–410.

4. McGuinness, S., Redmond, P. and Delaney, J. (2020), Minimum wage non-compliance: Evidence from Ireland, IZA Discussion Paper No. 12884, Institute of Labour Economics, Bonn.

5. Bruttel, O. (2019), 'The effects of the new statutory minimum wage in Germany: A first assessment of the evidence', Journal for Labour Market Research, Vol. 53, No. 1, pp. 1–13.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-70

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ В АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОЧИННИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Величко Віктор Юрійович
здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

У процесі асоціації з Європейським Союзом (ЄС) та імплементації найкращих практик щодо забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах, саме вивчення відповідного досвіду забезпечення свободи у сфері функціонування права та судових органів ЄС може мати велике значення для вдосконалення національної нормативно-правової бази та безпосереднього судового захисту прав і законних інтересів осіб у відносинах з публічним сектором. Система належного захисту свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах є однією з важливих умов європейського

адміністративного простору. Ефективність національної системи забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах залежить від успішності процесу імплементації та зближення законодавства Європейського Союзу з урахуванням не лише його змісту, а й форми. Досвід багатьох європейських країн доводить, що адміністративні суди є доступним та ефективним інструментом захисту свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах.

Відомо, що становлення адміністративної юстиції в Україні ґрунтувалося на існуючих правових системах розвинених європейських країн: Німеччини, Франції, Польщі, а також на кращому досвіді судової практики, формуючи європейську систему захисту свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах.

Подальша реформа адміністративної юстиції неможлива без урахування досвіду Європейського Союзу. Судовий адміністративний контроль утворює повноцінний механізм захисту держави та суспільства від незаконних правових актів, рішень та дій органів державної влади та посадових осіб. Адміністративні суди покликані захищати свободу в адміністративно-судочинних правовідносинах, і в цьому полягає їх основна функція, яка пов'язана з реалізацією принципу захисту прав людини в суді. У загальному вигляді принципи адміністративної юстиції зумовлені соціально-економічними та політичними засадами держави і суспільства, безпосередньо охоплені правовими нормами або випливають з їх змісту і відображають основні вимоги справедливого розгляду та вирішення адміністративних справ.

Питання захисту свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах ще не отримало необхідного всебічного, ґрунтовного опрацювання у вітчизняній юридичній науці, особливо з огляду на останні зміни в судовій системі, повноваженнях вищих судів щодо розгляду та вирішення адміністративних справ. Практично важливим є формування доктринальної теоретичної бази подальшого реформування з урахуванням європейських принципів, вітчизняного механізму судового захисту свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах, діяльності адміністративних судів тощо.

Аспекти процесуального забезпечення на рівні права прав осіб на доступ до правосуддя в адміністративних справах, питання становлення та розвитку інституту адміністративного судочинства, його поняття, елементи та види, інші засоби забезпечення права на судовий захист хоч і фрагментарно, але розроблені українськими вченими-юристами.

Питання забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах доцільно розглядати з врахуванням стандартів судового адміністративного процесу, які є невід'ємною складовою міжнародних стандартів прав та свобод людини, оскільки вони

покликані забезпечити належний рівень та ефективність судового захисту прав і свобод людини у відносинах з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Зокрема адміністративна юстиція є важливою гарантією законності здійснення органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовими особами встановлених повноважень; надає можливість визначити якість виконання обов'язків, встановлених для посадових осіб; дозволяє впроваджувати норми, що встановлюють відповідальність державних органів і посадових осіб за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків; сприяє відновленню порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Отже, стандарти адміністративного процесу можна визначити як систему правових норм, принципів і правових звичаїв, які встановлюють обов'язковий (мінімальний) рівень гарантії забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах.

Для розуміння концепції європейських стандартів реалізації принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві Європейського Союзу (ЄС), на нашу думку, необхідно враховувати поняття європейського правового простору. Правові дослідження пропонують визначити європейський правовий простір як правову систему в зародковому стані, яка складається з правових норм, принципів і стандартів, розроблених у рамках регіональних міжнародних організацій (Рада Європи, ОБСЄ, ЄС). Рада Європи є найважливішою складовою європейського правового простору у світлі захисту прав людини (як з точки зору кількості держав-членів, так і з точки зору переліку гарантованих прав). Саме акти Ради Європи містять детальні гарантії забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах, певні стандарти [1].

Разом з тим, термін «європейські стандарти адміністративної процедури» в контексті забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах для більш детального вивчення може бути розглянутий не тільки на рівні Ради Європи (маються на увазі такі стандарти Конвенції 1950 року [2] і практика їх застосування Європейським судом з прав людини, з точки зору тлумачення Конвенції, забезпечення свободного застосування її норм усіма державами-членами, що суттєво впливає на формування єдиних європейських стандартів), а й на рівні правових систем окремих європейських держав, оскільки досвід останніх цікавий з точки зору впливу на еволюцію європейських стандартів, практики їх імплементації в національне законодавство, національну судову практику та правову доктрину щодо забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах.

Варто вказати, що верховенство права має важливе значення у реалізації принципу ефективного захисту прав і забезпечення свободи в адміністративно-судочинних правовідносинах Європейського Союзу. Реалізація принципу верховенства права неможлива без можливості доступу особи до незалежного, безстороннього суду, провадження в якому відповідає вимогам справедливого судового розгляду. Особливо це важливо у відносинах у сфері адміністративного права: рішення чи дії, що є результатом здійснення влади, завжди мають безпосередній вплив на права і свободи, що охороняються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Визнаючи особливий характер адміністративних актів, держави-члени Ради Європи повинні забезпечити, щоб судові органи та процедури контролю за такими актами відповідали вимогам Конвенції та забезпечували їх ефективність [3].

Література:

1. «European Standards of Administrative Process» Department of Justice, 2020 URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6738

2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, 1950, URL:https://www.eods.eu/library/CoE_European%20Convention%20for%20the%20Protection%20of%20Human%20Rights%20and%20Fundamental%20Freedoms_1950_EN.pdfx

3. Bogdandy A.V. The European Union as a Human Rights Organization? Human Rights and the Core of the European Union. *Common Market Law Review* 37, № 6. 2000, 37-38.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-71

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Переста Юрій-Віктор Юрійович,
аспірант кафедри міжнародного права, юридичний факультет,
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна

Транскордонне співробітництво у сфері охорони здоров'я в Європейському Союзі вважається одним із найважливіших напрямів такого співробітництва, як між місцевими та регіональними органами влади, так і закладами охорони здоров'я держав-членів Європейського Союзу, а також із відповідними органами влади та закладами охорони здоров'я держав, які не є державами-членами Європейського Союзу. Частина 2 Статті 168 Договору про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) врегульовує, що «Союз заохочує співпрацю між державами-членами у сферах, зазначених у цій статті, та в разі потреби надає підтримку їхній діяльності. Союз, зокрема, заохочує співпрацю між державами-членами з метою покращення взаємодоповнюваності їхніх служб охорони здоров'я у прикордонних територіях» [1]. Таким чином, держави-члени Європейського Союзу можуть ініціювати транскордонну співпрацю, яка підтримуватиме сферу охорони здоров'я в прикордонних регіонах та реалізовувати її у різних формах не заборонених законодавством.

Транскордонні медичні послуги, у тому числі транскордонне співробітництво у сфері охорони здоров'я між місцевими та регіональними органами влади та закладами охорони здоров'я держав-членів Європейського Союзу, а також із відповідними органами влади та закладами охорони здоров'я держав, які не є державами-членами Європейського Союзу в основному врегульовується у Європейському Союзі Директивою 2011/24/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 9 березня 2011 року про реалізацію прав пацієнтів у транскордонній системі охорони здоров'я [2], яка тісно є пов'язаною із чинною координацією систем соціального забезпечення згідно із Регламентом (ЄС) № 883/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про координацію систем соціального забезпечення [3], Регламентом (ЄС) № 1082/2006 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) [4] а Регламентом (ЄС) № 1302/2013

Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1082/2006 про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) щодо уточнення, спрощення та вдосконалення створення та функціонування таких об'єднань [5].

Директива 2011/24/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 9 березня 2011 року про реалізацію прав пацієнтів у транскордонній системі охорони здоров'я врегульовує питання щодо транскордонної медичної допомоги, вимоги щодо якості та безпеки медичних послуг, а також співробітництво між державами-членами Європейського Союзу у сфері охорони здоров'я [6]. Держави-члени Європейського Союзу поступово здійснювали транспозицію положень Директиви 2011/24/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 9 березня 2011 року про реалізацію прав пацієнтів у транскордонній системі охорони здоров'я у національне законодавство. Однак, варто відзначити, що шлях транспозиції положень Директиви виявився не легким для всіх держав-членів Європейського Союзу. Наприклад більш економічно розвинені держави-члени Європейського Союзу такі як: Бельгія, Нідерланди та Німеччина легше здійснили транспозицію положень Директиви у національне законодавство ніж держави-члени Європейського Союзу зі Східної Європи. Держави-члени Європейського Союзу мали здійснити транспозицію відповідної Директиви у національне законодавство до 25 жовтня 2013 року, але більшості держав-членів Європейського Союзу не вдалось здійснити транспозицію положень Директиви у національне законодавство і до 2015 року [7, с. 25- 30].

Транскордонне співробітництво у сфері охорони здоров'я виокремлено у Статті 10 Взаємодопомога та співробітництво Розділу IV Співробітництво в охороні здоров'я Директиви 2011/24/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 9 березня 2011 року про реалізацію прав пацієнтів у транскордонній системі охорони здоров'я. Відповідно частина 2 та 3 вищезгаданої статті врегульовують, що « 2. *Держави-члени сприяють співпраці в* ***транскордонному наданні медичної допомоги на регіональному та місцевому рівнях****, а також за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та* ***інших форм транскордонного співробітництва****. 3. Комісія заохочує держави-члени, особливо сусідні країни, укладати угоди між собою. Комісія також заохочує держави-члени співпрацювати в* ***транскордонному наданні медичних послуг у прикордонних регіонах***.». Таким чином, заохочується надання транскордонних медичних послуг, у тому числі і здійснення транскордонного співробітництва у сфері охорони здоров'я у різних його формах між місцевими, регіональними органами влади та закладами охорони здоров'я держав-членів Європейського Союзу із

відповідними органами влади та закладами охорони здоров'я держав, які не є державами-членами Європейського Союзу (наприклад у таких формах, як: укладення угод про транскордонне співробітництво, реалізація спільних проєктів, створення європейських об'єднань територіального співробітництва) [8, с. 125-126].

Однією, із форм реалізації транскордонного співробітництва між місцевими, регіональними органами влади та закладами охорони здоров'я держав-членів Європейського Союзу із відповідними органами влади та закладами охорони здоров'я держав, які не є державами-членами Європейського Союзу може бути європейське об'єднання територіального співробітництва. Діяльність європейського об'єднання територіального співробітництва врегульовується Регламентом (ЄС) № 1082/2006 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) [4] та Регламентом (ЄС) № 1302/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1082/2006 про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) щодо уточнення, спрощення та вдосконалення створення та функціонування таких об'єднань [5]. Варто відзначити, що практично всі держави-члени Європейського Союзу прийняли відповідні нормативно-правові акти, які врегульовують діяльність європейського об'єднання територіального співробітництва [9, с. 5-7].

Таким чином, транскордонне співробітництво у сфері охорони здоров'я врегульовується, як нормами первинного права, так і нормами вторинного права Європейського Союзу. Врегульовується таке співробітництво і у нормах національного законодавства держав-членів Європейського Союзу. Держави-члени Європейського Союзу можуть ініціювати транскордонну співпрацю, яка підтримуватиме сферу охорони здоров'я в транскордонних регіонах. Реалізовуватись транскордонне співробітництво у сфері охорони здоров'я між місцевими та регіональними органами влади та закладами охорони здоров'я держав-членів Європейського Союзу, а також із відповідними органами влади та закладами охорони здоров'я держав, які не є державами-членами Європейського Союзу може у різних формах не заборонених законодавством (наприклад укладення угод про транскордонне співробітництво, реалізації спільних проєктів, створення європейських об'єднань територіального співробітництва).

Література:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT
2. Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 on the application of patients' rights in cross-border healthcare. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0024
3. Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj
4. Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1082&qid=1726666476622
5. Regulation (EU) No 1302/2013 of the european Parliament and of the Council of 17 December 2013 amending Regulation (EC) No 1082/2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC) as regards the clarification, simplification and improvement of the establishment and functioning of such groupings. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1302&qid=1726666476622
6. Healthcare in other EU countries – patients' rights. SUMMARY OF: Directive 2011/24/EU on the application of patients' rights in cross-border healthcare. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=legissum:sp0002
7. MEMBER STATE DATA on cross-border healthcare following Directive 2011/24/EU. URL: https://health.ec.europa.eu/document/download/103c0b0f-0660-4e83-be1d-b75e8fcd3226_en?filename=2015_msdata_en.pdf
8. Study on Cross-Border Cooperation. Capitalising on existing initiatives for cooperation in cross-border regions. Cross-border. Care. Final report. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/52088b97-3234-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-en
9. EGTC monitoring report 2018-2019. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1b4905f5-6fdc-11ea-a07e-01aa75ed71a1/language-fr

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-72

ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНО-ВЛАДНИХ СУБ'ЄКТІВ ЩОДО НАКОПИЧЕННЯ, ОБРОБКИ І ЗБЕРІГАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ФАКТОР ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ В НАУЦІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Соломаха Артем Григорович
кандидат юридичних наук, адвокат

Загальні дослідження математичних методів, що використовуються наукою адміністративного права, здійснювалися такими вченими як В. Авер'янов, Т. Коломоєць, В. Колпаков, О. Миколенко, В. Ортинський, С. Пономарьов та ін.

Разом з тим, через призму математичних підходів і засад піддаються дослідженню не всі об'єкти науки адміністративного права, адже вони характеризуються змістовною складністю, яка розкривається виключно шляхом використання інших «традиційних» для юридичної науки методів пізнання. А тому доводиться констатувати, що використання математичних методів в дослідженнях адміністративно-правових явищ є, по-перше, обмеженим, по-друге, залежним від взаємодії із іншими «традиційними» методами пізнання. Ці обмеження та критерії використання математичних методів в дослідженнях адміністративно-правових явищ скудно висвітлюються в спеціальній літературі, що і є, на нашу думку, однією із основних проблем сучасної адміністративної науки – методи наукового пізнання адміністративно-правових явищ та методологія науки адміністративного права, згідно із доктриною адміністративного права, «випадають» із об'єкту і предмету науки адміністративного права. А тому досліджуються в теорії держави та права і філософії права у відриві від специфіки адміністративного права як галузі національного права та галузевої юридичної науки.

В українському суспільстві формуються умови для більш широкого використання математичних методів під час проведення досліджень адміністративно-правових явищ. І цей процес не є випадковим, втім про фактори, що його обумовлюють, поговоримо пізніше.

Сучасна правотворча діяльність іноді не може обійтись без математичних формул, які допомагають забезпечити прозорість, об'єктивність, неупередженість і законність в адміністративних процедурах та адміністративному судочинстві. Наприклад, Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, затверджене рішенням ВККС від 2016 року [7],

перенасичена формулами підрахунку балів за письмове та практичне завдання, що породило чисельні скарги від учасників кваліфікаційної процедури в адрес дій і рішень ВККС у 2014 – 2018 роках. Наприклад, пункт 8 Глави 6 Розділу ІІ Положення закріплює: «Оцінка інших показників критеріїв встановлюється шляхом виведення середнього арифметичного на підставі оцінок кожного члена Комісії, який брав участь у співбесіді під час кваліфікаційного оцінювання» [1].

Правозастосовна діяльність, особливо юрисдикційна, також широко використовує математичні методи при визначенні об'ємів розповсюдження того чи іншого виду адміністративних правопорушень у суспільстві [2].

Отже використання математичних методів, по-перше, використовується в наукових дослідженнях, в правотворчій і правозастосовній діяльності, по-друге, є предметом адміністративно-правових досліджень (наприклад, авторські концепції ефективності діяльності, визначені у відповідних формулах, формули підрахунків результатів конкурсних комісій, графіки росту чи зменшення адміністративних правопорушень і ін.). Втім, застосування математичних методів в науці адміністративного права обумовлено низкою факторів, серед особливе місце посідає наступний – діяльність органів публічного адміністрування (органів та посадових осіб виконавчої влади і місцевого самоврядування), а також інших публічно-владних суб'єктів адміністративного права (Президента України, СБУ, прокуратури і ін.) завжди пов'язана із накопиченням, обробкою і зберіганням різного роду інформації. Наприклад, Закон України «Про інформацію» класифікує за змістом таку інформацію на: екологічну, податкову, правову, статистичну, соціологічну і ін. [3, ст. 10].

Розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій в усьому світі сприяли тому, що велика кількість цієї інформації накопичується, зберігається і обробляється в публічно-владних суб'єктах в автоматизованому режимі. Переробка цієї інформації потребує застосування математичних методів, розробки спеціальних алгоритмів та програм її аналізу. За останні роки було написано чимало наукових праць, які розкривають сутність та результат впровадження у діяльність публічно-владних суб'єктів інформаційно-телекомунікаційних технологій [4; 5]. Наприклад, О.О. Берназюк стосовно змісту своєї наукової праці зазначає: «У процесі визначення перспективних напрямів подальшого розвитку цифрових технологій у праві, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства було застосовано метод правового моделювання» [5, с. 4].

Тобто об'єктивним чинником, який стимулює застосування математичних методів в адміністративно-правових дослідженнях, є впровадження у діяльність суб'єктів публічного управління

інформаційно-комунікаційних технологій, а також створення автоматизованих систем управління в органах державної влади та місцевого самоврядування.

В даному випадку основними завданнями адміністративно-правових досліджень стають: аналіз досконалості і ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій та існуючих автоматизованих обробок облікових даних в публічно-владних органах; розробка теоретичних принципів вдосконалення існуючих та впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій і автоматизованих систем обліку, аналізу та пошуку статистичної правової інформації в органах державної влади та місцевого самоврядування і ін.

Література:

1. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення: додаток до рішення ВККС від 03.13.2016 р. № № 143/зп-16. URL: https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/poriadok_ta_metod.pdf

2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

4. Бакутін Є.І. Адміністративно-правове регулювання використання технічних засобів фіксації правопорушень: дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 252 с.

5. Берназюк О.О. Цифрові технології у праві: тенденції та перспективи розвитку: автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2021. 34 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-73

ЩОДО ПИТАННЯ ТРУДОВИХ АСПЕКТІВ У СФЕРІ СПОРТУ

Нестерович Олексій Сергійович
доктор філософії,
старший викладач кафедри права
національної безпеки та правової роботи,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

У контексті правового регулювання спортивна діяльність потребує особливої уваги, оскільки поєднує в собі елементи публічного та приватного права, а також специфічні норми, притаманні саме цій галузі. Влучно зазначено, що спортивне право з його широким розмаїттям правових аспектів, ймовірно, охоплює більше галузей права, ніж будь-яка інша юридична дисципліна [1].

Трудове право традиційно регулює відносини між працівниками та роботодавцями, встановлюючи права та обов'язки сторін, умови праці, соціальні гарантії тощо. У сфері спорту ці відносини набувають особливого змісту через специфіку спортивної діяльності. Зокрема, це стосується професійних спортсменів, тренерів, суддів та інших фахівців, чия праця має унікальні характеристики, такі як короткострокові контракти, нестандартний робочий графік, підвищений ризик травмування та необхідність дотримання внутрішніх правил спортивних організацій.

Спортивне право, як самостійна галузь, формується на перетині різних правових дисциплін і охоплює нормативне регулювання спортивної діяльності, включаючи організацію та проведення змагань, антидопінговий контроль, права на трансляцію, інтелектуальну власність тощо. Вдало зазначає А. Апаров, що сфера спортивних суспільних відносин є певною «соціальною реальністю», що виступає предметом регулювання спортивного права та спортивного законодавства. При цьому спортивні відносини становлять собою досить складну та багатоаспектну правову категорію, до структури якої входять різні елементи, зокрема: суб’єктний склад (суб’єкти); різного роду об’єкти (у т. ч. блага, які виступають засобом забезпечення потреб різних суб’єктів у спорті, а саме: потреби населення у заходах спортивно-видовищного характеру, потреби спортсменів у задоволенні власних інтенцій, потреби держави у забезпеченні завдань щодо формування фізично- та психологічно-здорової нації тощо), з приводу яких суб’єкти, як правило, і вступають у відповідні відносини; зміст, до складу якого

серед іншого входять юридичні та інші елементи (права, обов'язки, дії, вчинки, поведінка суб'єктів тощо), що є підставами виникнення, зміни та припинення відповідних відносин [2]. Важливим аспектом є також регулювання статусу спортсменів та інших працівників у сфері спорту, що безпосередньо пов'язано з нормами трудового права.

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що в багатьох країнах існують спеціальні правові норми, які регулюють трудові відносини у спорті. Наприклад, у країнах Європейського Союзу прийнято низку директив та регламентів, що стосуються праці спортсменів, їх соціального захисту та свободи пересування. Судові рішення Європейського суду, зокрема справа «Босмана», мали значний вплив на формування правових підходів до регулювання праці спортсменів та їхніх трансферів між клубами [3].

Особливу увагу слід приділити питанням колективно-договірного регулювання у спорті, ролі профспілок та асоціацій спортсменів у захисті їхніх прав. У деяких країнах професійні спортсмени об'єднуються в профспілки, які ведуть переговори з роботодавцями щодо умов праці, зарплат, соціальних гарантій тощо. Такий підхід сприяє встановленню більш справедливих та прозорих відносин між сторонами.

У контексті українського законодавства актуальним є питання адаптації позитивного зарубіжного досвіду та впровадження ефективних механізмів правового регулювання трудових відносин у сфері спорту. Це включає розробку спеціальних норм, що враховують специфіку спортивної діяльності, забезпечення соціального захисту спортсменів, запобігання дискримінації та порушенням їхніх прав.

Розберемося детально, аналізуючи практичну спортивну сферу. Так, за винятком футболу, гравців усіх основних командних видів спорту в США представляють профспілки. Через це трудове та антимонопольне законодавство суттєво вплинули на законодавство, що регулює командні види спорту в США. Як зазначають П. К. Вайлер та Г. Р. Робертс «за три десятиліття активного представництва профспілок у професійному спорті цей процес призвів до прийняття рішень, які ілюструють практично всі важливі доктринальні сфери сучасного трудового права». Ці автори також відзначають розвиток «особливої юриспруденції, що склалася у сфері спортивних трудових відносин» [3]. Ця особлива юриспруденція є результатом судового вирішення спорів, починаючи від сертифікації переговорних одиниць гравців, ексклюзивності повноважень профспілки на ведення переговорів і закінчуючи тим, чи добросовісно сторони, що регулюються колективними договорами, уклали угоду.

Спробуємо сформувати особливості кореляції правового регулювання у сфері спорту з трудовим правом.

По-перше, контрактна природа трудових відносин у спорті**.** Спортсмени та інші працівники спортивної індустрії здебільшого працюють на основі короткострокових або сезонних контрактів. Це відрізняє їх від більшості працівників у звичайних сферах, де трудові договори часто укладаються на невизначений строк. Контракти у спорті регулюють специфічні умови, такі як участь у змаганнях, тренувальні програми, зобов'язання щодо дотримання внутрішніх правил організацій тощо. Важливо також вказати про колективно-договірне регулювання та роль профспілок**.** У багатьох країнах спортсмени мають профспілки, що активно захищають їхні права та ведуть колективні переговори щодо умов праці, зарплат та соціальних гарантій. Колективно-договірні відносини є ключовим аспектом у взаємодії спортивного та трудового права, дозволяючи узгоджувати інтереси обох сторін.

По-друге, правове регулювання трансферів і мобільності працівників**.** У спорті особливого значення набуває питання переходу спортсменів з одного клубу в інший. Міжнародні угоди, такі як рішення Європейського суду у справі «Босмана», впливають на свободу пересування спортсменів між країнами та клубами, що є унікальним елементом у контексті трудового права.

По-третє, арбітраж і трудові спори**.** Трудові спори у сфері спорту часто вирішуються через спеціалізовані арбітражні механізми, що є більш ефективними та швидкими у порівнянні з традиційними судами. Спеціальні спортивні арбітражні інстанції (наприклад, CAS) відіграють ключову роль у врегулюванні конфліктів між спортсменами та спортивними організаціями [1].

Таким чином, специфіка трудових відносин у сфері спорту вимагає особливого підходу, оскільки спортсмени та інші працівники галузі стикаються з унікальними викликами, такими як короткострокові контракти, високий рівень травматизму, нестандартний робочий графік та жорсткі вимоги спортивних організацій.

Зарубіжний досвід, зокрема приклади з США, Франції, Італії та Іспанії, демонструє ефективність впровадження спеціальних правових норм, що регулюють трудові відносини у спорті. Ці країни успішно застосовують механізми захисту прав працівників, які враховують специфіку спортивної діяльності. Важливим аспектом є також розвиток колективно-договірного регулювання та роль профспілок, які захищають інтереси спортсменів на переговорах з роботодавцями.

Для України досвід зарубіжних країн є надзвичайно важливим, оскільки національне законодавство потребує адаптації до міжнародних

стандартів. Це включає впровадження ефективних механізмів захисту прав спортсменів, таких як програми соціального захисту, пенсійне забезпечення та медичне страхування. Крім того, Україні варто розглянути можливість розвитку профспілок у спортивній сфері, що дозволить ефективніше захищати трудові права спортсменів та інших працівників спортивної галузі.

Таким чином, удосконалення правового регулювання спортивної діяльності в Україні на основі зарубіжного досвіду сприятиме розвитку спортивної індустрії, підвищенню її конкурентоспроможності на міжнародному рівні та забезпеченню належного захисту прав усіх працівників у сфері спорту.

Література:

1. SINION GARDINER, ET AL., SPORTS LAW 71 (1998) (quoting C. Woodhouse, The Lawyer in Sport: Some Reflections, 4 (3) SPORT AND THE LAW J. 14 (1996)).

2. Апаров А. М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство. 2017. Т. 22. Вип. 1 (30). С. 6-19.

PAUL C. WEILER & GARY R. ROBERTS, SPORTS AND Th LAW 240 (2d. ed. 1998).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-74

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА КАР'ЄРНЕ ЗРОСТАННЯ

Лавошник Олена Михайлівна,
аспірантка кафедри правознавства
юридичного факультету,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Київ, Україна

Правове регулювання права працівників на кар'єрне зростання є важливим аспектом забезпечення трудових прав та соціальної стабільності в сучасних умовах розвитку економіки. Кар'єрне зростання не лише сприяє підвищенню кваліфікації та продуктивності працівників, але й формує мотивацію до більш ефективної роботи, забезпечує соціальну мобільність і покращує загальний рівень професійного розвитку.

Конституція України є основним законом, який гарантує права та свободи громадян, зокрема право на працю та професійний розвиток. У статтях Конституції закріплено право кожного на вільний вибір професії, роботу з належними умовами праці та рівні можливості для професійного розвитку. Ці положення створюють правову основу для регулювання прав працівників на кар'єрне зростання у різних галузях економіки та суспільного життя [1].

У свою чергу Закон України «Про професійний розвиток працівників» визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи професійного розвитку працівників. Він містить важливі положення щодо атестації працівників, неформальної освіти та професійного навчання, які є ключовими елементами для кар'єрного зростання. Зокрема, стаття 1 цього закону встановлює основні терміни, такі як «атестація працівників» та «неформальне професійне навчання», що регламентують механізми підвищення кваліфікації та професійного розвитку працівників. Стаття 3 детально описує роль роботодавців у організації професійного навчання та проведенні атестації працівників, що є необхідними умовами для їхнього кар'єрного просування [2].

Спеціальне законодавство також не оминає питання права працівників на кар’єрне зростання. Зокрема, для державних службовців питання кар'єрного зростання регулюється Законом України «Про державну службу». У цьому законі визначено обов'язкове планування кар'єрного зростання, а також підвищення кваліфікації службовців через здобуття спеціальної освіти у сфері державного управління. Кар'єрне просування державних службовців залежить від успішного проходження атестації, участі в конкурсах на вищі посади та підвищення рівня освіти [3]. Проте, на практиці реалізація цих положень стикається з певними проблемами. Однією з них є недостатня мотивація державних службовців через низьку заробітну плату, а також обмежені можливості для професійного розвитку, особливо на регіональному рівні. Водночас, приклад Національного агентства з питань державної служби демонструє позитивну динаміку: тут запроваджено систему оцінки ефективності роботи державних службовців, яка дозволяє виявляти потенційних лідерів та надавати їм можливості для подальшого кар’єрного зростання.

Освітнє законодавство є правовим базисом, яке унормовує процедурні питання кар’єрного зростання. Так, Закон України «Про освіту» регулює питання професійної підготовки, яка є основою для кар'єрного зростання працівників. У законі передбачено можливості для здобуття освіти на різних рівнях, включаючи професійно-технічну та

вищу освіту, що є важливими складовими професійного розвитку та підвищення кваліфікації працівників [4].

Закон України «Про професійно-технічну освіту» визначає порядок та умови здобуття професійно-технічної освіти, яка сприяє підготовці кваліфікованих кадрів для ринку праці. Ця освіта є важливою складовою професійного розвитку працівників, забезпечуючи їхні можливості для подальшого кар'єрного зростання. А Закон України «Про вищу освіту» регулює здобуття вищої освіти, що є важливим елементом кар'єрного просування, особливо на керівних посадах.

Підзаконні нормативно-правові акти, зокрема, Кабінет Міністрів України через свої постанови визначає додаткові механізми забезпечення професійного розвитку та кар'єрного зростання працівників. Наприклад, постанови про ступеневу професійно-технічну освіту та ліцензування освітніх послуг регулюють порядок надання освітніх послуг, що дозволяє працівникам здобувати відповідну кваліфікацію для просування по кар'єрних сходах.

Розглянемо ключові аспекти реалізації права на кар’єрне зростання, ґрунтуючись на прикладах українських підприємств та організацій.

«Укрзалізниця» є одним із найбільших державних підприємств в Україні, і вона активно впроваджує програми професійного розвитку та кар’єрного зростання для своїх працівників. Відповідно до Закону України «Про професійний розвиток працівників», підприємство проводить внутрішні атестації працівників, організовує тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації.

Наприклад, у 2023 році на базі «Укрзалізниці» було створено програму «Школа молодого лідера», яка дозволяє працівникам із потенціалом займати керівні посади, проходити стажування у різних відділах та набути необхідні управлінські навички. Це дозволяє підприємству не лише забезпечити кар’єрний розвиток для працівників, але й зберегти кваліфіковані кадри [5]. Однак варто відзначити, що не всі працівники мають рівні можливості доступу до таких програм через обмежений бюджет та відбіркові вимоги.

Щодо ІТ-секторі, то у таких компаніях, як SoftServe та EPAM Systems, питання кар’єрного зростання працівників є однією з пріоритетних складових корпоративної політики. Працівникам пропонуються різноманітні можливості для розвитку: від внутрішніх тренінгів до корпоративного університету, який дозволяє опанувати нові навички та перейти на вищі позиції.

Наприклад, у SoftServe діє програма «Talent Acceleration», що націлена на підготовку молодих фахівців до ролей менеджерів проектів та технічних лідерів. Компанія також підтримує ініціативу «Continuous Development», яка передбачає постійний розвиток працівників через

курси підвищення кваліфікації, сертифікацію, стажування та індивідуальні кар'єрні плани. Ця практика дозволяє працівникам самостійно обирати вектори свого розвитку і вчасно реагувати на вимоги ринку [6].

«ПриватБанк», найбільший банк в Україні, активно розвиває систему внутрішнього кар'єрного просування. Для працівників банку впроваджено програму «Система внутрішнього кар'єрного розвитку», яка дозволяє кожному співробітнику чітко розуміти вимоги для просування на вищі посади. Працівники, які бажають підвищити свій рівень, можуть брати участь у внутрішніх конкурсах на вищі посади та отримувати додаткове навчання [7].

Малий та середній бізнес в Україні часто стикається з проблемами фінансування програм професійного розвитку для своїх працівників. На таких підприємствах можливості для кар'єрного зростання обмежені через відсутність належної системи підготовки кадрів або нестачу ресурсів для забезпечення внутрішніх навчальних програм. Однак деякі компанії з цього сектора, як, наприклад, «Нова Пошта», запроваджують корпоративні університети та програми підвищення кваліфікації для працівників, що сприяє їхньому кар'єрному просуванню.

Аналіз наявної практики реалізації права працівників на кар'єрне зростання в Україні показує, що великі компанії та державні установи активно впроваджують програми професійного розвитку. Проте існує дисбаланс у можливостях для кар'єрного просування між великими та малими підприємствами, а також між державним і приватним секторами. Для більш ефективної реалізації цього права необхідно забезпечити рівний доступ до програм професійного розвитку на всіх рівнях економіки, зокрема шляхом розширення державних та приватних ініціатив з навчання та підвищення кваліфікації.

Література:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про професійний розвиток працівників: закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text

3. Про державну службу: закон України від 10.12.2015 № 889-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

4. Про освіту: закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

5. Молодіжна політика акціонерного товариства «українська залізниця» 2019-2023 URL: http://portal.uz.gov.ua/spivrobitnukam/molod-uz/molodizhna-politika/

6. SoftServe Awards — проєкт про людей і для людей URL: https://career.softserveinc.com/uk-ua/stories/softserve-awards-project-about-people

7. Редько В. Є., Семичасна О. С. Удосконалення системи управління персоналом АТ КБ «Приватбанк». *Ефективна економіка.* 2020. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7588. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.68

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-75

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОСТІ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ

Кисько Артем Іванович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Незважаючи на активізацію наукових досліджень організованої злочинності, у сучасних умовах досі залишаються дискусійними питання, пов’язані з провадженням першочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у перебігу досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених такими групами. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень демонструє, що на практиці нерідко нехтують криміналістичними особливостями таких угруповань, що призводить до зниження ефективності процесу доказування. Одночасно постає потреба удосконалення наявних криміналістичних методик досудового розслідування злочинів, вчинених у складі організованої групи, з урахуванням її специфічних ознак як цілісного суб’єкта.

У процесі розслідування діяльності ОЗГ найчастіше використовуються такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж аудіо-, відеоконтролю особи, спостереження за особою, річчю або місцем.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж передбачає втручання в особисте спілкування та має на меті отримати в передбаченому законом порядку відомості про певні обставини, які мають значення для кримінального провадження. Відповідно до ст. 258 КПК України спілкуванням є передання інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, у яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. Ефективність цих дій зумовлена об'єктивною необхідністю узгодження членами групи своїх дій, попереднього розподілу ролей, що неможливе без спілкування між злочинцями. Завданням втручання в особисте спілкування у розслідуванні злочинів, вчинених ОЗГ, є документування змісту розмов, листування з метою виявлення виду, характеру та ступеня спорідненості, зв'язків підозрюваного, відносин зі співрозмовниками, адреси перебування особи, місця приховування цінностей, здобутих злочинним шляхом, та інші відомості, які обговорюються в межах організації протиправної діяльності групи. Наприклад, упродовж телефонних розмов вживають імена членів групи або пов'язаних з ними осіб, або інші відомості, зокрема клички, прикмети, за якими можна ідентифікувати співрозмовників, а також адреси місць перебування, місць збору. У листуванні переважно відбувається обмін схемами майбутніх злочинів, інформацією про планування злочинної діяльності, інструкції до певних дій тощо. Здобута інформація шляхом втручання в приватне спілкування полегшує роботу щодо встановлення факту безпосереднього існування організованої групи та розшуку її членів.

Здійснюючи спостереження за особою або місцем, у перебігу розслідування злочинів, вчинених організованою групою, у першу чергу встановлюються зв'язки особи, за якою спостерігають. Всі контакти особи протягом певного часу фіксуються з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження, з метою встановлення інших співучасників групи або потенційних співучасників, яких залучають у діяльність організованої групи. Не менш важливим є визначення джерел постачання зброї, встановлення фактів купування певних товарів, необхідних для технічного забезпечення вчинення подальших злочинів, підготовка знарядь злочину, засобів маскування. Спостереження дає змогу визначити місця збору членів групи, місця тимчасового або постійного проживання осіб, місця зберігання цінностей, здобутих злочинним шляхом, місця приховування іншого майна. Сукупність отриманих даних від спостереження є досить важливою для здійснення затримання осіб за

«гарячими слідами», а також для проведення низки інших слідчих (розшукових) дій.

Конспірація та маскування, до яких вдаються члени ОЗГ у своїй діяльності, об'єктивно призводять до необхідності використання в процесі доказування фактичних даних, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В узагальненому вигляді (без урахування слідчої ситуації) найбільш ефективними з них, як з погляду отримання доказів організованості групи, так і у вирішенні інших завдань розслідування, є встановлення місце- 191 знаходження радіоелектронного засобу, аудіо-, відеоконтроль місця, обстеження публічно недоступних місць. Майже не проводять накладення арешту на кореспонденцію, що пояснюється низькими комунікативними можливостями цього каналу зв'язку, та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності через майже повну відсутність правового регулювання, що зумовлено його оперативно-розшуковою природою.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-76

ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНИХ МАЙНОВИХ ЗБИТКІВ ЯК ПРИМУСОВИЙ ЗАХІД ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Осипенко Руслан Іванович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та
інформаційної безпеки факультету № 3,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Загальновизнано, що штраф є найменш репресивним видом покарання, однак має всі ознаки цього інституту: є заходом примусу, застосовується від імені держави за вироком суду виключно до особи, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення відповідно до вироку суду, а також полягає у суттєвому обмеженні майнових прав. Питання доцільності застосування цього кримінально-правового заходу як такого, що може в повній мірі виконати завдання виправлення особи залишається відкритим. Штраф як вид покарання вдало ілюструє позитивізм кримінального законодавства: виплата на користь державі стягнення, призначеного за вчинення кримінального правопорушення, здебільшого, відносно конкретних фізичних осіб

вказує на превалювання інтересів держави над суспільними цінностями, розуміння кримінального правопорушення, у першу чергу, як дестабілізуючого чинника, потенційно небезпечного для державного устрою. Водночас, саме це відрізняє штраф від такого виду примусових заходів виховного характеру, який полягає у покладенні на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків.

Аналіз наведених статей дозволив підсумувати, що обставини, передбачені ст.ст. 45–46 КК України, серед іншого, передбачають підставою для звільнення відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди (що дублює зміст досліджуваного виду примусового заходу виховного характеру), ст.ст. 48–49 КК України – втрату суспільної небезпечності діяння або особи, яка його вчинила, що взагалі виключає доцільність застосування заходів виховного характеру, тим більше такого репресивного як досліджуваний. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із передачею особи на поруки межує із передачею неповнолітнього під нагляд педагогічного обор удового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їх прохання, передбачений п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України. Отже, враховуючи те, що передбачені кримінальним законодавством види звільнення від кримінальної відповідальності надають можливість реалізувати кримінально-правові норми поза інститутами кримінальної відповідальності та покарання, без державного осуду та реалізації функції примусу, застосування примусового заходу виховного характеру, який полягає у покладенні на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків під час звільнення від кримінальної відповідальності є недоцільним.

Особливості кримінально-правового регулювання надають державі можливість реалізовувати владні повноваження та державні інтереси без урахування потреб сучасного суспільства. Це має наслідком: 1) поступову зміну мети кримінальної відповідальності та покарання, завуальовану під гуманізацію кримінального законодавства; 2) ідеологізацію зловживань правом від імені держави в частині звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; збереження «сталої» форми кримінально-правового впливу на неповнолітніх осіб, що реалізується за рахунок збереження рудиментарних видів примусових заходів виховного характеру, більшість із яких обмежують права та свободи підлітків.

Таким чином, у ході дослідження встановлено необхідність диференціації заходів, викладених в ч. 2 ст. 105 КК України, які застосовуються під час звільнення неповнолітніх осіб від кримінальної

відповідальності та покарання. Визначено недоцільність, рудиментарність та невідповідність правової природи покладення на неповнолітнього, який досяг п’ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов’язку відшкодувати заподіяних майнових збитків сутності та змісту примусових заходів виховного характеру, у зв’язку із наявністю ознаки фактичного обмеження майнових прав під час застосування досліджуваного примусового заходу виховного характеру.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-77

МЕТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Форостян Олександр Сергійович
аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану, як цілісна юридична конструкція та окремий інститут права має низку обов'язкових характеристик, що перш за все визначають його сутність та зміст. Найбільш базовими структурними характеристиками зазначеного адміністративного утворення є такі компоненти, як мета, завдання та функції, що власне й визначають напрями його подальшої реалізації та втілення в життя. При цьому, кожен із зазначених термінів потребує ґрунтовної теоретико-правової характеристики та змістовного опрацювання з урахуванням позиції вчених і дослідників, що вивчали зазначений аспект і можуть надати вичерпний опис вказаних структурних елементів адміністративно-правового механізму, як цілісної юридичної категорії.

На нашу думку центральним елементом у механізмі адміністративно-правового регулювання діяльності органів державної влади загалом і Національної поліції України зокрема, є мета, котра і визначає базові основоположні вектори та надає конкретної форми чіткому результату такої діяльності, що в подальшому може знаходити подальший розвиток у нових аспектах. При цьому, наступні елементи структурної характеристики завдання не можуть бути визначені без конкретної та

чіткої мети, котра встановлює межі виконання конкретного обсягу завдань та межі адміністративно-правового впливу на функціонування конкретного інституту права чи органи державної влади.

У цілому можемо погодитись з висновком І.А. Городецької про те, що сутність адміністративно-правового регулювання можна встановити лише після визначення його мети, яка детермінується потребою (інтересами) суб'єктів суспільних відносин [1, с. 65]. Адже, за великим рахунком, саме мета та обумовлені нею цілі визначають зміст будь-якої цілеспрямованої діяльності людини. Саме вони наділяють таку діяльність практичним сенсом, і саме вони слугують головним критерієм її ефективності [2]. Безперечно слід погодитися з позицією автора та вказати, що сутність адміністративно-правового регулювання, крізь призму його мети, чітко встановлює межі такої діяльності та убезпечує відповідний орган державної влади чи конкретну посадову особу, адміністративно-правове регулювання якої здійснюється, від необґрунтованих та недоцільних трудових витрат.

Змістом же адміністративно-правового регулювання, його головною метою виступає забезпечення відповідного добросовісного вчинення правозастосовної діяльності суб'єктів публічних адміністрацій шляхом застосування дозволів, заборон та приписів. Очікуваним результатом такого регулювання суспільних відносин є встановлення порядку організації та діяльності суб'єктів, як тих, що наділені адміністративною владою, так і тих, що її не мають [3]. Поняття добросовісності вчинення правозастосованої діяльності, під час організації роботи підрозділів Національної поліції України знаходить своє відображення в новому аспекті, оскільки будь-які дії, що вчиняє поліція, без належного нормативного та законодавчого підкріплення, можуть вважатися та отримати оцінку неправомірних, що в подальшому сприятиме притягненню до відповідного виду юридичної відповідальності такої посадової особи або ж покладання цієї відповідальності на конкретний підрозділ.

Адміністративно-правове регулювання має цілком точну мету, – пише С.Ю. Любімова, – забезпечити належний рівень відносин між окремою особою та державою, її органами та посадовими особами, при цьому основний акцент адміністративно-правового регулювання цих відносин робиться сьогодні на встановленні саме такого адміністративно-правового регулювання, за яким з максимальною ефективністю були б задоволені права й інтереси окремої особи [4, с. 103–104]. Водночас, на нашу думку, слід доопрацювати позицію автора, оскільки рівень взаємовідносин між окремою особою та державою в контексті адміністративно-правового регулювання функціонування чіткого органу державної влади, визначається в предметі та об'єкті, в той

час як мета адміністративно-правового регулювання, характеризує базові стратегічні цілі такої діяльності та діяльності відповідного органу державної влади.

Крізь призму органів, які забезпечують державну безпеку, та їх територіальну підпорядкованість науковці визначають сектор безпеки як систему органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості, що на різних рівнях реалізують державну політику у сфері забезпечення безпеки. Щодо адміністративно-правових засад діяльності сектору безпеки визначимо спершу публічний інтерес, що безпосередньо пов'язаний із забезпеченням національних інтересів держави. Досягнення певного передбачуваного порядку в сфері такого регулювання і є те, що очікується державою, виконавчими органами від адміністративно-правового регулювання. З цього випливає, що головним завданням адміністративно-правових структур у межах сектору, що нас цікавить, є: захист територіальної цілісності та недоторканості кордонів, устрою держави; захист конституційних прав і свобод людини і громадянина; комплексний моніторинг факторів, що мають вплив на національну безпеку: виявлення, прогнозування та оцінка можливих загроз; належна підготовка та підтримка особового складу, озброєння, техніки; боротьба з організованими злочинними угрупованнями; розробка заходів щодо захисту національних інформаційних ресурсів тощо. Також важливим є те, що адміністративно-правові відносини охоплюються нормами, які регулюють суспільні відносини в окремих галузях: охорони правопорядку, протидії незаконній міграції, захисту державних кордонів, державного управління тощо [5]. Підхід до надання структурної характеристики адміністративно-правовому регулюванню органів державної влади, зокрема безпекового спрямування дозволяє ствердно та переконливо обґрунтувати позицію про те, що метою такого адміністративно-правового регулювання є визначення чітких меж функціонування конкретного органу чи підрозділу, в контексті завдань визначених йому до реалізації державною владою та виділених до кола його компетенції. Метою діяльності будь-якого органу державної влади, що забезпечує правопорядок у суспільстві, а також дотримання прав і свобод людини і громадянина є задоволення публічного та приватного інтересу особи і громадянина, в контексті базових адміністративних та конституційних засад закладених у нормативно-правових актах загальнодержавного та регіонального спрямування, що власне й складають поняття компетенції, зокрема Національної поліції України та мають додаткові нашарування, з урахуванням законодавства України у сфері забезпечення дії правового режиму воєнного стану на території

України під час реалізації заходів із відсічі збройної агресії проти державного ладу та територіальної цілісності.

Більш конкретне, але, разом з цим, доволі спрощене уявлення про мету адміністративно-правового регулювання демонструють А.М. Матвійчук та Я.О. Лакійчук. Так, на думку А.М. Матвійчук, зазначена мета полягає в стабілізації суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів та забезпечення їх виконання [6, с. 122]. Водночас, Я.О. Лакійчук вважає, що адміністративно-правове регулювання має на меті впорядкувати суспільні відносини, у результаті чого вони приводяться в систему й створюється певний порядок у тій галузі, яку вони регулюють [7, с. 87].

Таким чином, мета адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану полягає зокрема в тому, щоб таким чином організувати функціонування зазначеного органу державної влади та створити належні умови виконання покладених завдань та реалізації визначених функцій, щоб права і свободи людини і громадянина були дотримані з урахуванням об'єктивних безпекових вимог та особливостей дії вказаного правового режиму.

Література:

1. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Форум права. 2016. № 1. С. 60–66

2. Гуржій Т.О. Цілеформування державної політики безпеки дорожнього руху. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 2. С. 176–181.

3. Шевчук О. Сектор безпеки України як об’єкт публічного адміністрування. Адміністративне право і процес. 2021. №2. С. 139–140

4. Адміністративні процедури у сфері господарської діяльності : монографія / С. Ю. Любімова. Харків : НікаНова, 2014. 456 с.

5. Р. В. Шаповал, Н. Ю. Цибульник Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб’єктів публічного адміністрування у секторі безпеки України. Право та державне управління, 2021 р., № 4. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7ad062f2-3118-4a2e-af98-ca0991a00089/content

6. Матвійчук А. М. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 18. С. 121–124.

7. Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 219 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-78

РЕФОРМА СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Кабаненко Андрій Олександрович
здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Публічна служба перебуває у стані реформації, що пов'язується із відходом від концепції її поділу на державну службу, або службу в органах державної влади, та муніципальну службу, або службу в органах місцевого самоврядування, та запровадженням єдиної категорії - адміністративний орган, що відповідно до статті 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» розуміється як «орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації». В основу розуміння категорії «адміністративний орган» покладається латинський термін «administratio» - «адміністрація», що означає виконувати, керувати, служити. Це поняття використовується в різних значення і розуміти як певну дію, а також як визначена окрема організація з особливостями. Нині в науці поширені різноманітні уявлення про сутність державного управління, про предмет адміністративного права та науку про адміністрування, що ускладнюється застосуванням поняття «публічне управління» як більш універсальної категорії. Поняття державного управління визначається як сукупність видів діяльності із проведення організаційно-виконавчих заходів та проектів для реалізації суспільних інтересів різними суб'єктами, органами та установами на підставі акта та у формах, визначених законом» [1].

Традиційну модель державного управління створив Вудро Вілсон і Макс Вебер. У. Вільсон проголосив необхідність інструментального і змістовного управління, відокремлюючи політику від адміністрації, він вважав, що «адміністрація лежить поза належною сфера політики. «Адміністративні проблеми – це не політичні проблеми» [2]. Він запропонував покласти на політиків відповідальність за прийняття рішень, а за їх виконання несуть відповідальність посадові особи публічної служби [3].

Дуже істотний вплив на формування традиційної моделі управління здійснив Макс Вебер, чия модель ідеальної бюрократії залишилася виклав у своїй праці «Теорія соціальної та економічної організації». М.

Вебер визначив і виділив три типи влади: раціональну – яка базується на безособовій ієрархії посад, традиційну - пов'язану з прийнятими на тій чи іншій посаді із врахування традицій та звичаїв суспільства; харизматичну -де обрання на посаду залежить від особистості лідера. Він описав бюрократію як раціональну структуру, що базується на точному, надійному, загальному та ефективному правил. Модель державного управління за М. Вебером розуміється як ідеальна організація, в якій чиновники мають чітко визначену сферу діяльності відповідальності, компетенції та чітко визначених ролей і діяти виключно для суспільних інтересів. Бюрократію, за М. Вебером, також називали техноструктурою, що є необхідною для управління фахівцями завдяки своїм характеристикам, таких як професіоналізм, точність дій, субординація [4, с. 33]. Умовивід, обгрунтований Х. Файолем у 1916 р. у праці під назвою «Промислове та загальне адміністрування», тобто правила прив'язки авторизацій до компетенції видавати накази з відповідальністю за них, справедливим та гуманним ставлення до співробітників, ініціатива та esprit de corps (дух товариськості, створення стосунків з екіпажем) існують і сьогодні. Інші принципи функціонування служби втрачаються, «відмирають», стають застарілими або неефективними, не мають належного підгрунтя для застосування. Такими принципами, що мають такий перехідний характер, на думку вченого, мають визнаватися дисципліна, слухняність, а також ієрархічний ланцюжок команд, порядку, що є основою для визнання стабільності служби [5, с. 146-153].

Незалежно від економічної та політичної системи, в якій діє адміністративний орган, обрання принципів його діяльності залежить від здатності, забезпечити, по-перше, його політичну нейтральність діяльності, і по-друге, відбір кандидатів на відповідні посади за ознаками їх рівня професіоналізму, що є оцінкою як знань особи, так і рівня її морально-етичних якостей. Досягнення таких ідей пов'язується із функціонування двох типів систем подубови принципів публічної служби: кар'єрна система принципів (або французька система), де висуваються великі вимоги, пов'язані з вступом до професії, та її виконання забезпечує гідне заробіток, життєву стабільність і соціальний престиж; так звана лут-система (або американська система), передбачає зміну всього офіційного штату одночасно залежно від здобуття політичної влади [6]. Тобто наявним є досвід побудови принципів публічної служби без врахування принципу політичної нейтральності, що, зокрема, стосується посад так званої політичної публічної служби. Однак можна припустити, що було б краще, якби як уряд, так і органи місцевого самоврядування були більш аполітичними, у широкому розумінні цього слова [7].

У XXI столітті все більше зростає роль публічної служби в справах задоволення колективних потреб суспільства. Є поширене переконання про неефективність державного сектору та критики наявних прорахунків особи, які здійснюють владу, а також суб'єкти, що представляють владу в різних сферах та рівня влади. Особливо це стосується офісів, ідентифікованих роками як «бюрократична» квінтесенція.

Однак дієвість публічної служби вимагає перегляду підходів до принципів організації публічної служби, побудови її діяльності із домінування ідеї соціальної ефективності та особистого контролю і відповідальності за власні дії посадової особи адміністративного органу. Публічна служба має функціонувати на засадах «служіння» народові, що визначається як певний нормативний пріоритет її діяльності. Підвищення ефективності адміністрування, діяльності уряду, органу державної влади та місцевого самоврядування, тому це стає важливою проблемою [8]. Це рівною мірою стосується як тих, хто має владу, так і тих, хто її представляє.

Таким чином, система принципів публічної служби перебуває у стадії процесів формування. Відсутність єдиного законодавчого, який б визначив зміст та структуру публічної служби створює перепони для пошуку однозначних відповідей на питання про принципи регулювання відповідної сфери правовідносин.

Література:

1. Izdebski H., Kulesza M., Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne, Liber, Warszawa 2004.

2. Wilson W., The study of Administration, “Political Sciences Quarterly”, No 56., 1941,s. 494

3. Hughes O. E., Public Management and Administration. An introduction, Palgrave Macmillan, London 1994

4. Herbut R., Administracja publiczna – modele, funkcje, struktura, [w:] A. Ferens, I. Macek (red.), Administracja i polityka. Wprowadzenie, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.

5. Górniak J., Zasady budowania porządku organizacyjnego a funkcjonowanie administracji publicznej, [w:] Hausner J. (red.), Administracja publiczna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 146-153

6. Łukasiewicz J., Zarys nauki administracji, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.

7. Szandurski J., Toksyczne zarządzanie kadrami w urzędzie, Samorząd Terytorialny 7-8/2007, s. 36-46

8. Misiąg W. (red.), Wzorowy urząd, czyli jak usprawnić administrację samorządową, jak mierzyć jej zadania i wyniki, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 2005

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-79

ПРАВО ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ БУТИ НЕГАЙНО ПОІНФОРМОВАНОЮ ЗРОЗУМІЛОЮ ДЛЯ НЕЇ МОВОЮ ПРО ПІДСТАВИ АРЕШТУ: СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Драгунов Віталій Вікторович
аспірант кафедри кримінального процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

У пункті 2 ст. 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод встановлено, що «кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього». Цей аспект має вкрай важливе значення, адже лише володіючи достатньою інформацію щодо свого арешту особа може в повній мірі реалізувати свої права.

Починаючи зі справи «Фокс, Гемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначав, що зобов'язання, встановлене у п.2 ст. 5 Конвенції містить елементарну гарантію того, що «будь-яка заарештована особа повинна знати, чому її позбавляють волі. Відповідно до цього положення будь-якій заарештованій особі повинні бути повідомлені простою, нетехнічною мовою, яку вона може зрозуміти, основні правові та фактичні підстави для її арешту, щоб мати можливість, якщо вона вважає за потрібне, звернутися до суду щоб оскаржити його законність» [1].

ЄСПЛ завжди скептично ставиться до ситуацій, коли заявники не були повідомлені про причини свого арешту ані до, ані після арешту. Такий контекст мала, зокрема, справа «Байсуєв та Анзоров проти Грузії» [2], у якій заявникам не було надано жодного письмового документа щодо підстав їх тримання під вартою ні протягом самого тримання під вартою, ні навіть згодом після звільнення. Втім, під час перебування в умовах несвободи їх допитували та проводили інші слідчі дії. Слід відзначити, що такого роду порушення можуть підривати загальну справедливість судового розгляду в майбутньому, адже допит особи у

випадку, коли вона є затриманою, але не усвідомлює у зв'язку із якими саме подіями, автоматично порушує також і її право на свободу від самовикриття.

Другим важливим аспектом у межах розглядуваної проблематики є визначення проміжку часу, протягом якого особа повинна бути повідомлена про підстави її арешту. Положення п.2 ст. 5 Конвенції вимагає, аби таке повідомлення було здійснене «негайно», втім, ЄСПЛ у своїй практиці ніколи не вказував на темпоральні межі реалізації такого обов'язку. Оцінюючи наявність порушення права на свободу та особисту недоторканість у цьому аспекті Суд бере до уваги усі обставини справи. Наприклад, у справі «Сааді проти Сполученого Королівства» Суд визнав недостатньо швидким повідомлення особи через 60 годин з моменту затримання [3].

Доволі часто у практиці Суду повставало питання про характер та обсяг повідомлення особи про причини затримання. ЄСПЛ у цьому аспекті дотримується позиції, що затримана особа повинна знати не тільки правову підставу затримання, але й має бути достатньо обізнаною про фактичні підстави. Порушення п.2 ст. 5 Конвенції у зв'язку із недотриманням цього стандарту ЄСПЛ констатував у рішенні «Петков та Профіров проти Болгарії» [4]. Суд вказав, що накази поліції про затримання містили лише посилання на застосовні правові положення, не вказуючи жодних фактичних обставин. Така вказівка є недостатньо для цілей п.2 ст. 5 Конвенції.

Положення п. 2 ст. 5 Конвенції покладають на органи національної влади також зобов'язання повідомити затриманого «про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього». У практиці ЄСПЛ є випадки, коли заявників не повідомляли про інші провадження, які були розпочаті щодо них. Така ситуація мала місце у справі «Лева проти Молдови» [5]. Заявника було затримано у зв'язку із розслідуванням одного провадження, а про наявність щодо нього двох інших відкритих проваджень органи влади його не повідомили, про них він дізнався опосередковано зі змісту апеляційних скарг. Враховуючи, що матеріали цих двох проваджень використовувалися для обґрунтування необхідності тримання заявника під вартою, Суд вказав, що він мав бути повідомлений про них одразу. Відповідно, така суттєва затримка у реалізації органами влади свого обов'язку становила порушення п.2 ст. 5 Конвенції.

Із наведеної практики ЄСПЛ випливає ряд ключових стандартів дотримання п.2 ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод при затриманні особи. По-перше, роз'яснення прав затриманій особі має відбуватися простою мовою, яка буде їй зрозумілою, по-друге, роз'яснення причин затримання має передувати

проведенню слідчих (розшукових) дій за участю затриманого, по-третє, особа повинна бути повідомлена про підставі затримання максимально повно, при цьому важливим є роз'яснення саме фактичних підстав затримання, а не тільки правових.

Література:

1. Fox, Campbell and Hartley v. The United Kingdom: Judgment of the European Court of human rights, 30 August 1990. URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57721

2. Baisuev and Anzorov v. Georgia: Judgment of the European Court of human rights, 18 December 2012. URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-115302

3. Saadi v. The United Kingdom: Judgment of the European Court of human rights, 29 January 2008. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84709

4. Petkov and Profirov v. Bulgaria: Judgment of the European Court of human rights, 24 June 2014. URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-145006

5. Leva v. Moldova: Judgment of the European Court of human rights, 15 December 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-96177

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-80

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗМІН В ПОРЯДКУ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОЗОВУ В УМОВАХ ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ СТАНДАРТАМ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Юрков Едуард Олегович
суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду
м. Дніпро, Україна

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності об'єктів критичної інфраструктури під час дії воєнного стану» від 22.05.2024 № 3723–IX було внесено зміни до чинного нормативно-правового регулювання процесуального порядку розгляду правових спорів. Так, зміни стосуються положень таких актів, як Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України з процедур банкрутства та Кодекс адміністративного судочинства України.

Проект Закону про внесення зміни до статті 8 Закону України «Про критичну інфраструктуру» (щодо врегулювання спорів, предметом яких є право власності держави на об'єкти критичної інфраструктури, що перебувають у державній власності) було внесено до Верховної Ради України ще у грудні 2022 року. Суб'єкти законодавчої ініціативи пояснювали необхідність внесення відповідних змін потребою у врегулюванні цих питань, яка є нагальною в умовах існуючого на сьогодні правового режиму воєнного стану та певного визначеного періоду з дня його припинення чи скасування [1].

Законом № 3723–IX було, зокрема, статтю 151 Кодексу адміністративного судочинства України доповнено частиною восьмою такого змісту: «Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна під час дії воєнного стану, прийнятих відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [1].

В контексті реалізації принципів адміністративного судочинства може виникнути питання співвідношення дії принципу на апеляційне оскарження, який може розглядатися як елемент більш загального принципу забезпечення права на апеляційний перегляд справи, та реальної суспільно-правової потреби у примусовому відчуженні майна в умовах дій особливого правового режиму. З одного боку, реалізація

даного способу забезпечення позову як гарантії майбутнього виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог та вжиття заходів щодо охорони інтересів позивача від можливих недобросовісних дій з боку відповідача [3] дозволяє досягти загальної мети адміністративного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, проте з іншого – внесені зміни є міжгалузевими і стосуються охорони правового статусу майна учасників спору, а також національних інтересів [4].

Однозначний висновок, який можна зробити, проаналізувавши зазначені нововведення в законодавчу площину регулювання адміністративного судочинства України, полягає у тому, що держава продовжує створювати умови, за яких дотримання прав, свобод та інтересів приватних суб'єктів стає найбільш можливим та відповідає потребам часу. З іншого боку, не виключається спірний момент правильності співвідношення рівня потреби у захисті прав, свобод та інтересів приватних осіб та захисту національних інтересів, що потребує додаткового вивчення та дослідження в науково-практичних колах.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення зміни до статті 8 Закону України «Про критичну інфраструктуру» (щодо врегулювання спорів, предметом яких є право власності держави на об'єкти критичної інфраструктури, що перебувають у державній власності) № 8316 від 28.12.2022. *Верховна Рада України. Законопроекти*: вебсайт. URL: https://itd.rada.gov.ua/b727b446-5c17-4a80-b3c2-a2351b9c164b

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності об'єктів критичної інфраструктури під час дії воєнного стану : Закон України від 22.05.2024 № 3723-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2024. № 31. Ст. 228.

3. Забезпечення позову в адміністративному судочинстві - роз'яснює 7ААС. Судова влада України: вебсайт. URL: https://court.gov.ua/press/news/1163449/

4. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України : від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-81

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ЩО ДІЮТЬ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Серафимов Олександр Миколайович
Керівник Херсонської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Південного регіону м. Херсон, Україна

Збирання доказової інформації при розслідуванні будь-яких видів кримінальних правопорушень здійснюється за рахунок проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Особливої уваги при розслідуванні організованої злочинної діяльності злочинних угрупувань в умовах бойових дій заслуговує така слідча (розшукова) дія, як огляд.

У нормах КПК України законодавець зазначає, що об'єктами огляду під час розслідування злочинів є: місцевість, приміщення, речі, документи, комп'ютерні дані (ст.237 КПК України), а також труп (ст.ст.238-239 КПК України). Проте на відміну від старого законодавства, нині чинний КПК України не згадує «місце події» як самостійний об'єкт огляду. Проте слід погодитися із Є.Д. Лук'янчиковим та Б.Є. Лук'янчиковим з приводу того, що категорія «місце події» є не лише криміналістичною, але й має свою правову основу завдяки використанню даного поняття у інших нормах КПК України [1, с.267]. Більше того, відповідно до ч.3 ст. 214 КПК України саме огляд місця події є єдиною С(Р)Д, яка у невідкладних випадках може проводитися до внесення інформації в ЄРДР, а відповідно до п.1 ч.1 ст. 615 КПК України у невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування [2]. Тому поняття «місце події» є концептуально важливим як для теорії криміналістики, так і для практики слідчої діяльності. Зважаючи на основні злочинної діяльності ОЗУ в умовах бойових дій, можна відзначити, що у даному випадку до структури місця події, яке потребує огляду, можна віднести: а) безпосереднє місце вчинення злочину; б) місце готування до злочину; в) місце переховування знарядь, засобів вчинення злочину, предметів злочинного посягання, викрадених осіб та злочинців; г) місце можливої локалізації слідів злочинної діяльності, яке знаходиться поза межами місця безпосереднього вчинення злочину. До такої місцевості можна віднести:

– місцевість, якою пролягав маршрут підходу та відходу ОЗУ до місця вчинення злочину. У такій місцевості можуть бути виявлені сліди

транспортних засобів та взуття членів ОЗУ, зразки біологічного походження, які належать злочинцям або особам, яких перевозили злочинці, окремі речові докази, від яких злочинці намагаються позбутися після вчинення злочину;

– місце проживання членів ОЗУ, яке у певних випадках співпадає з місцем підготовки до вчинення злочину та місцем зберігання знарядь його вчинення і майна, отриманого злочинним шляхом. Зазвичай така ситуація є характерною для випадків, коли члени ОЗУ не володіють інформацією про відкрите щодо них кримінальне провадження та стан розслідування;

– місцевість, куди члени ОЗУ вивозили викрадених потерпілих задля здійснення залякування, де проводили переговори із родичами викрадених осіб або використовували їх для безконтактної передачі певних об'єктів.

Ключовим завданням проведення огляду місця події при розслідування злочинної діяльності ОЗУ в умовах бойових дій є збирання доказової та орієнтуючої інформації, що дозволить слідчому пізнати злочинну подію та відтворити її уявну модель у всіх деталях. У зв'язку із цим члени СОГ мають:

А) за наявності потерпілої особи (живої або тіла) – зосередитися на аналізі особливостей місця його розташування, пози, стану та кількості і характері ушкоджень. Якщо потерпіла особа притомна і може говорити, то після надання першої невідкладної медичної допомоги її необхідно оглянути та опитати щодо обставин злочинної події, попросити вказати на кількість та місцезнаходження, поведінку злочинців. У випадку виявлення трупа або його частин чи слідів крові – оцінити характер заподіяних травм, приблизний час, що минув з моменту вчинення злочину, оцінити прижиттєво чи посмертно заподіювалися ушкодження, встановити факт переміщення тіла;

Б) здійснити пошук знарядь вчинення злочину та слідів їх застосування, оцінити особливості їх локалізації на місці події та об'єктах. Аналіз слідів знарядь вчинення злочину дозволить зробити припущення про завчасний підбір знарядь та готування до вчинення злочину, тип та вид знарядь, які використовували злочинці (якщо їх не було залишено на місці події), рівень професіоналізму володіння такими знаряддями (зокрема певними видами зброї), в тому числі пов'язаний із проходженням спеціальної підготовки, наявністю спеціальних навичок і знань або кримінального досвіду;

В) здійснити пошук окремих елементів або деталей знарядь і засобів вчинення злочину, що дозволять зробити попереднє припущення про вид та тип знарядь і засобів вчинення злочину, ідентифікувати їх після виявлення та встановити інші кримінальні провадження, у яких фігурують ті ж самі елементи або деталі зброї чи знарядь, що використовувалися при вчиненні злочину;

Г) виявити трасологічні сліди. Сліди взуття та їх локалізація уже в ході проведення огляду дозволяють зробити припущення щодо кількості

осіб, що були присутні на місці події, та маршруту їх пересування. Сліди рук можуть дозволити досвідченому криміналістові зробити припущення про стать особи, що їх залишила, а також можуть вказати на наявність у особи певних особливих прикмет, як то відсутність певного пальця. У подальшому відбитки пальців використовуються для пошуку та ідентифікації осіб за криміналістичними обліками, якщо вони мають злочинний досвід, та ідентифікації затриманих підозрюваних осіб. Сліди транспортних засобів вказують на кількість та напрям руху транспортних засобів, на наяких пересувалися злочинці. Їх виявлення та дослідження є важливим для організації переслідування злочинців та ідентифікації транспортних засобів затриманих осіб;

Ґ) виявити матеріальні об'єкти, що могли бути залишені злочинцями. Зокрема це стосується недопалків від цигарок, записок, певних особистих речей, які злочинці могли загубити у процесі боротьби тощо;

Д) проаналізувати модель поведінки злочинців на місці події та порівняти із інформацією із подібних місць злочинів, про які відомо слідчому (особливо якщо він особисто їх оглядав). Це дозволить виявити спільний алгоритм у діях злочинців та спрогнозувати їх подальшу поведінку;

Е) оцінити обстановку місця події у цілому, що вкаже на хаотичність чи чіткість та плановість пересування злочинців на місці події, час їх перебування там та можливе існування інших потерпілих та свідків, про яких слідству не було відомо на момент виїзду на місце події.

Підсумовуючи слід зазначити, що огляд місця події є важливою базовою слідчою (розшуковою) дією, що дозволяє членам СОГ безпосередньо сприймати відображення злочинної події у об'єктивній дійсності. Тому ретельність його проведення, особливо враховуючи ризики, пов'язані зі знищенням місця події у зв'язку із веденням бойових дій, впливає на рух та результати усього розслідування.

Література:

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 264-269.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення до ресурсу: 10.01.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-82

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИНИ У ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Бєлоусова Катерина Олегівна,
аспірантка
Київський університет
інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна

З моменту впровадження концепції «винності» податкових проступків у вітчизняне податкове законодавство питання компаративного аналізу набувають особливого значення. Це пов'язано із чітким орієнтирами України на членство в Європейському Союзі. Відтак, важливою складовою наукових пошуків є дослідження нормативно-правового забезпечення та практики окремих зарубіжних країн світу, передусім у контексті предмету даної статті.

Варто відзначити, що складність дослідження вини у податкових правопорушеннях, за які передбачена фінансова відповідальність полягає у тому, що в багатьох країнах використовується власний підхід до ідентифікації такого інституту, зважаючи на особливості податкової системи та дієвої концепції притягнення до юридичної відповідальності платників податків.

Так, у *Федеративній Республіці Німеччина* (далі – ФРН) посилення відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування відбулося після початку переходу на так звану «військову економіку» (1915 рік), в результаті чого розширено коло правопорушень, пов'язаних із ухиленням від оподаткування, за які передбачено кримінальну відповідальність. До означеного часу відповідальність платників податків унормовувалася за класичної на той час схемою. Тобто за правопорушення у сфері оподаткування передбачалася цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність [1, с. 121–123]. Що ж до вітчизняного законодавства, то вина, як елемент податкового правопорушення унормована до повномасштабного вторгнення росії на територію України (2021 рік), а це в своєю чергою вказує на поступовість розвитку інституту фінансової відповідальності, відтак запровадження відповідної концепції не варто пов'язувати із

необхідністю наповнення Державного бюджету за рахунок сум податків та зборів з метою забезпечення обороноздатності.

Особливістю німецького законодавства, як і в *Нідерландах та Фінляндії,* є те, що для визначення типу відповідальності використовується вид вини. Мається на увазі той факт, що навіть коли фінансові наслідки для бюджету були невеликі, однак діяння було умисним – застосовується кримінальна відповідальність. А порушення зі значними наслідками для бюджету, але вчинене з необережності, буде кваліфіковано як адміністративне. Існують також випадки, коли вид вини поєднується з вартісними показниками, як, наприклад, *в Угорщині,* де для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення потрібно одночасно і перевищення порогу несплачених податків, і наявність умислу. Серед країн, що застосовують обидва види відповідальності, є різні механізми їх розмежування. Серед суттєвих – вид вини (умисел або необережність), а також сума несплачених податків або вартість товарів/послуг. У той же час *Європейський Парламент* у свій час висловив позицію, що критерієм розмежування краще обирати суму несплачених податків, оскільки в разі розмежування на підставі вартості товарів будуть надміру каратися незначні злочини з дороговартісними товарами. Окремо слід наголосити, що у залежності від виду правопорушення, враховуючи вину, штрафні санкції застосовуються як до юридичної особи, так і до відповідальної особи такої юридичної особи. Наприклад: за непредставлення товару штрафні санкції застосовуються до юридичної та відповідальної фізичної особи в *Латвії, Хорватії, Словенії* [2, с. 8, 14, 19].

В *Бразилії, Ізраїлі, Канаді, Колумбії, Саудівській Аравії, Словаччині, Румунії, Чехії, Швеції, Японії,* вина платника податків може не враховуватися. У Канаді незалежно від вини платника податків під час здійснення повторного порушення протягом трьох років особа зобов'язана сплатити штраф у розмірі 10% від суми незадекларованого податку [3 с. 37].

В *Австрії* названі правовідносини регулюються Консолідованим федеральним законом «Про фінансове кримінальне право та кримінально-процесуальне право» від 26 червня 1958 року (зі змінами та доповненнями від 23 січня 2024 року). Параграфом першим встановлено, що фінансові правопорушення – це дії (бездіяльність) фізичних осіб, які караються відповідно розділів 33-52 даного Закону. Частиною третьою даного параграфу визначено, що фінансові злочини визнаються такими, які є якщо вони умисні. У цілому до зазначеного, параграфом шостим встановлено, що до відповідальності притягуються (застосовують покарання) виключно винні особи. Параграфом восьмим встановлено форми вини: умисел, недбалість, груба недбалість. Під

умислом розуміється усвідомлення діяння, за яке передбачена відповідальність даним Законом, при чому порушник має чітко усвідомлювати караність вчиненого діяння. Необережним визнається діяння у разі, коли особа не вжила заходів, яких мала б вжити, з урахуванням обставин психічного та/чи фізичного стану такої особи, а тому не визнає своє діяння правопорушенням. Під грубою необережністю розуміється діяння вчинене особою без належної обачності, зважаючи той факт, що за нього передбачено відповідальність, а особа мала б передбачити настання несприятливих наслідків [4]. Перелічені положення Закону Австрії вказують на концептуальний підхід за якого, як і в низці інших країн, передбачено відповідальність за фінансові правопорушення (злочини), котрі поділяються за критерієм виду (форми) вини.

В Республіці Польща податкові правопорушення кваліфікують як такі відповідно до Кримінального податкового кодексу («фінансового» – у залежності від перекладу), вступними положеннями якого, зокрема параграфами 1, 3 в яких унормовані ознаки податкового правопорушення, серед яких суспільна шкідливість, заборонність діяння. Окремим параграфом встановлюється ознака вини: особа, яка вчинила заборонене діяння, не вчиняє податкове правопорушення, якщо її не можна у цьому звинуватити. Відразу наголосимо, що податкові (фінансові) правопорушення посягають на фінансовий інтерес держави.

В Литовській Республіці питання відносин платника податків та держави визначається відповідно до Закону Литовської Республіки «Про податкове адміністрування» від 13 квітня 2004 року № IX-2112. Наведеним нормативно-правовим актом визначаються загальні засади та особливості адміністрування податків. Однією із наведених особливостей є те, що на відміну від ПК України, Законом встановлено Мінімальні критерії надійного платника податків (стаття 40 з позначкою 1 Закону Литовської Республіка «Про податкове адміністрування»). Такими критеріями є відсутність факту застосування штрафів як заходу адміністративної відповідальності до окремих категорій платників податків (юридичних, фізичних осіб, роботодавців або інша відповідальна особа, індивідуальний платник податків або керівник такої особи, за наявності найманих працівників) за вчинення, визначених цією статтею видів правопорушень.

В Португалії протидія податковим правопорушенням здійснюється відповідно до Закону «Про загальний режим податкових правопорушень». Статтею 2 «Поняття та види податкових правопорушень» встановлено, що будь яка типова, незаконна та винна дія, визнана караною згідно з діючим податковим законодавством є податковим правопорушенням. Частиною другою даної статті поділ

правопорушень здійснюється на два види: злочини та проступки. При чому, у разі коли один і той самий факт містить ознаки злочину та ознаки адміністративного правопорушення, податкового агента буде покарано за злочин. Відповідно Розділу ІІІ Частини І статтями 23-34 визначено набір матеріальних норм щодо податкового правопорушення. Так, статтею 23 здійснено поділ правопорушень на види: тяжкі та звичайні. Приналежно, що статтею 24 встановлено, що у разі коли чітко не визначено даним нормативно-правовим актом вид правопорушення, то до податкового агента (*аналог* – платник податків) застосовуються санкції, передбачені до правопорушення як недбалого. Причому, частиною другою даної статті наголошується, що законом встановлено форма вини: умисел та необережність, якщо ж склади відповідних правопорушень не містять чіткої вказівки на такі елементи складу правопорушення – застосовується санкція у вигляді половини суми штрафу, передбаченого за правопорушення за умисну форму вини [5].

У США відповідальність платника податків за порушення у сфері оподаткування, як і багатьох інших країнах, передбачено спеціальним фінансовим законодавством (у залежності від перекладу: Законом про внутрішні доходи чи Кодексом внутрішніх доходів), як і у більшості країн. Особливістю відповідальності за податкові правопорушення є об'єктовий підхід до винності такого виду діянь, з урахуванням цивільно-процесуального порядку стягнення шкоди – застосування диференційованих штрафів, інших обмежень (позбавлення волі) у кримінально-процесуальному порядку.

На підставі аналізу справ щодо податкових правопорушень Верховним Судом США сформовано поняття умислу – під яким судам нижчої інстанції варто розуміти та використовувати у межах відповідних проваджень: діяння є умисним, коли наявне усвідомлення добровільність порушення відомого правового обов'язку [6, с. 124]. Наведене тлумачення умислу особи є схожим до поданих обставин, закріплених у ПК України, котрі зобов'язують платника податків діяти розумно та обачно. Однак, у випадку із судовою практикою США в податковому законодавстві закладено так зване «право на помилку» платника податків, що проявляється у незнанні законодавства та допущення арифметичних, юридичних помилок.

Висновки. На підставі вище викладеного можна констатувати, що вітчизняний законодавець пішов шляхом покладення додаткових невизначених у ПК України обов'язків на платника податків. Мається на увазі необхідність здійснення дій щодо встановлення добросовісності контрагента, а також зберігання відповідних документальних доказів. Разом із тим, у ПК України фактично відсутня можливість довести факт добросовісності контрагента шляхом отримання відповідних документів

в останнього зважаючи на відсутність унормованого обов'язку разом із послугою/товаром надавати відповідні документи (наприклад: документів, що підтверджують походження товару, чи можливості надання конкретної послуги).

Література:

1. Ketteler R. Die Denunziation tei Yteurbehorden in Deutschland. Koln, 1969. p. 240.
2. Санкції за порушення митних правил в державах-членах ЄС: порівняльний аналіз. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/sankcziyi-za-porushennya-mytnyh-pravyl-v-derzhavah-chlenah-yes-1.pdf
3. Бабенко А.Ю., Небесна М.О. Правове регулювання відповідально с-ті за порушення митного законодавства у зарубіжних країнах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 34–39.
4. Про фінансове кримінальне право та кримінально-процесуальне право : Консолідований федеральний закон Австрії. URL: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003898
5. Про загальний режим податкових правопорушень : Закон Португалії. URL: https://info.portaldasfinancas.gov.pt/pt/informacao_fiscal/codigos_tributarios/rgit/Pages/rgit24.aspx
6. Податкові системи США і України та розгляд податкових справ в суді. Міжнародний семінар / Верховний Суд України, Вищий Арбітражний Суд України, Консорціум «Верховенство права», Казначейство США. Том II. К., 1999. 132 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-83

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 190 ТА СТ. 201-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Валовий Євгеній Валерійович
аспірант
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

В умовах дії особливого правового режиму воєнного стану ще до внесення до кримінального законодавства змін відповідно до Закону України від 13.07.2023 № 3233-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень», відповідно до якого ст. 190 було доповнено кваліфікуючою ознакою – вчинення шахрайства в умовах воєнного стану, актуалізувалась низка проблемних питань, пов'язаних з кваліфікацією шахрайства та відмежуванням такого кримінального правопорушення від суміжних діянь. Необхідно відмітити, що деякі суміжні діяння, які, на думку окремих вчених, потребують відмежування та уточнення ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони, посягають не тільки на власність, а і на порядок здійснення господарської діяльності. Одним із таких кримінальних правопорушень є незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, кримінальна відповідальність за яке передбачено ст. 201-2 КК України.

Відтак, наразі у науці кримінального права проблема доцільності криміналізації такого протиправного діяння як і наявності підстав для відмежування його від окремих кримінальних правопорушень проти власності залишається актуальною та не до кінця вирішеною.

Так, наприклад, Д.В. Каменський вважає, що доповнення КК України статтею 201-2 стало черговим проявом невиправданої казуїстичності кримінального закону. Проаналізовану кримінально-правову заборону в її чинній редакції помилково розміщено серед статей КК про відповідальність за к. пр. у сфері господарської діяльності. На сьогодні недоліки, притаманні караності незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв частково усуваються за допомогою застосування ч. 3 ст. 201-2 КК (за такою ознакою, як вчинення дій під час воєнного стану). З урахуванням викладеного, на думку вченого, логічною є необхідність виключення з КК дослідженої кримінально-правової заборони як непотрібного прояву надмірної (надлишкової)

криміналізації… [1, с. 80]. Із наведеною позицією вченого важко не погодитись через декілька об'єктивних причин. По-перше, під час внесення відповідних змін законодавцем не було оцінено наявність всіх підстав для криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. По-друге, аналіз норм Особливої частини КК України дозволяє констатувати, що більшість форм реалізації об'єктивної сторони, визначені у диспозиції ч. 1 ст. 201-2 кримінального законодавця майже повністю охоплюються іншими статтями КК України, зокрема ст. 191 КК України.

Розглядувані зміни було внесено відповідно до Закону України від від 24.03.2022 № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [2]. У пояснювальній записці до законопроєкту обґрунтування такого законодавчого рішення стало те, що Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період воєнного стану» спрощено процедуру визнання соціально значущих товарів гуманітарною допомогою, перелік яких затверджений Кабінетом Міністрів України, без прийняття відповідних рішень про визнання їх гуманітарною допомогою. Як визначено, наразі виявляються чисельні випадки використання товарів гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку [3]. Проте із урахуванням того, що така законодавча ініціатива виникла вже через місяць після введення у дію особливого правового режиму воєнного стану, логічно стверджувати, що оцінити поширеність таких дій було неможливо, що вже свідчить про відсутність однієї із підстав криміналізації. Ця підстава і в сучасних умовах також не може бути у повній мірі аргументованою. Аналіз статистичної інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора [4] свідчить про те, що станом на сьогодні кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України є незначною.

Так, у 2022 році було обліковано 384 випадків незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, із яких 381 – злочини; у 2023 – 189, із них 188 – злочини; станом на липень 2024 року було обліковано 74 кримінальні правопорушення, передбачені ст. 201-2 КК України, із яких 73 – злочини. Видається, що у більшості випадків діяння, які мають ознаки незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги було кваліфіковано або за ст. 190, або 191 КК України.

М.І. Хавронюк вказує, що якби статті 201-2 КК не було, то продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені з метою отримання прибутку та в розмірі понад 434 175 грн., кваліфікувалися б, виходячи з цього розміру, з урахуванням пункту 3 примітки до ст. 185 КК, за частинами 4 або 5 ст. 191 КК як розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, або як розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем… Вчинені у воєнний час продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені з метою отримання прибутку та в розмірі понад 434 175 грн., слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 201-2 КК. Продаж неіснуючих товарів (предметів) гуманітарної допомоги слід кваліфікувати за ст. 190 КК як шахрайство [5]. Вказане свідчить, що доповнення кримінального законодавства нормою, яка встановлює кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги є ще одним прикладом безсистемності змін, внесених до КК України в умовах воєнного стану. Аналіз наведених норм дозволяє стверджувати про відсутність конкуренцій між ст.ст. 190, 191 та 201-2 КК України. Недоцільність вважати ст. 201-2 КК України спеціальною відносно кримінальних правопорушень проти власності також зумовлена наявністю спеціальних ознак суб'єктивної сторони та визначеними формами реалізації об'єктивної сторони такого кримінального правопорушення.

Порівнюючи ст. 190 і ст. 201-2 КК вчені вказують, що, по-перше, ст. 201-2 КК не передбачає обов'язкового заволодіння чужим майном, оскільки в ній ідеться лише про мету отримати прибуток, тобто для ст. 201-2 КК немає значення, чи отримав винний очікуваний зиск. А по-друге, ст. 201-2 КК не обмежує способи вчинення правопорушення обманом або зловживанням довірою. Іншими словами, цілком можливо, що покупець усвідомлює, що він купує гуманітарну допомогу, і його це повністю влаштовує. У випадку заволодіння коштами потерпілих шляхом продажу їм товарів гуманітарної допомоги, на наш погляд, може виникнути питання про ідеальну сукупність злочинів, передбачених ст.190 і ст.201-2 КК. Це випливає з того, що згадані склади злочини мають різний безпосередній об'єкт (ст.190 – відносини у сфері власності, ст. 201-2 – відносини у сфері гуманітарної допомоги та благодійної діяльності). У зв'язку з цим винний одним своїм діянням фактично посягає на обидва безпосередні об'єкти, а тому вчиняє не одне, а два

правопорушення. Наприклад, аналогічно кваліфікується шахрайство, вчинене з використанням завідомо підробленого документа, – за ст.190 і ст. 358 КК [6, с. 272]. Отже, наявність спеціальної мети – отримання прибутку є однією із основних ознак (поза ознаками об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 190 та 201-2 КК України), яка надає можливість відмежувати шахрайство від незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

В.М. Киричко вказує, що застосування ст. 190 КК унеможливлюється з причини відсутності в діях особи безоплатного обернення чужого майна на свою чи іншої особи користь, адже поняття «продаж» означає оплатну передачу майна однією особою у власність іншій особі. Тобто в таких випадках суб'єкт господарювання порушує вимогу щодо безоплатної передачі предмета гуманітарної допомоги її набувачу і передає предмет на умовах оплати його вартості, яку зараховує як прибуток суб'єкта господарювання… [7, с. 163]. Необхідно також відмітити, що аналіз судової практики (42 вироки, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень [8]) надає підставу для констатації, що з 2022 року відсутні випадки, коли незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги було кваліфіковано у сукупності із будь-яким видом кримінальних правопорушень проти власності, зокрема і діяннями, передбаченими ст.ст. 190-191 КК України. Питання кваліфікації та зміни кваліфікації також не ставали предметом розгляду Верховним Судом.

Отже, видається, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК України має кримінально-правові ознаки, близькі до ознак протиправного діяння, передбаченого ст. 191 КК України. Ознаки шахрайства можуть бути у випадку, коли незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги вчиняється щодо неіснуючих товарів в контексті першої форми реалізації об'єктивної сторони, визначеної в ч. 1 ст. 201-2 КК України (про що вказував М.І. Хавронюк), або якщо обман або зловживання довірою було використано під час укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном (коли кримінальний правопорушник заздалегідь знає про відсутність предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України).

Ознаками, які надають можливість відмежувати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 190 від діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України також є такі: 1) безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України є господарська діяльність, пов'язана із наданням та використанням гуманітарної

допомоги, у зв'язку із чим, на відміну від ст. 190 КК України, посягання здійснюється на державну діяльність; 2) форми реалізації об'єктивної сторони незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у більшості випадків виключають можливість використання обману або зловживання довірою; 3) здебільшого вчинення кримінального правопорушення можливе тільки суб'єктами, передбаченими Законом України від 22.10.1999 № 1192-XIV «Про гуманітарну допомогу», що корелюється із ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України та майже повністю виключає ймовірність вчинення такого діяння з ознаками шахрайства; 4) наявність спеціальної мети – отримання прибутку, яка передбачена диспозицією ч. 1 ст. 201-2 КК України.

Література:

1. Каменський Д.В. Відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги: новела вітчизняного кримінального закону під час війни. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 3(21). С. 70-82
2. Закону України від від 24.03.2022 № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану». URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/c510e783-a2d9-420a-b713-b6ec19a7a6bb
4. Офіс Генерального прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2
5. Хавронюк М.І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/
6. Кришевич О.В. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 268-272

7. Киричко В.М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК): проблеми системного тлумачення та практичного застосування і шляхи їх вирішення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1(19). С. 150-181

8. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-84

ДО ПИТАННЯ ПРОВОКАКЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Кучеров Дмитро Сергійович
аспірант кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

Одним з найбільш вразливих особливостей проведення контролю за вчиненням злочину є ризик провокації під час реалізації відповідної негласної слідчої (розшукової) дії. Оскільки, не має значення скільки доказів винуватості особи наявно, скільки процесуальних ресурсів було витрачено на проведення контролю за вчиненням злочину – наявність провокації свідчитиме про явну недопустимість зібраних доказів: «під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 271 КПК)» [1], та в окремих випадках про можливу кримінальну відповідальність за вчинення провокації злочину. З огляду на це вважаємо за доцільне визначитись із загальними характеристиками провокації, її ознаками, діями які можуть кваліфікуватись як провокація та розмежуванням провокації та законних процесуальних дій.

Перш за все, варто вказати на те, що вітчизняні суди, навіть зважаючи на суспільну необхідність подолання окремих видів злочинів, вказують на недопустимості провокації (незважаючи на інститут крайньої

необхідності): «з огляду на серйозність породжуваних корупцією проблем і загроз для стабільності й безпеки суспільства, що підриває демократичні інститути й цінності, етичні цінності й справедливість та завдає шкоди сталому розвитку України й принципу верховенства права, очевидною є важливість заходів боротьби з корупцією, запроваджених в Україні. Незважаючи на це, право на справедливе правосуддя, закріплене у ч. 1 ст. 6 Конвенції все ж посідає настільки чільне місце, що ним не можна пожертвувати заради доцільності… слідчі органи за жодних умов не повинні перевіряти здатність особи протистояти спокусі вчинити злочин, у т.ч. корупційний, якщо така можливість їй пропонується. Вільне волевиявлення особи не повинно піддаватись маніпуляціям з боку правоохоронців. Водночас, людина не може нести відповідальність за дії, вчинені нею під впливом правоохоронних органів. Слідчі методи і тактики, зокрема таємні можуть застосовуватись виключно для розкриття вже вчиненого кримінального правопорушення, а не для створення злочину, який би особа не вчинила, якби її до цього не підштовхнули правоохоронні органи» [1].

Усі повідомлення про можливу провокацію працівників правоохоронних органів під час провадження контролю за вчиненням злочину мають змістовно досліджуватись судами: «якщо обвинувачений стверджує, що його спровокували на скоєння правопорушення, то суди, котрі розглядають кримінальну справу, повинні уважно вивчити матеріали справи, оскільки для того, щоб судовий розгляд був справедливим у розумінні статті 6 § 1 Конвенції, усі докази, отримані внаслідок поліцейської провокації, повинні бути відхилені» [3]. Важливим підґрунтям для відповідної позиції суду є рішення ЄСПЛ, які направлені на виявлення та протидію провокаціям: «у такій системі судовий розгляд скарги на підбурювання є єдиним ефективним засобом перевірки обґрунтованості причин негласного заходу та з`ясування того, чи діяли агенти під час цих операцій «в основному пасивним чином» [5]; «також необхідно, щоб рішення національних судів, які відхиляли скаргу заявника на провокування, були достатньо обґрунтовані» [8; 9].

Варто також вказати на те, що для розгляду самого факту провокації сторона захисту має визнати факт вчинення протиправних дій обвинуваченим: «захист проти провокації обов`язково передбачає, що обвинувачений визнає, що діяння, у вчиненні якого його звинувачують, було вчинено, але стверджує, що це відбулось внаслідок незаконного підбурювання зі сторони поліції» [5].

Європейський суд з прав людини пропонує два критерії, які дозволять визначитись із наявністю провокації: матеріальний та процесуальний [6,7]. Матеріальний критерій направлений на перевірку підстав проведення процесуальних дій щодо особи, а також наявність

злочинних дій особи до проведення правоохоронними особами процесуальних дій: «Суд буде з'ясовувати, як перший крок, чи мали органи влади вагомі підстави для початку таємної операції. Зокрема, вони повинні продемонструвати, що вони володіли конкретними, об'єктивними та перевіреними доказами, які свідчать про початкові кроки для вчинення дій, які складають злочин, а також те, що злочинні дії були вже вчинено під час втручання поліції» [9].

Щодо матеріального критерію оцінки провокації злочину необхідно виділити наступні його особливості:

- повідомляти про вчинення злочину має приватна особа (не працівник правоохоронного органу), можливі приховані мотиви якої мають бути перевірені. У випадку інформування про вчинення злочину конфідентом, інформатором або працівником правоохоронного органу має ретельно перевірятись їх джерело та вчинені дії, що призвели до їх обізнаності;
- ініціатором злочину має бути особа щодо якої в подальшому буде здійснюватися розслідування;
- повідомлення про злочин має бути після вчинених дій особою направлених на реалізацію злочинного умислу (з цим корелюються наступні вимоги: для початку здійснення розслідування має бути підстава; має бути підстава для проведення негласних слідчих (розшукових) дій);
- має бути відсутність «пастки» для особи. В свою чергу: «Суд визначає пастку як ситуацію, коли задіяні агенти - працівники органів правопорядку або особи, що діють на їх прохання - не обмежуються суто пасивними спостереженнями протиправної діяльності, а здійснюють на особу, за котрою стежать, певний вплив, провокуючи її скоїти правопорушення, яке би вона в іншому випадку не вчинила, з метою зафіксувати його, тобто отримати доказ і розпочати кримінальне переслідування» [2]. Для уникнення «пастки» мають дотримуватись наступні умови: під час взаємодії з особою має бути виключені спроби підбурювання або її спонукання до вчинення злочину, шляхом погроз, примусу, вмовлянь, не має бути ініціатив у контактах з особою, повторних пропозицій, незважаючи на наявну відмову особи, пропозицій ціни вище середньої або наполегливі нагадування тощо; поведінка працівників правоохоронних органів має бути пасивною та має характеризуватись спостереженням; заборонено поставлення особи в умови, що ускладнюють задоволення її потреб законним способом.

Процесуальний критерій перевіряє наявність процесуальних засобів направлених на виявлення та надання належної правової оцінки можливій провокації: «Суд повинен розпочати процесуальний тест та перевірити, чи мав заявник можливість ефективно поставити питання

про провокації поліцією його до вчинення злочину у національному провадженні» [9]. Оцінюючи процесуальний критерій, варто погодитись з тим, що «процедура перевірки заяв про провокацію КПК не передбачена. Разом із тим, кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ (ч. 5 ст. 9 КПК), якою, зокрема, вироблено критерії перевірки обґрунтованих тверджень заявників щодо провокації вчинення злочину на основі двох тестів, які дозволяють встановити відмінність провокації на вчинення злочину, що суперечить ст. 6 Конвенції, від дозволеної поведінки під час застосування законних таємних методів у кримінальних розслідуваннях» [1], по суті процесуальний критерій реалізовується на стадії судового розгляду, коли у суду з'являється реальна можливість перевірити наявність провокації з дотриманням засади змагальності та рівності сторін.

Література:

1. Вирок Вищого антикорупційного суду від 01 червня 2022 року, судова справа № 991/722/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104570166
2. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30 липня 2021 року, судова справа № 752/7440/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98685039
3. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 листопада 2019 року, судова справа № 395/1544/14-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85743519
4. Рішення ЄСПЛ «Берлізев проти України» від 08 липня 2021 року (заява № 43571/12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text
5. Рішення ЄСПЛ «Лагутін та інші проти Росії» від 24 квітня 2014 року (заява № 6228/09). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22Lagutin%20and%20Others%20v.%20Russia%22],%22documentcollectionid2%22:[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22],%22itemid%22:[%22001-142518%22]}
6. Рішення ЄСПЛ «Матановіч проти Хорватії» від 04 квітня 2017 року (заява № 2742/12). URL: https://www.echr.com.ua/translation/sprava-matanovich-poti-xorvatiї-tekst-rishennya/
7. Рішення ЄСПЛ «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 року (заява № 31536/07). URL: http://surl.li/ggjvij.
8. Рішення ЄСПЛ «Санду проти Республіки Молдови» від 11 травня 2014 року (заява № 16463/8). URL: http://surl.li/piobot.

9. Рішення ЄСПЛ «Чохонелідзе проти Грузії» від 2 червня 2018 року (заява № 31536/07). URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/Rishennya-u-spravi-Chohonelidze-proti-Gruzii.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-85

ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТЬ «МЕДИЧНА ПОСЛУГА» ТА «МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» В КОНТЕКСТІ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ

Чорний Юрій Олегович
аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна
ORCID ID: 0009-0007-0839-4672

Необхідно підкреслити, що на теперішній час у законодавчих актах та науковій літературі досі не вироблено єдиного підходу до розуміння поняття «послуга».

Наприклад, відповідно до пункту 16 частини першої статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів», послуга визначається в якості діяльності виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [1]. Представляється, що наведене визначення яскраво демонструє цивільно-правову природу, адже розкриває зміст договірних відносин, відповідно до яких одна сторона, виконавець, має обов'язок щодо виконання певної послуги, а інша – споживач – має право отримати певне благо за індивідуальним замовленням.

Разом з тим, складна правова природа правовідносин у сфері медичного забезпечення транспортної безпеки, обумовлена регулюванням зазначених відносин не тільки нормами приватного, але й публічного права.

Так, відповідно до пункту 1 частини першої статті 1 Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративною послугою визнається результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [2].

Уявляється, що вказане визначення у найбільшій мірі розкриває зміст адміністративних правовідносин у сфері медичного забезпечення транспортної безпеки, коли суб'єкт надання адміністративної послуги досягає результату своєї діяльності, шляхом реалізації наданих йому державою повноважень.

У науковій літературі поняття медичної послуги, як правило, ототожнюється з наданням медичної допомоги фізичним особам у лікувальних закладах або поза їх межами.

Наприклад, А.А. Герц переконаний, що медична послуга – це визначена договором або законом дія чи комплекс дій медичної установи (лікаря), яка спрямована на діагностику, лікування та профілактику лікування захворювання, які є самостійним виокремленим об'єктом і мають вартісну оцінку [3, с. 13]. Зазначена позиція представляється дискусійною, оскільки розкриває зміст медичної послуги виключно у контексті її орієнтації на визначення способів лікування особи. Разом з тим, зазначений підхід не враховує випадків надання медичних послуг, зокрема, при вагітності та пологах.

Більш точним, на нашу думку, є визначення медичної послуги, наведене Г.Г. Польніковою, як діяльності медичних установ, у тому числі лікарів щодо підтримання і покращення здоров'я особи, яка звернулась за допомогою, корисні властивості якої здатні задовольнити потреби споживача послуги безпосередньо під час здійснення цієї діяльності і результат якої не знаходить свого матеріального втілення [4, с. 324].

Будучи теоретико-правовою категорією, поняття «медична послуга» має й законодавче закріплення. Наприклад, відповідно до частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», медична послуга – це послуга, у тому числі реабілітаційна, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником [5].

Аналіз вищевказаної дефініції дозволяє дійти висновку, що законодавець під час її формулювання, передовсім, зосередився на нормативних правових вимогах, які висуваються до надавача медичних послуг, як суб'єкта у сфері медичного забезпечення. Разом з тим, розкриття змісту самої медичної послуги, на нашу думку, залишилося поза увагою суб'єкта нормотворення.

Водночас, термін «медичне забезпечення», як правова категорія, переважно, використовується у контексті реалізації статті 3 Конституції, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Іншими словами, у змісті нормативно-правових актів медичне забезпечення представлено в якості конституційного обов'язку держави, спрямованого на реалізації прав людини у сфері медичного обслуговування.

Саме цим пояснюється використання у науковій літературі терміну «медичне забезпечення», у контексті регулювання певної сфери безпекових відносин. Зокрема, В.В. Пасько сформулював поняття медичного забезпечення у військовій сфері, як систему організаційних, лікувально-профілактичних (лікувально-евакуаційних), санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів, які проводяться в збройних силах у всіх видах їх бойової і повсякденної діяльності з метою підтримання боєздатності військ (сил) шляхом збереження та зміцнення здоров'я особового складу, надання військовослужбовцям медичної допомоги, їх лікування і швидкого відновлення боєздатності та працездатності після поранень, травм та захворювань [6, с. 46].

Б.О. Логвіненко зосередив увагу на розкритті змісту медичного забезпечення у правоохоронній сфері, в якості важливого різновиду соціального забезпечення, що складається із системи організаційних та медичних заходів і полягає у гарантованих державою формах і способах надання медичної допомоги за тих чи інших обставин, що в повній мірі забезпечує реалізацію права на охорону здоров'я визначеному законодавством переліку осіб. Сутність цього виду забезпечення, на думку науковця, полягає в тому, що воно є різновидом внутрішньої системної адміністративної діяльності, яка забезпечує належне функціонування цієї правоохоронної структури [7, с. 179].

Висновки. Отже, здійснюючи порівняльний аналіз теоретико-правових конструкцій «медичне забезпечення» та «медична послуга», варто підкреслити їх нерозривний взаємозв'язок, який, на нашу думку, проявляється у вигляді співвідношення філософських категорій загального й часткового. Медична послуга, як теоретико-правова конструкція, є частиною медичного забезпечення, що буде враховано автором під час формулювання поняття медичного забезпечення транспортної безпеки.

Література:

1. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379.

2. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 32. Ст. 409.

3. Герц А. А. Медична послуга як об’єкт правового регулювання. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 15 Том 2. С. 11-13.
4. Польнікова Г. Г. Медична послуга як різновид споживчих послуг. Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова, 28 лют. 2014 р. Харків, 2014. С. 322–324.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.
6. Організація медичного забезпечення військ : підруч. для студ. вищ. мед. закл. освіти України III–IV рівнів акредитації / за редакцією професора В.В. Паська. Київ : «МП Леся», 2005. 430 с.
7. Логвиненко Б.О. Адміністративно-правові засади медичного забезпечення органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2008. 211 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-86

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Войцешук Вадим Валерійович
здобувач Приватної установи
«Науково-дослідний інститут публічного права»
м. Київ, Україна

Ефективне функціонування інституту адвокатури залежить від рівня розвиненості системи адвокатського самоврядування, яка виступає організаційною основою адвокатури в Україні. Л. П. Нестерчук наголошує, що самоврядність адвокатури є акцентованою Українською державою й представницькими органами інституту адвокатури. Адвокатура як самоврядний інститут є відокремленим від держави, а її організаційна побудова, незалежність вимагають ґрунтування на засадах адвокатського самоврядування. Виходить, що адвокатське самоврядування – найважливіший аспект організаційної основи адвокатури [1, с. 135]. Слід додати, що адвокатське самоврядування також відіграє важливу роль у формуванні системи гарантій адвокатської діяльності, які дуже важливі з огляду на необхідність забезпечення її незалежності та професійності.

У своєму дослідженні І. І. Габані підкреслює, що адвокатське самоврядування є важливим механізмом регулювання адвокатської професії в Україні. Воно дозволяє адвокатам самостійно приймати рішення щодо організації та функціонування своєї професійної діяльності. Важливо активно враховувати міжнародні стандарти та рекомендації для розвитку адвокатського самоврядування, включаючи створення регіональних органів, які сприятимуть більш ефективному представництву та участі адвокатів у вирішенні питань, що стосуються їхньої професії [2, с. 532]. Слід погодитися з тезою про необхідність адаптації вітчизняної системи адвокатського самоврядування до міжнародних стандартів, особливо в умовах євроінтеграції України.

М. Є. Васильченко надає наступне визначення адвокатського самоврядування: система спеціальних органів, через які адвокати можуть самостійно забезпечити внутрішню самоорганізацію та самоврядування адвокатури з метою забезпечення дотримання ними норм професійної етики та дисципліни. На думку дослідниці, особливості правового статусу органів адвокатського самоврядування обумовлені: наявністю широкого кола суб'єктів адвокатського самоврядування; великою кількістю форм реалізації адвокатського самоврядування; метою адвокатського самоврядування; адвокатською етикою та дисципліною; наявністю ряду гарантій діяльності самоврядування [3, с. 174].

Т. Б. Вільчик зазначає, що за допомогою організаційних структур здійснюється як сама адвокатська діяльність безпосередньо, так і забезпечуються юридичні, соціальні та інші гарантії цієї діяльності, у тому числі й захист адвокатів від неправомірних дій і втручання в діяльність адвокатури з боку держави. Під організаційною структурою (системою) мається на увазі сукупність органів самоврядування, адвокатських утворень, громадських об'єднань адвокатів і різнопланових зв'язків між ними, що забезпечує цілісність адвокатури як правозахисного інституту, збереження її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах [4, с. 39]. Отже, слід говорити про розбудову в Україні адвокатоцентричної моделі адвокатського самоврядування, яка попри спрямованість на врегулювання внутрішньо-організаційних аспектів, передбачає потужну зовнішньо-організаційну складову.

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 року № 5076-VI вказано, що адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката [5]. На нашу думку, ці принципи в

достатній мірі забезпечують функціональність адвокатського самоврядування, не створюючи при цьому надмірного навантаження на роботу усієї системи. Ці засади достатньо важливі, адже вони характеризують ті фундаментальні моменти, які покладено державою в основу інституту адвокатури в цілому.

Відповідно до норм чинного законодавства, завданнями адвокатського самоврядування є: забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; участь у формуванні Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному законом [5]. Слід підкреслити, що наведені завдання повністю корелюються з принципами адвокатського самоврядування, і мають важливе практичне значення. Вони розкривають напрями діяльності органів адвокатського самоврядування та характеризують структурну будову означеної системи.

Згідно чинного законодавства адвокатське самоврядування здійснюється через діяльність Національної асоціації адвокатів України, конференцій адвокатів регіону, рад адвокатів регіону кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів, Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України [5].

Таким чином адвокатське самоврядування в Україні представляє собою відносно самостійну, наділеною певною автономією сукупність органів, повноваження яких чітко регламентовані та охоплюють різні сфери організації та нормального функціонування адвокатури в Україні. Адвокатське самоврядування реалізується на двох концептуалізованих рівнях: регіональному (представлений структурами, які здійснюють свою діяльність в рамках окремих регіонів України) та загальнодержавному (позиціонується через вищі органи в системі, наділені переважно представницькими функціями). Кожен орган адвокатського самоврядування спеціалізований на вирішенні окремих питань, пов'язаних з функціонуванням інституту адвокатури. Подібний підхід забезпечує розмежування завдань адвокатського самоврядування та дозволяє підвищити його ефективність.

Література:

1. Нестерчук Л. П. Напрями оптимізації організаційної побудови адвокатури України. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021 № 54. С. 134–138.

2. Габані І. І. Основні елементи адвокатського самоврядування, як один із видів регулювання адвокатури в Україні. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2023. № 11. С. 529–532.

3. Васильченко Є. М. Поняття та особливості правового статусу органів адвокатського самоврядування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 3 (30). С. 170–176.

4. Вільчик Т. Б. Системи органів адвокатського самоврядування в країнах Європейського Союзу: Італія, Німеччина, Франція. *Право та інноваційне суспільство.* 2015. № 2 (5). С. 38–45.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. *Голос України*. 2012. № 148.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-87

ЄВРОПЕЙСЬКІ АКТИ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ

Гордієнко Артур Вікторович
докторант кафедри конституційного та адміністративного права,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Пріоритетний захист у зазначених документах відводиться захисту права особи на безпечне довкілля, що корелюється із чинним Директивами ЄС, зокрема, з положеннями: Директиви 2008/50/ЄС «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» [1]; Директиви 2004/107/ЄС щодо миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводнів у навколишньому повітрі [2]; Директиви 2004/42/ЄС про обмеження викидів летких органічних сполук через використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продуктах повторної обробки автомобілів та про внесення змін до Директиви 1999/13/ЄС[5]; Директиви 1999/32/ЄС щодо зменшення

[5]Directive 2004/42/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on the limitation of emissions of volatile organic compounds due to the use of organic solvents in

вмісту сірки у певних видах рідкого палива (вносить зміни до Директиви 93/12/ЄС)[6]; Директиви 94/63/ЄС стосовно контролю викидів летких органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ бензину та при його транспортуванні з терміналів до сервісних станцій [3] та багато інших.

Зокрема, у Директиві 94/63/ЄС про контроль викидів летких органічних сполук (ЛОС), що виникають при зберіганні бензину та його транспортуванні з терміналів до сервісних станцій, спрямованою на мінімізацію втрат бензину через випаровування, містяться положення про: зберігання бензину на терміналах із використанням технологій, таких як плаваючі покрівлі та відбивні покриття; завантаження та вивантаження мобільних контейнерів із зобов'язанням використовувати відповідне обладнання для зменшення випаровування; транспортування бензину, щоб забезпечити повернення пари до терміналу або танкера для подальшої обробки [3].

До важливих безпекових міжнародних документів відноситься також Директива 2001/81/ЕС про межі національних викидів певних атмосферних забруднюючих речовин [3]. Директива 2001/81/ЕС, також відома як Директива про національні граничні рівні викидів (NEC Directive), спрямована на зниження забруднення повітря в країнах ЄС. Документ встановлює національні граничні рівні для чотирьох ключових забруднюючих речовин: сірчистого ангідриду (SO_2), оксидів азоту (NO_x), амонію (NH_3) і летких органічних сполук (VOC). Метою є зменшення їх негативного впливу на здоров'я людей та екосистеми. Держави-члени повинні розробляти національні програми для досягнення встановлених меж і подавати щорічні звіти про прогрес. Початкові цілі були заплановані до 2010 року, а згодом актуалізовані в рамках Директиви (ЄС) 2016/2284 із новими завданнями до 2020 та 2030 років. Директива стала ключовим інструментом у боротьбі з кислотними дощами, озоновим смогом і деградацією природи, сприяючи переходу на екологічно чисті технології та джерела енергії.

Директива 2001/80/ЕС про обмеження викидів в повітря великими сміттєспалювальними заводами певних забруднюючих речовин (Директива КМЗ / LCP), також відома як "Директива про великі спалювальні установки" (Large Combustion Plants Directive, LCPD), регулює обмеження викидів певних забруднюючих речовин в атмосферу від великих спалювальних установок потужністю понад 50 МВт.

certain paints and varnishes and vehicle refinishing products and amending Directive 1999/13/EC. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0042

[6] Council Directive 1999/32/EC of 26 April 1999 relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels and amending Directive 93/12/EEC. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31999L0032

Основна мета – зменшення шкідливого впливу викидів сірчистого ангідриду (SO_2), оксидів азоту (NO_x) та твердих частинок на здоров'я людей і довкілля [4].

Директива встановлює граничні значення викидів для нових установок і поступове впровадження стандартів для вже існуючих. Вона зобов'язує держави-члени проводити моніторинг і подавати звіти про викиди, а також заохочує впровадження технологій очищення димових газів. LCPD має важливе значення у боротьбі з кислотними дощами, смогом і забрудненням атмосфери. У 2010-х її положення були інтегровані до Директиви 2010/75/EU про промислові викиди, яка встановила більш суворі стандарти. Директива 2001/80/ЕС стимулювала модернізацію енергетичного сектора та впровадження екологічно чистих технологій [5; 6].

У Директиві 98/69/ЕС про заходи щодо запобігання забрудненню повітря, пов'язаного з викидами автомобілів, прийнятої 13 жовтня 1998 року, визначено сфера її застосування, що спрямовується на використання автомобілів з двигунами, що працюють на бензині та дизельному паливі, і функціонально спрямована на зменшення таких викидів, як оксиди азоту (NOx), вуглекислий газ (CO2) та частки тверді (PM). Директива передбачає встановлення обов'язкових обмежень на викиди шкідливих речовин для нових автомобілів, зокрема введення стандартів Євро 3, Євро 4, Євро 5 та Євро 6, які поступово ставали більш суворими. Зміни в директиві стосуються також розвитку методів тестування, наприклад, процедури тестування на реальних умовах експлуатації (RDE). Ці заходи мають на меті покращення якості повітря та захист здоров'я громадян ЄС.

Таким чином, численні нормативно-правові акти, що діють на міжнародному рівні проголошується ідея захисту атмосферного повітря від забруднення, подолання проявів кліматичної кризи, що має базуватися на принципах «забруднювач платить», що реалізується виходячи із ідеї ефективності, універсальності та практичної цінності стандартів використання таких ресурсів.

Література:

1. Директива 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_950#Text

2. Directive 2004/107/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 2004 relating to arsenic, cadmium, mercury, nickel and polycyclic aromatic hydrocarbons in ambient air. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0107

3. Directive 2004/42/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on the limitation of emissions of volatile organic compounds due to the use of organic solvents in certain paints and varnishes and vehicle refinishing products and amending Directive 1999/13/EC. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0042
4. Council Directive 1999/32/EC of 26 April 1999 relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels and amending Directive 93/12/EEC. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31999L0032
5. European Parliament and Council Directive 94/63/EC of 20 December 1994 on the control of volatile organic compound (VOC) emissions resulting from the storage of petrol and its distribution from terminals to service stations https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31994L0063
6. Directive 2001/81/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2001 on national emission ceilings for certain atmospheric pollutants. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0081

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-88

НАСЛІДКИ ЯК ОЗНАКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ТА РЕФЕРЕНДУМНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Колодін Денис Олексійович
кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Внаслідок реформування ст. 157-160 Законом 2014 р. законодавець встановив три види суспільно-небезпечних наслідків: 1) неможливість встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці; 2) неможливість встановлення підсумків голосування у виборчому окрузі; 3) визнання голосування на виборчій дільниці недійсним [1].

Чинний КК встановлює п’ять видів суспільно-небезпечних наслідків посягань на народне волевиявлення. Причому, ці наслідки диференціюються в залежності від виду посягання. У межах ст. 158-1 йдеться лише про неможливість проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці з референдуму або визнання голосування на виборчій дільниці чи дільниці чи дільниці референдуму недійсними. У ст. 158 КК

поряд з цими наслідками згадується також неможливість встановлення підсумків голосування у відповідному виборчому округі чи округі х референдуму, а у межах ст. 158-3 до згаданих наслідків додається також неможливість встановлення результатів виборів або референдуму [2].

П'ять видів наслідків зберігають і автори проекту нового КК України, які пов'язують їх настання із вчиненням таких діянь, як перешкоджання здійсненню виборчих прав або референдумного права (ст. 4..10.4), втручання у діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму (ст. 4.10.5), зрив роботи виборчої комісії чи комісії з референдуму (ст. 4.10.6) [3].

Такий підхід впроваджував і вітчизняний законодавець у ст. 158 КК редакції 2006р., з тією різницею, що тут мова йшла не про визнання виборів чи референдуму недійсним, а про неможливість визначити волевиявлення виборців на виборчій дільниці чи у відповідних виборах (референдумі). Усвідомлюючи нездатність такого поняття як вплив на результати голосування, виконувати функцію кваліфікуючої ознаки, законодавець намагався його конкретизувати вказівкою на неможливість встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці чи у відповідному виборчому окрузі, що і знайшло відображення у ч. 4 ст. 158 редакції 2014р.

Поряд з цим наслідком тут почало фігурувати і визнання голосування на виборчій дільниці недійсними, підставою для якого теж виступає можливість недостовірно встановити результати волевиявлення виборців. Отже, з позицій ст. 158 КК редакції 2014р., неможливість встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці розглядалося як більш широке поняття, що обумовлювалося певною неузгодженістю між КК і діючим на той час виборчим та референдумним законодавством, які як підставу визнання голосування на дільниці недійсним, передбачали лише випадки незаконного голосування, знищення або пошкодження виборчої скриньки та виявлення у виборчих скриньках зайвих виборчих бюлетенів. Проте, до неможливості встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці (дільниці референдуму) могли призвести, зокрема і викрадення чи приховування виборчої скриньки з бюлетенями.

Така ситуація зберігається і у чинному КК, оскільки Виборчий кодекс [4] та Закон України. «Про всеукраїнський референдум» [5] підстави для визнання голосування на дільниці недійсним залишаються незмінними. Тому у ч.3 ст.158-1 та ч.4 ст.158-3 і фігурує, як альтернативний визнанню голосування на дільниці недійсним, такий наслідок, як неможливість проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці чи дільниці з референдуму, неможливість встановлення результатів голосування на виборчій чи дільниці референдуму, про яку йдеться у ч.2 ст.158 КК,

самостійного значення не має, оскільки, як уявляється, повністю охоплюється такою підставою визнання голосування на дільниці недійсним, як незаконне голосування особами, що включені до списку виборців на виборчій дільниці чи дільниці референдуму безпідставною.

З метою подолання зазначеної вище неузгодженості між КК та виборчим і референдумним законодавством доцільним уявляється розширення кола обставин, визнання голосування на дільниці недійсним, що у підсумку призведе не тільки до уніфікації, а й до конкретизації, такого поняття, як суспільно небезпечні наслідки посягань на народне волевиявлення.

Виходячи з того, що визнання голосування на дільниці недійсним та визнання голосування таким, що не відбулося, є найбільш небезпечним кваліфікуючими ознаками посягань на народне волевиявлення, які, до того ж, мають суто специфічний характер, доцільною уявляється диференціація цих наслідків на рівні окремих частин відповідних статей КК, з наданням їм статусу особливо кваліфікуючих ознак.

Як зазначалося вище, доволі неоднозначно, як законодавцем, так і практикою вирішується питання щодо кола діянь які здатні спричинити згадані наслідки. На наше переконання до таких правопорушень належать посягання, передбачені: ч.1 ст. 158 (у тому числі і вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб чи спеціальним суб'єктом); ч.1 та ч.2 (за умов реформування диспозиції цієї норми у зазначеному вище напрямку) ст. 158-1 (у тому числі і вчинені повторно, за попереднього змовою групою осіб чи спеціальним суб'єктом); ч.2 (у частині матеріальної підробки використаних виборцями бюлетенів, спрямованої на зміну змісту їх волевиявлення або визнання цих бюлетенів недійсними, використання підроблених або незаконно виготовлених бюлетенів та підробки протоколів про підрахунок голосів, підсумки голосування або результати виборів чи референдум) та ч.3 ст. 158-3 (у тому числі і вчинені повторно за попереднього змовою групою осіб чи спеціальним суб'єктом), крім викрадення, пошкодження, приховування, знищення печатки виборчої комісії, комісії референдуму та протоколу про підрахунок голосів, підсумки голосування або результати виборів чи референдуму оскільки ці дії не створюють матеріальних підстав для визнання голосування недійсним, а проблема, що виникає у такому випадку, може бути вирішена шляхом перерахунку голосів, терміновим виготовленням дублікату печатки чи посвідченням результатів голосування печаткою комісії вищого рівня.

Про неможливість проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці чи дільниці референдуму, встановлення підсумків голосування у відповідному виборчому окрузі чи окрузі з референдуму згадується: у ч.5 ст. 157 чинного КК, де вони фігуруються як конститутивна ознака

ухилення члена комісії від виконання своїх обов'язків. Проте, зазначенні поняття тут вживаються в дещо іншому контексті. Криміналізувавши у 2006 р. ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин законодавець позиціонував його як суто формальний склад однак, за виборчим законодавством, у тому числі і чинних (п.8 ч.3 ст. 83 Виборчого кодексу), ухилення від виконання членом комісії своїх обов'язків без поважних причин розглядається лише як підстава для дострокового припинення його повноважень і по суті не може визнаватися суспільно небезпечним діянням. Тому, реформуючи ст. 157 у 2020р., законодавець передбачив певні наслідки, зв'язавши саме з ними суспільну небезпеку ухилення. Такими наслідками виступають: 1) неможливість роботи виборчої комісії, комісії з референдуму в день голосування. Ця неможливість передусім обумовлюється відсутністю мінімальної кількості членів комісії (відповідно до ч.1 ст. 85 та ч.1 ст.84 ВК мінімальна кількість членів дільничної виборчої комісії складає дев'ять осіб, а окружної виборчої комісії – дванадцять осіб. Такий самий мінімальний кількісний склад окружної комісії встановлений ст. 46 Закону України «Про всеукраїнський референдум». Мінімальний склад дільничної комісії з всеукраїнського референдуму залежить від розміру дільниці і відповідно до ч.2 ст. 48 згаданого Закону складає 10; 14 та 18 осіб. Дільнична комісія з електронного голосування складається з п'ятнадцяти осіб), завдяки чому вона не може розпочати роботу. Неявка на засідання дільничної чи окружної комісії у день голосування без поважних причин є підставою для дострокового припинення припинення повноважень членів цих комісій (ст. 89 ВК, ст. 53 Закону України «Про всеукраїнський референдум»), який може бути замінений на іншу особу. Але процедура заміни займе певний час, протягом якого робота комісії буде зірвана. Ухилення члена комісії від виконання своїх обов'язків з видачі бюлетенів, контролю списку виборців, перевірки документів виборців, які дають право на отримання бюлетеня тощо, як уявляється до неможливості роботи комісії не призводить, хоча й суттєво її ускладнює шляхом створенням черг тощо. Для характеристики об'єктивної сторони ухилення члена комісії від виконання своїх обов'язків, автори проекту нового КК України використовують їхнє поняття, як зрив. Цей підхід цілком заслуговує на підтримку, оскільки саме зрив роботи комісії, а не її неможливість (після вирішення проблеми з наявністю мінімального шляху комісії її робота може здійснюватися у звичайному режимі), є суспільно небезпечним наслідком зазначеного діяння, який і виступає його основною криміноутворюючою ознакою. 2) неможливість проведення підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування чи результатів виборів або референдуму. На наш погляд, такий підхід є необґрунтованим. І даному

випадку, неможливість роботи комісії з проведення підрахунку голосів зумовлюється не матеріальними підставами (фальсифікаціями чи іншими кримінально-протиправними діями), а суто формальними моментами – відсутністю мінімальної комісії. До того ж, якщо з цієї причини дільнична або окружна комісія не змогли провести підрахунок голосів чи встановити підсумки голосування, це може зробити комісія вищого рівня окружна чи Центральна відповідно. Згідно із Законом України «Про Центральну виборчу комісію» [6] до її складу входять сімнадцять членів (ч.3 ст. 6). Засідання ЦВК є повноважним за умови присутності не менш як трьох третин цього складу (ч.4 ст. 11). За такого підходу залишається незрозумілим з яких саме причин ЦВК не зможе встановити результати виборів або референдуму.

Отже, вказівка на неможливість проведення підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування чи результатів виборів або референдуму, що міститься у ч.5 ст. 157 КК є необґрунтованою і має бути скасована. Ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків має пов'язуватися лише із зривом роботи цих комісій в день голосування. Звідси постає, що суб'єктами цього, кримінального правопорушення можуть визнаватися лише члени дільничних та окружних (територіальних) виборчих комісій чи комісій з референдуму. Зазначений наслідок може бути спричинений і перешкоджанням члену виборчої комісії чи комісії з референдуму у здійсненні своїх повноважень, що, ймовірно, має знати відображення у ч.3 ст. 157 КК.

За чинним КК психічне ставлення винної особи до суспільно-небезпечних наслідків, що аналізуються, виражається виключно у формі необережності, про що свідчить використане законодавцем словосполучення «дії, що призвели». За такого підходу інкримінувати ці наслідки доволі складно, принаймні у межах примусу суб'єктивного ставлення у вину. Отже, криміноутворюючими ознаками посягань проти виборчих та референдумного права є лише такі наслідки які спричинені завідомо. Як уявляється, цей підхід є цілком слушним тільки у тому випадку, коли винна особа усвідомлює можливість зриву роботи комісії, голосування на виборчій дільниці або дільниці референдуму недійсним чи таким, що не відбулося внаслідок власних дій і бажає або свідомо припускає настання цих наслідків, вони можуть бути їй інкриміновані.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1703-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1703-18#Text

2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Кримінальний кодекс України. Проєкт. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf

4. Виборчий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text

5. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26 січня 2021 року

№ 1135-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text

6. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-89

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Шарий Юрій Анатолійович
Запорізький національний університет

Корупційні правопорушення не лише порушують правові норми, а й підривають основи довіри громадян до державних інститутів, створюючи серйозні ризики для стабільності та розвитку держави. У зв'язку із цим важливим є правильне розуміння об'єкта цих правопорушень для забезпечення ефективної адміністративної відповідальності та здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією.

Об'єкт адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, займає центральне місце у складі таких правопорушень, оскільки від його визначення залежить правильне застосування санкцій та заходів відповідальності. Об'єкт корупційних адміністративних правопорушень – це сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, діяльність публічних службовців, спрямовану на виконання обов'язків у рамках законодавства, а також боротьбу із зловживаннями владними повноваженнями. Аналіз цього елементу складу адміністративного правопорушення дозволяє глибше зрозуміти механізм протидії корупційним проявам у публічному адмініструванні.

Юридичним складом адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, в адміністративно-правовій літературі запропоновано розуміти «сукупність основних, визначальних, юридично значущих ознак, за наявності яких протиправне винне діяння (дія чи бездіяльність) можна кваліфікувати як порушення встановлених Законом України «Про запобігання корупції» вимог, заборон та обмежень, за вчинення якого передбачена адміністративна відповідальність» [1, с. 116]. Традиційно до таких ознак відносять об'єкт правопорушення, об'єктивну сторону правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивну сторону правопорушення.

Об'єктом адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією є безпосередньо те, на що відбувається посягання під час вчинення такого правопорушення. «Об'єктом корупційного посягання є суспільні відносини, які існують між державою та наділеною нею владними повноваженнями особою, яка здійснює на основі цих

повноважень управління в державі» [2, с. 58]. Тобто, це сукупність суспільних відносин, що регулюються та охороняються правом. Варто зауважити, що в сучасній адміністративно-правовій доктрині «залежно від ступеня узагальнення, рівня абстрагування розрізняють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти проступків» [3, с. 236]. Враховуючи положення ст. 9 КпАП України, всі адміністративні правопорушення (серед яких і ті, що пов'язані з корупцією) посягають на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління. Тому можна стверджувати, що *загальним об'єктом* адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією є громадський порядок, власність, права і свободи громадян на встановлений порядок управління. Це передбачає захист суспільних інтересів, прав і свобод громадян від негативних проявів корупційних дій, що заважають нормальному розвитку держави та суспільства у цілому. В якості *родового об'єкту* адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією можна виокремити сукупність суспільних відносин, безпосередньо направлених на запобігання корупції. З урахуванням нормативної дефініції, корупцією є «використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [4]. Зміст поняття «запобігання корупції» включає у себе системний комплекс дій та заходів (у тому числі встановлення обмежень і заборон), спрямованих на недопущення відповідних протиправних діянь та їх негативних проявів та наслідків. Так, В.О. Луговий, розглядаючи склади адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, зазначає, що «протиправні діяння, передбачені главою 13-А КпАП України, передбачають родовий об'єкт – порушення спеціальних обмежень у сфері запобігання та протидії корупції» [5, с. 268]. О.Є. Панфілов вважає що «родовим об'єктом адміністративних корупційних правопорушень, поміщених до глави 13-А КпАП, України є суспільні відносини, що складаються у сфері: а) службової діяльності (у тому числі, але не виключно, діяльності щодо виконання функцій держави або місцевого самоврядування); б) діяльності, пов'язаної з виконанням публічних функцій; в) діяльності щодо запобігання та протидії корупції» [6, с. 10]. Тобто, родовий об'єкт правопорушень, пов'язаних із корупцією, охоплює групу однорідних суспільних відносин, яким притаманні спільні ознаки, вони виникають у процесі діяльності органів публічної адміністрації та спрямовані на

запобігання корупційним проявам і забезпечення ефективного управління.

Виокремлюючи *видовий об'єкт* адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією (це специфічна група суспільних відносин, що охороняються адміністративно-правовими нормами і є характерними для окремого виду правопорушень), можна говорити про такі: а) порушення встановлених обмежень і заборон, спрямованих на запобігання корупції (серед яких обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, обмеження щодо одержання подарунків, обмеження після припинення повноважень тощо); б) порушення інших вимог, спрямованих на запобігання корупції (вимог фінансового контролю, вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, невжиття заходів щодо протидії корупції тощо). Отже, видовий об'єкт у даному контексті означає, що адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, завжди стосуються правовідносин, які регулюються спеціальним законодавством і підлягають захисту.

Слід зазначити, що в науковому середовище існує думка, що «найвищим рівнем конкретизації об'єкта адміністративного правопорушення є безпосередній об'єкт. Попри сталий науковий інтерес до проблематики безпосереднього об'єкта адміністративних правопорушень, у теорії адміністративно-деліктного права нині не сформовано єдиного концептуального підходу до його розуміння» [7, с. 219]. Найбільш переконливим видається погляд тих вчених (В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв, О.В. Кузьменко), які під безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення розуміють «конкретні суспільні відносини, регульовані правом та охоронювані адміністративними санкціями» [8, с. 18; 9, с. 56]. В якості *безпосереднього об'єкту* правопорушень, пов'язаних із корупцією, слід розглядати суспільні відносини, що виникають у сфері публічного управління та виконання функцій держави і охороняються санкціями конкретних статей глави 13-А КпАП України. Застосування передбачених законодавством санкцій мають на меті не лише покарання правопорушників, але й запобігання та протидію корупційним діям.

Для окремих адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, характерним є *предмет адміністративного правопорушення* (йдеться про речі матеріального світу, з приводу яких відбулося посягання), який виступає обов'язковою ознакою їх об'єкта. Прикладом предмету адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією можуть бути подарунки (коли мова йде про вчинення порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; визначення поняття «подарунок» у цьому контексті передбачено ст. 1

Закону України «Про запобігання корупції», а саме: «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової»), або отриманий дохід від підприємницької діяльності чи винагорода від роботи за сумісництвом (коли мова йде про порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності). Предмет адміністративного правопорушення має значний вплив на кваліфікацію дій (бездіяльності) правопорушника та визначення відповідальності. Як слушно зауважує Т.О. Гуржій «встановлення предмета посягання є запорукою правильної кваліфікації адміністративних проступків і важливою передумовою ефективності адміністративно-деліктних норм» [10, с. 193]. А.А. Самойлович наголошує, що «наука адміністративного права побудована таким чином, що встановлення предмета адміністративного правопорушення є гарантією правильного визначення складу правопорушення та важливим чинником дієвості норм, які визначають протиправне діяння [11, с. 144]. Водночас, автор стверджує, що «предмет корупційного адміністративного правопорушення може претендувати на те, щоб бути самостійною частиною складу правопорушення. На його думку, це не завжди матеріальні цінності, оскільки правовідносини в суспільстві можуть складатися стосовно певних вимог, процедур, порядку тощо. Предмет корупційного адміністративного правопорушення може мати соціальні ознаки, тобто відображає значення складу адміністративного правопорушення для особи, показує місце в системі благ, які підлягають адміністративно-правовій охороні» [11, с. 147]. Наприклад, до предметних належать правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 172^6 КпАП України (декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування); ч. 1 ст. 172^8 КпАП України (інформація, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень) тощо.

Отже, для встановлення вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією, а відповідно – і для вирішення питання щодо притягнення винної особи до адміністративної відповідальності за таке діяння, неабиякого значення набувають правильність, коректність та об'єктивність адміністративно-правової оцінки вчиненого нею протиправного діяння (дії чи бездіяльності), що передбачає обрання оптимального заходу для здійснення впливу на правопорушника, а також для превенції подібних діянь у майбутньому. Аналіз об'єкта адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією за законодавством України дозволяє сформулювати комплексний підхід до виявлення та кваліфікації правопорушень у цій сфері, сприяє розвитку антикорупційної політики та покращенню

системи публічного управління. Правильне визначення цього об'єкта є важливим для ефективної боротьби з корупцією та забезпечення належного функціонування публічної адміністрації.

Література

1. Цабека К.Є. Юридичний склад адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2020. № 2 (68). С. 112-117. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/21.pdf.
2. Рогульський С.С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 187 с.
3. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv#n310.
5. Луговий В.О. Визначення об'єкта адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2016. С. 267-269.
6. Панфілов О.Є. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2013. 22 с.
7. Гарат М.Р. Об'єкт адміністративних правопорушень у сфері містобудівної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 217-219. URL: http://lsej.org.ua/8_2021/49.pdf..
8. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Склад адміністративного проступку : лекція. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2011. 44 с.
9. Адміністративна відповідальність: курс лекцій / за ред. О.В. Кузьменко. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 568 с.
10. Гуржій Т.О. Предмет адміністративного проступку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 193-194.
11. Самойлович А.А. Предмет корупційного адміністративного правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права. 2019.* Випуск 2. Том 2. С. 144-147. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/2/tom_2/28.pdf.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-90

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРАТОРА ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Шпіля Вячеслав Романович
здобувач Приватної установи
«Науково-дослідний інститут публічного права»
м. Київ, Україна

Відповідно до статті 10 Закону про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень (далі – Закон про державну реєстрацію) функціями державного реєстратора речових прав на нерухоме майно наділені: 1) нотаріус ; 2) державний, приватний виконавець – у разі накладення/зняття таким виконавцем арешту на нерухоме майно під час примусового виконання рішень відповідно до закону; 3) державний реєстратор [1]. Якщо функції реєстрації для нотаріуса та державного і приватного виконавця є дотичними, то безпосереднім суб'єктом адміністративної процедури щодо державної реєстрації об'єктів нерухомого майна є державний реєстратор. Посади державних реєстраторів прав на об'єкти нерухомого майна були введені Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяження» у 2013 році, пізніше у 2016 році, у зв'язку з реформами у сфері адміністративних послуг, законодавство було змінено, і функції державних реєстраторів частково передано нотаріусам, органам місцевого самоврядування та акредитованим суб'єктам, також державним та приватним виконавцям – у разі накладення/зняття таким виконавцем арешту на нерухоме майно під час примусового виконання рішень відповідно до закону, що розширило доступ громадян до послуг реєстру [2]. Державним реєстратором може бути громадянин України, який має вищу освіту за спеціальністю правознавство, відповідає кваліфікаційним вимогам, встановленим Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації прав.

Слід зауважити, що окрім обов'язкових посадових вимог до посади, одним із ключових положень статусу державного реєстратора є перебування його у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації прав, до яких відповідно до положення ст. 6 Закону віднесені як виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, так і Київська, Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації. Тут же в ч.2 ст. 6 Закону визначено, що «виконавчі органи сільських, селищних та міських рад (крім міст

обласного та/або республіканського Автономної Республіки Крим значення) набувають повноважень у сфері державної реєстрації прав відповідно до цього Закону у разі прийняття відповідною радою такого рішення» [1]. Отже відповідно до правил логіки державним реєстратором може бути як посадова особа органів місцевого самоврядування, так і посадова особа місцевих органів виконавчої влади з якими вона перебуває з ними в трудових відносинах.

Таким чином законодавством урегульовано, що безпосередню реєстрацію об'єктів нерухомого майна можуть здійснити виключно державні реєстратори, до яких віднесено: 1) державні реєстратори місцевих органів виконавчої влади; 2) державні реєстратори органів місцевого самоврядування (в тому числі на рівні об'єднаних територіальних громад); 3) державні так приватні нотаріуси; 4) державний, приватний виконавець – у разі накладення/зняття таким виконавцем арешту на нерухоме майно під час примусового виконання рішень відповідно до закону.

Адміністративна правоздатність державного реєстратора об'єктів нерухомого майна як елемент його правого статусу виникає по різному: у нотаріусів на підставі наявності свідоцтва про зайняття нотаріальною діяльністю; у державного та приватного виконавця – у разі накладення/зняття таким виконавцем арешту на нерухоме майно під час примусового виконання рішень відповідно до закону; у державного реєстратора – на підставі наявності свідоцтва про зайняття діяльністю державного реєстратора. Для отримання свідоцтва про зайняття діяльністю державного реєстратора особа, яка претендує на таку діяльність має відповідати кваліфікаційним вимогам до державного реєстратора, які затверджені наказом Міністерства юстиції України 29 грудня 2015 року № 2790/5 [3], відповідно до яких крім вимог, передбачених Законами України «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про державну службу» та іншими законами України, встановлюються такі вимоги: стаж роботи у сфері права не менше трьох років або на посаді державного реєстратора чи на іншій посаді, що передбачає виконання функцій державного реєстратора (далі – посада державного реєстратора), не менше одного року; успішне проходження спеціальної перевірки діяльності державного реєстратора в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (для державних реєстраторів, щодо яких відповідно до законодавства проводилася відповідна спеціальна перевірка).

Наступним елементом правового статусу державного реєстратора об'єктів нерухомого майна є його повноваження, до яких віднесено: забезпечення проведення державної реєстрації прав; ведення

Державного реєстру прав; взяття на облік безхазяйного нерухомого майна; формування та зберігання реєстраційних справ.

Крім того, Закон встановлює досить сильні гарантії діяльності державного реєстратора прав на нерухоме майно, які схожі на гарантії діяльності судді. Так, частина четверта статті 9 Закону встановлює, що державний реєстратор самостійно приймає рішення про державну реєстрацію прав або відмову в такій реєстрації. Втручання будь-яких органів, посадових і службових осіб, громадян та їх об'єднань у діяльність державного реєстратора, пов'язану з проведенням державної реєстрації прав, забороняється й тягне за собою відповідальність згідно з законом [1], що надає державному реєстратору імунітет і захист від зовнішнього впливу при виконанні ним своїх службових обов'язків. Однією із гарантій діяльності державного реєстратора прав на нерухоме майно є встановлення адміністративної відповідальності за «подання заявником завідомо недостовірних відомостей про себе під час реєстрації або під час реєстрації на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації прав, для отримання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а так само подання заявником завідомо недостовірних відомостей про себе у разі запитування інформації з державних реєстрів», відповідно до статті 188-47 КУпАП [4].

Безумовно, що одним із елементів правового статусу державного реєстратора об'єктів нерухомого майна є його відповідальність. Відповідно до ст. 37-1 Закону «за результатами моніторингу реєстраційних дій у Державному реєстрі прав у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб’єктів державної реєстрації прав Міністерство юстиції України проводить перевірки державних реєстраторів чи суб’єктів державної реєстрації прав. У разі якщо в результаті проведеної перевірки державних реєстраторів чи суб’єктів державної реєстрації прав виявлено прийняття такими державними реєстраторами чи суб’єктами державної реєстрації прав рішень з порушенням законів, що має наслідком порушення прав та законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб, Міністерство юстиції України вживає заходів до негайного повідомлення про це відповідних правоохоронних органів для вжиття необхідних заходів, а також заінтересованих осіб» [1].

За результатами проведення перевірок державних реєстраторів чи суб’єктів державної реєстрації прав Міністерство юстиції України у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації прав державними реєстраторами, уповноваженими особами суб’єктів державної реєстрації

прав приймає вмотивоване рішення про: 1) тимчасове блокування доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав; 2) анулювання доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав; 3) притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав; 4) направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 5) направлення на обов'язкове підвищення кваліфікації державного реєстратора, крім нотаріусів, які здійснюють державну реєстрацію прав відповідно до покладених на них законом обов'язків. Слід зауважити, що попри визначення в Законі можливості притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав така відповідальність встановлена ст. 166-11 КУпАП виключно за дії державного реєстратора з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [4]. Вважаємо за доцільне поширити дію цієї норми і на дії державного реєстратора щодо реєстрації права на нерухоме майно. У зв'язку з цим пропонуємо викласти статтю 166-11 КУпАП в редакції наступного змісту: «Стаття 166-11. Порушення державним реєстратором законодавства про державну реєстрацію», закріпивши в змісті її норм адміністративну відповідальність за будь-які дії (бездіяльність) державного реєстратора здійсненні в порушення закону в тому числі стосовно державної реєстрації об'єктів нерухомого майна, що буде додатковою гарантією законності їх діяльності.

Література:

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 51. Ст.553.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності: Закон України від 3 жовтня 2019 року. № 159-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 47 Ст.312.

3. Про затвердження Кваліфікаційних вимог до державного реєстратора: наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2015 року № 2790/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 1. Стор. 200. Ст. 35.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР.* 1984, додаток до № 51.– Ст.1122 (з наступними змінами та доповненнями).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-91

ВПЛИВ ПРЕДМЕТУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА НА ПОБУДОВУ ЙОГО ПРИНЦИПІВ

Гришина Наталія Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри державно-правових дисциплін юридичного
факультету Харківського національного університету імені
м. Харків, Україна

Формуванню сучасних уявлень предмета адміністративного права присвячено чисельні праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, Є.В. Курінного, Р.С. Мельника, Т.П. Мінки, І.Д. Пастуха, С.В. Пєткова, Н.Б. Писаренко, С.Г. Стеценка, В.К. Шкарупи та ін. У результаті сучасних досліджень теоретичних засад предмета адміністративного права вченими було зроблено кілька важливих висновків. По-перше, відбулося подолання усталеного управлінського підходу, що довгий час визначав сутність адміністративного права. Натомість, адміністративне право розглядається як галузь, яка тісно пов'язана з юридичними механізмами захисту прав і свобод людини. По-друге, зміст предмета адміністративного права зазнав переосмислення відповідно до принципів правової держави та демократичних стандартів. По-третє, доведено системний характер предмета цієї галузі, що відображає внутрішню логіку і взаємозв'язок регульованих правовідносин.

Аналіз сучасних наукових підходів дозволяє дійти висновку, що предмет адміністративного права не обмежується лише відносинами у сфері виконавчої влади, а включає й інші види правовідносин, які забезпечують належне функціонування публічної адміністрації, реалізацію прав громадян та виконання публічно-правових зобов'язань держави перед суспільством.

Важливою складовою предмета адміністративного права є правовідносини, що виникають у процесі надання адміністративних послуг, реалізації делегованих повноважень органами місцевого самоврядування, а також під час відповідальності за порушення адміністративних зобов'язань і установлень. Сучасне трактування предмета адміністративного права враховує його динамічний характер, що обумовлений еволюцією соціально-економічних та політичних процесів. Визнання публічно-сервісної функції публічної адміністрації змінює класичні уявлення про межі адміністративно-правового регулювання, включаючи в нього такі аспекти, як відповідальність

публічної адміністрації за шкоду, завдану фізичним або юридичним особам, правовідносини між суб'єктами адміністративного права у разі порушення встановленого порядку, а також юрисдикцію адміністративних судів щодо поновлення порушених прав.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що предмет адміністративного права охоплює суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації публічною адміністрацією своїх зобов'язань у публічно-правовій сфері зокрема щодо забезпечення прав і свобод осіб, організацію публічної служби, відповідальності за порушення встановлених норм і правил.

Враховуючи види суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права, принципи цієї галузі можна класифікувати за їхньою відповідністю чотирьом основним групам адміністративно-правових відносин: а) публічного управління; б) адміністративних послуг; в) відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії чи бездіяльність; г) відповідальності за порушення встановленого порядку та правил. Така класифікація дає змогу розкрити системність адміністративно-правового регулювання та визначити його ключові засади [1;2;3;4].

Беручи предмет адміністративного права, як системоутворюючий чинник формування підходів до класифікації принципів цієї галузі., можемо згрупувати принципи у такі групи.

До першої групи принципів віднесемо принципи, що визначають відносини публічного управління. Ця група принципів спрямована на регулювання діяльності органів публічної адміністрації у здійсненні виконавчо-розпорядчих функцій (принципи формування та реалізації державної політики у різних сферах; принципи належного урядування; принципи організації внутрішньосистемної діяльності; принципи прийняття управлінських рішень, принципи децентралізації тощо).

До наступної групи належать принципи здійснення публічною адміністрацією публічно-сервісної діяльності. До цих принципів можемо віднести принципи спрямовані на забезпечення прозорого та ефективного надання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам, принципи реалізації адміністративних процедур.

До третьої групи принципів відносяться принципи відповідальності публічної адміністрації за невиконання своїх публічних зобов'язань. Ці принципи спрямовують функціонування публічної адміністрації, підзвітність та підконтрольність її перед суспільством.

Четверту групу принципів складають принципи відповідальності за порушення встановленого порядку та правил. Ці принципи регулюють відповідальність суб'єктів за недотримання адміністративно-правових норм у межах притягнення до відповідальності в адміністративному порядку та здійсненню адмінітсративного судочиснтва.

Обрана класифікація принципів адміністративного права основується на системному підході до предмета адміністративного права, і охоплює всі види суспільних відносин, які регулюються цією галуззю права. Запропонований підхід до систематизації принципів адміністративного права дозволяє прослідкувати їх взаємозв'язок з предметом адміністративного вправа, висвітлити взаємовплив та взаємообумовленість. Безумовно, подальших наукових досліджень потребує продовження здійснення класифікації принципів адміністративного права у межах запропонованих груп.

Література:

1. Колпаков В.К. Предмет адміністративного права: поняття, структура та система адміністративно-правових відносин. *Питання адміністративного права*. Кн. 2 . Х. : ООО «Оберіг», 2018. С. 8-24.

2. Мельник Р.С. Новий погляд на «вічну» проблему: предмет адміністративного права. *Питання адміністративного права*. Кн. 2 . Х. : ООО «Оберіг», 2018. С.33-52

3. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України : *монографія.* Донецьк : Юрид. акад. М-ва внутр. справ; Ліра лтд, 2004. 340 с.

4. Адміністративне право України : *підручник*. 2-ге вид., змін. і доп. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ : Істина, 2012. 528 с

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-92

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЕСТОНІЇ ТА ДІЄВІ ПРИКЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Хачатурян Володимир Хачатурович
аспірант Київського міжнародного університету
м. Київ, Україна

Слід зазначити, що податкова реформа в Україні відбувається під впливом міжнародної податкової конкуренції, необхідності європейської податкової гармонізації та координації національної податкової політики в напрямі досягнення стратегічної мети, що полягає в інтеграції країни до ЄС. Тому реформування податкової системи України здійснюється з урахуванням сучасних тенденцій розвитку систем оподаткування зарубіжних країн, зокрема країн-членів ЄС.

Нижче доцільно навести поглиблений аналіз особливостей побудови та функціонування податкової системи Естонії, яка розвивається швидкими темпами і є однією з прогресивніших в Європі, оскільки потри те, що базується на демократичних принципах сталого розвитку є досить мобільною та підлаштовується під реалії економіки країни а також ґрунтується на використанні спрощеної системи оподаткування з використанням сучасних інформаційних технологій. Як і в Україні податкова система Естонії складається з державних і місцевих податків, відносно висока частка державних доходів забезпечується податками на споживання, а податок на зростання капіталу є одним з найнижчих в Євросоюзі.

Управління податками в Естонії здійснюється Естонським радою за податками та митами. Значна частина податкових декларацій надається через Інтернет (в 2012 році 94,2% всіх податкових декларацій були представлені в Інтернеті, причому відсотки по ПДВ і митних декларацій набагато вище). Нижче доцільно здійснити аналіз системи оподаткування Естонії за видами податків:

1) земельний податок стягується для фінансування місцевих муніципалітетів (є ключовим джерелом), ставка встановлюється місцевими радами в межах від 0,1% до 2,5%, базою оподаткування є вартісна оцінка землі, оподаткуванню не підлягає виключно земля що належить церкві [1];

2) прибутковий податок з фізичних осіб в Естонії є де-юре пропорційним, де-факто прогресивним, ставка становить в межах 20% (з незначним коливанням), передбачені пільги по сплаті такого податку для пільгових категорій - у разі виховання неповнолітньої дитини, при отриманні пенсії, компенсацій за нещасний випадок на роботі або у зв'язку з професійним захворюванням та інші; також встановлено мінімальний прибуток з якого податки не нараховуються [2];

3) заробітна плата, що виплачується працівникам, оподатковується соціальним податком, а також пов'язується зі страховими внесками по безробіттю та виплатою накопичувальної пенсії. Ставка соціального податку становить 33% і застосовується до додаткових допомог, що надаються роботодавцем;

4) податкова ставка податку на прибуток юридичних осіб становить 20%, але система оподаткування корпоративних доходів в Естонії унікальна тим, що може змінити момент корпоративного оподаткування з моменту отримання прибули до моменту розподілу. Інакше кажучи, отримання прибутку не обов'язково призводить до відповідальності за прибутковий податок, що виникає тільки після розподілу прибутку між співвласниками підприємства. Якщо вона виходить з дивідендів, отриманих від дочірньої компанії, або ж у корпорації є постійне представництво в іншій країні, тоді розподіл прибутку не обкладається

податками; податки на дивіденди відсутні, але розподілений прибуток оподатковується по співвідношенню 20/80% (25%) [2].

5) податок на додану вартість становить до 20%, а система ПДВ базується на директиві Ради ЄС 2006/112/ЄС, принципи не відрізняються від аналогічних систем в інших країнах ЄС. Станом на 2012 рік річний поріг для реєстрації відповідальної особи з ПДВ становить 16 тисяч євро [3, с.660]. Однак з 1 січня 2024 року стандартна ставка ПДВ зросла та становить 22%. Таким чином, наразі всі товари/послуги із включеним ПДВ, які ви або ваша компанія купуєте в Естонії, будуть на 2% дорожчими. Разом з тим, для компаній, що уклали довгострокові контракти до 01 травня 2023 року застосовується пільга: вони можуть продовжувати застосовувати ставку ПДВ у розмірі 20% до 31 грудня 2025 року за наявності двох умов: в укладеному контракті зазначено використання саме ставки у розмірі 20%; та заборонено внесення до контракту змін у зв'язку із оновленням податкового законодавства у частині ставок. Крім цього, до 31 грудня 2025 року платники податків, які використовують касовий метод обліку, мають право продовжувати сплачувати ПДВ за ставкою 20% до 31 грудня 2025 року за товари чи послуги, поставлені/надані після 31 грудня 2023 року, якщо рахунок-фактуру було виставлено та товари були відвантажені або послуги були надані до 1 січня 2024 року [4].

6) іншими податками є акцизи на електроенергію, алкоголь, тютюнові вироби, паливо і упаковку; митні збори; податки на азартні ігри і важкі транспортні засоби.

Слід відмітити, що нині в Україні створено податкову систему, яка дає змогу мобілізувати кошти в розпорядження держави, тобто податки виконують перш за все фіскальну функцію. Водночас для більш ефективного здійснення їхнього розподілу та перерозподілу на цілі економічного й соціального розвитку, а отже, підвищення регулятивної функції податкової системи необхідне подальше її вдосконалення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Проведений аналіз досвіду системи оподаткування Естонії свідчить про те, що окремі їх елементи доцільно адаптувати в Україні для вдосконалення регулятивного характеру впливу на економіку. Це насамперед стосується визначення шкали величин доходу й відповідних податкових ставок для кожного рівня доходу суб'єкта господарювання та фізичних осіб; повного звільнення від оподаткування на певний період або надання податкових пільг підприємствам видобувної галузі для стимулювання розробки родовищ власного природнього газу та їх належної експлуатації. Крім того, для системного вдосконалення податкової політики та податкової системи України важливо вирішити такі завдання: підвищення прозорості сплати податків, запровадження спрощених процедур адміністрування податків для платників; формування податкової культури у суб'єктів господарювання;

забезпечення надійної системи податкового контролю, яка не буде обтяжувати платників податків, але й обумовлюватиме відповідальність за вчинення податкового правопорушення [5].

Висновки. Таким чином, якщо аналізувати переваги системи оподаткування Естонії, то в цілому їх перелік може бути зведений до наступного: 1) менша кількість податків, що дає змогу ефективного їх адміністрування, сприяє прозорості та відкритості податкової системи; 2) наявність реально діючої системи оподаткування розкоші, яка, окрім того, що сприяє наповненню бюджету, є гарантією соціальної справедливості, громадської злагоди у суспільстві; 3) підвищений рівень оподаткування суб'єктів господарювання, що дає можливість державі повною мірою реалізовувати свої функції: соціальну, функцію охорони правопорядку, військового захисту тощо.

В усіх інших аспектах навряд чи доцільно стверджувати, що податкова система Естонії має суттєві переваги над українською системою оподаткування, відповідно, не має сенсу копіювати цю систему. Доцільним є справдження тих елементів цієї системи, які можуть надати українській економіці імпульсу, стабілізувати соціальне становище в державі, сприяти вирішенню надскладних політичних та військових завдань, які постали перед Україною.

Література:

1. Валерій Моісєєв. Чому податкова система Естонії вдесяте визнана найкращою в ОЕСР. Економіка. Публікація від 25 жовтня 2023 року. https://thepage.ua/ua/economy/rejting-international-tax-competitiveness-index-2023.

2. Babenko, V., Syniavska, O. (2018). Analysis of the current state of development of electronic commerce market in Ukraine. *Technology audit and production reserves,* 5, 4(43). DOI: https://doi.org/10.15587/2312 8372.2018.146341.

3. Bila, L. M. (2015). Spil'ni i vidminni rysy podatkovykh system krayn Yevropejs'koho Soyuzu ta Ukrayny. *Visnyk Mykolaivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, №6, 656–661.

4. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та в Україні. *Офіційний сайт Державної фіскальної служби України*. URL: http://stasumy.gov.ua

5. Тетяна Острікова. Податкові системи Естонії та Латвії: У чому переваги? Інтернет ресурс «INVESTGAZETA», публікація від 22.03.2021 року. https://investgazeta.ua/blogs/podatkovi-sistemi#google_vignette.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-93

РЕГУЛЯТИВНА СКЛАДОВА ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ

Головчак Ростислав Юрійович
аспірант кафедри загально-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Верховенство права, безпека і цілісність держави значною мірою залежать від правомірної поведінки громадян. Верховенство права та правомірна поведінка тісно пов'язані між собою, оскільки верховенство права є фундаментальним принципом, що гарантує функціонування справедливого та ефективного правового порядку в суспільстві. Принцип верховенства права передбачає, що всі дії державних органів, приватних осіб та організацій повинні відповідати законам, які є загальновідомими, однаковими для всіх і виконуються без винятків. З іншого боку, правомірна поведінка означає дотримання законів і норм, встановлених у суспільстві. Вона базується на повазі до законодавства та усвідомленні прав і обов'язків кожного громадянина. В умовах верховенства права правомірна поведінка стає можливою та очікуваною, адже законодавча система створює чіткі рамки, в яких громадяни можуть діяти, не побоюючись несправедливих чи незаконних санкцій щодо себе. Отже, верховенство права забезпечує необхідні умови для формування правомірної поведінки, сприяючи встановленню порядку та справедливості в суспільстві. Водночас, правомірна поведінка громадян виступає запорукою підтримання та розвитку верховенства права, оскільки саме через дотримання законів і правил громадяни роблять свій внесок у стабільність та ефективність правової системи.

У формуванні правомірної поведінки особи важливу роль відіграють соціально-психологічні фактори, які визначають і детермінують мотивацію, вибір типу поведінки і ставлення до закону, узагальнити які варто з метою з’ясування їх впливу на види правомірної поведінки.

Загалом, теорія планової поведінки підкреслює важливість як внутрішніх (особисті установки та віра в свої сили), так і зовнішніх (соціальні норми та очікування) чинників у формуванні правомірної поведінки. Вона допомагає зрозуміти, що для ефективного стимулювання дотримання законів необхідно працювати на декількох рівнях: формувати позитивні установки до правомірної поведінки через просвітницькі кампанії, підсилювати позитивні суб'єктивні норми через рольові моделі та соціальні групи, а також підвищувати рівень сприйнятого контролю через навчання та підтримку [1, с. 179–189].

У теорії мотивації досягнення Д. МакКлелланда є глибоке розуміння того, як мотиваційні фактори впливають на поведінку людини, включно з правомірною поведінкою. Відповідно до цієї теорії, людина підкоряється рушійним силам, якими для неї є задоволення трьох основних потреб: потреби в досягненнях, потреби у владі та потреби у причетності. Кожна з цих потреб може відігравати важливу роль у формуванні правомірної поведінки.

Потреба у досягненні значущих цілей мотивує долати труднощі та постійно покращувати свої результати. Ця мотивація може сприяти правомірній поведінці, оскільки індивіди з високою потребою в досягненнях зазвичай прагнуть успіху за допомогою легальних і морально-етичних засобів. Вони сприймають дотримання законів як невід'ємну частину досягнення цілей, оскільки це працює на користь їх діловій репутації, стабільного соціального статусу та довготривалому успіху. Щодо потреби у владі, то вона може бути як з позитивною, так і з негативною мотивацією. У контексті правомірної поведінки це проявляється у прагненні дотримуватися законів і правил, щоб зберегти свою репутацію та вплив для підтримки правопорядку і встановлення справедливих норм у відносинах з іншими. Однак, якщо мотивацію виражено негативною потребою, наприклад, бажанням отримати владу і нехтувати моральними нормами, індивід може використовувати свою владу в обхід законів або з метою маніпулювання ними. Тому важливо, щоб потреба у владі супроводжувалася високими моральними стандартами та відповідальністю особи.

Особливістю поведінки людей з високою потребою у владі відрізняє бажання до встановлення міцних і стійких взаємин у групі, прагнення отримувати схвалення від інших. Такі індивіди цінують соціальну гармонію і намагаються уникати конфліктів з законом, які можуть призвести до соціального осуду або відчуження. Вони можуть активно підтримувати закони та норми своєї спільноти, щоб зберегти гармонійні відносини і мати підтримку та схвалення від оточуючих. Наприклад, член громади, який активно бере участь у громадських заходах і взаємодіє з іншими, ймовірніше буде дотримуватися законів, щоб підтримувати позитивний імідж і добрі взаємини у громаді.

Загалом, теорія мотивації досягнення Девіда Мак Клелланда показує важливість внутрішніх потреб у формуванні поведінки людини. Її автор підкреслює, що для стимулювання правомірної поведінки важливо враховувати ці потреби та створювати середовище, яке б підтримувало досягнення цілей, надавало можливості для позитивного впливу та забезпечувало відчуття причетності та соціальної підтримки [2, с. 108].

Соціальні норми і тиск з боку групи можуть посилювати когнітивний дисонанс у разі, якщо людина порушує ці норми. Наприклад, в групі або спільноті прийнято дотримуватися законів і етичних норм, отже

порушення правил може викликати дисонанс і мотивацію до зміни поведінки, щоби в майбутньому відповідати очікуванням групи. Це відчутно стимулює правомірну поведінку, оскільки бажання бути прийнятим та схваленим групою діє як потужний мотиватор. Когнітивному дисонансу може також сприяти навчання через досвід. Коли людина стикається з негативними наслідками своєї неправомірної поведінки (наприклад, штрафами, соціальним осудом або внутрішнім почуттям провини), вона може змінити поведінку, щоб уникнути подальшого дисонансу.

Отже, емпіричним шляхом людина доходить до висновку про правильність правомірної поведінки в майбутньому. Загалом, теорія когнітивного дисонансу показує, як важливо підтримувати відповідність між особистими переконаннями і поведінкою для досягнення згоди з собою. Застосування цієї теорії до формування правомірної поведінки містить значний потенціал, адже включає вивчення умов, за яких люди відчувають дисонанс при порушенні законів та етичних норм, і мають мотивацію до змін для відновлення гармонії у цих сферах [3, p. 207–209].

Підсумовуючи відзначимо, що у правовій державі людиноцентризм вимагає, щоби правові норми та правозастосовча практика були спрямовані на захист інтересів людини, а не на репресивне забезпечення державного порядку. Це вимога означає, що правомірна поведінка повинна оцінюватися не лише з точки зору формального дотримання норм, але й з точки зору того, наскільки ця поведінка сприяє реалізації прав і свобод людини. Наприклад, у кримінальному праві принцип людиноцентризму може проявлятися як вимога врахування індивідуальних обставин при призначенні покарання, що дозволяє забезпечити справедливий баланс між суспільними інтересами та правами особи. У цивільному праві це може бути виражено у захисті прав споживачів, права на приватність, недоторканність житла тощо. Людиноцентризм впливає не лише на зміст правових норм, але й на процес їх застосування. Правоохоронні органи, суди та інші правозастосовчі інституції зобов'язані враховувати інтереси і права людини у своїй діяльності. Це означає, що будь-які дії, які порушують ці права, повинні бути визнані незаконними, навіть якщо вони формально відповідають закону.

Література:

1. Ajzen I. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes.* 1991. Vol. 50. Iss. 2. P. 179–211.

2. McClelland D. C., Burnham D. H. Power is the great motivator. *Harvard Business Review*. 1976. Vol. 54. Iss. 2. P. 100–110.

Festinger L., Carlsmith, J. M. Cognitive consequences of forced compliance. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1959. Vol. 58. Iss. 2. P. 203–210.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-94

ПРИНЦИПИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Зубко Віталій Олександрович
здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

Питання визначення принципів продовольчої безпеки в Україні наділено актуальністю, з огляду на те, що забезпечення національної безпеки в сфері харчування є одним з ключових завдань держави, яке включає в себе контроль якості продуктів харчування, запобігання розповсюдженню контрафактної продукції, а також забезпечення доступності до здорової і якісної їжі для населення. Тому дотримання принципів продовольчої безпеки є важливим завданням для забезпечення здоров'я та добробуту громадян.

Принципи є загальнообов'язковими та становлять найважливіші елементи будь-якого правового явища. У них зосереджений світовий досвід історії та розвитку права, досвід певної цивілізації. Принципи – це вихідні положення, які закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя. Їх провідна роль забезпечується прямим чи непрямим їхнім закріпленням у нормах права [1, с. 48], [2, с 3].

Визначення поняття «принципи продовольчої безпеки» в Україні не закріплено на нормативному рівні. Водночас в окремих законах, положеннями яких врегульовано питання продовольчої безпеки вживається слово «принципи», зокрема в Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [3] та Законі України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [4] Так, аналіз положень Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» дає можливість виокремити такі принципи, про які йдеться у цьому законі, серед яких: 1) принципи системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках для окремих видів харчових продуктів та/або потужностей, до яких належать: ідентифікація небезпечних факторів; визначення критичних контрольних точок на етапах, на яких

контроль управління є визначальним; установлення критичних меж у критичних контрольних точках, які дають змогу відрізнити прийнятність харчового продукту від неприйнятності з точки зору його безпечності; проведення процедур моніторингу в критичних контрольних точках; запровадження коригувальних дій; розроблення процедур валідації і верифікації; розроблення документів та ведення записів відповідно до виду діяльності та обсягів виробництва; 2) принцип мовчазної згоди [3].

Відповідно до Закону України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції"виокремлено систему принципів на яких ґрунтується державна політика у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, серед яких: 1) законності; 2) паритетності та рівності; 3) відкритості; 4) координації; 5) сталого розвитку; 6) об'єктивності; 7) взаємоузгодженості економічних інтересів операторів, суспільства і держави; 8) додержання вимог екологічної безпеки у сфері органічного виробництва та/або обігу органічної продукції; 9) визнання свободи господарської діяльності у сфері органічного виробництва та/або обігу органічної продукції [4].

Отже, визначення сутності категорії принципи продовольчої безпеки вищеозначені закони, на жаль не містять, водночас вказують на те, що принципи продовольчої безпеки в Україні можуть включати такі аспекти, як: контроль якості продуктів, дотримання санітарних норм, ефективний контроль за процесами виробництва та постачання, надання інформації споживачам про склад і якість продуктів, а також сприяння дієвому регулюванню галузі харчової промисловості.

Водночас система принципів продовольчої безпеки в Україні повинна базуватися на таких засадах як: 1) принцип профілактики, який полягає у забезпеченні безпечності харчових продуктів на всіх етапах виробничо-збутового ланцюга; 2) принцип ризик-орієнтованого підходу, який полягає в оцінці та управлінні ризиками, пов'язаними з безпечністю харчових продуктів; 3) принцип простежуваності, який полягає у можливості відстеження харчових продуктів на всіх етапах виробничо-збутового ланцюга; 4) принцип співробітництва та взаємодії який полягає у налагоджені співпраці між державними органами, виробниками, постачальниками та споживачами для забезпечення продовольчої безпеки; 5) принцип доступності, який полягає у наданні доступу усіх верств населення до достатньої кількості безпечної та поживної їжі. Це передбачає як фізичну доступність (наявність продуктів у магазинах), так і економічну доступність (здатність придбати необхідні продукти); 6) принцип безпечності, який полягає у тому, що продукти харчування повинні відповідати встановленим стандартам якості та безпеки, тобто бути безпечними для споживання.

Це означає відсутність шкідливих речовин, бактерій та інших забруднень, які можуть призвести до харчових отруєнь та інших захворювань; 7) принцип поживності, який полягає у збалансованості раціону харчування та забезпеченні організму усіма необхідними речовинами. Їжа повинна забезпечувати організм усіма необхідними поживними речовинами для підтримки здоров'я та активного життя (в тому числі вітамінами, мінералами, білками, жирами та вуглеводами); 8) принцип стійкості, який полягає у тому, що система продовольчої безпеки повинна бути стійкою до до зовнішніх впливів, таких як кліматичні зміни, природні катаклізми та економічні кризи, що передбачає розвиток різноманітних видів сільського господарства, створення резервів продовольства та диверсифікацію джерел постачання; 9) принцип соціальної справедливості, який полягає у спрямуванні забезпечення продовольчої безпеки на всі верстви населення, особливо на вразливі групи: дітей, літніх людей, людей з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб.

Висновки. Продовольча безпека є одним з найважливіших аспектів національної безпеки України. Для її забезпечення необхідні спільні зусилля держави, бізнесу та громадянського суспільства. Реалізація зазначених заходів дозволить не лише подолати наслідки війни, а й створити стійку та ефективну систему продовольчої безпеки на довгострокову перспективу.

Важливо розуміти, що продовольча безпека – це не лише питання виробництва та постачання продуктів харчування, а й питання соціальної справедливості, економічного розвитку та екологічної стійкості.

Обґрунтовано, що система принципів продовольчої безпеки в Україні повинна базуватися на принципах: профілактики; ризик-орієнтованого підходу; простежуваності; співробітництва; доступності, безпечності, поживності, стійкості, соціальної справедливості. Їх дотримання сприятиме формування ефективної продовольчої безпеки в державі.

Література:

1.Макеєва О. М. Принципи правової комунікації: теоретико-правові аспекти. *Юридичний вісник*. Повітряне і космічне право. 2018. № 1. С. 48-53.

2. Бабенко А. М., Борисова О. О., Шаповалова І. О., Принципи права: поняття та класифікація. *Прикарпатський юридичний вісник.* Випуск 3(44), 2022 http://pjv.nuoua.od.ua/v3_2022/1.pdf

3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-95

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА У МІСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сауляк Руслан Володимирович
аспірант кафедри цивільного права
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Загальні принципи реалізації фізичними особами свого права на здійснення індивідуального будівництва на земельній ділянці, яка перебуває у їх власності або користуванні, визначаються нормами статті 375 ЦК України. З цього приводу, у наукових колах звертають увагу на те, що у положеннях ЗК та ЦК України визначення юридичної сутності права фізичних осіб на здійснення індивідуального будівництва на належній їм земельній ділянці, визначається по-різному. Так, у відповідності до положень статті 90 ЗК України: «власники земельних ділянок мають право споруджувати будинки, виробничі та інші будівлі та споруди» [2]. Водночас, положеннями статті 357 ЦК України зазначається, що: «власник земельної ділянки має право не лише зводити на ній будівлі та споруди, а й створювати закриті водоймища, здійснювати перебудову, а також дозволяти будівництво на своїй ділянці іншим особам» [5].

Отже, як звертається увага, якщо брати порівняння положень зазначених нормативних актів стосовно використання фізичними особами свого права на здійснення індивідуального будівництва на земельній ділянці, яка перебуває у їх власності або у користуванні, положення ЦК України біль ширше визначає перелік об'єктів індивідуального будівництва, які фізична особа може збудувати на земельній ділянці, одночасно визначається й додаткові повноваження фізичної особи як власника щодо забудови такої земельної ділянки.

Одночасно звертається увага на те, що: «у вказаних нормативно-правових актах, зміст права фізичної особи на здійснення забудови

земельної ділянки розкривається без врахування вимог містобудівного законодавства стосовно визначення поняття забудова» [8].

Нормами статті 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» передбачається порядок здійснення фізичними особами як власниками земельної ділянки або її користувачами, індивідуального будівництва та проектування такого будівництва, зокрема: «отримання замовником чи проектувальником вихідних даних; розробка проектної документації; проведення експертизи проектної документації стосовно об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками; затвердження проектної документації; виконання підготовчих та будівельних робіт; прийняття в експлуатацію законно збудованих об'єктів; реєстрація права власності на об'єкт містобудування» [6].

У свою чергу, нормами статті 32 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначається, що: «всі об'єкти будівництва за складністю архітектурно-будівельного рішення та/або інженерного обладнання поділяються на I, II, III, IV та V категорії складності. Одночасно зазначається, що категорія складності об'єкта будівництва визначається відповідно до державних будівельних норм та стандартів на підставі класу наслідків (відповідальності) такого об'єкта будівництва. Віднесення об'єкта будівництва до тієї чи іншої категорії складності здійснюється проектною організацією та замовником будівництва» [6].

Крім того, положеннями статті 27 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначається, що: «забудова присадибних, дачних та садових земельних ділянок може здійснюватися на підставі будівельного паспорта забудови земельної ділянки» [6]. У відповідності до норм вказаного Закону будівельний паспорт розуміється, як: «комплекс містобудівних та архітектурних вимог до розміщення та будівництва індивідуального будинку, садового, дачного будинку не вище двох поверхів (без урахування мансардного поверху) з площею до 300 м^2, господарських будівель та споруд, гаражів, елементів благоустрою та озеленення земельної ділянки, і що складається з текстових та графічних матеріалів» [7].

На підставі вказаного будівельного паспорта, за бажанням замовника, здійснюється розробка проекту індивідуального будівництва.

Як зазначається у літературі: «вибір земельної ділянки виступає важливим етапом, під час якого фізичній особі, яка є власником або користувачем земельної ділянки, слід звернути увагу на те, чи відповідає земельна ділянка умовам для початку здійснення індивідуального будівництва; на місце розташування земельної ділянки; визначення площі земельної ділянки; визначення цільового призначення земельної

ділянки; наявність вже збудованої будівлі з документами; наявність на земельній ділянці самочинного будівництва, тощо» [3].

Звертається увага на те, що: «важливим юридичним аспектом для є наявність затвердженого плану території, який містить більш докладну інформацію про земельні ділянки на яких можна проводити майбутнє будівництво (наприклад, якщо відповідно до плану територій визначено функціональне призначення земельної ділянки як рекреаційної або промислової зони, здійснення будівництва на такій ділянці буде мати певні обмеження та заборони)» [4].

Найбільш поширеними цільовими призначеннями, для здійснення фізичними особами індивідуального будівництва, земельні ділянки включають визначення: «під будівництво»; «під обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд»; «під індивідуальне садівництво»; «під індивідуальне дачне будівництво», тощо.

У разі, якщо земельна ділянка, що належить фізичній особі або перебуває у її користуванні, відповідає визначеному цільовому призначенню, тоді фізична особа, з метою здійснення індивідуального будівництва, може розпочати проектну частину. При цьому, як звертається увага: «відповідно до містобудівного законодавства, здійснення індивідуального будівництва будівлі площею до 500 м^2 розробки повноцінної проектної документації не потребує. Однак, розробка проекту має користь у наданні уявлення про майбутній вигляд будівлі, розрахунку кількості будівельних матеріалів, тощо» [1].

Отже, зважаючи на викладене, фізична особа для здійснення індивідуального будівництва, повинна володіти або користуватись земельною ділянкою з відповідним цільовим призначенням, розробити проектну документацію, та діяти у відповідності до норм цивільного, земельного та містобудівного законодавства.

Література:

1. Будівельне право: проблеми теорії і практики [зб. наук. пр.]. Київ – Тернопіль: 2017. Матеріали Першої наук.-практ. конф., (Київ, 3 листопада 2017 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. Ун-т бідівн. і архіт-ри та ін. – «Бескиди» 2017. 236 с.

2. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар. Станом на 26 вересня 2024 року. / За заг. ред. Ховпуна О. С. Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2024. 820 с.

3. Корнійчук О.І., Алексієвець В.І. Нормативна база будівництва : навчальний посібник / О.І. Корнійчук, В.І. Алексієвець. Рівне : Волин. обереги, 2019. 136 с.

4. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Осєтрін. К., КНУБА, 2009. Вип. 32. 517 с.

5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-т. / за заг. ред. О. В. Дзери. Т. 1. К.: Юрінком Інтер, 2019. – 752 с.
6. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст. 343). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text
7. Рибак К.О. Містобудівна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання : монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. –250 с.
8. Угненко Є. Б., Тимченко О. М., Бєлікова Н. В. Основи організації будівництва та будівельного виробництва: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2019. Ч. 1. 81 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-96

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБОРОНИ ПРОВЕДЕННЯ МИРНИХ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ ЯК ЗАХОДУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стефанчишен Роман Володимирович
доктор філософії в галузі права

Одним із заходів обмежувального характеру, що може бути реалізованим в умовах правового режиму воєнного стану, є заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів. Право проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів є громадянським правом людини та є невідчужуваним, невід'ємним та непорушним (за винятком розумних обмежень, що можуть бути реалізовані в демократичному суспільстві) згідно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 [1]. Для належного забезпечення законності в державі та дотримання прав людини і громадянина цей обмежувальний захід має бути застосований в конкретних межах. Відповідно, здійснення його доктринальної характеристики є актуальним та своєчасним.

Нормативним підґрунтям проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій є ст. 39 Конституції України, відповідно до

положень якої громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування [2]. Специфічним є те, що на рівні чинного законодавства відсутні визначення даних форм громадської активності громадян, що не дає змогу розрізнити їх між собою. Статутом патрульно-постової служби міліції України (який наразі втратив чинність) було надано визначення та перелік масових заходів, що можуть бути проведені громадянами, серед яких: а) збори визначалися як невелике зібрання громадян в громадському або іншому місці, обумовлена потребою обговорення різних політичних, соціальних, економічних, культурних та інших проблем; б) мітингом розуміються масові збори щодо політичних питань, що відбуваються на вулицях, майданах, стадіонах, парках та супроводжуються промовами, лозунгами, закликами; в) демонстрацією є скупчення громадян, що має на меті висловлення громадсько-політичних настроїв, зокрема протесту; г) похід розуміють як демонстрацію чи мітинг, але меншою динамікою та відсутністю мітингово-демонстраційної атрибутики [3].

Порівняння перелічених форм громадської участі дає змогу констатувати, що всі вони стосуються іншого права особа – вільного вираження своїх поглядів та переконань. У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001, Судом констатовано, що проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших є конституційною гарантією права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо [4]. Поруч з цим, проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, згідно частини 2 статті 39 Конституції України, може бути обмежені судом в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Окрім даної статті, відповідно до ч. 2 ст. 64 Основного Закону, окремі обмеження права на свободу мирних зібрань також застосовуються в умовах правового режиму воєнного стану [2].

Законодавцем не прийнято окремого нормативно-правового акту або універсального порядку, яким було б регламентовано обмеження

свободи проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Натомість, пункт 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що військовому командуванню разом із військовими адміністраціями надається право самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такий захід правового режиму воєнного стану як заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів [5].

Тобто, суб'єктами реалізації даного втручального заходу як заборона мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів є:

а) військове командування. Законом України «Про правовий режим воєнного стану», передбачено вичерпний перелік посад осіб, що належать до військового командування, а саме: Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [5]; б) військові адміністрації; в) інші органи, які можуть брати участь у прийнятті рішення стосовно заборони мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, серед яких: органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування.

Як вже зверталося увага, законодавцем не прийнято порядку, яким було б регламентовано обмеження свободи проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій на час запровадження правового режиму. Натомість на території окремих областей було прийнято порядки щодо проведення масових заходів в умовах правового режиму воєнного стану. Так, наприклад, на території Кіровоградської області затверджено Розпорядження Начальника Кіровоградської обласної військової адміністрації № 396-р від 08 червня 2022 року «Про проведення заходів на території Кіровоградської області в умовах воєнного стану».

Даним нормативно-правовим актом передбачено особливості реалізації громадської активності в умовах воєнного стану та визначено процедуру повідомлення про проведення даних видів громадської активності. Відповідно до п. 1 Розпорядження, в умовах воєнного стану реалізація мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій на території

Кіровоградської області можлива виключно за умови письмового погодження таких заходів за п'ять робочих днів до дня їх проведення з виконавчими комітетами міських, селищних та сільських рад. Дані органи після отримання даного повідомлення, забезпечують інформування Кіровоградської обласної військової адміністрації про ціль заходів, їх дату та місце проведення та кількість учасників.

Особливо цікавим аспектом є обмеження кількості учасників мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, що не має перевищувати максимальну кількість осіб, які можуть сховатися у найближчу захисну споруду, що знаходиться у прямій доступності до місця проведення заходу та яка була погоджена з органами місцевого самоврядування. Особи, що здійснюють організацію мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій несуть відповідальність за безпеку присутніх та забезпечують: 1) негайне припинення проведення масового заходу, у випадку оголошення сигналу «Повітряна тривога», сповіщення учасників про це та організовують евакуацію та повідомляють громадян про місце знаходження найближчої захисної споруди цивільного захисту; 2) реалізацію громадського порядку учасниками мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій; 3) наявність засобів першої медичної допомоги [6].

Таким чином, доцільним є прийняття уніфікованого нормативно-правового акту загальнодержавного значення «Про особливості проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій в період дії правового режиму воєнного стану», який би регулював суспільні відносини в означеній сфері та встановлював би механізми забезпечення прав громадян в особливий період. Проаналізовано сучасний стан правового регулювання та правозастосування окремих заходів правового режиму воєнного стану, що мають втручальний характер: а) примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; б) заборону проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання)

від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/437-pravo-na-myrni-zibrannya

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/254% D0%BA/96%D0%B2%D1%80/ conv#Text

3. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: Наказ МВС України від 28.07.1994 року № 404. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94#Text

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/437-pravo-na-myrni-zibrannya

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

6. Про проведення заходів на території Кіровоградської області в умовах воєнного стану: Розпорядженням Начальника Кіровоградської обласної військової адміністрації від 08 червня 2022 року № 396-р. URL: https://drive.google.com/file/d/1k8vFp8Na5wU-t6stFzXDToxrrP OgaLVb/view

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-97

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ПРАВОВИХ НОРМ ЯК ЕЛЕМЕНТА МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Пустовіт Оксана Анатоліївна
аспірантка кафедри адміністративного
та фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Одним із основних елементів механізму правового регулювання державної служби є правові норми, які є не тільки безпосередньо пов'язаними як з іншими основними, так і з факультативними елементами, але, у переважній більшості, є визначальними щодо них. Питанню правових норм як елементів механізму правового регулювання державної служби увага не приділялася, хоча це питання має важливе і доктринальне, і нормативне, і практичне значення. Особливості правових норм як елементу механізму правового регулювання державної служби мають, насамперед, прояв у їхній класифікації.

Для механізму правового регулювання державної служби важливе значення має класифікація правових норм за *юридичною силою*, оскільки саме ця класифікація, з одного боку, надає уяву не тільки про систему законодавства про державну службу, але й про його структуру, а з іншого – і система, і структура службового законодавства обумовлює сам критерій запропонованої класифікації [1, с. 161]. Отже, за юридичною силою правові норми законодавства про державну службу слід класифікувати на: а) *норми законів* б) *норми підзаконних нормативних актів.* Важливо звернути увагу на те, що така класифікація дозволяє стверджувати про динаміку пріоритетності норм законів у регулюванні питань державної служби у порівнянні з нормами підзаконних нормативно-правових актів. Прикладом цього є чинний Закон «Про державну службу» [2], який передбачив цілий ряд питань, які раніше регулювалися підзаконним нормативно-правовими актами, зокрема щодо: порядку проведення конкурсу на зайняття посади державної служби; призначення на посаду державної служби; робочий час і час відпочинку; схеми посадових окладів; надбавки, доплати, премії, компенсації.

За таким критерієм, як *предмет правового регулювання* слід виокремити такі правові норми: а) *конституційні*: (Конституція України, Закон «Про громадянство України» тощо); б) *адміністративні*: Закони «Про державну службу» і «Про запобігання корупції», КУпАП

тощо; в) *фінансові*: ст. 45–52 Закону «Про запобігання корупції»; г) *трудові*: ст. 56, 86, 90 КЗпП; д) *кримінальні*: ст. 88, 89, 91, 364–370 КК України тощо. Запропонована класифікація дозволяє розглянути співвідношення правових норм публічних та приватних галузей права у сфері державної служби та зазначити, що державна служба є публічно-правовим інститутом, в якому переважають норми публічних галузей права і, насамперед, адміністративного права.

Виходячи із такого критерію, як *функції у механізмі правового регулювання*, що слід виокремити такі види правових норм (на прикладі Закону «Про державну службу» [2]):

а) *установчі*: закріплюють понятійний апарат (ст. 1, 2); принципи державної служби (ст. 4), категорії посад державної служби (ст. 6); правовий статус державного службовця (ст. 7–11) тощо [2]. Ці норми мають наскрізний характер і стосуються як адміністративного права (і його інституту державної служби), так й інших галузей права (конституційного, фінансового, сімейного, цивільного тощо), оскільки ряд установчих правових норм, що надають визначення окремих понять («державна служба», «державний службовець», «керівник державної служби у державному органі», «посада державної служби» тощо) є універсальними і використовуються в різних галузях права;

б) *загальні*: регулюють питання державної служби, які мають значення для всього інституту державної служби: управління державною службою, вступ на державну службу; службова кар'єра; оплату праці; робочий час; час відпочинку; дисциплінарна відповідальність; припинення державної служби тощо;

в) *спеціальні*: регулюють питання проходження видів державної служби: адміністративної; спеціалізованої; мілітаризованої [3, с. 92].

Використання для класифікації критерію *зміст правової норми* свідчить про те, що їх можна класифікувати на:

1) *матеріальні*. Стосовно цього виду норм важливо зауважити, що в теорії державної служби цьому питанню приділено певну увагу, а здобуті наукові положення є цілком прийнятними і у рамках цього матеріалу, що дозволяє перейти до другого виду норм – процесуальних норм;

2) *процесуальні*. Важливо зазначити, що у державній службі питання процесуальних норм залишається відкритим, оскільки немає єдиної точки зору щодо нього, зокрема щодо: а) найменування цього виду: «процесуальні» або «процедурні» б) його змістовного наповнення. Видається, що у контексті державної служби щодо правових норм логічним є використання найменування «процесуальні норми», які, у теорії права, є «невід'ємним класифікуючим видом» щодо матеріальних норм. Найменування «процесуальні норми» обумовлено тим, що норми, які не належать до матеріальних, і які регулюють відносини у сфері

державної служби, є, за своїм змістом неоднорідні, тобто вони регулюють різні «порядки дій», яких складно виокремити в одну групу, оскільки вони мають як різні підстави, так і різні завдання.

Оскільки функціонування державної служби є можливим тільки за умови наявності цілої системи різних «порядків дій», то видається, що ці порядки можуть мати один із двох видів:

а) процедура. При цьому, процедури стосуються тільки «тих дій», які мають виключно позитивний характер, тобто є правовими, зокрема: захист права на державну службу, вступ на державну службу, конкурс, призначення на посаду державної служби, укладення контракту, прийняття Присяги тощо. Отже, у цьому разі йдеться про службові процедури. Безперечно, названі вище процедури регулюються відповідними правовими нормами, які є процедурними. Важливо зазначити, що процедурні правові норми можуть передбачатися як законами, так і підзаконним правовими актами (напр., Порядок обрання представників громадських об'єднань та закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку у сфері публічного управління та адміністрування, до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби тощо). Отже, *процедурні* норми є підвидом процесуальних правових норм;

б) провадження. Окрім процедурних норм, є норми які регулюють «проваджувальні порядки», тобто провадження. На відміну від процедури, провадження характеризується тим, що: 1) воно пов'язано із протиправними діями суб'єктів службових правовідносин, тобто вчиненням ними правопорушень, зокрема дисциплінарного, адміністративного, кримінального; 2) воно регулюється виключно законами: ст. 64–79 Закону «Про державну службу» [2] – дисциплінарне провадження; КУпАП – адміністративне провадження, КПК України – кримінальне провадження; 3) перелік його видів є вичерпним; 4) його завданням є забезпечення притягнення державного службовця, який вчинив правопорушення, до відповідного виду юридичної відповідальності. Отже, як видається, правові норми, які регулюють питання щодо притягнення державного службовця до юридичної відповідальності мають особливості, не властиві службовим процедурам, що дає підстави виокремити їх в окремий підвид процесуальних норм – *проваджувальні* норми.

Важливе значення має класифікація правових норм за *ступенем загальності* [4, с.107] у *сфері державної служби* на:

а) *загальні*, особливостями яких є те, що їх дія поширюються на всю державну службу (адміністративну, спеціалізовану і мілітаризовану). Такі норми передбачаються, переважно, законами. Водночас, в окремих випадках, такі норми можуть передбачатися і підзаконними нормативно-

правовими актами, зокрема: постановами КМУ та наказами Мін'юсту тощо;

б) *спеціальні*, особливостями яких є те, що вони поширюються на окремі види державної служби: або адміністративну; або спеціалізовану; або мілітаризовану, тобто мають видовий (підвидовий) характер. Названі норми передбачаються як законами, так і підзаконними нормативно-правовими актами;

в) *локальні*, особливостями яких є те, що вони: приймаються керівником державного органу (наказ) або його колективом (рішення – Правила внутрішнього службового розпорядку державного органу): поширюють свою дію на державних службовців конкретного державного органу; передбачаються у: посадових інструкціях; нормативних розпорядженнях місцевих органів виконавчої влади; кваліфікаційних вимогах щодо кандидатів на посаду у державної служби тощо; стосуються тільки адміністративної державної служби.

Література:

1. Кривицький Ю.В., Горова О.Б. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання. Київ: Київський Національний Університет внутрішніх справ. 2010. 260 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/ core/bitstreams/b7f9ae6f-fa5d-4b0e-bdb9-2bf11c8de5ee/content

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

3. Грищук А.Б. Державна служба в Україні: адміністративно-правовий вимір: монографія. Львів: 2018. 232 с. URL: https://dspace. lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1048/1/02-18_GryschukDRUK. indd.pdf

4. Теорія держави та права: навч. посіб. [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-98

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДМОВОЮ ПРОКУРОРА ВІД ОБВИНУВАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Пришедько Олександр Леонідович
аспірант кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Така підстава для закриття кримінального провадження як відмова прокурора від підтримання обвинувачення універсально відноситься науковцями до нереабілітуючих. Однак аналіз судової практики (особливо при розслідуванні податкових кримінальних правопорушень) дозволяє зробити інший висновок.

Наприклад, в одному з судових рішень суд, розглядаючи кримінальне провадження за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212 КПК України, виніс рішення про закриття кримінального провадження через відмову прокурора від підтримання обвинувачення (п. 2 ч. 2 ст. 284 КПК України). При цьому суд зазначав, що «суб`єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212 КК України, характеризується прямим умислом. Тобто, зазначеною нормою передбачено кримінальну відповідальність не за сам факт несплати в установлений строк податків, зборів, інших обов`язкових платежів, а за умисне ухилення від їх сплати. Однак, жодних доказів, які б підтверджували умисел ОСОБА_6 , спрямований на ухилення від сплати податків, в судовому засіданні не здобуто. Згідно з обвинувальним актом, ОСОБА_6 підписав ряд договорів купівлі-продажу про нібито придбання лісопродукції у фізичних осіб-підприємців ОСОБА_8 , ОСОБА_9 , ОСОБА_10 , ОСОБА_11 , ОСОБА_12 , від імені яких по довіреності діяли ОСОБА_25 та ОСОБА_14 . При цьому, суду не надано жодних доказів про визнання вказаних договорів недійсними. Суперечливим є твердження сторони обвинувачення про те, що ОСОБА_6 , підписавши зазначені договори та достовірно знаючи про їх невиконання в майбутньому, отримав від ОСОБА_15 та ОСОБА_14 підроблені первинні (бухгалтерські) документи, а саме: накладні та видаткові накладні, якими було оформлено неіснуючі (безтоварні) господарські операції з постачання на адресу ПМП «Темп» деревини дуба, оскільки в подальшому сторона обвинувачення посилається на те, що ОСОБА_6 , володіючи вказаними документами, придбавав за

невстановлених досудовим розслідуванням обставин лісодеревину (дуб), яку переробляв на готову продукцію та надалі таку продукцію реалізовував нерезидентам країн Європи, за що отримував дохід (прибуток). При цьому вартість придбаної деревини, що безпосередньо впливає на розмір податку на прибуток підприємства, органом досудового розслідування не встановлено… Таким чином, під час судового розгляду кримінального провадження стороною обвинувачення не доведено належними та допустимими доказами того, що ОСОБА_6 , будучи директором ПМП «Темп», здійснював фіктивну господарську діяльність та за допомогою підроблених первинних (бухгалтерських) документів (накладних та видаткових накладних) оформляв неіснуючі (безтоварні) господарські операції з постачання на адресу ПМП «Темп» деревини дуба фізичними особами-підприємцями ОСОБА_8 , ОСОБА_19 , ОСОБА_10 , ОСОБА_11 , ОСОБА_12 , від імені яких по довіреності діяли ОСОБА_25 та ОСОБА_14 . Натомість, дослідженими в судовому засіданні доказами встановлено, що взаємовідносини між ПМП «Темп» та вказаними особами відбувалися реально, лісопродукція надходила до підприємства, де перероблялася на готову продукцію, яка надалі реалізовувалася виключно за межами України. Відповідно до положень ч.ч. 1,2ст. 26 КПКУкраїни, сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених цим Кодексом. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Згідно з п. 2 ч. 2, ч. 7ст. 284 КПКУкраїни,кримінальне провадження закривається судом, якщо прокурор відмовився від державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом (зокрема, підтримання обвинувачення потерпілим). В такому випадку суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження» [1].

В даному випадку суд прийняв рішення про закриття кримінального провадження виключно через те, що сторона обвинувачення «встигла» відмовитись від обвинувачення до видалення суду до нарадчої кімнати та (вірогідніше за все) винесення виправдувального вироку. В такому аспекті така підстава закриття кримінального провадження як відмова прокурора від підтримання обвинувачення має розглядатися саме як реабілітуюча, адже відмовляючись від обвинувачення прокурор фактично констатує неможливість доведення вини особи, а отже і неспроможність всього кримінального провадження. Якщо б прокурор не відмовився від обвинувачення у прикладі, який зазначено вище, то відповідні особи були б реабілітовані шляхом винесення виправдувального вироку. При цьому суд досить чітко зазначав, що вина

осіб, які обвинувачують в цьому кримінальному провадженні, доведена не була, що власне і змусило прокурора відмовитись від обвинувачення.

У зв'язку з цим ми пропонуємо внести зміни до ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та п. 2 ч. 1 ст. 2 викласти в наступній редакції:

«2) закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення, невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати *або відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення*». Ми переконані, що така зміна дозволить набагато краще захистити права зацікавлених учасників кримінального процесу та не дозволить стороні обвинувачення зловживати своїми повноваженнями.

Література:

1. Ухвала Долинського районного суду Івано-Франківської області від 26.12.2022, справа № 343/1774/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108097339

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-99

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ АБО ЗЛОЧИННИМ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Галай Антон Юрійович
аспірант
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

Організовані злочинні групи, котрі діють у сфері наркобізнесу як форма кримінального об'єднання, складають усталену групу осіб, що заздалегідь об'єдналися для вчинення декількох злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків чи відмиванням отриманих від їх реалізації коштів. Така група, як правило, ретельно готує та планує злочин, має техніку і засоби зв'язку, розподіляє ролі між співучасниками [2, с. 270]. До найбільш значущих ознак організованих груп або

злочинних організацій, що здійснюють протиправну діяльність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів слід віднести такі: ієрархічність, організованість, структурованість, дисциплінованість, латентність, законспірованість, суспільна небезпечність, масштабність, монополізація, планування діяльності.

Організовану групу або злочинну організацію очолює лідер (організатор), як правило це особа, яка маючи мету отримання незаконних прибутків об'єднала та організувала групу людей для вчинення злочинів та налагодила протиправну діяльність із незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а саме виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Лідер контролює діяльність групи, регулює окремі аспекти її функціонування, підтримує корупційні зв'язки і взаємодіє з іншими лідерами груп, що здійснюють злочинну діяльність. Лідер спілкується з наближеним колом осіб, що реалізовують його завдання та забезпечують виконання роботи іншими учасниками групи. Це робить майже неможливим доведення причетності лідера до організованої групи або злочинної організації і його ролі у організованій наркозлочинності, так як фактичне вчинення злочинів здійснюється виконавцями, які виготовляють і реалізовують наркотичні засоби.

Колесник В.А., Гора І.В. виділяють три категорії злочинців, що беруть участь у наркобізнесі. Перша категорія – верхній, керівний ешелон злочинців, що планують операції й відмивають отримані від збуту наркотиків гроші, забезпечують реалізацію планів злочинного угруповання та безпеку наркооб'єднання. Друга категорія – це контрабандисти, заготівельники сировини, розкрадачі, виробники наркотиків, оптові скупники й збувальники наркотиків. Третя категорія – перевізники, групи охорони, роздрібні торговці, утримувачі місць для незаконного вживання наркотиків [2, с. 271].

До осіб, які беруть участь у незаконному обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, належать:

а) виробники наркотичної сировини і наркотичних засобів. Ними можуть бути різні категорії населення: сільські жителі, які вирощують наркомісткі культури, медичні працівники, науковці та ін. Виробниками синтетичних наркотиків у більшості випадків є особи, які мають глибокі знання в хімії, біохімії або фармацевтиці;

б) розповсюджувачі наркотиків і сировини, що містить наркотики – це наркомани або особи, які не вживають наркотики, мешкають у містах, де є осередки наркотизації; в) розкрадачі наркотичних речовин – це насамперед раніше засуджені за злочини, пов'язані з наркотиками.

г) перевізники наркотиків – ними можуть бути посередники між виробниками і збувальниками, самі збувальники, споживачі або інші особи;

ґ) споживачі наркотиків, якими є особи, що споживають наркотики систематично (наркомани);

д) утримувачі злочинних кубел, якими є споживачі наркотиків серед дружин або співмешканок наркоманів, засуджених до позбавлення волі, та ін. [3, с. 492].

Організована група або злочинна організація ділиться на окремі групи в залежності від завдань, які вони виконують. Зі зростанням обсягів протиправної діяльності і кількості вчинення злочинів (зокрема виготовлення і збут наркотичних засобів) збільшується кількість учасників, залучених до забезпечення функціонування групи та безпосередньої реалізації наркотиків.

На нашу думку, в залежності від завдань та ролі в організованій групі або злочинній організації можна виділити такі групи, що:

1) забезпечують поставки сировини для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

2) організовують виробництво, виготовлення або переробку наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

3) здійснюють збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в окремому регіоні або місцевості;

4) забезпечують охорону лідера, його сім'ї та найближчого оточення. До таких груп зазвичай входять особи, що володіють навичками бойової майстерності. Групи охорони також приймають участь у врегулюванні конфліктних ситуацій та забезпеченні інтересів організованої групи або злочинної організації будь-якими способами, включаючи збройні сутички і насильницькі дії;

5) особи, що забезпечують врегулювання питань з представниками органів виконавчої влади, правоохоронних та митних органів для забезпечення сприяння у здійсненні протиправної діяльності від представників державних органів, а також уникнення викриття протиправної діяльності та притягнення до відповідальності. Це може бути лідер або особи, які працюють у відповідних державних органах і залучені до протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації. До складу групи нерідко входять юристи (адвокати), які залучаються до роботи у випадку притягнення учасників групи до кримінальної відповідальності;

6) особи, що відповідають за постановку завдань керівникам окремих груп, їх контроль, а також збір і перерозподіл грошових коштів;

7) інші особи, які володіють знаннями з хімії, комп'ютерної техніки, бухгалтерського обліку, аудиту, а також лікарі та особи, що забезпечують діяльність групи, керівники підприємств за допомогою

яких легалізуються кошти, отримані в результаті здійснення злочинної діяльності та маскується діяльність організованої групи або злочинної організації.

Окремої уваги потребує характеристика осіб, що приймають участь у протиправній діяльності організованих груп або злочинних організацій. Вивчаючи особу злочинця, причетного до вчинення злочинів у сфері наркобізнесу, треба звертати увагу на визначення тих властивостей, котрі могли б вказати на ступінь суспільної небезпеки конкретного з вчинених злочинів, на основні причини, що породили злочин, умови, що сприяли його вчиненню. Сформовані мотиви злочинної діяльності особи становлять своєрідну первинну психологічну сходинку злочину, що визначає суб'єктивну готовність її до злочинних дій [2, с. 269].

Щодо характерних ознак особи, що вчинила злочин в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів, вважаємо за необхідне взяти за основу наступні їхні види: 1) біологічні, які включають полові, вікові, фізіологічні ознаки; 2) психічні, які свідчать про інтелект, емоційній і вольовій сфері індивіда; 3) соціальні, які характеризують Його соціальний статус, професійну приналежність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємини з іншими людьми и ін. [1, с. 366]. Для визначення характеристики особи злочинця слід врахувати і типізувати такі основні ознаки : стать, вік, громадянство, працевлаштування і рід зайнятості, наявність сім'ї і дітей, наявність судимостей, роль в організованій групі або злочинній організації.

Література:

1. Ващенко І.О. Щодо деяких особливостей особи злочинця при розслідуванні злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. С. 365-368. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a3f728df-2746-447c-bd3d-3242a520f7ff/content (дата звернення 26.03.2024).

2. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 400 с. (дата звернення 11.05.2024).

3. Шевчук В.М. Розслідування незаконного обігу наркотичних засобів.
URL:https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17496/1/Shevchuk_R-39.pdf (дата звернення 18.04.2024).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-100

НОВІТНІ МЕТОДИ СУДОВО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Загородній Андрій Ігорович
здобувача кафедри кримінального процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Судово-криміналістична експертиза є одним із найважливіших елементів кримінального процесу, адже вона дозволяє встановити об'єктивні факти, підтвердити або спростувати підозри, а також забезпечити суд доказовою базою. З розвитком науки та технологій методи дослідження постійно вдосконалюються, що значно підвищує ефективність роботи слідчих органів та експертів. У сучасному кримінальному правосудді дедалі частіше застосовуються новітні підходи, які дають змогу швидше та точніше отримувати результати аналізів, що покращує якість розслідувань та забезпечує правосуддя необхідною доказовою базою.

Однією з найбільш точних і надійних криміналістичних методик є судово-генетична експертиза, яка дозволяє ідентифікувати особу за біологічними залишками. Серед передових технологій застосовують STR-аналіз, що використовується для встановлення унікальних генетичних профілів, mtDNA-аналіз, що дозволяє досліджувати зразки, які зазнали значного розкладання, SNP-аналіз, що дає змогу отримати додаткову інформацію про етнічне походження та спадкові риси, а також секвенування нового покоління (NGS), яке забезпечує високу точність та швидкість аналізу. Ці методи широко використовуються у випадках насильницьких злочинів, масових катастроф, ідентифікації невпізнаних тіл та встановлення винуватців через біологічні сліди.

Близькою за напрямом є судово-біологічна експертиза, яка охоплює широкий спектр досліджень, пов'язаних із виявленням біологічних слідів на місці злочину. Інноваційні методи включають флуоресцентні мітки, що дозволяють виявляти мікроскопічні залишки біологічних рідин навіть після спроб їх знищення, електрофорез білків, що допомагає у встановленні особи за біологічними залишками, аналіз мікробіому, який може визначити час контакту людини з місцем злочину, а також молекулярно-генетичні методи, що забезпечують надзвичайно точну ідентифікацію біологічного матеріалу. Завдяки цим

технологіям експерти мають змогу ідентифікувати підозрюваних у злочинах, особливо у випадках насильницьких дій та вбивств.

Важливе значення у криміналістиці має судово-мікроскопічна експертиза, що дозволяє аналізувати мікроскопічні сліди, залишені на місці злочину. Даний вид експертизи використовується для дослідження мікрочастинок, волокон, фарб, ґрунтових зразків, залишків вибухових речовин і навіть найдрібніших металевих фрагментів. Сучасні методи мікроскопічного аналізу включають:

– Електронну мікроскопію (SEM) – забезпечує детальні зображення мікрочастинок з високою роздільною здатністю, що дозволяє аналізувати структуру і склад матеріалів.

– Раман-спектроскопію – дає можливість безконтактного аналізу хімічного складу речовин без їх пошкодження.

– Інфрачервону спектроскопію (ІЧ-спектрометрію) – використовується для ідентифікації складних сумішей та органічних речовин.

– Атомно-силову мікроскопію (AFM) – дозволяє досліджувати поверхневі властивості матеріалів на нанорівні, що особливо важливо при аналізі підроблених документів, банкнот чи дорогоцінних металів.

– Оптичну мікроскопію високої роздільної здатності – застосовується для аналізу тканинних волокон, волосся, частинок лакофарбових покриттів тощо.

Одним з найбільш перспективних напрямів є використання 3D-мікроскопії, що дозволяє створювати тривимірні моделі досліджуваних об’єктів. Такі технології використовуються для аналізу ушкоджень на зброї, слідів розпилу фарби або аналізу мікроушкоджень на ножах, які можуть бути використані у злочинах.

Застосування сучасних методів судово-мікроскопічної експертизи допомагає точно визначити походження речових доказів, зіставити їх із конкретними об’єктами чи особами, що є надзвичайно важливим для встановлення істини у кримінальних справах.

Не менш важливим є аналіз фізичних слідів у межах трасологічної експертизи. Використання сучасних технологій, таких як 3D-сканування місця злочину, дозволяє відтворювати точну цифрову копію обстановки, що допомагає у реконструкції подій. Комп’ютерна трасологія використовується для аналізу відбитків пальців, слідів взуття та транспортних засобів, порівнюючи їх з базами даних, а моделювання слідів пострілу дозволяє визначити траєкторію куль та позицію стрільця, що є критичним у розслідуванні злочинів, пов’язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

З розвитком цифрових технологій все більшого значення набуває судово-цифрова експертиза, що охоплює аналіз електронних доказів. Цей напрям включає дослідження комп’ютерних систем,

мобільних пристроїв, хмарних сховищ, цифрових підписів та криптовалютних транзакцій [1]. Основні методи включають:

– Відновлення видалених файлів – експерти можуть відновити дані, навіть якщо вони були навмисно стерті, використовуючи спеціалізоване програмне забезпечення для глибокого аналізу файлових систем.

– Аналіз метаданих – мета-інформація про документи, фотографії чи відео може допомогти встановити час створення, зміни або передачі файлів.

– Форензика мобільних пристроїв – аналіз телефонів, планшетів та інших гаджетів дозволяє отримати доступ до дзвінків, повідомлень, геолокації та історії пошуку.

– Аналіз мережевого трафіку – допомагає відстежувати кіберзлочини, встановлюючи, з яких IP-адрес здійснювалися злочинні дії.

– Дослідження шкідливого програмного забезпечення (малварі-аналіз) – дозволяє ідентифікувати шкідливі програми, віруси або шпигунське ПЗ, яке могло бути використане у кіберзлочинах.

– Аналіз криптовалютних операцій – відстеження фінансових транзакцій у блокчейні допомагає розкривати злочини, пов'язані з відмиванням грошей та фінансуванням незаконної діяльності.

– Використання штучного інтелекту та машинного навчання – сучасні алгоритми дозволяють автоматично аналізувати великі масиви цифрової інформації, виявляючи закономірності, що можуть свідчити про злочинну діяльність.

Застосування цих методів дозволяє експертам ефективно працювати з цифровими доказами, встановлювати хронологію подій, відновлювати втрачену інформацію та виявляти злочинців, які використовують технології для приховування своєї діяльності.

Ще одним важливим напрямом є психологічна експертиза, що дозволяє аналізувати поведінкові особливості підозрюваних та свідків. Використання поліграфа (детектора брехні) допомагає встановити, чи говорить людина правду, аналіз мікроекспресій обличчя дозволяє розпізнавати приховані емоції, а лінгвістичний аналіз допомагає виявити ознаки обману у письмових чи усних свідченнях. Ці методи особливо важливі у справах, де вирішальне значення має психологічний стан та мотиви особи.

Таким чином, сучасні методи судово-криміналістичної експертизи значно підвищують ефективність розслідувань, дозволяючи отримати більш точні та об'єктивні докази. Впровадження передових технологій у криміналістику, таких як ДНК-аналіз, цифрова експертиза, трасологія та штучний інтелект, забезпечує швидкість і надійність встановлення обставин злочину. Подальший розвиток науки та технологій сприятиме

ще більшій точності криміналістичних досліджень, що стане важливим кроком у забезпеченні справедливості та безпеки суспільства.

Література:

1. Irons, A., Lallie, H. S. (2014). Digital forensics to intelligent forensics. Future Internet 6. No. 3. Pp. 586.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-101

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ЕЛЕМЕНТ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Згода Юлія Анатоліївна
здобувачка кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан розглядається як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1]. Дана правова норма впливає не лише на діяльність правоохоронних органів у правовому полі, але й безпосередньо декларує ряд факторів, які фактично відображають умови та обстановку функціонування злочинного середовища.

У криміналістичній науці обстановку вчинення злочинів розглядають як частину матеріального середовища, що включає, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки між ними [2, с. 277]. В.А. Динту зазначає, що обстановка суттєво впливає на поведінку злочинця та вибір ним об’єкту, способу, засобів злочину [3, с. 191]. Досить системно підходить

до визначення сутності та структури обстановки злочину В.В. Тіщенко, який включає до неї такі елементи, як: часова характеристика події злочину; просторова характеристика (місце підготовки, місце вчинення, місце приховування злочину та його наслідків, маршрути пересування злочинців, напрями переміщення предмета злочину тощо); матеріальна обстановка місць підготовки, вчинення та приховування злочину (якщо вони не збігалися); погодні й інші природничо-кліматичні умови; поведінка учасників події, що впливає на характер і результат дій злочинця; умови загального характеру, на фоні яких відбувається злочинна подія (масові заходи, святкування певної події, бойові дії тощо); обставини, що сприяють чи перешкоджають підготовці, вчиненню та приховуванню злочину [4, с. 357-358].

Виходячи із наведених підходів до розуміння обстановки вчинення злочинів, а також нормативно закріплених фактичних підстав введення воєнного стану на певних територіях можна зробити висновок, що воєнний стан є специфічним елементом обстановки, оскільки:

– детермінує як легальні, так і нелегальні форми діяльності на певних територіях, де ведуться бойові дії чи існує реальна загроза воєнного конфлікту, у тому числі – ведення активних бойових дій;

– безпосередньо пов'язаний із загрозою нормальному функціонування правоохоронних органів, життю та здоров'ю їх працівників, що призводить до зменшення кількості правоохоронців, які перебувають на таких територіях;

– обумовлює міграцію населення, яке покидає потенційно небезпечні території, що породжує значну кількість залишеного без нагляду рухомого та нерухомого майна, яке приваблює злочинців;

– зводить до мінімуму функціонування легальних форм підприємницької діяльності і фактичного скорочення законних способів заробітку для місцевого населення;

– обумовлює перерозподіл кримінальних сфер впливу та впливає на динаміку окремих видів злочинної діяльності, зокрема корисливої, насильницької, корисливо-насильницької, військової, тощо.

З огляду на зазначене можемо стверджувати, що при побудові криміналістичної характеристики певних видів чи груп злочинів, що вчиняються у сучасних умовах в Україні, обов'язковому врахуванню підлягає вплив воєнного стану на обстановку підготовки, вчинення та приховування таких злочинів, який як складова даної криміналістичної категорії впливає на характеристику інших елементів криміналістичної характеристики.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
2. Криміналістика: Підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
3. Динту В.А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2013. 239 с.
4. Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенка. Стереотипне видання. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-102

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ ПОЛОЖЕНЬ ОКРЕМОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Ляховецький Сергій Олександрович
здобувач кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Діяльність з розслідування кримінальних правопорушень являє собою досить складну форму людської діяльності, що вимагає задіяння значного обсягу ресурсів. А.С. Колодіна стверджує, що у криміналістичному плані це «інформаційно-пізнавальна діяльність, що здійснюється за допомогою обрання і використання спеціальних засобів, методів, прийомів та рекомендацій і спрямована на виконання завдань кримінального провадження» [1, с. 171]. Ю.О. Гресь відзначає багатогранну форму такої інформаційної пошуково-пізнавальної діяльності [2, с. 58]. Практичне втілення діяльності з розслідування кримінальних правопорушень проявляється через вирішення ряду завдань, які постають перед слідчим. В.В. Тіщенко зазначає, що «функція криміналістичної методики полягає у розробленні комплексу методів і засобів вирішення стратегічних завдань розслідування» [3, с. 100-101]. Слід розуміти, що стратегічне завдання в рамках розслідування може потребувати виділення підзавдань, тобто ряду тактичних завдань, вирішення кожного із яких може бути досить

складним в силу необхідності проведення ряду слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових чи інших заходів. І як показує аналіз наукових джерел та матеріалів практики, власних сил та знань слідчого не завжди достатньо для самостійного вирішення усіх тактичних та стратегічних завдань.

Від моменту зародження практики розслідування злочинних дій особи, на яких покладався обов'язок встановлення сутності та змісту події, що сталася, а також виявлення та покарання винної особи, не завжди покладалися суто на власні можливості та знання, а зверталися за допомогою до сил природи, богів, шаманів. Пізніше – до осіб, які володіли особливими навичками чи досвідом. Із розвитком науково-технічного прогресу такі примітивні форми спеціальних знань поступилися місцем знанням, в основі яких лежать досягнення технічних та природничих наук.

Основоположник криміналістичної науки, Ганс Гросс, працюючи судовим слідчим, прийшов до висновку, що діяльність з розслідування може бути удосконаленою за рахунок використання знань із таких галузей, як фізика, хімія, ботаніка, зоологія, звернувшись до вивчення їх основ [4 , с. 18].

На сьогоднішній день питання можливості та необхідності звернення у процесі розслідування кримінальних правопорушень до спеціалістів із різних сфер знань, що виходять за межі юридичних та особистих знань слідчого, не викликає сумніву. Дане питання має як сталу практику у сфері боротьби з різними проявами злочинної діяльності, так і безпосередньо закріплене на законодавчому рівні. Зокрема, ч. 1 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що експерту як особі, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи може бути доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення. А ч. 1 ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України закріплено, що у якості спеціаліста може залучати «особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» [5].

Необхідно зазначити, що у науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «спеціальні знання». В.Г. Гончаренко визначає спеціальні знання як «знання й навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, що використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для

розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань» [6, с. 24]. Дане визначення є цікавим у тому сенсі, що розкриває роль використання спеціальних знань як таких, що дозволяють вирішити конкретні завдання у процесі розслідування.

Тому, на нашу думку, положення, що характеризують форми та види застосування спеціальних знань в рамках розслідування конкретних видів чи груп злочинів, є обов'язковою складовою системи криміналістичних положень, що входять до структури окремої криміналістичної методики. Аналіз особливостей злочинної діяльності, а також правильна постановка конкретних тактичних завдань, які необхідно вирішити слідству, є неповною без визначення та опису усього необхідного інструментарію та арсеналу знань.

Література:

1. Колодіна А.С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2016. 216 с.

2. Гресь Ю.О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2017. 255 с.

3. Тіщенко В.В. Роль криміналістичної методики розслідування у формуванні доктрини криміналістики. *Право України.* 2021. No 8. С. 91-103.

4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

6. Гончаренко В.Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України.* 2007. № 2(9). С. 22–34.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-103

ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Нечипорук Володимир Олександрович
здобувач кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Трасологічна експертиза є одним із ключових напрямів криміналістичних досліджень, що використовується для встановлення механізму вчинення злочинів. Вона базується на вивченні слідів, що залишаються на місці події, та їхньому зв'язку з особами, предметами й обставинами злочину. Важливість трасологічної експертизи зростає в умовах сучасної криміналістики, де точність і наукова обґрунтованість доказової бази є вирішальними факторами під час розслідування. Зважаючи на розвиток технологій, методи трасологічного аналізу постійно вдосконалюються, що дає змогу розширювати можливості ідентифікації слідів та встановлення їхньої природи. Окрім того, сучасні технології дозволяють створювати цифрові бази слідів, що значно пришвидшує процес аналізу й підвищує точність встановлення особи або об'єкта, що залишив слід.

Трасологічна експертиза є видом криміналістичної експертизи, що займається дослідженням слідів, залишених об'єктами матеріального світу в процесі їх взаємодії [1]. Вона дозволяє встановлювати факти, що мають доказове значення, зокрема визначення природи слідів, механізму їх утворення, ідентифікацію об'єкта, що залишив слід, відтворення подій, які відбулися на місці злочину, підтвердження або спростування версій слідства, а також визначення часу залишення слідів і можливих змін під впливом зовнішніх чинників. У процесі дослідження можуть застосовуватися як традиційні методи, такі як візуальний аналіз, так і високотехнологічні підходи, включаючи комп'ютерне моделювання й спектральний аналіз, що дозволяє отримати ще більше інформації про механізм злочину.

Завдання трасологічної експертизи поділяються на кілька основних категорій. Ідентифікаційні завдання спрямовані на встановлення особи чи предмета, що залишили сліди, та визначення їх унікальних характеристик. Діагностичні завдання передбачають вивчення особливостей утворення слідів і встановлення умов, за яких вони виникли. Класифікаційні завдання дозволяють віднести об'єкт до певного класу чи групи, що звужує коло підозрюваних або ідентифікованих предметів. Реконструкційні завдання допомагають

встановити послідовність дій злочинця, відновити механізм вчинення злочину та з'ясувати динаміку руху осіб і предметів. Використання комплексного підходу в розв’язанні цих завдань сприяє формуванню повної картини подій, що допомагає оперативно виявляти злочинців і уникати помилкових висновків.

Одним із ключових напрямків трасологічної експертизи є дактилоскопічне дослідження, що займається вивченням відбитків пальців людини. Основою для аналізу є унікальність папілярних візерунків, які залишаються на різних поверхнях. Цей метод має велике значення для ідентифікації осіб, оскільки відбитки пальців залишаються незмінними протягом усього життя людини. Використання сучасних баз даних дозволяє швидко встановлювати особу за наявними зразками. Окрім того, сучасні методики дають можливість виявляти відбитки навіть на складних поверхнях, що значно підвищує ефективність цього виду експертизи.

Дослідження слідів ніг та взуття дозволяє встановити розміри і форму взуття, особливості ходи, кількість осіб, які були на місці злочину, напрямок руху правопорушника, а також наявність деформацій чи дефектів підошви, що може вказувати на конкретного власника. Аналіз слідів транспортних засобів дозволяє встановити тип і модель транспортного засобу, визначити напрямок руху, відновити події дорожньо-транспортної пригоди, а також встановити технічний стан автомобіля на момент події.

Сучасні технології, такі як 3D-сканування, дозволяють створювати точні моделі слідів, що дає можливість ще глибше аналізувати отриману інформацію. 3D-сканування застосовується для цифрової фіксації слідів у високій роздільній здатності, що забезпечує можливість їх детального дослідження навіть через тривалий час після вилучення. За допомогою лазерного або оптичного сканера створюється тривимірна модель сліду, яка дозволяє не лише зафіксувати його форму, глибину та особливості поверхні, але й здійснювати детальний порівняльний аналіз з іншими слідами. Такі технології особливо корисні для аналізу слідів взуття, шин, знарядь злому, а також мікрослідів, які важко піддаються традиційним методам дослідження. Використання 3D-сканування дозволяє не тільки покращити якість експертизи, а й мінімізувати ризик втрати важливої інформації через людський фактор або вплив зовнішніх чинників.

Дослідження слідів, залишених знаряддями злому, допомагає ідентифікувати інструмент, яким було здійснено злом, встановити спосіб проникнення, визначити ступінь професійності злочинця, а також аналізувати механізм злому для розробки заходів протидії. Трасологічне дослідження біологічних слідів (кров, волосся, слина) дозволяє не лише підтвердити присутність особи на місці злочину, а й уточнити механізм розвитку подій. Генетичний аналіз ДНК, отриманої із біологічних слідів,

дає змогу зіставити результати з наявними базами даних та встановити особу злочинця або жертви. Розвиток технологій дозволяє аналізувати навіть найменші частки біологічного матеріалу, що значно підвищує ефективність і точність таких досліджень.

Методика проведення трасологічної експертизи включає кілька основних етапів. Перший етап – це виявлення та фіксація слідів, що здійснюється за допомогою фотографування, застосування хімічних реактивів, використання спеціальних порошків та 3D-сканування, яке дозволяє створити цифрову модель сліду. Наступним етапом є вилучення та дослідження слідів у лабораторних умовах із застосуванням оптичних приладів, цифрового аналізу та інших методів, таких як лазерна спектроскопія та комп'ютерна обробка зображень. Завершальним етапом є порівняльний аналіз отриманих зразків із контрольними зразками, що дозволяє ідентифікувати об’єкт, який залишив слід. Використання баз даних значно прискорює цей процес.

Практичне значення трасологічної експертизи полягає у можливості відновлення хронології подій, встановлення точного місця та обставин злочину, ідентифікації осіб, причетних до злочину, підтвердження чи спростування версій слідства, а також сприяння судовій експертизі шляхом надання обґрунтованих висновків. Вона дозволяє формувати доказову базу, яка є основою для кримінального переслідування та винесення судових рішень. Трасологічна експертиза є незамінним інструментом у криміналістиці, що дозволяє встановлювати механізм вчинення злочину та ідентифікувати причетних осіб.

Література:

1. Салтевський М. В. Криміналістика в сучасному викладі юристів : навчальний. і практ. посібник. Харків : Рубікон, 1997. 430 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-104

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У СИСТЕМІ ТАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Стародубов Олександр Сергійович
здобувач кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Прийнятим у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) було створено новий для кримінального процесуального законодавства інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д), який відразу породив чималу кількість дискусій щодо сутності та природи таких засобів збирання доказової інформації в рамках кримінального провадження. Зважаючи на тісний зв'язок між кримінальним процесуальних правом та криміналістичною наукою, логічним стало питання про визначення місця негласних слідчих (розшукових) дій у системі положень криміналістичної науки.

До питання дослідження сутності НС(Р)Д та особливостей їх організації та проведення у рамках кримінального провадження зверталися у своїх працях такі вчені, як Л.І. Аркуша, В.Д. Берназ, Р.І. Благута, В.І. Василинчук, А.Ф. Волобуєв, Ю.О. Гресь, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, Р.Л. Степанюк, М.А. Погорецький, О.О. Подобний, О.В. Пчеліна, О.А. Самойленко, Д.Б. Сергєєва, Д.М. Цехан, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько та деякі інші.

Як відзначає Ю.О. Гресь, сумніви серед науковців про доцільність дослідження положень тактики НС(Р)Д в рамках розділу криміналістичної тактики обумовлені тим фактом, що вони збігаються з розробками, які традиційно здійснювалися в межах теорії оперативно-розшукової діяльності [1, с.88]. Проте попри такі дискусії, що жоднім чином не заперечують значущості інституту НС(Р)Д, науковці солідарні у думці щодо важливості та практичної значущості такої кримінальної процесуальної новації. Зокрема, В.В. Лисенко та О.В. Лисенко зазначають, що запровадження інституту НС(Р)Д значно розширило інструментарій, який використовується у ході досудового розслідування для збирання та перевірки доказів за рахунок застосування традиційних можливостей оперативно-розшукової діяльності [2, с.118].

Серед підстав, що дозволяють віднести НС(Р)Д до системи тактичних засобів як один із особливих його різновидів, слід назвати наступні:

1. Аналогія використання положень кримінального процесуального законодавства як основи розробки положень криміналістичної науки. Історія зародження та становлення криміналістичного знання свідчить про тісний двосторонній зв'язок між криміналістикою та кримінальним процесом. Положення кримінального процесуального законодавства визначають форми та певні умови, які мають враховуватися при розробці положень криміналістичної техніки, тактики та методики розслідування кримінальних правопорушень. Фактично – саме КПК України дає чіткий перелік слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, розробку тактичних положень реалізації яких забезпечує криміналістика. При цьому слідча (розшукова) дія є класичним засобом криміналістичної тактики, про що свідчать положення, викладені як у підручниках з криміналістики, так і у наукових працях. Ч. 1 ст. 246 КПК України визначає НС(Р)Д як «різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України» [3]. Тобто за формальною підставою НС(Р)Д слід розглядати як різновид слідчих (розшукових) дій і самостійний специфічний тактичний засіб.

2. Функціональне призначення тактичних засобів. Застосування тактичних засобів спрямоване на забезпечення можливості отримання доказової та орієнтуючої інформації у процесі здійснення розслідування. Призначення НС(Р)Д, як і С(Р)Д, є збирання нових та перевірка вже отриманих доказів.

3. Структурна побудова. Як слушно відзначає О.А. Марченко, проведення НС(Р)Д передбачає реалізацію системи послідовних дій, що утворюють певні етапи, зокрема підготовчий та практичний, який включає проведення та фіксацію НС(Р)Д [4, с.457].

4. Системний характер. Будь-яка НС(Р)Д реалізується шляхом вчинення певних дій чи їх комплексів, які за своєю сутність носять тактичне наповнення: НС(Р)Д проводиться з метою вирішення конкретного тактичного завдання; суб'єкти проведення НС(Р)Д звертаються до застосування тактичних прийомів та їх комплексів (тактичних комбінацій); у контексті вирішення складних тактичних завдань розслідування НС(Р)Д можуть входити до структури тактичних операцій; їх проведення нерозривно пов'язане із певними тактичними ризиками, що мають враховувати при плануванні та реалізації НС(Р)Д.

5. Ситуаційна зумовленість. Як і будь-який тактичний засіб, НС(Р)Д безпосередньо залежать від ситуації. З одного боку, рішення про проведення тієї чи іншої НС(Р)Д як самостійного заходу або у тактичному комплексі з іншими НС(Р)Д, С(Р)Д, оперативно-розшуковими чи організаційними заходами, час та учасників обумовлюється ситуацією, що склалася на конкретному етапі

розслідування. З іншого боку, особливості проведення НС(Р)Д, тобто поведінка суб'єктів її реалізації, тактичні прийоми та тактичні комбінації, які ними застосовуються, прямо зумовлені тактичною ситуацію, що склалася на момент її проведення.

Підсумовуючи наведене, негласні слідчі (розшукові) дії слід розглядати як специфічний самостійний тактичний засіб, що дозволяє отримати важливу для слідства доказову та орієнтуючу інформацію, здобути яку іншим шляхом неможливо. Враховуючи науковий доробок як криміналістики, так і теорії оперативно-розшукової діяльності, в рамках сучасних наукових досліджень науковці повинні звертати більше уваги можливостям та тактичним особливостям їх проведення. На нашу думку, якість та практична значущість наукових праць значно підвищиться, якщо вчені будуть звертатися до різних сфер знань, зокрема положень кримінального процесу, криміналістики та теорії оперативно-розшукової діяльності, поєднуючи їх при роботі над кінцевим науковим продуктом.

Література:

1. Гресь Ю.О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2017. 255 с.

2. Лисенко В.В., Лисенко О.В. Негласні слідчі (розшукові) дії в розшуковій роботі слідчого. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М.В.Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С.118-120.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Марченко О.А. Процесуальні та тактичні аспекти щодо порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 5. С. 456-459.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-105

ВТРУЧАННЯ В ЕЛЕКТРОННЕ ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Філімонов Микита Володимирович
аспірант кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Докази, отримані за допомогою перехоплення повідомлень у месенджерах, електронній пошті у цифрову епоху дедалі частіше визнаються належним джерелом доказів у кримінальних провадженнях. В умовах повномасштабного вторгнення та постійних гібридних загроз національній безпеці цей аспект набуває особливого значення. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у Постанові від 12 червня 2024 року по справі 569/1908/23 зазначив, що «електронні (цифрові) докази, до яких належать матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані), що містяться у відкритих (інтернет, різноманітні засоби масової інформації, соціальні мережі) чи закритих мережах (приватні месенджери та телеграм- канали, особисте листування з використанням комп'ютерної техніки і мобільних телефонів, флешнакопичувачі, карти пам'яті тощо), у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог процесуального законодавства, є основними доказами у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки України» [1].

Такі правозастосовні реалії актуалізують питання щодо умов правомірності втручання у приватне електронне спілкування, які виділені у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Передусім, слід зазначити, що питання пересилання повідомлень електронною поштою в усталеній практиці Суду зазвичай охоплюються сферою дії ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

В одній із ключових справ у цьому контексті «Барбулеску проти Румунії», ЄСПЛ підкреслював, що «навряд чи можна стверджувати, що, відправляючи свої електронні листи, заявник автоматично відмовився від свого права на конфіденційність просто тому, що існувала гіпотетична можливість того, що ці електронні листи можуть бути переслані іншим або отримані владою. Швидше, вона мала обґрунтоване

очікування, що конфіденційність її комунікацій буде поважатися та захищатися» [2].

Загалом, при оцінці правомірності втручання у приватне спілкування, що здійснюється шляхом електронних мереж та його відповідність стандартам ст. 8 Конвенції, ЄСПЛ керується виробленим його прецедентною практикою триетапним тестом: 1) чи здійснюється втручання на підставі закону?; 2) чи переслідує втручання законну мету?; 3) чи є таке втручання необхідним у демократичному суспільстві ?

У контексті якості законодавства, що регламентує питання втручання в електронне приватне спілкування, ЄСПЛ особливу увагу приділяє питанням належної гарантії від свавілля. Таке питання піднімалося у справі «Екімджієв та інші проти Болгарії». ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції аргументуючи це тим, що «закони, що регулюють збереження даних зв'язку та подальший доступ до них органами влади, були значно покращені після того, як Конституційний суд розглянув їх у 2015 році після рішення CJEU у справі Digital Rights Ireland та інших. Однак ці закони, застосовані на практиці, все ще не мають мінімальних гарантій проти свавілля та зловживань, необхідних відповідно до статті 8 Конвенції, у наступних аспектах: 1) процедура авторизації, здається, не здатна забезпечити доступ до збережених даних зв'язку для органів влади лише тоді, коли це «необхідно в демократичному суспільстві»; 2) не було встановлено чітких термінів для знищення даних, доступних органами влади в ході кримінального провадження; 3) не існує загальнодоступних правил щодо зберігання, доступу, вивчення, використання, передачі та знищення даних зв'язку, до яких мають доступ органи влади; 4) система нагляду, як вона організована в даний час, не здатна ефективно перевіряти зловживання; 5) чинні домовленості про сповіщення занадто вузькі; 6) не здається, що існує ефективний засіб правового захисту» [3].

ЄСПЛ послідовно відстоює позицію про те, що основною гарантією від неправомірного втручання в приватне електронне спілкування має виступати судовий контроль. Втім, така гарантія має бути реальною та дієвою. У рішенні «Азер Ахмадов проти Азербайджану» було зазначено, що «оскільки таємне спостереження є серйозним втручанням у право особи на повагу до приватного життя, судовий дозвіл, що служить основою для такого спостереження, не може бути складений в таких розпливчастих термінах, щоб залишити місце для спекуляцій та припущень щодо його змісту і, найголовніше, щодо особи, щодо якої застосовується захід. У даному випадку, за відсутності ясності щодо того, який номер телефону або номери повинні бути націлені, і який зв'язок між цими номерами та особою, яку дійсно підозрюють у вчиненні кримінального злочину, слово «контакти» у рішенні від 14

березня 2008 року та умови цього рішення в цілому були занадто широкими та неточними» [4].

Формат цієї наукової роботи не передбачає більш розширеного та глибокого аналізу практики ЄСПЛ, але навіть наведені рішення дозволяють дійти висновку про те, що втручання у приватне електронне спілкування однозначно підпадає під стандарти ст.8 Конвенції. Для оцінки правомірності такого втручання ЄСПЛ керується своїм трискладовим тестом, а належною гарантією від зловживань розглядає судовий контроль.

Література:

1. Постанова Верховного Суду від 12 червня 2024 року, судова справа № 569/1908/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340

2. Barbulescu v. Romania: Judgement of European Court Human Rights (Application № 61496/08), 05 September 2017. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-17708

3. Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria: Judgement of European Court Human Rights (Application № 70078/12), 11 January 2022. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng? i=001-214673

4. Azer Ahmadov v. Azerbaijan: Judgement of European Court Human Rights (Application № 3409/10), 22 July 2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng? i=001-211101

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-106

КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК ЗАСІБ РОЗРАХУНКУ У ЗЛОЧИННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Черниш Юрій Петрович
здобувач кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Культурні цінності становлять значний інтерес для злочинного світу з ряду ключових причин. Серед таких причин можна назвати наступні:

1. Вартість та невідтворюваність об’єктів культурної цінності, адже оригінальні твори мистецтва, старовинні предмети, антикваріат та інші культурні цінності можуть коштувати мільйони доларів, що лише підсилює попит на них з боку колекціонерів, у тому числі нелегальних, і відповідно –стимулює їх викрадення та незаконний обіг;

2. Значна частина культурних цінностей має компактні розміри та не вимагає спеціальних умов зберігання (принаймні, певний проміжок часу), що спрощує їхню контрабанду;

3. В силу ряду об'єктивних факторів неможливо створити чіткі реєстри усіх об'єктів, що можуть бути віднесені до культурних цінностей;

4. Значна частина музеїв, галерей та приватних колекцій не забезпечені належним рівень безпеки, так само, як і місця офіційних розкопок, де виявлені об'єкти культурних цінностей можуть викрадатися або незаконно продаватися самими археологами;

5. Незважаючи на конвенцію ЮНЕСКО, низький загальний світовий рівень боротьби із «чорними археологами» значно ускладнює здійснення контролю за віднайденими цінними знахідками, що породжує привабливість такої злочинної діяльності у окремих країнах світу;

6. На «чорному ринку» існує високий попит на різноманітні культурні цінності, які готові купити колекціонери для своїх нелегальних колекцій, тому досить часто відбувається незаконне заволодіння конкретними об'єктами культурної спадщини під «замовлення» конкретних «клієнтів»;

7. Купівля та продаж культурних цінностей може бути способом легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом;

8. Незаконна конфіскація та збут культурних цінностей у зонах воєнних конфліктів може виступати засобом знищення ідеології та культурної ідентичності певних народів;

9. Привабливість використання культурних цінностей представниками організованої злочинності у якості оплати незаконних товарів чи послуг на «чорному ринку».

Фактично, поєднання економічних, криміногенних та геополітичних факторів робить культурні цінності привабливим об'єктом для злочинного світу, який може використовуватися для накопичення злочинних доходів, їх легалізації або обміну на інші «товари» або «послуги». Дослідники зазначають, що «чорний» ринок «кривавих старожитностей» є третім у Європі за обсягом обігу грошових коштів нелегальним ринком [1].

Практика боротьби з організованою злочинністю показує, що зони воєнних конфліктів є основними місцями для грабунку та контрабанди старожитностей, враховуючи неможливість забезпечення державного контролю та поширення діяльності представників кримінального середовища, особливо що стосується злочинної діяльності організованих злочинних угрупувань із міжнародними зв'язками [2].

Яскравим прикладом використання культурних цінностей як засобу незаконного збагачення та фінансування тероризму, а також розрахунку

в межах незаконних операцій у кримінальному світі є злочинна діяльність ІДІЛу. Терористична діяльність ІДІЛу у Сирії та Іраку сприяла тому, що ІДІЛ заволодів значною кількістю об'єктів старовини, які не лише збувалися через «чорні» ринки у Ірані, Туреччині, країнах Перської затоки та їхніх сусідів, але й використовувалися у якості об'єктів оплати при отриманні наркотичних засобів та зброї.

Привабливість використання об'єктів культурної цінності для розрахунків у кримінальному середовищу пов'язана із неможливістю відслідковування такої операції, адже не залишає жодного фінансового сліду. Крім того, багато представників кримінального середовища вважають статусним формування власної колекції культурних цінностей. При цьому, економічна вартість таких об'єктів ніколи не знижується, а лише зростає. І у випадку необхідності – старожитності можуть бути продані на «чорному» ринку у будь-який час, забезпечуючи отримання готівки, цифрових грошей чи криптовалюти. Тобто культурні цінності у приватних колекціях виступають свого роду інвестиціями та об'єктами зберігання таких інвестицій. Крім того, слід зазначити, що об'єкти старовини можуть використовуватися криміналітетом для підкупу корумпованих високопосадовців, політик, представників правоохоронних органів, тощо.

Підсумовуючи зазначимо, що культурні цінності є надзвичайно привабливими для представників злочинного середовища в силу недосконалих механізмів їх обліку та контролю за їх обігом, а також високою економічною цінністю.

Література:

1. Blood Antiquities: The Devil is in Demand: web-site. *EU AML/CFT Global Facility.* Published in March, 2, 2021. URL: https://www.global-amlcft.eu/blood-antiquities-the-devil-is-in-the-demand/

2. The Art of Laundering Money Through Antiquities: web-site. *Sayari*. Published in November, 1, 2023. URL: https://sayari.com/resources/the-art-of-laundering-money-through-antiquities/

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-107

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Бондар Дмитро Володимирович
кандидат наук з державного управління,
ректор,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна
ORCID ID: 0009-0004-9571-7828

Національне законодавство знаходиться в процесі кардинальної трансформації, зумовленої необхідністю приведення його у відповідність до норм та принципів права Європейського Союзу, а також продовженням процесів цифровізації суспільних відносин.

Ключовим документом, яким врегульовано питання адаптації національного законодавства до права ЄС є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1].

Главою 6 «Навколишнє природне середовище» розділу 5 «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено співробітництво у сфері цивільного захисту.

Так, у відповідності до ст. 364 Угоди, співробітництво у сфері цивільного захисту здійснюється шляхом імплементації окремих угод в цій галузі, укладених між Сторонами згідно з відповідними владними повноваженнями та компетенцією ЄС і його держав-членів та відповідно до правових процедур кожної зі Сторін. Воно, зокрема, буде спрямоване на: сприяння взаємній допомозі у випадках надзвичайних ситуацій; цілодобовий обмін найостаннішими повідомленнями і оновленою інформацією про транскордонні надзвичайні ситуації, зокрема запити та пропозиції щодо допомоги; оцінку впливу наслідків надзвичайних ситуацій на навколишнє середовище; залучення експертів до участі у специфічних технічних семінарах та симпозіумах з питань цивільного захисту; залучення, у разі необхідності, спостерігачів під час проведення окремих навчань і тренінгів, що організовуються Україною та/або ЄС; посилення існуючого співробітництва щодо найефективнішого використання наявних можливостей цивільного захисту [1].

Згідно з даними офіційного веб-сайту, ДСНС України здійснює співробітництво з Європейським Союзом за наступними напрямами:

– реалізація положень Адміністративної домовленості між МНС України та Генеральним Директоратом «Навколишнє середовище» Європейської Комісії щодо співпраці між Центром моніторингу та інформації Механізму цивільного захисту співтовариства та Оперативно-черговою службою МНС України;

– у рамках інструменту ЄС «Східне Партнерство»;

– реалізація Порядку денного асоціації Україна – ЄС;

– виконання Першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС;

– Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС [2].

Відповідно до Адміністративної домовленості між МНС України та Генеральним Директоратом «Навколишнє середовище» Європейської Комісії щодо співпраці між Центром моніторингу та інформації Механізму цивільного захисту співтовариства та Оперативно-черговою службою МНС України, сторони взяли на себе зобов'язання щодо сприяння взаємній допомозі у випадках надзвичайних ситуацій, спільної роботи з оцінювання впливу наслідків стихійного лиха на навколишнє середовище, залучення експертів до участі у профільних технічних семінарах, співробітництва у галузі більш ефективного використання існуючих сил та засобів цивільного захисту, цілодобового обміну інформацією з Координаційним центром реагування на надзвичайні ситуації Механізму цивільного захисту щодо надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що виникли на території країн-членів ЄС та інших держав світу [2].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС виконує в межах повноважень завдання визначені Главою 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 1106 [3].

Крім того, ДСНС України є основним бенефіціаром Проєкту ЄС «Програма з попередження, готовності та реагування на катастрофи природного та техногенного характеру для країн Східного партнерства». Метою зазначеної Програми є посилення і розвиток потенціалу країн-учасниць Східного партнерства у сфері цивільного захисту шляхом залучення експертної та технічної підтримки ЄС [3].

Вказана Програма спрямована на розвиток національного інституційного та регуляторного правового поля з наголосом на політиці цивільного захисту Європейського союзу та Директиві ЄС з питань

запобігання і реагування на повені. Заходи з підвищення потенціалу орієнтовані на підготовку країн-партнерів до відкриття Європейського Механізму цивільного захисту Європейського Союзу для країн Східного партнерства. Участь у Програмі сприяє підвищенню можливостей ДСНС України з подолання катастроф на місцевому, регіональному та національному рівнях шляхом налагодження ефективної взаємодії з ЄС та державами-учасниками Східного партнерства у сфері цивільного захисту [3].

Крім того, участь українських експертів в заходах, передбачених Програмою з попередження, готовності та реагування на катастрофи природного та техногенного характеру для країн Східного партнерства, дозволяє оволодіти спеціальними процедурами ЄС і стандартами з планування, підготовки та проведення рятувальних операцій, підвищити обізнаність з організації цивільного захисту в країнах-учасницях Східного партнерства та сприяти налагодженню взаємодії з відповідними структурами країн-учасниць Східного партнерства у сфері попередження, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [3].

Суттєве значення для трансформації національного законодавства та юридичної практики у сфері забезпечення життєдіяльності та цивільного захисту в умовах цифровізації мало прийняття законів України: «Про Національну програму інформатизації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021-2027)», «Про цифровий контент та цифрові послуги».

Не менш важливе значення мало прийняття таких документів як: Засади реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. № 56; Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р; Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р.; Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р.; Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р.

На окрему увагу в контексті трансформації національного законодавства та необхідності приведення його у відповідність до норм

та принципів права ЄС заслуговує GDPR – Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних, який набрав чинності 25 травня 2018 року [4].

GDPR є ключовим нормативним документом Європейського Союзу, який спрямований на захист персональних даних, причому його юридична дія поширюється і на українські компанії, які здійснюють обробку даних громадян держав-членів ЄС [5].

Не менш важливе значення для трансформації національного законодавства у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності та цивільного захисту має Регламент (ЄС) 2024/1689 щодо штучного інтелекту, ухвалений 13 березня 2024 року Європейським парламентом. Вказаний Регламент покликаний забезпечити безпеку і дотримання прав громадян при використанні штучного інтелекту.

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, європейський закон (регламент) про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act, AI Act) має стати основою для розробки національного закону «Про штучний інтелект».

Також слід погодитись із О. Подскальною, що реалізації одного із пріоритетів євроінтеграції – приєднання України до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу сприятиме підписання та реалізація нової редакції Адміністративної домовленості між ДСНС України та Генеральним Директоратом «Навколишнє середовище» Європейської Комісії щодо співпраці між Координаційним центром реагування на надзвичайні ситуації Механізму цивільного захисту Співтовариства та Оперативно-черговою службою ДСНС України, подальша участь у заходах Програми Європейського Союзу з попередження, готовності та реагування на катастрофи природного та техногенного характеру для країн Східного партнерства (PPRD East) [6, с. 134].

Таким чином, одним із пріоритетних завдань національних органів публічної адміністрації є завершення процесу адаптації національного законодавства у сфері цивільного захисту до права ЄС. Не менш важливо розробити та прийняти Закон України «Про штучний інтелект», з урахуванням положень відповідного європейського закону.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. Дата оновлення: 30.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.05.2024).

2. Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ). Співпраця з міжнародними організаціями. Міжнародна діяльність. Державна служба України з надзвичайних ситуацій: офіційний веб-сайт. URL: https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/es-ek-re (дата звернення: 10.05.2024).

3. Виконання зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію. Європейська інтеграція. Міжнародна діяльність. Державна служба України з надзвичайних ситуацій: офіційний веб-сайт. URL: https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/evropeyska-integraciya (дата звернення: 10.05.2024).

4. GDPR: захист персональних даних по-європейськи і чому це важливо? Mikhailenko Platform. URL: https://www.mikhailenko.com.ua/09-05-2023/gdpr-zahyst-personalnyh-danyh-po-yevropejsky-i-chomu-cze-vazhlyvo-2/ (дата звернення: 10.05.2024).

5. What is GDPR, the EU's new data protection law? GDPR.EU. URL: https://gdpr.eu/what-is-gdpr/ (дата звернення: 10.05.2024).

6. Подскальна О.А. Приєднання України до механізму цивільного захисту Європейського Союзу – один із пріоритетів її європейського вибору. *Інвестиції: практика та досвід.* 2015. № 19. С. 130-134.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-108

ГРОМАДСЬКА РАДА ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Яромій Іван Васильович
кандидат юридичних наук

Поширеною формою участі громадськості у формуванні державної митної політики є громадська рада, яка утворюється як тимчасово консультативно-дорадчий орган при центральному органу виконавчої влади, до відання якого віднесено реалізація державної митної політики. Наразі таким органом є Громадська Рада при Держмитслужбі України, яка створена для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної митної політики.

Діяльність Громадської ради при Держмитслужбі України здійснюється на підставі Положення про Громадську раду при Державній митній службі України, затвердженого Наказом Державної митної служби України від 18.02.2021 року №110. Основні завдання

Громадської ради при Держмитслужбі пропонуємо систематизувати у такі групи:

а) забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, що передбачає сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;

б) сприяння врахуванню громадської думки при формуванні та реалізації державної політики, зокрема:

- сприяння врахуванню Держмитслужбою громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції Держмитслужби;
- сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції Держмитслужби;
- здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та реалізації державної політики у сферах діяльності Держмитслужби;

в) здійснення громадського контролю за діяльністю Держмитслужби [1].

На офіційному ве-сайті Держмитслужби України є окремий розділ, присвяченій висвітленню діяльності Громадської ради при Держмитслужбі України, який має назву «Взаємодія з громадськістю» та передбачає висвітлення: «Документів, що регулюють діяльність Громадської Ради» та безпосередньо інформації - про результати роботи Громадської ради при Держмитслужбі України (в тому числі наказів, протоколів, планів та звітів роботи (зокрема Планів роботи Громадської ради при Держмитслужбі України на 2021, 2022, 2023, 2024, 2025 роки).

Окремо висвітлені звіти роботи Громадської ради при Державній митній службі України, а також звіти про роботу комітетів за окремі роки. Окремий звіт присвячено результатам публічного обговорення на тему: «Результатів моніторингу розгляду скарг на дії посадових осіб апарату Держмитслужби та її територіальних органів, на підставі яких було порушено дисциплінарні провадження за 2023 років» [2].

Окрім цього, залучення представників громадськості до роботи комісій, які займаються розробкою та реалізацією митної політики як форма участі громадськості у формуванні державної митної політики може відбуватись у вигляді утворення Громадською радою при Держмитслужбі України постійних та тимчасових робочих органів (правління, секретаріат, комітети, комісії, експертні групи тощо) [1]. Наразі в структурі Громадської ради при Держмитслужбі України утворено такі комітети: Комітет митної логістики, Інформаційно-комунікаційний комітет, Комітет з питань логістики та міжнародних перевезень, Комітет практичного застосування митного законодавства. На веб-сайті Держмитслужби висвітлено Плани роботи на 2024 року

Практичного комітету та Комітету митної логістики на 2024 роки, План Інформаційно-комунікаційного комітету на 2025 рік, План Комітету з питань логістики та міжнародних перевезень на 2025 рік, План Комітету практичного застосування митного законодавства на 2025 рік [2].

Окрім цього, представники Громадської ради при Держмитслужбі України мають змогу долучатись до роботи Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики. Для обговорення законопроектів на офіційному веб сайті Комітету створено публічну площадку для обговорення законопроектів, де відображається інформація про законопроекти, що перебувають в статусі «на обговоренні». Окрім цього, на публічній площадці для обговорення законопроектів є функціональна можливість запропонувати законопроект для обговорення. Водночас при переході за посиланням таких можливостей не відкривається, що потребує технічного доопрацювання. Із позитивного слід відмітити, що робота Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики є відкритою, а засідання транслюються у режимі відеоконференції [**3**]. Також є практика залучення до роботи Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики експертних груп в склад яких включаються представники громадськості, науковці та інші експерти, які мають відповідні знання та досвід у митній сфері. Така практика є позитивною, водночас потребує нормативного врегулювання у вигляді розробки відповідного порядку створення експертних груп при Комітеті Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики.

Висновки. Утворення при Держмитслужбі України Громадської ради є ефективним механізмом участі громадськості у формуванні державної митної політики. В свою чергу Громадська рада при Держмитслужбі наділена широким колом повноважень та можливостей, які повинна використовувати максимально корисно. Через участь представників Громадської ради при Держмитслужбі України забезпечується вплив на розробку та обговорення проєктів рішень, які мають вплив на формування та реалізацію державної митної політики. Важливим є створення громадських рад на локальному рівні при митницях.

Література:

1. Положення про Громадську раду при Державній митній службі України: Наказ Державної митної служби України від 18.02.2021 року №110. URL: https://customs.gov.ua/polozhennia-gromrada#scrollTop=0

2. Взаємодія з громадськістю Офіційний веб-сайті Держмитслужби України. URL: https://customs.gov.ua/gromadska-rada

3. Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики. URL: https://komfinbank.rada.gov.ua/

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

17 травня 2024 року

Підписано до друку 20.05.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 11,63. Тираж 100. Замовлення № 0624-046.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.